

MUAZZEZ İLMİYE ÇİĞ

100+ Yılın İzinde

“YAŞADIM”

Hayatı

DEMEEK

Güzelleştirme

İÇİN

Yolları

NE YAPMALI?

Söyleşi: Büşra Sanay

4.^{BASKI}

Tuhaf

MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ

100+ Yılın İzinde

“YAŞADIM”

Hayatı

DEMEK

Güzelleştirme

İÇİN

Yolları

NE YAPMALI?

Söyleşi: Büşra Sanay

Yaşadım Demek İçin Ne Yapmalı? / Muazzez İlmiye Çığ

© 2023, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
İnkılâp Kitabevi ve Tuhaf işbirliğiyle

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 44066

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın direktörü Gülşen İşeri
Editör Gökçe Şenoğlu
Proje editörü Muhsin Topyıldız
Son okuma Saliha Ulusoy
Kapak tasarım Beyzanur Karabulut
Sayfa tasarım Beyzanur Karabulut

ISBN: 978-605-72467-0-7

23 24 25 7 6 5 4
İstanbul, 2023

Baskı ve Cilt
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
inkilap.com

MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ

100+ Yılın İzinde

“YAŞADIM”

Hayatı

DEMEEK

Güzelleştirme

İÇİN

Yolları

NE YAPMALI?

Söyleşi: Büşra Sanay

Tuhaf

Muazzez İlmiye Çığ

Sümerolog, bilim insanı, tarihçi Muazzez İlmiye Çığ 20 Haziran 1914'te Bursa'da dünyaya geldi. Ailesi Kırım göçmenlerinden olup babası Kırım'dan Merzifon'a, annesi ise Kırım'dan Bursa'ya göç etti. 1919 senesinde İzmir'de ikamet ederlerken, şehrin Yunan ordusu tarafından işgal edilmesi üzerine güvenli bir yer olan Çorum'a yerleştiler. Çığ, Çorum'da ilkokula başladı. Ailesi Çorum'dan Bursa'ya taşınınca da bu şehirdeki "Bizim Mektep" adlı özel bir okula devam etti. Bu okulda Fransızca ve keman dersleri de aldı. 1926 senesinde Bursa Kız Muallim Mektebi sınavını kazandı ve 1931'de mezun oldu. Öğretmen olan babası gibi öğretmenlik yapmak üzere Eskişehir'e atandı. Babası da Eskişehir'de öğretmenlik yapıyordu. Bu şehirde dört buçuk sene çalıştı.

Muazzez İlmiye Çığ, Atatürk'ün emriyle kurulan AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Hititoloji Bölümü'ne 1936 senesinde girdi. Burada, Nazi yönetimindeki Almanya'dan kaçıp Türkiye'ye gelen Prof. Dr. Hans Gustav Güterbock'tan Hitit dili ve kültürü, Prof. Dr. Benno Landsberger'den ise Sumer ve Akad dilleri ve Mezopotamya kültürü derslerini aldı. Çığ, Ankara Üniversitesi'nden 1940 senesinde mezun oldu ve İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi Çiviyazılı Belgeler Arşivi'ne uzman olarak atandı. 1940'ta okul arkadaşı, Türk dili uzmanı, sanat tarihçisi ve tarihçi Kemal Çığ ile dünya evine girdi. Müzede çalıştığı 31 sene boyunca meslektaşı Hatice Kızılay ve Dr. Fritz Rudolf Kraus ile beraber burada bulunan Sumer, Akad ve Hitit dillerinde yazılmış on binlerce tableti temizleyip sınıflara ayırarak numaralandırdı. Yetmiş dört bin tableten oluşan çiviyazılı belgeler belgeliğini oluşturdu. Üç bin tabletin kopyasını katalog yapıp yayımladı.

Muazzez İlmiye Çığ, İstanbul Arkeoloji Müzesi bünyesindeki Eski Şark Eserleri Müzesi'nde görev yaptığı süre zarfında burayı; Paris-Louvre Museum, Londra-British Museum, Berlin-Vorderasiatisches Museum gibi bir Eski-Önasya Dilleri Araştırma Merkezi haline getirdi. Almanya, Amerika ve Finlandiya'dan gelen uzmanlarla Sümeroloji yayınları yaptı. Münih'te 1957 yılında gerçekleştirilen Oryantalistler Kongresi'ne katıldı. Heidelberg Üniversitesi'nde 1960 senesinde altı aylık bir çalışma yaptı. Roma'da açılan Hitit sergisini 1965 senesinde bu şehirden alarak Londra'ya götürdü. Londra'da kısa bir süre kaldı ve çalışmalarını sürdürdü. 1972 yılında Arkeoloji Bölümü'nden emekliye ayrıldı.

Muazzez İlmiye Çığ, 1988'de Philadelphia'daki Asuroloji Kongresi'ne katıldı. Philadelphia Üniversitesi Müzesi Tabletler Bölümü Başkanı

Prof. Kramer ile yaptığı çalışmalar ve araştırmalar sonucu Sumer edebiyatına yeni konular kazandırarak eksik olan bilgileri tamamladı. Türkçeye çevirdiği Kramer'in *Tarih Sumer'le Başlar* yapıtı 1990 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlandı. Kitabın çok ilgi görmesi üzerine 1993 senesinde çocuklar için *Zaman Tüneliyle Sumerlere Yolculuk* kitabını yazdı. Çığ, ilerlemiş yaşına rağmen yeni yapıtlar üretmeye devam ederek Sumer ve Hitit kültürlerini tanıtan pek çok kitap yazdı.

Bu çalışmaları nedeniyle 2000 yılında İstanbul Üniversitesi tarafından "Fahri Doktor" unvanına layık görüldü. 2005 senesinde Osmaniye'nin Çardakköyü'ndeki Anadolu Kültür Araştırmaları Derneği tarafından kendisine "Özgür İnsan" ödülü verildi.

2007 senesinde, *Vatandaşlık Tepkilerim* adlı kitabıyla, "Halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği" savıyla yargılandı ve ilk duruşmada aklandı. Çığ'ın *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni* adlı eseri, Galatara-saray Rotary Kulübü tarafından İngilizceye çevrilip yayımlanarak Avrupa ve Amerika'daki üniversite kütüphanelerine dağıtıldı.

Muazzez İlmiye Çığ, davet edildiği bazı konferans ve organizasyonlar ile televizyonlarda da Sumer tarihi ve toplum sorunları hakkında konuşmalar yaptı.

Yunan Mitolojisi'nin Sumerlerden alınmış olduğu iddiasında bulundu. *Sumerli Ludingirra* adlı kitabı 2004 senesinde İran'da basıldı. Kendisine Adana Tepebağ Rotary Kulübü Meslek Hizmet Ödülü yanı sıra sayısız plaket ve ödül verilen Muazzez İlmiye Çığ iki kız annesidir.

ESERLERİ:

Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni, Sumerli Ludingirra/ Geçmişe Dönük Bilimkurgu, İbrahim Peygamber/ Sumer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre, İnanna'nın Aşk/ Sumer'de İnanç ve Kut-sal Evlenme, Zaman Tüneliyle Sumer'e Yolculuk, Hititler ve Hattuşa/ İhtar'ın Kaleminden, Gilgames/ Tarihte İlk Kral Kahraman, Ortadoğu Uygarlık Mirası-1, Ortadoğu Uygarlık Mirası-2, Sumer Hayvan Masalları, Bereket Kültü ve Mabet Fahışeliği, Vatandaşlık Tepkilerim, Atatürk Düşünüyor, Sumerlilerde Tufan Tufan'da Türkler, Uygarlığın Kökeni Sumerliler-1/ Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler, Uygarlığın Kökeni Sumerliler-2/ Sumerlilerde Günlük Yaşam, Yandı İçim, Atatürk ve Sumerliler, Sumerliler Türklerin Bir Koludur/ Sumer Türk Kültür Bağları, Uyanın Artık!, Çam Bayramı/ Noel mi Nardugan mı?

Büşra Sanay

1986, İstanbul doğumlu. Selçuk Üniversitesi Gazetecilik Bölümü mezunu. Gazeteci ve yazar. Üç kardeşten ikincisi. Cumhuriyet gazetesinde staj yaptı. 2009-2021 yılları arasında CNN Türk haber merkezinde haber spikerliği görevini yürüttü. “Ümut Çocukta” adını verdiği kampanyayla, Türkiye’nin her şehrinde ihtiyacı olan çocuklar için yardımlar topladı ve pek çok kütüphane kurulmasına önayak oldu. Üzerinde uzun araştırmalar yaptığı encest konusuna dair yazdığı, 2018 yılında çıkan ilk kitabı *Kardeşini Doğurmak/Türkiye’de Encest Gerçeği* ile, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Sedat Simavi Ödülleri seçici kurulu tarafından “Övgüye Değer Ödülü”ne layık görüldü. TEDx Alsancak’ta, “Kızlar Kardeşini Doğuruyor” başlıklı konuşmasıyla milyonlara ulaştı. Dagu’nun annesi.

İÇİNDEKİLER

1	YAŞAMA SEBEBİMİZİ VE DÜNYADAKİ YERİMİZİ NASIL BULABİLİRİZ?.....	15
2	HAYATTAN NE ANLAMALİYİZ?	49
3	KENDİNİ GELİŞTİRME YOLLARI	68
4	İNSAN İLİŞKİLERİNİN ALAMETİFARİKASI	87
5	KARİYERİMİZİ NASIL DOĞRU PLANLARIZ?	110
6	YAŞAM KALİTEMİZ NASIL YÜKSELİR?.....	121
7	NASIL GÜÇLÜ KADIN OLUNUR?.....	145
8	TÜRKİYE NASIL GELİŞİR?.....	165
9	GEÇMİŞİMİZDEN ÇIKARMAMIZ GEREKEN DERSLER NELER?	182
10	SÜMEROLOJİYE GİRİŞ REHBERİ.....	207

1914 yılında doğmuşum. Hayata gözlerimi açtığımda Birinci Dünya Savaşı başlamış. Aynı yıl Atatürk yarbaylığa yükselirken, Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açmış. Avusturya-Macaristan Veliâhtı Franz Ferdinand o dönemde hayata gözlerini yummuş. Yine, ne güzeldir; Orhan Veli ve Orhan Kemal gibi şahsiyetli edebiyatçılarımız da aynı tarihlerde doğmuş. Charlie Chaplin'in ilk sinema filmi aynı yıl vizyona girmiş. O tarihlerde İngiltere'de, Lordlar Kamarası tarafından "kadınların oy hakkı" reddedilmiş.

Kulağa masal gibi geliyor, öyle değil mi?

Dile kolay: Dünyanın en uzun yaşayan insanlarından biriyim. Ne şanslıyım ki umudumu hep canlı tutarak, pişmanlıklardan azade bir ömür geçirdim.

Hâlâ güzel bir konser, nitelikli bir tiyatro eseri ya da bir tablo karşısında heyecan duyuyorum. Sanat beni ilk günkü gibi heveslendirmeye devam ediyor, bilim keza öyle...

Bugün bilimde, teknolojiye, sanatta ve daha birçok alanda son derece başarılı, ödüller alan insanlarımız, bilhassa da kadınlarımız var. Onlara bu yaşımda şahitlik edebilmek ne büyük gurur, ne güzide bir şeref.

İtiraf etmem gerekirse, artık bacaklarım beni eskisi gibi taşımıyor. Fakat beynim ve aklım, tıpkı üniversite yıllarımdaki gibi açık ve taze. Çok yaş alabilmemizin elbette genetik sebepleri vardır; bu tartışılmaz. Peki ya zihnimizin berraklığı ya da düşüncelerimiz öyle mi? Aklımızı kullanma biçimimiz ve hayata daha başka bir pencereden bakabilmemiz, bir o kadar bizim elimizde.

Bir şeyler değişecek, değişmek zorunda.

Peki biz ne yapacağız?

Elimizi taşın altına koyacak, sorumluluk alırken tereddüt-süz olacağız.

İlkin kendimizi değiştirecek, kendi potansiyelimizin en iyisine ulaşmak için gayret göstereceğiz. Unutmayalım ki Avrupa'nın Rönesans'ta 400 yılda yaptığı ilerlemeyi biz 80 yılda yaptık.

İnanıyorum ki er ya da geç, tekrar o eski güzel duygularımıza kavuşacağız.

Sevgili kızım Büşra ile birlikte yola çıkma ve bu kitabı oluşturma gayemiz de budur. Dilerim ki; deneyimlerim, yaşadıklarım ve birazdan anlatacaklarım, kendinizi keşfetme yolculuğunuzda size rehberlik etsin, zihinlerinize ışık tutsun. Açıkçası kendime verebileceğim daha büyük bir hediye yoktur.

Bu hayatta yaşayacağımı yaşadım, alacağımı aldım. Yapmak istediğim hemen her şeyi yaptım. Aklımda “keşke” diye bir şey kalmadı. Ne diyor Sumerliler? “Biliyorsun, neden öğretmiyorsun?” Benim de tüm mirasım öğretebildiklerimdir. Hâlâ gelip benden bir şey öğrenmek, almak isteyene kapım her zaman açık.

Hepinizden tek beklentim var: Yaşınız kaç olursa olsun, okumaktan ve yorumlamaktan vazgeçmeyin. Ne, neden olmuş, fikir edinin. Ne olursa olsun iyi düşünmekten feragat etmeyin. Koşullar sizi yoruyor, biliyorum. Yine de ölüm hariç her şartta, sizi mutlu edecek detayların gizli olduğunu bilin.

Ve asla kin beslemeyin.

Hepinizi gözlerinizden öpüyorum.

Muazzez İlmiye Çığ

TAKDİM

Hayat çoğu zaman bildiğimiz yerden gelir ama bazen de çok özel sürprizlere gebe dir. Telefonum çalıyordu ve belli ki birazdan, hayat bana güzel bir hediye vermek isteyecekti. Telefonu açtım ve karşımdaki ses konuştuğ uça, aynı anda hayal kurmaya başladım. Duyduklarım ve zihnimdekiler bir araya geldikçe, o an beni gör seniz, muhtemelen gözlerimin içinin güldüğüne şahitlik ederdiniz. Arayan “Tuhaf”ın kurucusu Nurhak Kaya’ydı. “Muazzez İlmiye Çığ ile görüşmeni; hayatı, bir asrı deviren bilge bir yaşamdan din lemeni ve bize aktaracağı deneyimlere şahitlik etmeni hayal edi yor, istiyorum. Bu fikre nasıl bakarsın?” diye sordu ve hayatımın en güzel deneyimlerinden biri, işte böyle başladı.

Muazzez Hanım’ı ilk kez Cumhuriyet gazetesinde staj ya parken gittiğim bir haberde görmüş, kendisiyle röportaj yap mıştım. Nahifliği, zarafeti, giyim kuşamı, kurduğı cümlelerde kullandığı incelikli kelimeler, hayata bakışı ve yaşamıyla tarihe tanıklık edişi... “Demek ki gençliğini o yıllarda yaşayanlar böyle oluyor” demiştim. “Cumhuriyet kadını” işte diye içimden geçir miş ve onunla sohbet edebilme imkânı bulduğum için kendimi epey şanslı hissetmişim. Nurhak Kaya’nın telefondaki sorusuyla beraber, güzel bir hikây e, doğmak için yola çıkmıştı bile. Müthiş bir yol yürünecekti, belliydi. Öyle de oldu.

İstanbul’daki o ilk karşılaşmamızın üstünden yıllar geçti. Şimdi ise bu satırları, Muazzez İlmiye Çığ ile anlatacak uzun ca hikâyesi olan biri olarak yazıyorum. Muazzez Hanım ile Mersin’deki evinde yan yana gelmiş olduğumuz o anları, şimdi bambaşka bir yerden izliyorum: Hazırlıklarımı yapmaya baş lamıştım, öyle heyecanlıydım ve öyle benzersiz bir his vardı ki kalbimde, içim içime sığmıyordu. Mersin’e doğru yola çıktım. Meslek hayatımda çok fazla insanla röportaj yapmıştım ama kimseyle, bir kitaba dönüşecek uzunca bir yolculuğ a çıkmamış tım. Bu bir anlamda size, soru sorduğunuz insanın yaşamına biz zat tanıklık etmek fırsatı da veriyordu.

Bu hayatta, suya yazı yazmamanın ne kıymetli olduğ u nu ikinci kez tadıyorum. Ülkenin kıymetli, saygıdeğ er insanı

Muazzez İlmiye Çığ'la bir kitapta buluşmak müthiş bir duygu ve tecrübe kattı hayatıma. Bir asrı devirmiş güzide bir ömre tanıklık etmek, yaşama dair aktardığı deneyimlerini ilk ağızdan dinlemek, bir zaman tünelinin içinde, sayısız sahnenin ortasında gidip gelmek... Şüphesiz en önemlisi de, nasıl yaşamak gerektiğini, yaşayışıyla hepimize örnek teşkil etmiş bir insandan duymak, tespit etmektir.

Cumhuriyet'in kuruluşu, savaşlar, değişen dünya, teknolojik devrimler, nesiller arasındaki farklılıklar, insanoğlunun tarih boyunca değişen yaşam algısı... O anlattı ben şaşırdım, o anlattı ben öğrendim.

Bu kitabı hazırlamaya başladığımız gün ve devamında bana söylediği şu sözü unutamıyorum: "Kimse bana bunları sormadı kızım..." Zamanla sohbetimizden onun da hoşlandığını hissettim. Bu önemliydi. Dünyanın en uzun ömürlü insanlarından biri olmanın yanında kendini bilime adanmış bir şahsiyetti Muazzez Hanım ve elbette konuşulacak çok fazla konu vardı. Bu kitap, Muazzez Hanım'ın hayatını dinlemek için değil, Muazzez Hanım'dan hayatı dinlemek için hazırlandı. Peki ama fark neydi? Hiç şüphesiz bir asrı devirmiş bilge bir ömrün, hepimize söyleyecek epey sözü vardı. Benim yaşımdayken ne yapıyor, ne hissediyordu? İnsan hayal kırıklığına uğradığı zaman nasıl refleksler göstermeliydi? Yanlışlardan dönmek için neler gerekliydi? Aile olmak ne demekti? Eğitimimiz ve meslek seçimlerimiz hayatımızı nasıl etkiliyordu? Bugünün insanı, bilhassa ilişkiler söz konusu olduğunda, en çok hangi hataları yapıyordu? Cevapların heyecanlı sorular doğurduğu bu kitapta, Muazzez İlmiye Çığ'ın hayattan öğrendiklerini anlamaya ve anlatmaya çalıştım. Görüşmelerimiz boyunca, öğrendiklerini anlattığı sesinde, anlatırken uzaklara daldığı gözlerinde, mizacına anlam veren yüzündeki çizgilerde; bir asrı devirmiş güzide bir ömrün bütün inceliklerine tanık oldum.

Dilerim ki bu kitap, yaşamda yolunu arayan ve doğru kararlar vermek için çabalayan bizlere, dinlerken bana olduğu kadar rehberlik etsin, ne yapacağımızı bilemediğimiz anlarda yolumuza ışık tutsun, bizi yönlendirsin.

Büşra Sanay

“Biliyorsun, neden öğretmiyorsun?”

Sumer Atasözü

1. BÖLÜM

YAŞAMA SEBEBİMİZİ VE DÜNYADAKİ YERİMİZİ NASIL BULABİLİRİZ?

Bana kalırsa insan yaşamının temel gayesi,
dünyadaki yerimizin izini sürmek ve
yaşama sebebimizi bulmak.

Dünyadaki Yerimizin İzini Sürmek

Muazzez Hanım, sizden öğrenmek istediğim çok şey var: Osmanlı'nın çöküş dönemine, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına, Cumhuriyet'in kuruluşuna, Türkiye'nin tek partili yıllarına, çok partili yaşama geçiş denemelerine, darbelere, ülkenin modern dünyaya entegre olma sürecine yakından tanıklık ettiniz ve her zaman göz önünde oldunuz. Hayatınız hiç bitmeyen bir mesaiye benziyor. Bu uzun ömre neler sığdırdığınızı, neler öğrendiğinizi, yaşadıklarınızdan ne anlamlar çıkardığınızı büyük hevesle ve uzun uzun konuşmak istiyorum. Nasıl yaşamak gerektiğini, hayata nasıl ve nereden bakmanın insanlara iyi geleceğini sizden dinlemek istiyorum. Dünyayı ve yaşamı algılayışınız, 21. yüzyıl insanına bakışınız ve geçmişe dair gözlemleriniz de oldukça merak uyandırıyor. İzin vererseniz ilk olarak bir asrı devirmiş ömrünüz üzerine konuşmak istiyorum. Malum, sizin kadar uzun ve sağlıklı yaşamak, birçok insanın hayali. İnsan sizin yaşınızda dünyayı nasıl görüyor ve ne hissediyor?

Yaşama Dünya Savaşı ile gözümü açtım. Arkadan yokluklar, acılar, göçmenlikler, savaşın bitmesi ve Cumhuriyet'in başlaması sevinci... Bir yüzyıla neler sığmadı ki... Ne yalan söyleyeyim, öncelikle oldukça şaşkıyım. Çünkü benim kadar uzun yaşayan insanların sayısı bırakın ülkemizi, dünyada bile bir elin parmaklarını geçmiyor. Çalışma hayatım bitince, bir de baktım 100 yaşındayım. Ama hayat, geçen yılları tek tek sayarak anlamlı hale gelmiyor. Rahmetli eşim Kemal Çığ, emekli olduktan sonra "Muazzez biz artık devlete yüküz" derdi. Sanki içine doğmuş gibi emekliliğinden kısa bir süre sonra aramızdan ayrıldı. Bizler, yani bizim neslimiz genç Cumhuriyet'in sağladığı imkânlarla okuduk, çalıştık ve hayatlar kurduk. Kendimizi bu yüzden ulusa karşı hep borçlu hissettik. Ben de emekli olduktan sonra konum olan Sumerleri herkese tanıtabilmek için kitaplar yazdım ve bu vefa borcumu bir nebze de olsa ödemeye çalıştım. Artık biraz yaşlandım, yapmak istediğim hâlâ birçok şey var ama eskisi kadar üretken değilim. Kimi insanlar var, kısacık ömürlerine bü-

yük anlam sığdırıyor. Örneğin Atatürk, vefat ettiğinde yalnızca 56 yaşındaydı. “Hezarfen” yani bin bilimli olarak nitelenen Ulu Önder’in kısacık ömründen geriye yoktan var edilmiş bir ulus ve sayısız devrimle inşa edilmiş yeni bir devlet kaldı. Dünya tarihine baktığımız zaman; ömürleri küçük, kendileri büyük insanların ilham verici hikâyelerine de rastlıyoruz. Kimi insanlar da var ki, ne kadar yaşasalar da kimseye bir faydaları dokunmuyor. Konu da bu ya: Anlamli bir hayat yaşadiktan sonra ne kadar yaşadığımızın bir önemi yok. Bana kalırsa insan yaşamının temel gayesi de bu kadar basit. Gece uyurken dingin hissettirecek, sabah uyanırken direnç ve enerji verecek duyguyu yakalamak. Yani yaşama tutunacağımız bir anlam yaratmak, dünyadaki yerimizin izini sürmek ve yaşama sebebimizi bulmak, kısaca yaşam dokuyabilmek. Ayrıca sevebilmek ve üretebilmek bizi diğer canlılardan ayıran temel iki özellik.

“Dünyadaki yerimizin izini sürmek” dediniz. İnsan yaşama sebebini ve dünyadaki yerini nasıl bulabilir?

Öncelikle mutlak bir doğru yok. Herkes kendi yolunu kendisi çezecek. İnsan bir işe yaradığını hissettikçe, dünyası da anlamli hale geliyor, bunu bilerek yola koyulmalıyız. Ben hayatın anlamının, dediğim gibi üretmek ve sevmek olduğunu düşünenlerdenim. Bu yüzden de çareyi çalışmakta, hem de çok çalışarak yaşamakta ve karşılık beklemeden sevmekte buldum. Boş geçirdiğim gün neredeyse hiç olmadı. Zamanımı da iyi kullandığımı düşünüyorum. Gezmeye, okumaya ya da arkadaşlarıma ayıracak vakti hep yarattım. İnsan yaşamı bir denge manzumesi olmalı kanımca. Ömür de, esas aldıklarına ne kadar yakınlık kurabilirsen, aynı oranda keyifli ve verimli geçiyor.

Tabii biz yaşamaya devam ederken, başımıza sayısız olay geliyor. Bazen bilerek, bazen de farkında olmadan birçok farklı durumun ortasında buluveriyoruz kendimizi. Tam bu noktada olaylara ve durumlara yaklaşırken ilke edinmeye çalıştığım kaidelerimden bahsetmek istiyorum. Diliyorum ki olay ve durum-

ları, hep birlikte bu dört pencereden tartalım ve teyidimizi bu kaidelere göre yapalım.

Nedir bu 4 kural?

Başımıza gelenlere bu açıdan bakmayı başarırsak; olumsuz durumlara takılı kalmaz, adımlarımızı ileriye taşırız. Kötümserlikten, tembellikten, habis duygulara takılı kalmaktan ve dengesizliklerden bu kurallar sayesinde uzak kalabileceğimizi düşünüyorum.

Yıllar ilerliyor, bedenimizin dışında ve içinde değişimler oluyor. Vücudumuzda yılların izlerini görüyoruz. Sizin bedeniniz adeta asırlara meydan okudu. Ömrünüz yüz yılı aşalı çok oldu ve dünyanın en uzun yaşayan insanlarından oldunuz. Peki ama ruhunuz? Geçen yıllar insan ruhunda nasıl izler bırakıyor?

Ne kadar yaşlanırsan yaşlan, ruh yaşlanmıyor. Gençken beni heyecanlandıran çoğu şey, bugün de geçmiş yıllarda olduğu kadar heyecan yaratabiliyor. Aynaya baktığımız zaman yaş almış bir sima görsek de gözlerimiz hep aynı. Bazı insanlar genç olmalarına rağmen yaşlılardır. Kolay beğenmezler, kolay mutlu olmazlar, kolay sevemezler. En iyi imkânlarla sahip olsalar dahi mutlaka şikâyet edecek sebepler bulurlar. Halbuki insanı genç tutan yaşama sevinci, üretme arzusu ve sevmeye kabiliyeti. Bu yönlerimin kuvvetli olduğunu sanıyorum. Bıraksan, çınar ağaçlarını, zeytin ağaçlarını, çam ağaçlarını saatlerce izleyip keyif alabilirim. Ama bir başkası aynı ağaçları seyrederken sıkıntıdan patlayabilir. Konu da bu değil mi zaten? Nelerden ve nasıl keyif alıyoruz, en önemlisi de içine doğduğumuz yaşamı ve doğayı güzelleştir-

mek için emek harcıyor muyuz? Yaşamdaki yerimiz ve misyonumuz ne? Herkese, bu soruların üzerine daha çok düşünmeyi öneriyorum. Bu yaşında hayattan anladığım şu: Seveceksin, sevilleceksin, mutlu olacaksın, mutlu edeceksin ve üreteceksin. Gençliğimde, insanın yaşı ilerledikçe hayattan yavaş yavaş elini eteğini çekmesi gerektiğini düşünürdüm. Ama yaşlanınca fark ettim ki insanlar gençlik yılları son bulduğunda da aynı hevesle sevebiliyor, sevinebiliyor, mutlu olabiliyor, üzülebiliyor, hayal kurabiliyorlar. Bu anlamda emekliliğin yalnızca meslek yaşamına ait bir kavram olduğunu düşünüyorum. Yeter ki sağlığımızı kaybetmeyelim ve yaşamaktan vazgeçmeyelim. Hatta yıllar önce bu konuda bir şiir bile kaleme almıştım. Adını da o zamanki yaşımdan alıyordu: “Doksan Beş”.

Hâlâ ezberinizdeyse, rica etsem bizlerle paylaşır mısınız?

Nedir kuzum bu doksan beş?

Yıl mı ay mı gün mü?

Bana kalırsa bu rakam

Saniyelik bir zaman

Evet! Öyle gelip geçti yıllar.

Uğraşılar, sevgiler, mutluluklar,

Ölümler, acılar, mutsuzluklar

Hepsi de bir saniyede oldu.

Doksan beş, yaşlanmak mı demek?

Ben yaşlandım diyemem.

Bakmayın öyle yüzüme,

Yılların izi nedir, diye

Yaşlılık bence yüzde değil,

Gönülde, gönülde.

Gönlüm öyle coşkun ki:

Dünyayı adım adım dolaşmak

*Uzaya tırmanmak,
Kitapları devretmek,
Her güzeli seyretmek,
Herkesi mutlu görmek,
Sevmek, sevilme,
Her andan zevk almak istiyorum.*

*Ey dostlar! Gelin öyle yapalım,
Kızımın hediyesi şu anın,
Tadını çıkarmaya bakalım,
Hep birlikte bir kadeh atalım.*

Özgüven Eksikliği Nasıl Aşılır?

Bugün sayısız insan, sabahları hevesle uyanacağı bir neden bulamıyor. Huzursuzluktan şikâyet edenler, kendini yalnız hissedenenler, ailevi problemler yaşayanlar, mesleklerinden memnun olmayanlar, hak ettiği değeri göremediğine inananlar... Size göre yaşamı sevebilmek ve tüm bu zorluklarla mücadele edebilmek, nasıl ve hangi adımlarla mümkün hale gelir?

Çocukluk yıllarımız bu konuda oldukça belirleyici. Çünkü yaşamının ilk yıllarında öğrendiklerin, kıymete değer gördüklerin, alışkanlık edindiklerin ve kaçındıkların bugün taşıdığın karakteri var ediyor. Şanslı sayılırım çünkü sevgi dolu bir ailede büyüdüm. Bir sürü zorluğa rağmen yaşadığım güzel çocukluk, ben farkında olmadan, bana sevmenin ve güzel olanı paylaşmanın değerini öğretmiş. Belki bugünkü çocuklara kıyasla çok daha fazla kısıtlandığımızı söyleyebilirim ama adımlarımız kendinden emin olduğu için daha az pişman oluyorduk. Çocukken sorumluluk duygusu gelişmeyenlerin, ilerleyen yıllarda özgüven eksikliği hissetmesi kaçınılmaz oluyor. Özgüven, ailelerin mesuliyet almalarına yönelik cesaretlendirmesi ile çocuklarda gelişmeye başlar fakat sonra nitelikli her şey gibi emek ister. Emek harcanmadan gelişen ve temeli olmayan özgüven yıkıcı olabilir.

SEVGİYİ AİLEDEN ALMAYAN ÇOCUK, KENDİNİ TEHLİKEDE HİSSEDER.

Mesuliyet almaktan çekinmeyenler ise mutlaka bir noktada başarıyı yakalıyorlar. Annem bu formülü bilen bir kadındı. Kız-oğlan diye ayırmadan hepimize görevler verirdi. Evdeki görevlerimizi de vatandaşlık görevlerimizi de henüz çocuk yaşlarda annem sayesinde öğrendik. Bugün mücadeleci bir kadın portresi çiziyorsam bu, annemin bizlere çocukken verdiği sorumluluklar sayesinde. Sorumluluk aldıkça hata yaptık, “Doğrusu ne?” öğrendik, hayatı yaşayarak anladık, gerektiğinde bedel ödedik, bazen kötü hissettik, bazen mutlu olduk. Bilhassa ebeveynler için not düşmek istiyorum: Çocuklarınıza, her zaman arkalarında olduğunuzu hissettirmenin yollarını arayın. Her zaman dönebilecekleri, onlara hep açık bir kapı olduğunuzu gösterin. Yani onları koşulsuz sevin. İşte bir çocukta özgüveni, cesareti yaratan budur. Çocuklarınızı birey sayın, onlara, “sen bilmezsin” türünde cümleler kurmayın ve küçük de olsa sorumluluklar verin. Bu sorumluluk, bazen marketten ekmek almak da olabilir, bazen bulaşıkları makineye dizmek de. Gerekli güveni ve sevgiyi aileden almayan çocuk, bir şekilde kendini tehlikede hissediyor ve özgüveni zedelenmiş olarak büyüyor. Oysa sevgiyle büyüyen çocuklar öyle mi: Düşseler de, yara da alsalar, hepsinin hayatın bir adımı olduğunu biliyor, yeniden ayağa kalkabilecek cesareti kendilerinde bulabiliyorlar.

Uzun ve Huzurlu Bir Yaşam İçin 5 Öneri

Uzun ve sağlıklı ömrünüz, hepimize çekici geliyor. Azminize, huzurunuzla öykünüyor, yaşınıza rağmen genç kalan ruhunuza imreniyoruz. Müsaadenizle sormak istiyorum: İnsan, yaşadıkça nelerin kıymetini anlıyor?

Şimdi fırsatım olsa koşma bahçeye iner, denize kadar giderim. Sizler için ne kadar basit değil mi? Ama ben değil koşmak, dışarı bile çıkamıyorum. Bazı zamanlar tekerlekli sandalye ile bahçeye iniyor, deniz kenarına kadar gidebiliyorum. Gençken bir gün bu kadar basit bir hayal kuracağımı söyleseler, asla inanmazdım. Hayat bu anlamda hesaplanamıyor. Bu yüzden kıymet kavramını çok önemsiyorum. Bizim için değerli olana, yaşandığı anda gerekli kıymeti göstermezsek, sonunda pişmanlık duymamız kaçınılmaz oluyor. Yine de şunu söylemeliyim: İnsan gurur duyabileceği bir hayat yaşadıkça, istediği işleri yapıp sevdiği insanların yanında oldukça, yaşam karşısına ne tür zorluklar çıkarsa çıkarsın, içi hep rahat oluyor. Yine gençlik yıllarında geçen zamanın farkına varamıyor, hayatın koşuşturması içinde öylece yaşayıp gidiyorsun. Ne gören gözünün ne duyan kulağının ne de yere basan ayağının senin için ne kadar önemli olduğunun farkına varamıyorsun. Yaşlandığında ise hareket alanın daralıyor ve daha küçük şeyleri yapmak daha büyük başarılar halini alıyor. Özetle insan, yaşlı olmayı da yaşayarak öğreniyor diyebiliriz.

• TÜKETİMİ AZALT

Uzun ve sağlıklı yaşamınızı nelere borçlusunuz? Bizimle paylaşabileceğiniz ve hepimizin uygulayabileceği ritüelleriniz, alışkanlıklarınız var mı?

Şimdilerde sabah uyanıp ilaçlarımı aldıktan sonra tekrar yatıyorum fakat eskiden çok erken kalkardım. Güne erken başlamanın insanı dinç tuttuğu, enerjik hale getirdiği aşikâr. Bu yüzden herkese, güne erken başlamayı öneriyorum. Uzmanlar kahvaltıyı çok önerir ama ben hiçbir zaman fazla tüketen biri

olmadım. Hâlâ kahvaltı ile öğle yemeğini birleştirir, az öğünle yaşamaya özen gösteririm. Bana kalırsa bize yettiğinden fazla beslenmek bünyemizi yoruyor ve yaşam enerjimizi tüketiyor. Yalnızca beslenme de değil, hayatın her alanında gereksiz tüketimden kendimizi ne kadar uzak tutabilirsek bir o kadar hafifliyoruz. Hayatımızı zorlaştıracak tercihlerden kaçınmayı ve mümkün olduğu kadar basit ve düzenli yaşamayı önemli bulurum.

• *HER GÜN YÜRÜYÜŞ YAP*

Kötü alışkanlıklardan hep uzak durduğumu ayrıca belirtmek istiyorum: Hayatım boyunca hiçbir iptilam olmadı. Belki bir, belki iki sigara, bir iki kadeh de içki içmişimdir. Çay ve kahve alışkanlığım da pek yoktur. Uyku desen, geçmişte yarım saatlik uykularla koca günü geçirdiğim oluyordu. Kendimce spor hareketlerim vardı fakat hiç düzenli spor yapmadım. Ama her zaman düzenli yaptığım bir meşgalem oldu: Yürümek. Beni sağlıklı tutanın da bu düzenli yürüyüşler olduğunu tahmin ediyorum. Bugünün insanı maalesef ancak zorunluysa yürüyüş yapıyor, neredeyse her şeyi ayağına istiyor. Bu hareketsizliği kolaylık zannetmemek, aksine kırmak lazım. Sağlığı elverişli olan herkese, günde en az yarım saat yürüyüş yapmayı öneriyorum. Modern dünyanın bizlere sunduğu kolaylıklar, beraberinde yeni sorunlar getiriyor. Bu sebeple çağ bizi buna zorlasa da her şeyi ayağımıza istemekten vazgeçmeli, en başta sağlığımız için harekete geçmeliyiz. Tabii beden sağlığı kadar ruh sağlığı da önemli. Biraz da insanın ruhunu nasıl besleyebileceğini konuşalım istersen.

• *STRESİN DEĞİL SÜKÛNETİN TARAFINDA OL*

İnsanın kolay sinirlenmemesini, her durumu sükûnetle karşılamasını çok önemsiyorum. Ben de tabiatım gereği oldukça sakin bir insanım. Biliyorsun gençlik yıllarında stres ne kadar az olursa ilerleyen yıllarda hafıza o kadar dinç kalıyor. Bir de insanın okuduğunu, öğrendiğini başkalarıyla paylaşmasını ol-

dukça değerli buluyorum. Bildiklerimiz zihnimizde yer etsin de hevesle bir başkasına anlatabilelim. Yine keşke dememek istiyorsak, imkânlarımız dahilinde canımız ne zaman ne yapmak isterse onu yapmalı, hiçbir zaman hayattan geri durmamalıyız. Tabii bu arzu ve istekler, başkalarına zarar vermiyor ve bizi müşkül durumlara sürüklemiyorsa...

• *NEGATİF DÜŞÜNCELERDEN UZAK DUR*

Hayata pozitif yaklaşmanın insan ömrünü uzattığını düşünüyor musunuz?

Ölmek ya da bir ölüme şahit olmak, bir insanı kaybetmek hariç her problem bir şekilde çözülebiliyor, bunu bilerek yaşamak lazım. Çözülmezse de bir şekilde normalleşiyor, alışıyoruz. Ölüm hariç bütün acılar lüks. Böyle baktığımızda; durumlara iyi tarafından yaklaşmanın, kötünden önce iyiyi görmeye çalışmanın, önyargılı olmamanın, herkese yüksek kredi vererek ilişki kurmanın insana zarardan çok faydası olduğunu öne sürebiliriz. Polyannacılık değil elbette kastım, bir işe başladığında karşılaşılabileceğin her ihtimali göze alarak iyimser tarafta durmayı tercih etmekten bahsediyorum. Öte yandan tek hedefimiz mutluluk olursa bunun mutsuzluk getireceğini düşünenlerdenim, çünkü sürekli bir mutluluk hali yaşama aykırı. Rahmetli annem Hamide İtil “Kızım, hayat acısıyla, ekşisiyle, tuzlusuyla, tatlısıyla bir bütündür” derdi. Güvenimizi sarsacak çok ciddi bir durum yaşamadığımız sürece insanlara güvenmek, hepimize bir rahatlık hissi getirmiyor mu? Güveniniz mi sarsıldı, elbette karşılık verin ama kin tutmayın çünkü kin ruhun en büyük yükü. Gerekirse orayı terk edin, gerekirse bedel ödetin. Ama bütün olumsuzlukları baştan düşünmek ve olumsuzluklara göre yaşamak, fazla yorucu değil mi?

Dediğiniz gibi, insan diğer insanlara güvensizlikle yaklaştığında zamanla herkesten şüphe duymaya başlıyor, giderek kontrolcü bir yapıya bürünüyor ve çaresi yok, en sonunda yorgun

düşüyor. Peki ya bunun tam tersine, huzur ve mutluluğa hayatın hangi alanlarında daha sık rastlamak mümkün?

• SONUNDA PİŞMAN OLACAĞIN EYLEMLERDEN KAÇIN

İzninle kişisel bir cevap vererek başlamak istiyorum: İstedğim hayatı yaşayabilmemin yolu çok çalışmaktan geçiyordu. Hiç elimi korkak alıştırmadım, büyük bir azimle çalıştım. Bu anlamda mutluluğu çalışmakta bulanlardanım. Bugün insanların büyük bir bölümü, maddi refahı mutluluğun önkoşulu zannediyorlar. Adı üstünde, o yalnızca refahtır ve kazanan budala değilse, elde edildiği zaman paranın bir anlamı kalmadığını bilir ve buna göre yaşar. Her insana da çok paradan ziyade sağlıklı, huzurlu, kavgasız ve bol çalışmalı bir hayata değer vermeyi öneriyorum. Mutluluğa giden yollardan birisi işini hobin gibi görüp, sevip, büyük bir özen ve dikkatle yapmaktır. Geçmişe şöyle bir dönüp baktığımda açık yüreklilikle, pişman olduğum hiçbir şey olmadığını söyleyebilirim. İnsanı asıl mutlu edense, kendini hiçbir şeyden mahrum bırakmadan, pişmanlıklardan ve kırgınlıklardan azade bir ömür geçirmek bana kalırsa.

Can Sıkıntısını Aşmak İçin...

Size bu duyguları kazandıran geçmişinize dair, aklınıza ilk olarak neler geliyor? Örneğin benim yaşlarımdayken nasıl bir hayatınız vardı ve nelerle meşgul oluyor, günlerinizi nasıl geçiriyordunuz?

30-35 yaşlarımda başımı kaşıyacak vaktim yoktu. Bir taraftan çocuklar, bir taraftan ev, bir taraftan da deliler gibi müzede çalışıyordum. Çocukların üstünü başını bile ben dikiyordum. Çok küçük yaşlarda iğne oyası, kanaviçe ve şiş örgü öğrenmiştim, kendime de elbiseler dikiyordum. El becerim yüksekti. Testereyle tahta oyma işleri bile yapıyordum, babam öğretmişti. İnsanın bu tip meşguliyetler ve zanaatlar kazanması çok önemli. Hem ruhun dinleniyor hem de meşguliyet edindikçe can sıkıntın

azalıyor. Yine ebeveynler için not düşelim: Çocuğunuza mutlaka bir ya da birkaç zanaat öğretmeye çalışın. Gündelik meşguliyetleri gereksiz görüp başkalarına devretmek büyük felakettir; insanı tembelliğe alıştıırır, en küçük işler için bile, başkalarına muhtaç hale geliriz. Bugün birçok insanın burun kıvırdığı bu tür işler, şayet vaktimiz olur da kendimiz yaparsak, bize kendi başımızın çaresine bakabildiğimizi hissettirir ve daha özgüvenli bireyler haline geliriz. En basitinden, yaşadığınız yere aidiyetiniz böyle kurulur. O yıllarda çocuklar ve ev işleri zamanımın büyük bölümünü alıyordu. Müze işleri de keza çok yoğundu. Ama bütün bu işleri keyif alarak yapıyordum. Eğer bana, “Hayatta ne için iyi ki yapmışım dersin?” diye sorarsan, “Müzede çalışmaya başlamak” derim. Bir yandan müzede çalışıyor, bir yandan kitaplar yazıyor, aynı zamanda da idareye karışıyordum. Bu anlamda dolu dolu bir çalışma hayatı yaşadım diyebilirim. Açıkçası kendimi sürekli meşgul tuttuğum için sıkılmaya vaktim pek olmadı.

Pişmanlığınızın olmadığını söylediniz, peki ya geriye dönüp baktığınızda eksikliğini hissettiğiniz neler oldu?

Büyük kardeşim Amerika’da evlendi, çocukları oldu ve orada vefat etti. Ölümünün ardından onu anlatacağım bir yazı yazmaya başlamıştım. Yazı bittikten sonra baktım ki kâfi değil. “Kelimeler yetmiyor” denir ya tam da öyle işte. Bütün ailenin hikâyesi bir araya gelmeden sadece onun hikâyesi anlamlı görünmüyordu. Herkesin hikâyesini toparlamaya çalışırken de bu hevesim yarım kaldı. Bütün aileyi anlatan bir kitapçık yapmak istiyordum, maalesef olmadı. Bu aralar tekrar üzerinde biraz durmaya başladım, belki bir şeyler çıkar ortaya.

Nasıl yetiştirildiğimiz, yaşadığımız çocukluk ve büyüme biçimlerimiz, yarın taşıyacağımız karakterlerimizi var ediyor. Bu anlamda, kendi varoluşunuz üzerinden yorumladığınızda, aile ilişkilerine ve geçmişe nasıl yaklaşıyorsunuz?

Annem ile babam muhacir ailelerin çocukları. İkisinin de ailesi Kırım'dan gelmiş. Kırım Savaşı döneminde Romanya ve Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye göç ediyorlar. Babamın dedesi müderris, annemin dedesi ise bugün Ukrayna sınırları içerisinde kalan Sivastopol yakınlarındaki Simferopol isimli ufak bir kentte bir çiftlik sahibiymiş. İkisi de tüm malvarlıklarını Kırım'da bırakarak aileleriyle beraber Türkiye'ye gelmişler. Babamın ailesi Merzifon'a, annemin ailesi ise Bursa'ya yerleşmiş. Türkiye'ye yerleştikten sonra babamın babası para karşılığı bir başkasının yerine askere gitmiş. Askerden döndükten sonra da çok genç yaşta vefat etmiş. Annemin babasının ise bakkallık yaptığını hatırlıyorum. Annem ile babam da Bursa'da tanışmış. Annemin bir akrabası ile babam, birlikte medresede eğitim görüyorlarmış. O akrabanın ısrarıyla evlenmek üzere tanıştırılmışlar. Soyadı kanunu çıktıktan sonra soyadımız İtil olmuş. Çocukluğunda evlerinde hep İdil şarkıları söylendiği için İdil soyadını almak istemiş ama nüfusa yanlış yazmışlar. Her şeyden önce, annemle babamın dünyaya bakışları benziyordu diye düşünüyorum. Belki de dünyaya aynı pencereden bakıyor olmaları onları bir araya getirmiştir, kim bilir.

İnsanın Neye İhtiyacı Var?

Çocuğun sevgiyle ve güven duygusuyla büyütülmesinin öneminden bahsettiniz. Kendi aile ilişkilerinize dair edindiğiniz gözlemler üzerinden değerlendirecek olursanız, bir aile nasıl sağlam temellere oturur?

Dünyaya benzer pencerelerden bakabilmek, anlaşılmayı ve iletişimi kuvvetlendiriyor. Annem de babam da aydın ailelerden geliyorlardı. 1914'te kızlarına "İlmiye" diye seslenmişler, düşünebiliyor musun? Osmanlı'nın son yıllarının ne kadar sıkıntılı olduğunu tahmin edersin. O kötü koşullarda, elbirliğiyle bir aileyi ayakta tutmuşlar. Yine ortak mücadelenin, ilişkileri sağlam bir zemine oturttuğunu düşünüyorum. Ekonomik şartları iyi olmayan fakat mutlu olmayı bilen bir ailede büyüme fırsatı buldum. Mad-

di olarak vaziyet öyle kötüydü ki, annem üç-dört ayda bir maaş alabildiklerinde sevindiklerini anlatıyordu. Bu yüzden ekonomik durumu elverişli olmadığı için üzülen ebeveynler için de not düşelim: Konu para ve imkân değil, çocuklarınıza verdiğiniz duygu asıl olan. Bu arada kendi travmamızı da çocuklarımıza geçirmemeye özen göstermeliyiz. O zor şartlarda Hamide Hanım ve Zekeriya Bey üç çocuk büyütmeyi başardılar. Benim iki kardeşim var. İsimleri Talat ve Turan. O yıllarda, ailemizin bizim için yaratabildiği kısıtlı imkânlar çerçevesinde, üçümüz de okullarımızı okuyup bir an evvel çalışmaya başlamak için yoğun heves duyuyorduk.

Kaygıyla Nasıl Baş Ederiz?

Şartlar zorlaştıkça insanın kaygı üretmesi de kaçınılmaz oluyor. Savaşlara, ekonomik darboğazlara şahitlik etmiş birisiniz. Toplumun ve dünyanın üzerimizde yarattığı kaygılarla nasıl baş edebiliriz sizce?

Kaygı ancak yaşam ağır bastıkça azalır. Bahsettiğin duyguyu büyük binaları içten içe çürüten rutubete benzetiyorum. Dışardan bakınca heybetli, kocaman bir bina görüyorsun. Onu yıkabilecek bir gücün olmadığını düşünüyorsun. Fakat bina dışardan

**MESELA
DEPRESYONDASIN.
ÇARESİ YOK! O OLUMSUZ
DUYGULARIN ÜZERİNE
GİDECEKSİN.**

ne kadar şatafatlı görünürse görünsün, içten içe çürüyor. Dışarıdan güçsüzlüğüne dair hiçbir emare yokken bir anda sürpriz biçimde çöküyor. Kaygıdan uzak kalabilmek için her zaman çok kararlı ve enerjik olmak lazım. Örneğin an gelir, olumsuz duygularınız sizi evden çıkamaz hale getirebilir ve bunu kendi tercihiniz zannedersiniz. Mesela depresyondasın ve yataktan çıkmak bile sana zor geliyor. Çaresi yok: O olumsuz duyguların üzerine gideceksin. Ne olursa olsun durmayacak, kendini zorlayıp dışarı çıkacaksın, hayatın içine karışacaksın. Biliyorum, kolay değil ama o ilk adımı ne olursa olsun atacaksın. O adımdan sonra gerisi kendiliğinden geliyor zaten. Olacak mı olmayacak mı diye vakit kaybetmeye de gerek yok. Olmayacakları öldürmeye çalışmak da bizim elimizde. Yine de olmuyorsa, kabullenmeyi ve sindirmeyi öğrenmek, yola bu bilinçle devam etmek gerekli. İnsanın içini sonuçlar kadar, “Ben elimden geleni yaptım” eminliği de rahatlatıyor. Diğer taraftan her birimizin hemen her konuda yanılabilirliğimiz kaygısı taşımamız gerektiğini düşünüyorum. Bu kaygı türü bizleri bilgeliğe biraz daha yaklaştırır. Bu arada kaygıya dair ayrı bir not daha düşmek istiyorum: Bana kalırsa yersiz kaygılarımızın asıl sebeplerinden biri de sürekli planlar yapmak.

Nasıl yani?

Geleceğe dair planlar yapmak iyi hoş ama çoğu zaman insanı yaşadığı zamana yabancılaştırıyor. Zıttı olarak anda kalmayı hep önemli bulmuştumdur. Çok fazla hayal kurmazsan, yaşadığın hayal kırıklığı da az oluyor. İnsanın aldığı tüm kararlarını, yaşamın akışı içinde, yaşanılan ana göre alması gerektiğini düşünüyorum. İnsan, yaşadığı anı keyifli hale getirmeye çabaladıkça daha huzurlu hissediyo. Zaman bir yandan akıp gidiyor diye düşünmek de insanı yoruyor. Plan yapmanın mecburi olduğuna inanarak, sırtımıza kambur gibi negatif hisler yüklüyoruz. Yanlış anlamayın, kadercilikten bahsetmiyorum, elbette hayatımızla ilgili gerekli adımlar için planlar yapmalıyız. Ama bunlara körü

körüne bağılı kalmak yerine planlarımızı zamana ve şartlara göre gözden geçirip, hayata uyum sağlamalıyız. Çalışırken, zamanın akıp gitmesinden korkmamak, yarına olduğu kadar şimdiye de tutunmak gerek. Yeri gelmişken bir itirafta bulunayım: Birkaç yıldır çalışmadığım için, hayatımda ilk kez, zamanın akışını şaşkınlıkla izliyorum.

Hayatı Anlamlı Kılmak İçin...

Yarının değil, şimdinin insanı olabilmekten bahsettiniz. Bu nasıl mümkün olur?

Mühim olan, her ne yapıyorsan yap, bunu gönüllü bir şekilde ifa edebilmektir. Yaşarken gönüllü olamayan, içinde bulunduğu anın yabancısı olur. Hayatını anlamlı kılmak mı istiyorsun? Karşına çıkan zorlukla mücadeleni gönüllü bir biçimde vereceksin. Aksi halde kendini boşluğa düşmüş hissetmen kaçınılmaz oluyor. Çünkü mücadele içselleştirilemediğinde, verdiğimiz emek boşa gidiyor hissine kapılıyoruz. Soruna gelirsek, peki bu nasıl mümkün olur? Nasıl içselleştirebileceğimiz, gönüllü olabileceğimiz, uğrun-da zorluklarla mücadele etmeyi göze alabileceğimiz bir duyguyla yaşama katılabiliriz? Yine başa dönecek olursak: Dünyadaki yerimizin izini sürerek ve yaşama sebebimizi bularak. Biz kimiz, hayattan ne istiyoruz? Nasıl kabul görmekten mutlu oluyor, nasıl algılanmaktan nefret ediyoruz? Şimdinin moda sloganı “kendini sev”. Kendimizi sevelim iyi de, en başta şu sorunun cevabını bulalım: Kim, nasıl bir insan sevgideğerdir? Sonra başka bir soruyla devam edelim: Ben sevgideğer miyim? Sonra da en önemlisi, çaba ve emek harcayarak en azından kendi tanımımıza uygun olarak sevgiye, sevlmeye layık bir insan haline gelebilelim. Emek harcamadan herkes kendini olduğu gibi severse toplum kendini beğenmiş, bencil bireylerden oluşur diye düşünüyorum.

Yine yüzleşmek zorunda kaldığımız her zorluğun nedenini, nasılını, sonuna kadar sorgulamamız gerekiyor. Yanlışlığı düzeltmek, kırılmışı tamir etmek konusunda ciddi bir azim geliştirmek, biz insanoğlunun temel mesuliyetlerindendir bana kalırsa.

Peki ya insan ilişkileri?

İnsan ilişkilerinde, şayet yakın ilişkileri değil de sosyal çevremizle iletişimimizi baz alırsak, kolay kırılmamayı, kırılırsak da kolay kolay belli etmemeyi önemli buluyorum. Mücadele etmeyi severim ama münakaşa etmeyi sevmem. Çorum'da bir ev sahibimiz vardı, "Dargınlık ancak tülbent kuruyana kadar" derdi. Bu sözün hayatımda oldukça önemli bir yeri vardır.

Neden?

Anadolu'nun en sevdiğim özelliklerinden bir tanesi de böylesi harika deyişlerin beşiği olması. İki insanın arasındaki küslüğün, en fazla ıslak bir tülbent kuruyana kadar sürebileceği gerçeği... Kin insan ruhu için yüküdür. Kökleri belki de yüzyıllar öncesine dayanan bilgeliği görüyor musun? Bir yandan sana daha stressiz bir hayatı öğütlerken bir yandan da toplumsal hayatı bir mühendis gibi şekillendiriyor. Hepimiz, bilhassa da kadınlar, birçok özelliğimizle annelerimize benziyoruz. Sanırım benim anneme en çok benzeyen yönüm de bu; o da insanlarla iyi bir ilişki içerisinde olmayı çok önemser, kimseyi kırmadan tatlı dille iletişim kurmayı marifet bellerdi. Bazen çok dikkat etmeden ağızımızdan çıkan bir söz, karşımızdakinin felaketi olabilir. Maalesef, çoğu zaman farkında olmadan ufacık bir lafımızla, etrafımızdakilerin hayatlarında kalıcı ve olumsuz izler bırakabiliyoruz. Annemin yaşayış biçimi, insan ilişkilerimi şekillendirmemde epey belirleyici oldu. Bu sayede insanların kusurlarını mümkün olduğunca görmemeyi içselleştirebildim. İnsanlarla karşı karşıya kaldığımız durumlar elbet oluyor. Böyle zamanlarda sorunları büyütmeden, hızlıca çözebilmekten taraf olmak gerektiğini düşünüyorum. Böyle yaklaşabilmeyi başardığımızda daha az kavgalı ve daha az gürültülü bir yaşamın kapılarını aralamış oluyoruz.

Zorlukların Üstesinden Nasıl Geliriz?

Bu uzun ömürde mutluluklar kadar acılar da yaşadınız. Bir insanın başına gelebilecek en kötü şey sizce nedir ve zor durumlarla nasıl baş edilir?

Önce şuradan başlayalım: Hayatta çok büyük acılar var ama geçmez bir acı yok. Bazen, “Ölseydim de bunu yaşamaysaydım” diyorsun ama çaresi yok, yaşamaya devam ediyorsun. Herhalde acıların en zoru sevdiğin ve seni seven insanları kaybetmek. Hem onlardan hem de onların sevgisinden mahrum kalıyorsun. Çok sevdiğim iki kardeşim vardı. Onları kaybetmek bana çok zor gelmişti. Kocamın vefatı da benim için çok büyük bir yıkımdı. Büyük yıkımların içinde tekrar ayağa kalkmanın bir yolunu bulmalı insan. Kendini hayatın içinde kalmaya motive edecek nedenler bulamadığında, yaşadığın acılar hayatını ele geçiriyor.

İnsan büyük acılar yaşadığında, yaşamına devam edecek motivasyonu nasıl bulabilir?

Hepimizin başına türlü türlü olaylar geliyor. Her birimiz her olaya bambaşka tepkiler veriyoruz. Dolayısıyla hiç kimseye örnek olabilecek bir tarif veremem ama “Sen ne yaptın?” dersin, acılarımı yaşanması gereken bir süreç olarak gördüm ve yas tuttum. Acını hakkını vererek yaşarsan daha sonrasında izlerini taşımak zorunda kalmıyorsun. Mühim olan yaşanan ne olursa olsun duygunun hakkını vermek, gerektiğinde yas tutmak, gerektiğinde neşeli olmak, gerektiğinde acı çekmek, bazen hüngür hüngür ağlamak, bazen günlerce yataktan çıkmamak, bazen boğazına iki lokma atacak gücü kendinde bulamamak. Ama o an ne gerektiriyorsa onu yaşamak, yaşanan ne olursa olsun ertelemek, halının altına süpürmemek. Yas tutabilmek de dengeli bir yaşamın parçası.

Hayata dair büyük bir pişmanlığınızın olmadığını özellikle belirtiyorsunuz. Duyguların hakkını vermekten bahsetmişken, hatalara yaklaşımınız nasıl? Size göre her hatanın telafisi mümkün mü?

Hayatta hepimizin bir hata payı mutlaka var fakat mühim olan hata yapmadan yoluna devam edebilmek için özen göster-

mek. Özen ve çaba varsa ruh berraklaşıyor ve niyetler hataların önüne geçiyor. Özür dilemek için de bir benzeri söylenir ya: Özür dilemek yerine, özür dilenecek bir şey yapmamaya çalışmak daha anlamlı değil mi?

Elbette... Siz bildiğimizi paylaşmanın öneminden bahsederken, sizi çok yormadan, bütün bilgi birikiminizi bizlerle paylaşın istiyorum.

Ne diyor Sumerler: “Biliyorsun, neden öğretmiyorsun?” Üretmek, öğrenmek ve bildiğini öğretmek yaşamımın temel itici gücü. Belki de mesuliyetlerimin en önemlisi. Ne mutlu ki insanlara dokunacak, faydalı olacak tecrübelerim varsa, şu an senin sayende ortaya çıkıyor ve bizim aracılığımızla o bilgilere talip olan insanlara ulaşıyor. Zaten bildiğini paylaşmazsan yalnız ve mutsuz oluyorsun. Hepimiz bu dünyaya borçluyuz. Bu borcu da ancak yaşadığımız çevreyi daha güzel bir hale getirmek için çaba ve emek harcayarak ödeyebiliyoruz. Bu çaba şu an yaptığımız gibi bir kitap için çalışmak da olabilir, sokağımızdaki hayvanlara su ve mama vermek ya da şahit olduğumuz adaletsizliklere karşı mücadele etmek de. Yıllar evvel Eskişehir’de dört yıl öğretmenlik yapmıştım. O zamanlar 20 yaşında bir genç kızdım. Üçüncü sınıfa giden çocuklara telgrafı öğretmek için bir telgraf aleti tasarladım. Bir çeşit icat. Kimsenin yönlendirmesiyle de değil, tamamen kendim mesuliyet ve zorunluluk hissettiğimden. Zaten insan müşkül durumlarda oldukça yaratıcı olabiliyor. Bir de doğru cevapları verdiğinde ışıkları yanan bir çarpım tablosu yaptım. Bir levha, üzerine çarpım tablosunun formülleri, arka tarafa ince bir tel ve bir raptiye, küçük bir pil... Bugün bunu anlatınca diyorlar ki bilgisayarın ilk ABC’sini yapmışsın. O dönemde bir öğretmenin böyle şeyler yaptığını hiç duymamıştım. İnsan yeter ki üretmek ve paylaşmak istesin. Yaratıcılık, en çaresiz dönemlerinizde gelir bir şekilde sizi bulur. Geri kalan, insanın kabiliyetleri ölçüsünde hareket etmesi ve biraz üretme cesareti, biraz da hayata katılma tutkusunu.

Fark Yaratmanın Altın Kuralı

“İmkânlarınızın zorluğundan şikâyet etmeyin, çaresizlik yaratıcılığı beraberinde getirebilir” diyorsunuz. Bu noktada cesaret üzerine de konuşmak istiyorum. Fark yaratmak için cesaret olmazsa olmaz mıdır?

Yeterince cesur olanlar gerekli gayreti göstermekten, ortaya çıkıp sorumluluk almaktan çekinmez. Atatürk’ü düşünelim. Dev bir imparatorluğun son zamanlarında, kimsenin umudunun olmadığı bir vakitte ortaya çıktı. Ama sadece ortaya atılmak yeterli değildi. Bilirsin, bizim memlekette kendini göstermek için ortaya atılmak pek yaygındır. Atatürk ise kendini göstermekle kalmadı, elini taşın altına koydu. Bulgaristan’da ataşe olarak rahat bir hayat yaşayabilecekken savaşa katılmak için defalarca dilekçe yazdı. İstanbul’da saraya sırtını dayayarak sıkıntısız bir yaşam geçirebilecekken kendisini Anadolu’ya göndertti. Bizzat padişah tarafından İstanbul’a çağırılmasına rağmen mücadeleden kaçmadı ve hakkında verilecek idam kararını göze aldı. Gelişmeye cüret edecek kadar cesur değilsen hayatta iz bırakamıyorsun. Sorumluluk almanın da mücadele etmenin de sesini çıkarmanın da esas şartı cesur olmak bana kalırsa. İstiklal Marşımız da bildiğiniz gibi “Korkma” sözleriyle başlar.

Hayat, zaman zaman direncimizi kırabiliyor. Yaşadıklarımız azmimizi gölgeleyebiliyor. Böyle zamanlarda dostlarımla bir araya geldiğimizde “Dünyaya bakmaya gelmedim, bir şeyler yapmam lazım” diyerek yeniden harekete geçme motivasyonunun yollarını arıyoruz. Yani dediğinize geliyoruz: Hayatın içinde olmak için üretim yolları aramaya, paylaşım alanları yaratmaya ve iz bırakma tutkusuna...

Bak gördün mü, herkesin yolu başka, sen de kendi azmini ne tetikliyor onu fark etmişsin. Hayatta kendi yolunu bulamayan başkasının yolunda yalpalar, bu kaçınılmaz. En önemlisi şu: Merak etmeliyiz. Ancak neden ve niçin diye soranlar üretmeye başla-

yabiliyorlar. Bu soruları sormazsak, çaresi yok, ot gibi yaşıyoruz. Bunun yanı sıra aile faktörü de çok önemli. Çocukların aklını ve yeteneklerini doğru tespit etmek, üretecek ve sorgulayacak bireyler yetiştirmenin en hayati aşaması. Sorgulamayan çocuk, itaati öğreniyor. Babam çok akıllı bir adamdı. Dedesi Kırım'da müderris, kendisi öğretmen, okumaya merakı yüksekti. O yıllarda çıkan kitaplar, herkesten önce bizim evimize gelirdi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk, yurtdışından çocuk kitapları getirip tercüme ettirmişti. Meclis matbaasında basılan bu kitaplar da öğretmenlere dağıtılmıştı. Babam bu kitapları eve getirir, bizlere okur, aynı zamanda bizim de okumamızı öğütlerdi. Gazetede önemli bir haber gördüğünde, annem de dahil, hepimize okurdu. Evimizin salonu bir nevi dersane gibiydi. O yıllarda yayımlanan Hasan Âli Yücel'in tercüme kitaplarını da alıp eve getirmişti babam. Klasiklerle de böyle tanıştık. 1940'ta evden ayrıldım ayrılmasına ama o güne dek, beni hayata kazandıracak sayısız bilgiye ailem sayesinde mazhar olmuşum. Anneler babalar için bir not daha: Çocuklarınızın masa üstünde tesadüfen gördükleri bir kitap bile hayatlarının geri kalanını etkileyebilir. Kardeşlerim de ben de babamın getirdiği kitapların çok faydasını gördük. Yani kişisel meraklarımız kadar, ailelerimizin kafa yapıları ve eğitime bakış açıları da kişiliğimizi yönlendirir. Bu nedenle de her çocuğu kendisine ve çevresine faydalı olacak biçimde hayata hazırlamak gerekir. Bazen bu hazırlığın, masanın üzerine tesadüfen koyduğunuz bir kitap olduğunu da bilerek, bu incelik ve dikkatle yaşamalıyız.

Yeni Adımlar Atmak İçin En Doğru Zaman

Tıpkı benim “Dünyaya bakmaya gelmedim” deyişim gibi; yorulduğunuzda, bıktığınızda ya da umutsuzluğa kapıldığınızda tekrar ayağa kalkma gücü veren motivasyon yollarınız vardır. Sizin yolunuzu aydınlatan cümle neydi?

Ben yaşamın felsefesini yapmaya değil, sadece yaşamaya inananlardanım. Tek prensibim var: Çalış, oku, boş durma ve aklını tutku haline getir. Kendini müşkül hissedenlere de bu

prensibi öneriyorum. Ne zaman adımlarınız geri durursa, bilin ki hareket etmek ve yeni adımlar atmak için en doğru an, işte o zamandır.

Fransız yazar Montaigne, “Hayatın değeri uzun yaşanmasında değil, iyi yaşanmasındadır” diyor. Tecrübenize sığınarak sormak isterim, hayatı nasıl daha iyi, verimli ve huzurlu yaşarız Muazzez Hanım?

Evvela kendimizde olanı keşfedeceğiz. Neye eğilimimiz, neye yeteneğimiz var? O tespitlerin üzerine yoğunlaşmamız ama gerçekten, var gücümüzle çalışmamız gerekiyor. Yetenek tek başına yetmez, yetenekli olduğumuz alanı geliştirmek asıl mecburiyetimiz. Orada da sahaya çıkacak, bilenlerin peşine takılacağız. Okuyacağız, öğreneceğiz, sadece bu kâfi değil, bir zaman sonra aynı zamanda okuduğumuzu, bildiğimizi öğretme yoluna gideceğiz. Öğrendiğin sana kalmayacak, seninle gitmeyecek. Böylelikle de bayrağı devredeceğiz. Tabii hepsinin bir dönemi, bir zamanı var. Bir de hayatın güzelliklerini görmeye çalışmak gerek. Ben sosyal ve iyimser bir çocuktum. Başıma ne gelirse gelsin, olayların iyi ve öğretici taraflarına bakmaktan hiç vazgeçmedim. Yoksa insan başına gelen her olayı felaket olarak görüyor. Peki ya felaket zannettiğimiz, bizim için aynı zamanda öğretici bir dersse? Biz geçmişte böyle gördük, böyle yaşadık. Örneğin kurtuluş mücadelesi yılları, yaşandığı zaman bir felaketken bugün tarihsel onurumuza dönüştü.

Geçmişin insanıyla bugünün insanını kıyasladığınızda ne tür farklılıklar görüyorsunuz? İnsanoğlu, tarihsel dönüşümü esas alındığında, sizce iyiye doğru mu yoksa kötüye doğru mu gidiyor?

Bizim gençlik dönemimizde elzem olan, bir an evvel okumak ve memlekete faydalı olmaktı. Zaman içerisinde para kazanma hırsı hayatın temel meselesi haline geldi. Öğrenci olduğum yıllarda çok çalışan para kazanırdı. Şimdi herkes, neredeyse

hiç çalışmadan hızlıca para kazanmak istiyor. Bu ne kadar boş ve bunaltıcı bir hedef! Rekabet daima insanı çalışmaya ve üretmeye teşvik eder. Yaşamı iyileştirme peşinde olduğumuz sürece rekabet, hayatımızı kaliteli hale getiren bir teşvik aracı. Geçmiş yıllarda da rekabet vardı tabii ama bugünkü gibi vahşi ve dehşetengiz değildi. “O da iyi olsun ama ben ondan da iyi, ondan da faydalı olayım” anlayışı vardı. O nedenle herkes birbirine yardımcı olurdu. Bugün rekabetten, birbirinin üzerine basıp geçmeyi, çığneyerek yükselmeyi anlıyoruz. En başta kendimizle rekabet etmeliyiz diye düşünüyorum.

Yeni dünya düzeni bu rekabetin sonunda ferah bir hayatı vaat ediyor. Kendi geçmişinizle kıyaslayacak olursanız, bu vaat size göre bir yanılgıdan mı ibaret?

Benim dünyaya geldiğim dönem, belki de bu coğrafyanın yaşaması en zor dönemiydi. Bir imparatorluğun son yıllarına şahitlik ediyorduk. Aklımın başıma geldiği yıllarda ülke işgal altında bir vaziyette kurtuluş mücadelesi veriyordu. Dolayısıyla “zor” ile tanışmam biraz eskiye dayanıyor.

Doğumumdan birkaç yıl sonra ailemle Bursa’nın Pazarcık ilçesine taşınmışız. Biz oradayken İnönü Savaşı başladı ve Yunanlar kasabaya girdi. Kasabayı terk edip Eskişehir’e gitmeyi

MÜCADELEDEN KAÇACAKSAN BU DÜNYADA NASIL İZ BIRAKACAKSIN?

planladık. Pazarcık'tan Bilecik'e yürümeye başladık. İnanabiliyor musunuz? Bilecik'ten trenle Eskişehir'e gelmiştik fakat Sakarya Savaşı'nın hazırlıkları başlayınca babam bizi Ankara'ya götürdü. Fakat o dönem herkes Ankara'ya kaçmış, şehir dolmuş taşıyor. Ankara'da yaşamak pek mümkün görünmeyince, babam bizi Çorum'a götürmeye karar verdi. Çünkü babamın kız kardeşi daha önceden evlenip Çorum'a yerleşmiş. Onun yanına gideceğiz. Gideceğiz de nasıl gideceğiz? Eskiden "dekovil" denilen trenler vardı. Neyse ki bir yere kadar o trenlerden varmış. Bir şekilde o trenin vagonlarından birine sıkışmayı başardık. Vagonun altı cephane dolu. Batıda kalan cephane bu trenlerle Anadolu'nun içlerine taşınıyor çünkü. O tren bizi netameli bir yolculuğun sonunda Yerköy'de indirdi. Karanlığın içerisinde bir gece yarısı trenden indik. Sabaha kadar sağda solda nerede düz bir zemin bulduysak yatıp uyuduk. Günün ilk ışıkları ile babam, Çorum'a giden bir vasıta aramaya başladı. Fakat ortalıkta hiç araç yok. Devlet bütün araçlara el koymuş. Babam en sonunda bir eşek kervanı ayarladı da yine yollara düştük. O yolculuğu belli belirsiz, silik sahneler halinde hatırlıyorum. Bazı yerlerde köylüler, yardım etmeyi bir yana bırak, "Pis muhacirler!" diyerek bize tepki gösteriyordu. Bir çocuk için ne büyük bir korku ve kâbus, düşünabiliyor musunuz? Yiyeceğimiz içeceğimiz olmadan yeniden yollara düştük. O yolculuğa dair en net hatıram bir üzüm bağına girişimiz. Her aklıma gelişinde müthiş bir acıma duygusu içimi kaplıyor, içime bir burukluk oturuyor. O bağda yiyebildiğimiz kadar koruk yedik. Yazın ortasında, aç susuz yollara düşmüş Anadolulu göçmenler... Üzerinden neredeyse bir asır geçti ama o kavurucu sıcağın, o bitmez yolun ortasında yediğimiz korukların tadı ve lezzeti hâlâ aklımdadır. Beş günlük bir yolculuğun ardından nihayet Çorum'a varmış, hedefimize ulaşmıştık.

Zorlukların insan hayatı üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Aşılmış her zorluk, insana yeni bir şeyler katıyor ve motivasyon veriyor. Açık konuşayım: Hayatımın ilk yılları böyle

geçmişken daha sonrasında yaşayacaklarım beni korkutamazdı. Zira korkutamadı da. Hayata karşı diklenebilmeyi başarabilen insanları çok severim. Her düştüğümüzde ayağa kalkmak, insan olmanın bir gereğidir. Mücadeleden kaçacaksan bu dünyada nasıl iz bırakacaksın? Elini korkak alıştıran birinin adının, tarihin herhangi bir sayfasına yazıldığını gördünüz mü hiç?

Mücadeleci ruhunuz birçok insanı derinden etkiliyor. Sorumluluk almaktan geri durmuyor, harekete geçmekten çekinmiyorsunuz. Her türlü düzensizlikle ya da kuralsızlıkla mücadele etmeyi vatandaşlık görevi sayıyorsunuz. Cumhurbaşkanı, başbakanlara, parti başkanlarına, yazarlara, sanatçılara mektuplar yazdığınızı biliyorum. Gayet huzurlu ve sakin bir hayatınız varken, ayrıca hiç ihtiyacınız yokken neden hâlâ yanlış gördüklerinize müdahale etmekten geri durmuyorsunuz?

Bu ülkeyi ve bu dünyayı paylaşan her insan, hepimiz, toplum ve dünyanın iyiye doğru ilerleyişinde de kötüye doğru gidişinde de pay sahibiyiz. Bu paydaşlık bizi aynı zamanda sorumluluk sahibi olmaya zorlamalı. Dolayısıyla elimizi taşın altına koymakla, gerektiği yerde sesimizi yükseltmekle, yeri geldiğinde de mücadele etmekle mükellefiz. Ben bu ülkenin sıradan bir vatandaşım. Bu bağdan güç alarak bugüne kadar onlarca mektup yazdım. Cumhuriyetimiz ve ulusumuz için iyi olmadığını düşündüğüm her durumu yazdım. Ömrüm boyunca aydınlık bir bakış açısına sahip olmaya çalıştım ve bir aydının, ulusun ve yaşamın çıkarlarına dair sorumlulukları olduğunu düşünüyorum. Bu sorumluluk duygusu eksikse, entelektüellik, sıradan, Atatürk'ün tabiriyle "süs" olmaktan öteye geçemez. Gerekli gördüğümde isyan gerekli gördüğümde tebrik ettim. Memleketimizin hak etmediğini düşündüğüm bütün durumlara karşı ses çıkardım. Sadece olumsuz meseleleri değil, beni gururlandıran durumları da kaleme aldım. Kimlere mektuplar yazdığımı bir görseniz, şaşırırsınız. Turgut Özal'dan Süleyman Demirel'e, Bülent Ecevit'ten Erdal İnönü'ye, Tansu Çiller'den Mesut Yılmaz'a, Yıldırım Akbulut'tan

Recai Kutan'a, Deniz Baykal'dan Erkan Mumcu'ya kadar bir dünya siyasetçiye yazmışım. Siyasi liderlerin ve milletvekillerinin yanında valilere, profesörlere, gazetecilere, sanatçılara... Benim yazılarımdan nasiplenmemiş insanların sayısı epey azdır.

Cevap alıyor muydunuz bu mektuplara?

Almasam ne fark eder? İnsanın sesini duyurması, doğru bildiğini ifade etmekten kaçınmaması kadar güzel ne var? "Cevap almıyorsan niye yazıyorsun?" diyorlar. "Ben vatandaşlık vazifemi yapıyorum" diyorum. "Sen de yaz" diyorum. Hatta kimileri sonradan gelip "Yazdığın mektuba bizim imzamızı da atıver" diyorlar. "Yok" diyorum onlara, "imza istemem. Senin de kalemin var elinde, yazacaksın!" Bir keresinde başıma bir olay geldi. Barış Manço'ya Halide Edip Adıvar'la ilgili bir mektup yazdım. Biliyorsun, Barış Manço dünyayı dolaşan, farklı coğrafyaları ve uzayı merak eden ilginç bir şahsiyetti. Bu meraklarını da yaptığı televizyon programları ile herkese sergiler ve insanlara bu konularda bilinç aşılamaya çalışırdı. Bir programında NASA'nın Venüs yıldızında Türkiye'ye verdiği yerlerden birine kendisinin katkılarıyla, yazar Halide Edip Adıvar'ın isminin verildiğini söyledi. NASA'nın Halide Edip'e gösterdiği bu itibarın yanında ülkemizin ona reva gördüğü muameleyi çok üzücü bulurdum. Çünkü Halide Edip'in kabri Merkezefendi Mezarlığı'nda harap bir haldeydi. Ben de Barış Manço'ya vesile olduğu bu güzel olayın gurur verici olduğunu fakat Adıvar'ın dünya üzerindeki son mekânının harap bir vaziyette bulunduğunu bildiren bir mektup yazdım. Kendisi sağ olsun bu mektubumu Kültür Bakanlığı'na ilettili. Kültür Bakanlığı'ndan ödenekleri olmadığı için mezar yerinin bakımını yapamayacaklarını bildiren bir telefon aldım. Zannederim ki benim mektubumu bir anıt mezar yapılması talebi gibi algıladılar. Belki de Manço bir anıt mezar yapılmasını teklif etmiştir, bilemiyorum. Fakat vurgulamak istediğim ve arzum, sadece karı koca birlikte yattıkları mezarın demirlerinin boyanması, mezara küçük bir yol açılması ve burada bu büyük

yazarın yattığını belirten bir tabelanın asılmasıydı. Bunun için Kültür Bakanlığı'nın devreye girmesine gerek dahi yoktu. Pekâlâ Mezarlıklar Müdürlüğü'nün yapabileceği küçük bir işti. Bu olayı duyan bir kulüp bu işe el attı ve kabri daha kötü bir hale getirdiler. Kabrin etrafını çerçeveleyen demir parmaklıkları kestirip beyaza boyamışlar ve Halide Edip'in burada yattığını gösterecek bir tabela yerine mezarın bakımının kendileri tarafından gerçekleştirildiğini gösteren bir levha asmışlar. Ne yazık. Her ne kadar güzel bir sonuç alamamış olsak bile bu bize gösteriyor ki, kişi vatandaş olarak kendisinde bir sorumluluk hissettiğinde bunun karşılığını alabilir. En azından rahatsız olduğu bir duruma dik-
kat çekebilir, bir hareket başlatabilir. Başkalarından beklentiye girmeden, o kıvılcımın bazen kendi içimizde olabileceğini düşü-
nerek de yaşamak lazım.

Barış Manço'ya yazdığınız o mektubun bir kopyasını sakladınız mı?

Evet, dur bulayım...

Muazzez İlmiye Çığ'ın Barış Manço'ya Yazdığı Mektup

8 Temmuz 1993

Pek Sayın Barış Manço;

17 Haziran akşamı uzayla ilgili programınızın, televizyonu geç açmam dolayısı ile, maalesef ancak son kısmını büyük bir zevkle izleyebildim. Bunun tekrarlanmasını candan temenni ediyorum.

Venüs yıldızındaki belirli yerlere, bütün dünya devletleri arasında, Türkiye için isimlendirilmek üzere on yerin ayırılması büyük bir başarı. Bunlardan birine ilk olarak, hem siyasî, hem edebî alanda en üst düzeye çıkmış bir Türk kadını olan HALİDE EDİP ADIVAR'ın isminin sayenizde verdirilerek Venüs yıldızına

kadar yüceltilmesi çok duygulandırıcı, heyecanlandırıcı ve gurur verici bir olay. Bunun için size candan müteşekkire ve minnettarız.

Fakat ne yazık ki, Halide Edip'in dünyâ üzerindeki mekânı perişan ve bakımsız. Merkez Efendi mezarlığında eşi ile birlikte yattığı, etrafı demir parmaklıkla çevrilmiş mezarı terk edilmiş durumda. Ne gelen, ne giden, ne bakan ne de baktıran varmış. Birkaç yere duyurmak istedimse de başaramadım. Bu vesile ile size yazmaya karar verdim. Aracılığımızla Belediye, Mezarlıklar Müdürlüğü veya başka bir kurum buna sahip çıkarsa, dünyadaki yeri de değerlendirilmiş olur diye düşünüyorum.

Kültür ile ilgili çalışmalarınızdan dolayı sizi, yaşım icabı, takdir ediyor, zevkle izliyor ve candan kutluyorum.

Sağlık ve başarılarınızın devamı temennisi ile en derin saygı ve sevgilerimi sunarım.

Muazzez İlmiye Çığ

Çiviyazıları Uzmanı

Sümerolog

İstanbul Arkeoloji Müzelerinden emekli

Toplumsal Hayata Nasıl Dahil Olmalıyız?

Ses çıkarmayı, hayata katılmayı neden bu kadar önemsiyorsunuz?

Eğer benim gibi böyle yüzlerce insan yazsaydı ya da yazmak bir yana, ses çıkarsaydı, inanıyorum ki dünya bambaşka bir yer olurdu. Vatandaş olan herkesin idareye karışması gerektiğini düşünüyorum. İyi bir şey gördüğümüz zaman tebrik etmemiz, anlatmamız, ifade etmemiz gerekli ki, iyi olana daha çok yer açılsın. İyiye sebep olan, aldığı övgüyle motivasyon bulsun. Kötü bir durum, cemiyete uymayan bir olaya rastladığımız zaman da korkmadan onu bildirmemiz gerekir. Eğer bütün halkımız böyle yapsaydı, bütün halk yapmazsa bile yalnızca eli kalem tutanlar yapsaydı, bu ülke bambaşka bir yer olurdu. Maalesef kimse

yapmadı. Ben kimse yapmadığından, isyânkarlığımla biraz ön plana çıkmış olabilirim. Bugünün Türkiye'sinden ve dünyanın gidişatından şikâyetçiysen, kendimizde de pay arayalım çünkü bizler de sorunun ve bütünün parçasıyız. Vatandaşlık meselesini tam sindiremediğimizi görmek durumundayız. Vatandaş olarak sorumluluklarımızın neler olduğunu bildikçe, sesimizin daha gür çıkacağına eminim. Çünkü bu ülke, bu dünya bizim; üzerinde yaşayan herkesin.

Mektuplarınızı bir araya topladığınız *Vatandaşlık Tepkile-
rim*, bana göre tam bir hafıza kitabı. Gerçek bir Türkiye pa-
noraması. İlk mektuptan son mektuba kadar birçok kez şaşır-
rak ve bazen üzülüp bazen gülümseyerek okudum. Mesela bir
gazetenin o dönemki bilimsel araştırmalar için verdiği kobaylık
ilanına dair yazdığınız bir mektup var. Bu ilanı görüp gazeteye
demişsiniz ki “Bu insanlara kobay diyemezsiniz. Onlar birer bi-
lim kahramanıdır.”

Helsinki Anlaşması'na göre bilimsel deneylere katılacak
araştırma gönüllüsü kimselerin bu eylemi para karşılığı değil gö-
nüllü yapmaları gerekmektedir. Bugün kullandığımız ilaçların ta-
mamını bu bilim kahramanlarının özverisine borçluyuz. Kobay
damgası vurmaları hiç hoşuma gitmemişti. Bu tip deneylere ben
de katıldım. 80'lerde New York'ta kardeşimin, mide araştırması
yapan bir profesörden bahsetmesi üzerine onun çalışmasına gö-
nüllü oldum. Çünkü Amerika'ya gitmeden önce uzun zamandır
çözülemeyen bir mide problemim vardı. Araştırmasına gönüllü
olduğum doktor biraz gözyaşı dökceğini söyledi, ben de kabul
ettim. Sözü'nün eriymiş, bir buçuk ay boyunca gözümde yaş ge-
tirecek araştırmalar yaptılar. Araştırmanın sonucunda hem ben
bilime katkıda bulunmuş oldum hem de yıllardır çözülemeyen
mide sorunun çözüldü. Meğer sorunun midemde değil kalın
bağırsağımdaymış.

90'larda ise bir hafıza araştırması için gönüllülük yaptım. O
yıllarda hafızamla ilgili türlü problemler yaşıyordum. Birçok şeyi

KENDİNDEN ÇOK BAHSEDENDEN UZAK DUR!

hatırlamakta güçlük çekmeye başladığımı fark etmiştim. Öyle ki bazen konuşurken anlattığım konuyu unutuyor ve konuşmamı yarıda kesmek zorunda kalıyordum. Kâbus gibi günlerdi. Hafızamı kaybettiğimi, Alzheimer hastası olmaya başladığımı düşünüyordum. Tam o sıralar New York’a yolum düştü ve tesadüfen ünlü bir enstitüde hafıza üzerine bir araştırma yapıldığını duyup başvuruda bulundum. Piyasaya sürülen yeni bir ilacın hafıza üzerindeki etkileri test edilecekti. Tonla test sorusu, onlarca tahlil ve birçok muayenenin ardından hafızamın büyük oranda kayba uğradığını öğrendim. Bunun üzerine araştırması yapılan ilacı farklı günlerde ve çeşitli dozlarda denemem istendi. Üç günlük ilaç kullanımının ardından bir yan etki olup olmadığını anlamak için tekrar testler yaptılar. Araştırmanın sonunda öğrendim ki eğer bu araştırmanın gönüllüsü olmasam hafıza kaybım tehlikeli bir boyuta ulaşabilirmiş. Araştırmadan sonra bir süre ilacı kullanmaya devam ettim ve problemlerimin hepsinden kurtulmuş oldum.

Gönüllüsü olduğum bu araştırmalarda hem kendime bir çare aradım hem de bilime faydalı olmaya çalıştım. İçindeyken hem kendime hem de insanlığa bir katkı olduğunu düşünüyordum. Dolayısıyla bu gönüllülüğüme “kobaylık” denmesini, o aşağılayıcı ifadeyi katiyen kabul edememiş, bu duruma da gücüm yettiğince tepki göstermiştim.

Sizden duyduklarım beni hem şaşırtıyor hem de yaşamınıza dair daha büyük bir merak duymama sebep oluyor. Sorumluluk

hissetmekten ve mücadele etmekten bahsederken “İdeal insan mücadelecı olur” dedik. Bu coğrafyanın insanının mücadelecı bir ruhu olduğuna inanır mısınız?

Her dönemde bu toprakların yetiştirdiği önemli insanlar olmuştur. Bugün de sayıları çok fazla olmasa dahi, gayretli insanlarımız dünyanın her yanından takdir görüyorlar. Bu becerikli insanlar yüz akımız. şimdi 36 yaşında genç bir mühendis kadın geldi aklıma. Patene başlamış ve paten hareketlerini matematikle açıklamış. Alanında dünya birincisi oldu. Kendini ilerletmek isteyen herkesin önü açık. Başarıya giden bir yol var, bu yolda yürüyüp yürümeyeceğimize biraz da kendimiz karar veriyoruz. Gözünü üretmeye, sorumluluk almaya, ses çıkarmaya diken insanların Türkiye’de her daim yer bulacağını bildiğimden içim oldukça rahat. Bu noktada ekonominin de büyük rolü var. Türkiye’de makasın ucu maalesef çok açık. Bizim ölkemizde birileri çok lüks yaşarken birileri çok zor şartlar altında, çoğu gece karnını doyuramadan yatağa aç giriyor. Benim de aç karnına yatağa girdiğim, yiyecek kuru ekmek bulamadığım çok gecem oldu. Bu yüzden biliyorum ki, insan kendini ekonomik olarak garanti altında hissetmediğinde dünyası daralıyor, yaşamının üzerine kara bulutlar çöküyor. Gelir adaletsizliği sürdükçe, yoksulun zenginin malına gözünü dikmesi, zenginin de vahşice daha zengin olmayı istemesi kaçınılmaz oluyor. Sistem seni açgözlü olmak zorunda bırakıyor. Böyle bir toplumda mutlu insan bulmak, yaşadığın anın tadını çıkarabilmek haliyle çok kolay olmuyor. Mesela yakın çevremde gözlemlediğim kadarıyla, eskiden insanlar çocuklarını sinemaya, tiyatroya, konsere daha rahat götürebilirken, bugün ortalama ekonomik gelire sahip bir yurttaşın böyle etkinliklere katılabilmesi giderek zorlaşıyor. Sanat ne demek? Hayattan keyif almak demek. Demek ki alım gücü düştükkçe, keyif azalıyor. Deneyimlemesi bir ömür sürecek, kaynakları asla tükenmeyecek sonsuz bir alan ama o alanlara ulaşmak bile belli zümrelerin tekelinde. Bir şekilde toplumun her bir ferdinin sanatla bir araya gelebileceği bir düzen ve gelir adaletini çok ar-

zuluyorum. Ama sosyal adaletsizlik yüzünden genellikle bu tür faaliyetlere katılacak insanların yeterli parası olmuyor, parası olanların birçoğunun ise maalesef zevki yok.

Peki ya açgözlülük? Size göre hem ekonomik alanlarda hem de hayatın geri kalanında neden insanlar hep daha fazlasının peşinde?

Daha fazlasını istemek esasen kötü bir şey değil, ayıp da değil. Eğer daha fazlasına ulaşmak için etrafını kırıp dökmüyorsan buradan bir kötülük çıkmaz. Başarıya ulaşmanın anahtarlarından birinin “daha fazlasını istemek” olduğunu bile söyleyebiliriz. Ama “daha fazla” diye tanımladığımız şeyler genelde para, mal ve mülkten ibaret. Sorun da burada. Gözünü hedefine diken insan zararsızdır. Ama hedeflerin yerini yalnızca mülkiyetin aldığı bir dönemde yaşıyoruz. Dedğim gibi parayı, pulu, gösterişi tutku haline getirmek yerine aklımızı tutku haline getirirsek mutluluğa açılan kapıdan içeriye adım atmış oluruz. Bu yolculuk sırasında gözünü kapatıp hoyratça hareket edenler senin kastettiklerin. Onlar hayatı yaşanmaz hale getiriyor, onlardan uzak durmakta fayda var.

Huzurlu Bir Hayat İçin Uzak Durmamız Gereken İnsan Profilleri

Başka hangi tip insanlardan uzak durmalıyız Muazzez Hanım? Size göre hangi davranışları sergileyen insanlar, biz farkında olmadan huzurumuzu kaçırıyor ve hayatı yaşanmaz hale getiriyorlar?

Öncelikle kendinden çok bahsedenden uzak dur! Kendini anlatmayacaksın, bırakacaksın insanlar seni tanısinlar. İnsan, kendisine saygı göstermesi için karşısındaki kişiye bir fırsat tanımalı. Bırak, o karar versin. Eğer sen başarılı ve saygıdeğer birisiysen er ya da geç hak ettiğin saygıyı görürsün. Kendi itibarın ve başarın üzerine çok fazla konuşursan insanların sana duydukları saygıyı da yitirirsin. Geçmiş yıllarda bir asistanım vardı. Kendinden bahsetmeyi çok seven birisiydi. Aslında umut vaat eden

bir tarafı da vardı. Asur tabletleri üzerine çalışmasını istemiştim. Çünkü Asur tabletlerinden muazzam kitaplar çıkarılabiliirdi. Anadolu'ya gelen tüccarların belgeleri, günümüze kalan mektuplar, tabletler... O alana yönelseydi ona yol gösterecektim ve muhtemelen çok başarılı olacaktı. Ama dediğim gibi, kendinden bahsetmeyi çok severdi. Henüz hiçbir şey değilkken her şey olduğunu düşündü. Yaptığın iş karşındakini tatmin ettiğinde methiyesini mutlaka duyarsın. Ama methiye duymak için iş yaptığın zaman verdiğin emek de boşa gidiyor.

Kişi bir yerde kişisel ihtiraslarının kurbanı olabiliyor. İhtiras çukuruna düşmemek için neler yapmalı?

Alçakgönüllü olmaktan vazgeçmemeyi çok önemsiyorum. “Ben bunu yapıyorum” demeyeceksin fakat yaptığın işi öyle iyi ve ışıltılı yapacaksın ki kimse görmezden gelemeyecek. İnsanlar kendilerini senden bahsetmek zorunda hissedecekler. Benim yaptığım işler ölkemize kıyasla yurtdışındaki insanların daha çok ilgisini çekti. Dünyanın her yerinde bir şekilde konuşuldu. Hiçbir zaman yaptıklarımın bahsetmedim, yaptıklarım onların ilgilerini çekti. Bundan dolayı mutlu oldum ama takdir edildim diye işimi hiç boş vermedim. Kendimi değilk işimi ciddiye aldım. Başarılı olmak isteyen kişi en az kendisine duyulmasını istediğı kadar işine saygı duyacak.

Takdir edilen olmak her zaman keyifli. Bir de takdir etmeyi konuşalım mı Muazzez Hanım? Sizce neden şikâyetlerimizi dile getirirken cömert, iyi ve değerkli olanı takdir ederken cimri davranıyoruz?

İyi ve güzeli takdir edebilmek sağlam bir karakterin göstergesi. Kendine güveni olan kişi, dışarıdaki güzellikleri görmekten mutlu oluyor. Zayıf karakterler ise güzelliklerle yarışa girmeyi tercih ediyorlar. Halbuki hayatta tek bir güzel, tek bir iyi yok. Neden olduğunu tam olarak bilemiyorum fakat Türkiye’de takdir edilenin şımaracağına dair bir inanış da mevcut. Aslında hayatta çok basit bir denge var. Hiç kimse yok sayılmak iste-

miyor. İyi bir iş yaptığında takdir edilmeyi kim istemez ki? Başarısızlıklar karşısında üzülmeyi biliyorsak, başarılar karşısında da önümüzü iliklemeyi bilmemiz gerekir. Örneğin, evimizde bir yardımcımız var. Yaklaşık on yıldır bir aradayız. İyi bir şey yaptığında mutlaka takdirlerimizi belirtiyoruz. Öbür türlü onu görmemek anlamına gelir. O da bizimle ilgili takdirlerini ve memnuniyetsizliklerini mutlaka dile getirir. Bu tarz bir iletişim, hem insani ilişkinin karşılıklı olarak daha sağlıklı bir yere oturmasını hem de bunun bir iş olduğunu göz önüne aldığımızda patron-işçi ilişkisinin daha doğru kurulmasını sağlıyor. Böyle olmadığında kompleksli küçük patronlar gibi, kendini çalışanının sahibi zannediyor, insani ilişkiyi ıskalıyorsun.

Fransızlar “Gençlik bilseydi, ihtiyaçlar yapabilseydi” diyor. Sizi dinlerken aklıma sürekli bu söz geliyor.

Sumerlerin de bir atasözü var: “Boş vakit geçirdin, neye yaradı?” Zamanı doğru kullanabilmek ve yaşanılanı deneyime dönüştürebilmek insanın kendine yapabileceği en büyük iyilik belki de. Bunu başarabildiysem ne mutlu bana. O yüzden zamanla sağlıklı bir ilişki kurmamız gerektiğini yinelemek istiyorum: Tek bir anımız boş geçmemeli. Çalışıyor muyuz? Hakkını vereceğiz. Spor mu yapıyoruz? Hakkını vereceğiz. Okuyor muyuz? Hakkını vereceğiz. Hayatta öğrenecek şey bitmese de zaman bir şekilde bitiyor. Bu sınırlı zaman içinde kendi dilini en ustalıkla konuşacak şekilde öğrenmek, kendi kültürünü iyi tanımak, kendi coğrafyanı detaylı bir biçimde bilmek hepimizin sorumluluğu. Bunları gerçekleştirdiğin zaman içindeki öğrenme aşkı durduramaz hale geliyor. Başka kültürler, başka diller, başka coğrafyalar derken kendini yetiştirmiş biri oluveriyor, yaşadığın topluma ve dünyaya karışabilir, söz sahibi olabilir hale geliyorsun.

2. BÖLÜM

HAYATTAN NE ANLAMALIYIZ?

Dışarıdan görüldüğümüz kişiyle aslında olduğumuz kişi birbirine ne kadar yakın olursa, bir o kadar kendimiz olabilmeyi başarabilmişiz demektir.

Göründüğümüz Gibi Olmak Neden Önemli?

İlk bölümde insanın dünyadaki yerini araması ve yaşama sebebini bulma çabası üzerine konuştuk. Geriye dönüp baktığınızda, küçük bir muhasebe yapacak olsanız, dünyadaki yeriniz ve yaşama sebepleriniz üzerine neler söylemek istersiniz? İnsan hayatında bu bilinç ve aydınlanma nasıl başlar? Size göre Muazzez Hanım, insan ne için yaşar?

İnsanların aynada gördükleri kişi ile dışarıdan görünen kişi arasında çoğu zaman epey belirgin farklılıklar bulunur. Bu ayrım ne kadar azalırsa, yani dışarıdan göründüğümüz kişiyle aslında olduğumuz kişi birbirine ne kadar yakın olursa, bir o kadar kendimiz olabilmeyi başarabilmişiz demektir. Benim kendimle ilgili söylediklerimin ne kadar önemi var, pek bilemiyorum. Ama mümkün olduğunca objektif bir değerlendirme yapmaya çalışıyorum.

Bence ben her şeyden evvel, daha önce de belirttiğim gibi, çalışkan birisiyim. Hayatımı çalışmak üzerine temellendirdim ve ne yalan söyleyeyim çalışmak meselesinde pek de fena olmadığımı düşünüyorum. Bunun yanında zihnimi hep yeni şeyler öğrenmeye açık tutmaya çalıştım. Biliyoruz ki hem evrimin hem de devrimin özü bu; dönüşüme açık ve yeniliğe müsait olmak. İnsanın yeni bilgiden kaçmamasını, alışkın olmadığıyla karşılaştığında düşmanca tavır takınmamasını oldukça önemli buluyorum. Şayet bildiklerimiz, bir yenilik karşısında kolayca yıkılıyorsa, bu şu demektir: Bildiklerimizin temeli yeterince sağlam değil. İsterim ki öyle bir bilgiye rastlayayım ki bugüne dek tüm bildiklerim yıkılsın. Yıkılsın ki yeni bir şeyler öğrenebileyim. İnsan hayatında kapıların ancak böyle aralanabileceğini düşünüyorum. Fakat çoğu insan, yanlış ama alışkın olduğu bir bilgiyi, doğru bir yeniliğe tercih ediyor; çoğu zaman yanlışta ısrar etmeyi, dönüşüme kapalı olmayı muhafazakârlık zannederek. Hatta şöyle bir örnek vereyim: Uzun bir süre Sumer-Türk özdeşliğiyle ilgili araştırmaları ve çalışmaları takip ettim ama yeterli kanıt olmadığı için bu konuya temkinli yaklaştım. Sonra

bir gün geldi ki, özellikle dil konusunda yapılan farklı farklı çalışmalar ışığında bu konunun kanıtlanması yolunda artık yeterli verinin, bulgunun ortaya çıktığı kanaatim oluştu. Bütün kaynakları inceledikten sonra da emin bir şekilde *Sumerler Türklerin Bir Koludur* kitabımı yayımladım. Atatürk bir konuda daha haklı çıkmıştı.

Hayatta en büyük şanslarımdan biri merhum eşim Kemal ile evlenmek olmuştur. Birbirini gerçekten anlayan ya da anlama çabası taşıyan insanların birlikteliğini çok önemsiyorum. Bu sayede karşılaştığımız sayısız zorluğa rağmen mutlu bir evlilik yaşadık. Çocuklarımızı sevgiyle büyütebilmeyi başardık ve onlara huzurlu bir aile ortamı yarattık. Kemal'in vefatına kadar geçirdiğimiz vakti hep saygı ve sevgi çerçevesi içerisinde yaşamayı becerdik. Birbirimizi kırmamayı çok önemsedik. Sevgili eşim Kemal Çığ bu hayatta karşıma çıkan en güzel insanlardan biriydi. Onunla yaşadığım her anıyı güzel hatırlıyorum. Bana “Keşke böyle olmasaydı” dediğim hiçbir şey yaşatmadı; ben de ona bunu dedirtmemek için azami dikkat gösterdim. Bu anlamda insanın yanındayken güvende hissettiği, çekinmeden arkasını dönebildiği, içselleştirerek saygı duyabildiği bir ilişkinin, insanın kendini gerçekleştirmesinde oldukça büyük bir esas olduğunu düşünüyorum.

Geçmişe dönük bir muhasebe yaptığımda gönül rahatlığıyla söyleyebilirim ki, ben iyi bir insan olmaya çalıştım. Tabiatım gereği, herkesin içinde bir iyinin olabileceğini düşünerek diğer insanlara yaklaştım ve hayatımı çevremdeki insanlara layık olabilecek kadar iyi biri olma gayesiyle sürdürmeye özen gösterdim. Kimdi bu insanlar? Annem, babam, eşim, çocuklarım, öğrencilerim ve bir avuç dostum.

Hayatıma dönüp baktığımda memnun olduğum en önemli durumlardan biri de kendimi asla sınırlamamış olmamdır. Hiçbir zaman kalıplara sıkışan birisi olmadım. Her zaman kendime ait bir yolum oldu. Azimlerinden, çalışkanlıklarından, vizyonlarından ya da kararlılıklarından etkilendiğim insanlar

elbette olmuştur fakat hiçbir zaman bir idolüm olmadı. İnsan etkilendikleriyle, sevdikleriyle, korktuklarıyla ve yargıladıklarıyla kendisine görünmez sınırlar çizebiliyor ve farkında olmadan o sınırların içerisinde hayatını sürdürüyor. Sanırım kendim için sınırlar belirlememiş olmam benim bugün olduğum ben olabilmemi sağladı.

Potansiyelimizi Gerçekleştirmek İçin...

Nasıl oluyor da farkında olmadan kendimize sınırlar yaratıyoruz ve size göre hangi sebepler, potansiyelimizi gerçekleştirmemize engel oluyor?

Sınırlarımız nasıl bir hayat yaşayacağımızı belirliyor. Eğer sınırlarınızı kendiniz değil de çevreniz belirliyorsa, bilin ki kısıtlanıyorsunuz. Kendi sınırlarınızı kendiniz çizdiğinizde ise hayatınız bir rotaya oturuyor. Burada durup şunu düşünmek gerekiyor: “Yaptığımı, başkaları beni görsün diye mi, yoksa kendi içimde öyle olması gerektiğini düşündüğüm için mi yapıyorum?” Açık yüreklilikle söylemeliyim ki, kendi içinde tutarlı olmayan, yalnızca başkaları kendini iyi ve güzel görsün diye yaşayan kimselerin, kendilerine de dünyaya da bir faydaları olmaz. Bence asıl sınır da budur. “Neden daha ileriye gidemeyeyim ki?” diye düşünen biri içinse sınırlar pek bir anlam ifade etmez. Burada da kim olduğumuzu, güçlükler ve zorluklar karşısında takındığımız tavırlar belirliyor. En müşkül durumda bile kendimizden taviz vermemeyi, doğrularımızın arkasında cesurca durabilmeyi başarabiliyorsak, kişiliğimiz dünyaya baskın gelmeye başlamış ve sınırları aşabilmişiz demektir. Ve bunu başarabilen kimseler, dışarıdan kendilerine bir rol yüklenmesine izin vermeden kendileri olmayı başarır, yaşayıp giderler.

Bahsettiğiniz sınırları yıkabilmek için en önemli gereklilik özgüven mi?

Burada kastettiğim “deli cesareti” olarak da adlandırılacak altı boş bir özgüven değil. İnsan kendini bildiği oranda kendi-

BİZ GELECEĞİ YA DA GEÇMİŞİ DÜŞÜNÜRKEN, ŞU AN ELİMİZDEN KAYIP GİDİYOR.

sine güvenir. Kendini bilmek içinse kendi içindeki cevheri bulman gerekir. Hepimizin içinde bir cevher olduğuna inananlardanım. Bu potansiyel hepimiz için farklılık gösterebilir, lakin içimizde bir yerlerde keşfedilmeyi bekler. Yine para hırsı konusuna dönersek, bir toplumda herkesin tek hedefi daha çok zenginleşmek, daha çok mal, mülk edinmek olursa söz konusu toplumun dokusu bozulur. Çünkü herkesin ticari zekâsı veya para kazanma refleksi aynı değildir. Bazılarımız bu konuda diğerlerimize göre daha yetenekliyiz. O yüzden kendi yeteneğimizi keşfedip o alana yönelmemiz çok önemli. Sonra gönenç kendiliğinden gelir zaten. Kendini tanıman, beslemen ve sürekli geliştirmen gerekir. İstidatların, zaafların, ilgilendiklerin, korkuların... Hepsini çok iyi bilmelisin. Hayattan öğrendiklerini bilincinin üzerine eklemeyi başarabilirsen önündeki resim berrak bir hale geliyor. Ancak gözündeki bu perde kalkıverince, nasıl yaşaman gerektiğine dair bir yol haritası oluşturman da mümkün oluyor.

Ne güzel söylediniz. Belki de gözlerimizdeki bu perdeler, hayattan keyif almamızın önündeki en büyük engeldir.

İnsanı insan yapan bilgisi ve bu bilgiyi gündelik hayat içinde nasıl kullanabildiğidir. Hepimiz doğamız gereği bilmek istiyoruz. Etrafımızda olan biteni ya da hayatta neler olduğunu bilmek istediğimiz kadar hayatın içerisinde nereye gideceğimizi de bilmek istiyoruz. Yol haritası ve rota tanımını bunun için kullandım. Kendi hayatına dair bir plan yapabilmek için önce hayattaki dinamiklerin farkında olman ve hayatta durduğun yeri sezinleyebilme güdünü geliştirmen gerekiyor. Bu farkındalığa sahip olduğun dakika gözündeki perde kalkıyor ve hayatta gideceğin yere dair bir fikrin ve özgüvenin oluyor.

Çinli filozof Lao Tzu'nun çok sevdiğim bir cümlesi var. Diyor ki: "Geçmiş unutamıyorsan, depresyondasın. Geleceği düşünüyorsan, kaygılısın. Şimdiki zamanı yaşıyorsan, mutlusun..."

Tam da böyle aslında. "Ah öyle olsaydı, vah böyle yapsaydım" demek için vaktimiz yok. Çünkü biz geleceği ya da geçmiş düşünürken, şu an elimizden kayıp gidiyor. Geçmiş yaşandı ve bitti. Bir an sonrasında hayatta olup olmayacağımı da bilemiyorum. Ne kaldı elimde? İçinde bulunduğum, yaşadığım an. Bu anın içindeyken ne yapacağıma karar vermeli ve gelecek tahayyülümü içinde bulunduğum ana göre oluşturmalıyım.

Geçmişle ilişki kurarken, pişmanlık ve utanç duymaya ve hayal kırıklıklarımızı yeniden canlandırmaya oldukça eğilimliyiz. Sizce neden böyle ve bunun tam tersi olarak "İyi ki yapmışım" dediğiniz neler var?

İnsan yaşadığı andan memnun olmadığında, geçmiş ancak suçluluk, utanç ve pişmanlık yaratıyor. Bu kaçınılmaz. Çalışmakla geçen bu uzun ömre bakınca ne diyorum biliyor musun? İyi ki vaktimi boşa harcamamışım. "Bildığimi öğretmeye çalıştım" dedim ya, bildığimi anlattıklarımın bildiklerimi öğrendiğini çok defa gözlerimle gördüm. Yaptığım hiçbir şey zaman kaybı değilmiş. Hayatta daha ferah ne olabilir? Şu an, bugüne

dair bir memnuniyet üzerine konuşabiliyorsam, bunun en büyük sebeplerinden biri, en başta babamın benimle ilgili hayallerini yıkmamış olmamdır. Onun bana verdiği emeğin karşılığını verebildiğimi hissetmek, beni her zaman hafifletmiş ve içimi huzurla kaplamıştır. Bir de tabii ki Cumhuriyet'in ilk okumuş kuşağının bir parçası ve neferi olarak Atatürk'e ve ulusa olan vefa borcunu ödediğimi düşünüyorum. Bu da benim için ayrı bir gurur ve huzur kaynağı.

Yine aileler için bir not düşmek istiyorum: Çocuklarınızı kendi istekleriniz üzerinden değil, çocuklarınızın kim olduğu üzerinden değerlendirin ve böyle hayal kurun. Neye yetenekli ve eğilimliler, nelere heves duyuyorlar... Babam bunları da bilen bir adamdı ve kendi hayallerini dayatmak yerine, benim için, benim eğilimlerim üzerinden bir gelecek hayal etti ve yol arkadaşı olmaya çabaladı. En önemlisi ise bu sayede kendimi kendime kanıtlamış oldum. İnsanın kendisiyle mücadelesi hiç bitmez. Her zaman bir fazlası vardır. Ben hep o bir fazlasının peşinde koşanlardan oldum. Yaşadığım bu memnuniyetin sebeplerinden biri de aldığım eğitimidir. Bu sayede öğrendim, öğrettim, başka diyarlar gördüm, kitaplar yazdım, sergiler açtım...

Bir başka "iyi ki" cümlesini, öğrendiğim diller için kurabilirim. Bir başka dil öğrendiğinizde yeni düşünme biçimleri elde ediyorsunuz; dünyanız genişliyor. Ben beş dil okur yazarıyım. Hititçe, Akadca, Sumerce, Almanca ve anadilim olan Türkçeyi konuşabiliyorum. İngilizcem de fena değildir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde geçirdiğim dört yıl bana dört dil hediye etti. Asıl branşım olan Hititoloji'nin bana hediyesi Hititçe ve Akadca oldu. Bu dilleri öyle iyi öğrendim ki tabletleri çok hızlı bir biçimde okumayı beceriyordum. Fakültedeki hocalarım Alman oldukları için Almancayı da iyi seviyede öğrendim. Üniversitede yardımcı ders olarak aldığım Sumerceyi müzede çalıştığım yıllarda iyice pekiştirdim. Almanca ve İngilizce, yaşayan diller olması sebebiyle bana dünyanın başka yerlerindeki hadiseleri takip etme ve olup biteni analiz etme imkânı tanıdı. Sumerce, Akadca ve Hititçe ise geçmişî anlamlandırmama yardımcı oldu.

Yaptığımız tahsil ve öğrendiğimiz diller bize başka memleketlerin kapısını da aralıyor, yalnızca yaşadığımız yerle değil dünyayla iletişimimizi güçlendirerek, evrenselleşmemizin önünü açıyor. Bu yüzden imkânı olan herkese, maddi durumu el verdiği ölçüde dünyayı dolaşmayı öneriyorum. Seyahat etmenin şahitliği bana her zaman çok ilgi çekici gelmiştir. Nihayetinde Anadolu'nun Bursa şehrinde doğmuş göçmen bir ailenin kızıyım. Birinci Dünya Savaşı yıllarında doğmuşum. Kaderime razı olup hayatım boyunca yaşadığım yerden çıkmadan bir ömür de geçirebilirdim ve doğduğum yerde yaşama veda etsem hiç kimse yadırgamazdı. Ama ben hayata katılıp, yaşamın içinde gelişmeyi seçtim. İşte insana kabuğunu kırdıran, insanı hayal bile edemeyeceği yerlere sürükleyen bu merak ve hevestir. Diyebilirsiniz ki: Paramız yok, ekonomik durumumuz el vermiyor. Bu tamamen yaşamı nasıl algıladığınızla ve yaşarken neyi öncelik olarak gördüğünüzle de alakalı olabilir. Birçok insanın standart ya da ihtiyaç olarak gördüğü durumlar, bir başkası için hayli gereksiz olabilir. Ne için söylüyorum bunu: Uzun süreler kendime yeni bir kıyafet almadan, dışarıda bir yemeğe çıkmadan para biriktirip seyahate gittiğim çok olmuştur. Çünkü o yıllarda yaptığım gezilerde başka kültürler, başka insanlar tanımak hayatımın önceliği idi. Bu sayede, çoğu zaman imkânsızlıklar içinde, çok başka coğrafyalarda, çok başka şartlar altında doğmuş kişilerle ortak noktalar buldum ve onlarla dost oldum; unutulmaz hatıralar edindim. Yine öğrendiklerimi edindiğim tahsil, öğrendiğim diller ve edindiğim deneyimlerle bir araya getirmeye çalışarak bu ülke insanıyla paylaşma şansım oldu. Bunu hem bir insanlık görevi hem de ülkemizin gelişimine bir katkı olarak gördüm.

Bu konuda da çok bahtiyarım.

Yaşamın Evreleri

Tam bu noktada, geçmişe dönük bir muhasebe yaparken, hayatımızın dönemleri üzerine konuşmak istiyorum. Hayatımız

çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi evrelere ayrılırken, hangi dönemde ne yapılmalı, nelerden uzak durmalıyız?

İnsan bebeklik döneminde bilinci oturana kadar içinde sevgiyle büyüdüğü bir ailenin koruması altında olmalıdır. Birinci esas bu ve bu noktada muhatabımız ebeveynler. Güçlü aile ilişkileri ve sıcak bir ortam bebeğin sağlam karakterli olmasının en temel basamağıdır. Güzel bir çocukluk bizi hayat boyu üzerimizde taşımak zorunda kalacağımız kalıcı yaralardan kurtarır ve güzel çocukluğun özü, çocuğa sağlanan imkânlar değil aktarılan duygulardır.

Çocuk biraz büyüyüp okul yaşına geldi mi okulu, okumayı ve eğitimi sevmesine imkân yaratılmalıdır. Peki bu nasıl olur? Çocuğunuzu şımartır, dünyanın tek sahibi gibi büyütür, istediği her şeyi görevinizmiş gibi anında yerine getirirseniz, başka yol bilmediği için topluluk içinde huzursuz olmaya başlar. Eşitlik onun için rahatsız edici olur ve ayrılmak ister. Bilhassa da tek çocuklarda bu duruma sıkça rastlanır. Peki çocuğun eğitimi, ilerlemeyi ve gelişmeyi sevmesi için ne yapmak gerekir? Toplumsallığın, bir topluluk içinde var olmanın önkoşulu, başkalarına içten saygı duymaktır. Bu saygının özünde de, başkalarının varlığını kabul etmek ve onlar olmadan insan hayatının sekteye uğrayacağını bilmek yatar. Örneğin belediyenin çöp hizmetlileri olmazsa, mahallemiz berbat kokar. Çocuklarımıza bu duyguyu aşılama, yani düzgün bir hayat yaşamak için başkalarının varlığına saygı duymamız gerektiğini aktarmak, çocuğun gruplar içerisinde de verimli olabilmesinin önkoşuludur. Bu anlamda bilhassa tek çocuklu ailelerin, çocuklarını kolektif spor ve sanatlara, grup dayanışması oluşturacak alanlara yönlendirmelerini önemli buluyorum. Eğitimde okullarla sınırlı kalmak pek doğru değil. Çocukların ve ergenlik çağındaki gençlerin sanatla ve sporla ilişkisi mutlaka kurulmalı. İnsan her yaşta öğrenebilir ama bu çağlar öğrenme açısından oldukça can alıcı zamanlardır. Dolayısıyla bir spora ya da sanat dalına yönlendirilecek bir çocuk bu dönemde kazandığı yetileri hayatı

boyunca cebinde taşıyacaktır. Aslında bu dönemlerde edindiğimiz tüm deneyimler gelecekte kim olacağımızın işaretlerini çok ciddi bir biçimde verir. O yüzden insanın doğumundan, ergenliğinin bitişine kadar olan süreci hayati derecede önemli görmek ve buna göre ortamlar hazırlamak gerekir.

Bu dönem bittiğinde çocuk artık genç statüsünde: Hem yavaş yavaş yetişkin olmaya başladığını hissediyor hem de o çocuksu tavrı bir süre daha devam ediyor. İnsanın içindeki yüksek enerjiyle önünde yepyeni sayfaların açıldığı bu dönem için neler söylemek istersiniz? İnsan bu yılları nasıl yaşamalı, üniversite çağları denilen dönemde neleri esas almalı?

Bu dönemden “üniversite çağı” diye bahsetmemiz hoşuma gitti çünkü bu yaştaki gençlerin üniversite eğitimine devam etmelerini çok önemli görüyorum. Bu dönem insanın kim olduğuna kendisinin karar vermeye başladığı dönem bana kalırsa... Ailesel faktörler ister istemez, çocuğun üzerindeki etkisini giderek kaybediyor ve ailenin yerini arkadaşlıklarla sosyal çevre alıyor. Bu dönemde kiminle vakit geçirdiğimiz, en çok nerede, hangi duygularla bulunduğumuz çok önemli. İdeal bir dünyada, üniversitede, etrafında sürekli bilim ve kültürün konuşulduğu, bu uğurda çaba gösterilen bir ortamda bulunmak insanın hayatını kökten değiştirir. Ama maalesef birçok üniversitemiz bu açıdan oldukça yetersiz ve eksik. Ne olursa olsun, modern dünya, internet, bizlere hangi kolaylıkları dayatırsa dayatsın, üniversitelerin kütüphanelerini aktif olarak kullanmayı hâlâ daha çok önemsiyorum. Birçok üniversitemizin çok kıymetli arşivleri var. Sadece sırada oturup profesörün anlattıklarını dinleyerek kendimizi geliştiremeyiz.

Üniversite yılları, aynı zamanda dünyaya açılma şansını da bulabileceğiniz zamanlardır. Bu sebeple üniversite eğitimi ciddiye alıp şayet böyle bir şansınız varsa, Erasmus vb. yöntemlerle dünyanın farklı yerlerinde yaşama tecrübesi edinmek için gayret göstermeyi herkese öneriyorum. Fakat biliyorsunuz yurtdışında

yaşamak öyle kolay değil. Her şeyden önce dil bilmek gerekiyor. Yabancı dil meselesini hayatın erken dönemlerinde mutlaka çözmüş olmak gerekiyor. Hele bugünün dünyasında başka türlü düşünülemez bile. Dil meselesinin yanı sıra yurtdışına giderken kafanızın berrak olması gerekiyor. Savrulmamak için oraya ne için gittiğinizi bilmeli ve orada neler yapabileceğinizi önceden planlamalısınız. Bu dönemde yaşanacak bir yurtdışı tecrübesi insanın hayatında ve zihninde bambaşka kapılar açıyor. Başka yaşamları, kültürleri ve şehirleri görüp tanımak bir başka biçimde daha düşünme yetisi kazanmaya imkân veriyor.

Bu yılların insan hayatına en büyük katkısı ve olmazsa olmazı ise doğru sosyal çevreleri kurmaktan geçiyor. Şaşmaz bir gerçektir ki, çevresi insanı zirveye de çıkarıyor, felakete de sürük-lüyor. Bu anlamda üniversiteleri yalnızca eğitim kurumu sıfatıyla değil aynı zamanda sosyalleşme araçları olarak da algılamamız lazım. İnsanın ilgi duyduğu alanlarda başka insanlarla bir araya gelmesi tahmin ettiğimizden daha önemli. Bunun yolu öğrenci kulübünde yer almaksa, hiç durmayın, üye olun, birlikte bir etkinliğe katılmaksa, vakit kaybetmeyin, dahil olun.

Yavaş yavaş gençliği geride bırakıyor, 30'lu yaşlara doğru ilerliyoruz. Üniversite yıllarını tamamladıktan sonra, "Bunlardan geri kalmayın" dediğiniz neler var Muazzez Hanım?

Ben evlendiğimde 26 yaşındaydım. Bana kalırsa 25 yaşından sonra, birlikte mutlu olacağına inandığın birine rastladıysan, evlenmek fena bir fikir değil ama elzem de değil. Düzenli ve mutlu bir aile yaşantısı insanın hayata daha iyi konsantre olmasının önünü açıyor. Dünyanın içinde bulunduğu bu rekabetçi düzen, evlilik yaşlarını çok yükseltti. İnsanlar 30 yaşından önce evlenmiyor, hatta çoğu zaman maddi imkânsızlıklar sebebiyle evlenmiyor. İçinde yaşadığımız düzen, hayata başlama yaşını çok daha ileriye çekti. Fakat imkânlar elverişliyse, 20'li yaşların ortasında evliliğin insana iyi geleceğini düşünüyorum. Burada temel mesele tabii ki doğru insanı bulmak ve o kişinin yanında huzurlu

olmak. Sadece evlenmiş olmak için evlenmekten bahsetmiyoruz. Çünkü evlilik müessesesinin özü, iki insanın, hayatı birlikte göğüsleme cesareti gösterebilmesidir. Evliliklerde müşterek bir yaşam yerine bir sahiplik ilişkisi kuruluyorsa orada bir sorun var demektir. Bu konulara daha sonra uzun uzun değineceğim.

Biraz da 30'lu yaşlar üzerine konuşalım. 30 yaş insanın hayatında önemli bir köşe taşı. Hem erkekler hem kadınlar 30'lu yaşlarından sonra kim olduklarını daha iyi anlıyor, adımlarını daha kararlı atıyorlar. Bu yılları nasıl yorumlarsınız?

30'lu yaşlar verimlilik yıllarımız. Yaptığımız işte başarılı olup olmadığımızı genellikle bu dönemde yaptığımız çalışmalar belirliyor. O yüzden bu yıllarda, yaptığın işe kendini vermek, sıkı çalışmak son derece önemli. Yine çalıştığın alanda yaratıcılığın, kendini imza haline getirmenin yılları da 30'lu yaşlara denk düşüyor. İnsanın bu dönemde enerjisi de çok yüksek olduğu için, eğer sevdiği bir işle uğraşıyorsa, daha büyük bir şevkle çalışıyor ve başarısı kaçınılmaz hale geliyor. Bana kalırsa bu yaşlarda kendimize sormamız gereken en önemli soru şu: "İşimi ve hayatımı ne kadar seviyorum?" Şayet bu konuda kuşkuları olan biriyse-niz, bu yaşlar yeni bir hayat kurmak için de elverişli zamanlar.

İNSANIN KENDİNİ BU DÜNYANIN SAHİBİ SANMASI KADAR ÂCİZCE BİR ŞEY OLAMAZ.

Ya maddiyat?

Bence insanlar enerjilerinin çok yüksek olduğu bu dönemde hayatlarını bir noktada güvence altına almalılar. Mülkiyete önem verdiğim için değil, ruhen kendini güvensiz hissedenler için söylüyorum: Yaşadığımız coğrafyada, 30'lu yaşlarda bir ev sahibi olmayı başarmak insanı çok rahatlatıyor. Geleceğe güvenle bakmak için oldukça önemli bir adım. Özellikle kadınların mutlaka bir ev sahibi olması gerektiğini düşünüyorum çünkü biliyorsun dünyanın hiçbir yerinde kadınlar ekonomik olarak erkeklerle aynı seviyede değil. Aynı işi yapsalar dahi bir şekilde erkeklerden daha az gelir elde ediyorlar. İş hayatındaki bu ekonomik adaletsizliğin yanı sıra ülkemizdeki pek çok kadın ekonomik olarak eşine ya da babasına bağımlı olmak zorunda bırakılıyor. Gerek aileleri tarafından eğitimlerinin engellenmesi, gerekse evlendikten sonra eşlerinin baskısıyla çalışmayı bırakmaları gibi sebeplerle kadınlar erkeklerin cüzdanlarına hapsediliyorlar. Bu sebeple kendi ayakları üzerinde durmak ve hayata güvenle bakabilmek adına kadınların ev sahibi olmasını önemsiyorum. İnsanın çekip gidebileceği bir evi mutlaka olmalı. Ama bunca gelir adaletsizliğinin olduğu bir coğrafyada bu ne kadar mümkün? Bırakın ev sahibi olmayı, kendi maaşıyla hayatını sürdürebilme imkânı bile bulamıyor insanlarımız. Bu gerçeği de göz ardı etmemek, imkânı olana bir öncelik tavsiyesi olarak önermek lazım.

Peki ya 30'lu yaşlardan sonra?

İnsanın verimli çalışma dönemi sona erdikten sonra, hayatın geri çekilmemesi gerektiğini üzerine basa basa söylüyorum. Çünkü bu dönemden sonra, ustalık ve olgunluk dönemi başlıyor. Artık üretiminiz de çalışmalarınız da kendiliğinden gelişen bir marifetle ortaya çıkıyor. Yaşarken, yeni kararlar alırken, eskisi gibi ikircikli değil, daha kendinden emin hareket edebilmek imkânı kazanıyorsunuz. Uzun yıllar çalıştıktan sonra içine düşeceğiniz bir boşluk sizi hayatınızı idame edemez hale getirebilir. Psikolojik sorunlara bile yol açabilir. Eve kapanmayacaksınız, so-

kağa çıkacak ve hayata karışacaksın. Sana ne iyi geliyorsa vak-
tini onunla dolduracaksın. Ben kitap yazdım, öbürü el işi yapar,
beriki müzikle uğraşır... Her şey olur. Yeter ki sen ilgi alanını
seç ve ona vakit ayırmaya zihnini açık tut. Emekliliği bir jübile
gibi değil de yeni bir hayatın başlangıcı gibi görmeli insan. Ben
emeklilik ile ilgili bir şiir yazmıştım.

Yine rica etsem, ezberinizdeyse, bizlerle paylaşır mısınız?

Ey dostum!

Üzülme hiç, emekli oldum diye.

Emek verdinse eğer, canla başla işine,

Hak kazandın demektir, bu sonsuz özgürlüğe...

Şimdi başlıyor yeni bir hayat sana,

Her yenilik, getirir bir yenilik insana.

Yıllar boyu koştuktan görmedin hiçbir yanı,

Ağaçlar yeşil olmuş, ya dökülmüş yapraklar,

Bakamazdın çünkü aklında işin var.

Şimdi vaktin çok her tarafı görmeye,

Kaygısızca dolaşıp başıboş gezmeye.

İster atıl tabiatın boynuna,

İster çekil evinin kuytusuna,

İster dalıver kitapların bağrına,

Söyle doyum olur mu, özgürlük duygusuna?

Hayatımızın dönemlerine dair detaylı analizler yaptık. Han-
gi dönemlerde nelere ağırlık vermek gerektiğinden bahsettik.
İzin verirseniz biraz da olmaması gerekenlerden konuşmak isti-
yorum. Size göre hangi uğurda boşa vakit kaybediyor, kendimize
en büyük zararı nasıl veriyoruz?

Hayatı zevk ala ala yaşamak için, her şeyden önce algılarını-
mızı hayata açık hale getirmeliyiz. Bizi dış dünyaya kapatacak

her durum kaliteli bir yaşamı engeller. Kendini dünyaya kapatmanın en yaygın yolu ise yobazlıktır. Kendimize verdiğimiz en büyük zararın kökeninde bu yobazlık var. Bir düşünceyi hayatın merkezine koyarak onun dışındaki tüm seçeneklere kendini kapatmayı çok tehlikeli görüyorum. Dünyayı anlamak için her fikri dinlemeye açık olmak, onları değerlendirerek kendi doğrunu bulmak çok kıymetlidir. Bizler de bir fikre, bataklığa saplanmış gibi saplı kalmadan, sabit fikirli olmadan yeni fikirlere açık olmalıyız.

Benim en tahammülsüz olduğum konulardan bir diğeri doğa düşmanlığı. Gelecek nesillere emanet edeceğimiz bu dünyayı son sahipleriymiş gibi kullanmamız beni öfkeliyor. Bir de bu durum bizim topraklarımızda olunca iyice çileden çıkıyorum. Çünkü Anadolu doğayla uyumlu yaşam anlayışının, devri daimin ortaya çıktığı yer.

Bir insan ömrü için çok uzun kabul edebileceğimiz süreler, örneğin benim yaşamım, yerküre için üzerinde konuşulmaya değmez küçük zaman parçaları. Milyarlarca yıldır dönüp duran bu gezegende, eğer çok şanslıysanız en fazla benim gibi yüz yılın üzerinde yaşayabilirsiniz. Yalnızca buradan baktığımızda bile, insanın kendini bu dünyanın sahibi sanması kadar âcizce bir şey olamaz. Biz bu gezegenin sahipleri değil kısa süreli konuklarıyız ve misafirliğimizi, ev sahibine hiç zarar vermeden geçirmek zorundayız. Bu sebeple doğa talancılarına tahammül edemiyorum. Çevreyi kirletenleri, sularımızı zehirleyenleri, otellere sahip olmak için ormanlarımızı gözlerini kırpmadan yakanları, rant peşinde şehirlerimizi betona boğup aldığımız nefese bile düşman olanları görünce sinirlerime hâkim olamıyorum. Tüm bunların yanında kişisel olarak hayatlarımızı daha güzel hale getirmek ve bir gün bu dünyayı terk ettiğimizde kalanlar tarafından iyi anılabilmek için kinden, toleranssızlıktan, riyadan, yalandan, hileden ve şiddetten uzak durmalıyız. Bu habis duygu ve davranışların

hepsi vakit kaybıdır, yaşamı hem kendimiz için hem de çevremizdekiler için yaşanılmaz hale getirir. Uzun vadede kimseye de bir faydası olmaz. Çünkü bu duyguları besleyenler de nihayetinde huzursuz olur, o an kazandıklarını düşünseler de ilerleyen zamanlarda utançla, pişmanlıkla mahvolurlar.

Muazzez Hanım sizinle harika vakit geçiriyorum. Benim için çok eğitici ve öğretici bir sohbet oluyor. Tam bu noktada, hayatın dönemleri üzerine konuşurken bilhassa size sormak istiyorum: Yaşlanmak insana ne hissettiriyor?

Biliyor musun, nasıl yaşlandığımı hiç anlamadım. Uzun yıllar kaç yaşında olduğumu soranlara 20 yaşında olduğumu söyledim. Hep öyle hissettim. Yaşamayı kutsal gördüm ve onu hep anlamlı kılmaya çalıştım. Ama sanki birdenbire yaşlanıverdim. Son 10 yıldır hissediyorum yaşlandığımı. Yaşlılığın güzel tarafları var ama tatsız tarafları da var. Uzun yıllar hayatında olan herkes yavaş yavaş bu dünyayı terk ediyor, sen de arkalarından yas tutuyorsun. Günden güne yalnızlaşıyorsun. Hasta olup çevrendekilerin huzurunu bozma ihtimalin her zaman bir kenarda duruyor. Galiba en güzeli insanın yaşlandıktan sonra hasta olmadan ölmesi. Ağrılarım çoğaldı, hâlâ epey iyi durumda olsa da zihnimde ufak ufak bulanmalar başladı, hayatım zorlaştı. Bu yaştan sonra daha iyi olmayacağım, her şey benim için daha zor olacak ve açıkçası ölümden korkmuyorum. Ama bir korkum var.

Nedir korkunuz?

Çocuklarım hayattayken ölmek istiyorum. Çocuklarım da yaşlandılar. Kızım ameliyat olduğunda elim ayağıma dolaştı, deli oldum korkudan. O yüzden diken üzerindeyim. Onların acısını yaşamak istemiyorum. Onlara bir şey olacak da ben kalacağım diye uykularım kaçıyor. Genç yaşta ölen insanlar çok canımı yakıyor fakat yaşını başını almış, artık yapacak işi kalmamış insanların yaşaması da hiç kolay değil.

mi biliyorum, nasıl yapacağımı da biliyorum fakat yaşlılıktan kaynaklanan fiziki şartlar bu işi yapmama izin vermiyor. İnsan doyumsuz bir canlı. “Bu yaşta yaşadığına şükret” demiyorsun, “Neden bunları hâlâ yapamıyorum?” diye soruyorsun. Ömrü boyunca hiç durmadan çalışan insanlar birden boşa çıkmaya kolay alışamazlar.

Rahmetli kardeşim Turan’a “Dinlen biraz, çok çalışıyorsun” derdim. O da “Abla yukarıdaki burada boş oturduğumu görürse beni yanına alır” diye bana takılırdı.

Sana önceden söylemiştim, ben hayatta hiçbir işi yaparken ritüellere sahip olmadım. Ne yaptımsa hep bir çalışma disiplini içerisinde yaptım. Yazılması gereken bir şey mi var? Önce ne yazacağımı belirliyordum, sonra da oturup başlıyordum yazmaya. Kelimeler birbirlerini takip etmeye başlıyorlardı. Kolay kolay dikkatim de dağılmazdı. Hemen hemen her aletle ve her şart altında yazdım. Müzede çalıştığım yıllarda A klavye ile yazıyordum. Emekli olunca F klavye bir daktilo aldım; bir de on parmakla nasıl yazılacağını anlatan bir kitap. Bir ara Amerika’ya gittiğimde daktilomu götürmemiştim. *İbrahim Peygamber* kitabını orada elle yazdım. 1995 yılında bir bilgisayar aldık, onunla yazmaya devam ettim. Hayatımın hiçbir döneminde yazı çalışmalarım için bir yardımcım olmadı. Her şeyi kendim yazdım. Bu yüzden de yazma becerim elimden gittiğinden beri, kendimi boşluğa düşmüş hissediyorum. İnsan kendini boşluğa düşmüş hissettiğinde canı sıkılır. Üretmek isteyen insanınsa canı sıkılmaz. Zihin işlemeye başladı mı bir şey ortaya çıkarana kadar durmak istemezsin. O yüzden insanın boş vakitlerinin onu üretmeye sevk edecek bir zaman olduğu kanısına varamayız. Boş vakti olanın üretesi yoktur. Benim vaktim vardı ama boş vaktim yoktu. Ta ki son yıllara kadar. O boş vakitlerin tamamını okumakla, yazmakla ya da bir başka etkinlikle mutlaka doldururdum. İnsan kendini gerçekleştirebildiği ölçüde hayatta var olabiliyor. Eğer hayatta huzur diye bir şey varsa bu, içinde bir ukde bırakmama mümkünmüş, şimdi daha iyi anlıyorum. Sağlıklı günlerinde vaktini verimli ve dolu dolu geçirmiyorsan son zamanlarında

depresyona girmen kaçınılmaz oluyor. Düşünsene; yarım kalmış onlarca hikâyen olacak, içinde hep bir eksiklik duygusu hissedeceksin. O yüzden hayatım boyunca kafama koyduğumu yaptım, şu anda da iyi ki yapmışım diyorum. Hayatın ne bir tek doğrusu var, ne bir tek yanlışı. Ne zaman biteceğini bilmediğimiz bir yaşamın içerisinde yaşamı yeşertmeye çalışıyoruz her birimiz. Böyle söyleyince gözünüz korkmasın. Ne zaman biteceğini bilmiyor oluşumuz yaşadığımız anın ne kadar kıymetli olduğunu bize her seferinde tekrar tekrar hatırlatmalı. Bu sınırlı zaman içinde ne kadar çalışırsak, ne kadar mutlu olursak, ne kadar seversek, ne kadar sevilirsek o kadar iyi.

Bu yolda inişler ve çıkışlar olur, sevinçler ve kederler olur. Yaşam sevincimizi perçinleyen ve enerjimizi sömüren birçok olay yaşarız. Yeri gelir bir doğum bizi hayata bağlar, yeri gelir bir vefat haberiyle dünyamız başımıza yıkılır. Şöyle bir bakıyorum da tüm bu yolda öğrendiklerim ve öğrettiklerim beni ben yapmış, bu sayede tanıdığınız Muazzez olmuşum. Bu yüzdendir ki, bu hayatı baştan yaşama imkânım olsa, gururla yine aynı şekilde yaşamaya özen gösteririm. Olumsuzlukları da olumluluklar kadar sahiplenerek. Bugün vardığım noktada fark ettiğim bir şey daha var: İnsanın kendine yapabileceği en büyük iyilik, arkasında “keşke” dedirtecek bir şey bırakmamasıymış. Belki de mühim olan, yaşadıklarına dair bir pişmanlığın olmamasıdır, ne dersin? Neyse ölümden çok bahsettik. Bir güzellikle bitirelim. Kısa bir zaman önce beni çok sevindiren bir olay oldu. Torunum ve eşinin nur topu gibi bir bebekleri dünyaya geldi. Bu, hayatıma yeni bir anlam ve heyecan kattı...

3. BÖLÜM

KENDİNİ GELİŞTİRME YOLLARI

Aileden öğrendiklerinle toplumdan gördüklerin çatıştığında; kendini şaşırılmış, savunmasız hissedersin. Ta ki kendi doğrularını bulana, geliştirene ve kendinden emin olana dek.

Eğitimimizdeki Tercihlerimiz Hayatımızı Nasıl Etkiliyor?

Bu bölümde sizinle insanın kendini geliştirme evreleri üzerine konuşmak istiyorum: Meraklarımızın peşinden gitme arzumuz, olgun, tutarlı ve faydalı bir karakteri var eden etkenler... Daha keyifli, daha kendi kendine yeten bir yaşam sürmemiz için yapabileceklerimiz... İnsan kendini nasıl geliştirir Muazzez Hanım? Hepimiz için ideal bir yaşam varsa şayet, bu uğurda neler yapmamız gerekir?

Doğuyorsun, ciğerlerin yanıyor ve nefes almayı öğreniyorsun. Annen seni beslemeye başlıyor, beslenmeyi öğreniyorsun. Biraz büyüyorsun, gözlerinle cisimleri takip etmeyi öğreniyorsun. Kavramayı, emeklemeyi, yürümeyi, konuşmayı... Hepsini adım adım öğreniyorsun. Hayatının son anına kadar bu böyle devam edip gidiyor. Aileden aldığın eğitim elbette çok önemli fakat bir disiplin içerisinde eğitim almıyorsun. Okulların en önemli özelliği sana eğitimi belli bir disiplin ve plan içerisinde sunmaları. Ailede, annenin ve babanın dünya görüşlerine ve fikirlerine göre doğruyu yanlış öğrenirken, okulda öğrendiklerini bu konuda ihtisas yapmış insanlar aracılığıyla ediniyorsun. Aksi mümkün değildir: Aileden öğrendiklerinle toplumdan gördüklerin çatıştığında; kendini şaşırmış, savunmasız hissedersin. Ta ki kendi doğrularını bulana, geliştirene ve kendinden emin olana dek.

Bu noktada aileden alınan gelişigüzel eğitim ile okulda alınan sistematik öğretimi ayırmak gerekiyor. Babam öğretmen olduğu için, bazı zamanlar evimizin salonunu da sınıf gibi kullanırdı. Hepimizi bir araya toplayıp devamlı hikâyeler okurdu. Bize kendince bir eğitim veriyordu ama okulun kıymetinin de farkındaydı. Okulda alacağımız eğitim ile evde alacağımız eğitimi belli bir dengede tutmaya her zaman özen gösterdi. Beş yaşına geldiğimde Bilecik'te kendi imkânlarımla okuma yazma öğrendiğimi hatırlıyorum. Eğlence kabilinden babamın okuluna gider, zaman zaman derslere girerdim. O zamanlar babamın Çorum'a tayini çıkmıştı. Okumayı

erken sknce ve okula gitmeye meraklı olduğumu görünce, okula ikinci sınıftan başlamamı uygun buldular. Fakat dersler yaşıma göre biraz ağır geliyordu. Hocamız birinci sınıfta sadece okuma yazma değil başka şeyler de öğrettiklerini, bu sebeple birinci sınıfa alınmamın daha uygun olacağını söyledi. Fakat ben, sene kaybetme korkusuyla, eğitimime ikinci sınıftan devam etmek için direttim. Babamın yardımlarıyla, zor da olsa ikinci sınıfta eksiklerimi tamamlayabildim fakat o yıl benim için olduķa zor geçti. Bunu yine ailelere not düşmek adına, okullardaki sıralı eğitimin önemi ni vurgulayabilmek için anlatıyorum. Okula sınavlarla geçilecek, hızlıca bitirilmesi gereken bir görev gibi bakmak çok doğru değil. Bazı ebeveynler, çocuklarının diğer çocuklara kıyasla daha zeki olduğunu düşünerek, evlatlarını okula erken başlatma yanılığına düşüyorlar. Konu yalnızca zekâ ya da öğrenme kabiliyetinden ibaret değil. Bilhassa son yıllarda, ailelerin çocukları üzerinden kendilerini değerli hissetme arayışı giderek artıyor. “Benim ocuğum böyle zeki!” ya da “Benim ocuğum böyle farklı!” diyen velilerin sayısı günden güne çoğalıyor. Bu iltimasların kimseye bir faydası olmaz. Her ocuk kendine özgü, her ocuk yaradılışı itibariyle farklı bir dünyadır. Bir ğretmen olarak söylüyorum, bu tür söylemler, çocukların yaşama uyum sağlamalarının önünde engel, zihinlerinde olumsuz etkiler yaratır.

Babam benimle yaşadığı tecrübe sayesinde fark etmiş olacak ki, sonraki yıllarda kardeşlerimin eğitiminde okula bağlı kalarak hareket etmeye zen gösterdi. Küçük kardeşimin ilkokulda okuduğu yıllarda, sınıf öğretmeninin verdiği notlarla değil müfettiş huzurunda, bir jürinin karşısında verilen bir sınavla sınıf geçiliyordu. Kardeşimin jürisinde babam da vardı. Müfettiş soruların ardından kardeşimin notunu aıklayacakken babam, “Durun, bu ocuk bir sene daha okuyacak” demiş. Kardeşim aslında sınıfı geçer not almasına rağmen, babam bir sonraki sınıfın onu zorlayacağını görmüş ve bir sene daha okusun diye müfettişlere ısrar etmiş. Yıllar sonra kardeşim babama, “Beni sınıfta bırakmakla çok doğru yaptın, bu sayede ileriki yılları daha bilinçli okudum” demişti. Bu rnek de bize hız yerine uy-

mun önemini gösteriyor. Çocuğun eğitimini bir bütün olarak görüp notlarındaki başarısından ziyade eğitimi sindirip sindiremediğine daha çok odaklanmalıyız. Babam çocuklarını hiçbir zaman ayırt etmedi ama bana başka bir düşkünlüğü olduğunu hissedirdim. Sebebi ise benden önce doğan erkek çocuklarının, bir süre sonra vefat etmesiydi. Ben doğmadan önce babam, gecelerce kız evlat sahibi olmak için dualar etmiş. Ben doğunca da çok mutlu olmuş tabii. Doğumumu öylesine istemiş ki ben doğmadan geleceğimle ilgili planlar yapmaya başlamış. Demiş ki, “Kızım olursa Fransızca ve keman dersi aldıracağım.” Bu detay bana her zaman çok ilginç gelmiştir. Düşünsenize, fakirlikten kırılan Merzifonlu göçmen bir ailenin evlatlarıyla ilgili hayalleri, dönemin iyi eğitilmiş, varlıklı ailelerinin hayallerinden çok daha büyük. Bunca yoksulluğun, imkânsızlığın içinde, ilk hayali kızına Fransızca ve keman dersi aldırarak. Böyle bir babaya sahip olduğum için her zaman kendimi çok şanslı hissetmişimdir. Yine bana “İlmiye” ismini koyan da babamdır. Uzun yıllar boyunca bu ismi hiç kullanmamıştım. Herkes beni Muazzez olarak tanırdı. Babam yaşamının son dönemlerinde bir gün bana, “Bu ismi sana ilim sahibi olasın diye koydum” demişti. Ne yalan söyleyeyim, babamın o sözlerinin üzerinde çok

CUMHURİYET DEVRİMLERİ’Nİ BİR ANADOLU RÖNESANS’I OLARAK TANIMLAMAK MÜMKÜN.

durmamıştım. Emeklilik hayatım başladıktan sonra Londra'dan gelen, Arapça bilen bir meslektaşım ismimin manasını anlamış, "İlmiye ismi çok güzel. Neden hiç kullanmıyorsun? Sen de ilim sahibisin. Emekli de oldun. Artık bu ismi kullanmalısın" demişti. Bu öneri benim için bir kırılma noktası oldu adeta ve sanırım babama dair içimde bir vefa duygusu oluştu. O konuşmadan sonra da, Muazzez isminden çok İlmiye ismini kullanmaya başladım. Biliyorsunuz ki yapılan araştırmalar, isimlerin çocuklar üzerinde psikolojik etkileri olduğunu gösteriyor. Kim bilir, belki de ilimle uğraşmamın kökeninde, bu ismin fark etmediğim büyük etkileri olabilir. Bu yüzden çocuklarımıza isim koyarken, o isimlerin çocuklarımız üzerindeki etkilerini de hesaba katmamız gerektiğini, yine not olarak paylaşalım.

Cumhuriyet'in erken dönemlerinde eğitimin çok verimli olduğu, bugüne kıyasla farklılıklar taşıdığı, o dönem ortaya çıkan birçok değerli şahsiyetin gelişiminde büyük ve yadsınmaz rolü olduğu yıllardır konuşulur. Siz, ne büyük şanstır ki, Cumhuriyet'in kuruluş dönemine bizzat tanıklık ettiniz. Bu sebeple bir şehir efsanesi gibi yayılan, methiyelerini sürekli duyduğumuz o dönemi, gerçek şahidine, size sormak istiyorum. Sahi neydi o yıllarda yetişen nesillerin büyüğü ve mucizesi?

Bunu konuşmak için öncelikle dönemin şartları ve toplumun demografik dağılımı üzerine düşünmemiz gerekir. Her şeyden önce biz bir devrim geçirdik. Avrupa'nın geçirdiği büyük devrimlerle Türk devriminin birçok ortak noktası vardır. Bence Cumhuriyet Devrimleri'ni bir Anadolu Rönesans'ı olarak tanımlamak mümkün. Tarih boyunca büyük devrimler hep kanlı olmuştur. Türkiye'de ise kansız bir devrim gerçekleşti ve bu büyük ölçüde aziz Atatürk'ün insancılığından kaynaklandı. Avrupa'nın 400 yılda yaptığı devrimi biz 80 yılda gerçekleştirdik. O yıllarda kadınlarımız çarşaf altındalardı ve okuma yazma bilmiyorlardı. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Türkiye'de şehirliden çok köylü vardı. Ülke nüfusunun yüzde 80'i köylerde yaşıyordu.

Bu köylere eğitim götürebilmek için sıfırdan bir sistem oluşturulmalıydı. Hem en ücra köşeye kadar okullar açılmalı hem de buralarda ders verebilecek öğretmenler yetiştirilmeliydi. Fakat bırakın her yere okul açmayı, o yıllarda öğretmen bulmak bile ciddi bir meseleydi. Köy Enstitüleri açılana kadar köylere, en azından çocuklara okuma yazma öğretilsin diye dönemin okur yazar insanları gönderiliyordu. Ardından Halkevleri açıldı. Atatürk döneminde Köy Enstitüleri'nin temeli "Köy Eğitim Kursları" ismiyle atılmıştı fakat maalesef kendisi açıldığını göremedi. Harika bir sistemdi. Eğitim köyde yaşayan çocukların ayağına geliyordu. Bu kurumların temel hedefleri ileride çoğulcu demokrasiye aydın, bilinçli bir ulus ile geçilmesi ve toprak reformunun başarılı olabilmesi, köylülerin edindikleri toprakları başarıyla işleyip, kaybetmemesi için gerekli zemini oluşturmaktı. İnsanların yaşadıkları köyde gönence erişmelerini sağlamaktı.

Eğitimin gündelik hayat ile iç içe geçtiği, bir nevi hayat okulu...

Doğru, çünkü müfredat hayatın gerçeklerine ve gereklerine uygun hazırlanmıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'da bir köyde yaşıyorsun ve köyünde okul yok. Köy Enstitüleri o köylerde yaşayan çocuklara okul yapmayı öğretti. Birçok yerde çocuklar kendi okullarını kendileri yaptılar. Okullarını kendi elleriyle yapan çocuklar, aynı zamanda o binalarda tarımın nasıl yapılacağını, tarım aletlerinin nasıl tamir edileceğini öğrendiler. O yılların Türkiye'sinde erkekler için çocuk bakımı dersi koymuşlardı, düşünebiliyor musun? Müfredatın, köylerin dışındaki yaşam ile kurduğu bağ ise dünya klasiklerini okumaktan geçiyordu. Kısacası bu okullardan çıkan insanlar hayatın her alanına dair bilgi sahibi olarak mezun oluyorlardı. Bu yüzden özgüvenliydi.

Bu okulların öğretmenleri, öğretme aşkıyla Anadolu'nun tüm cefasını büyük keyifle çektiler. Çünkü idealleri vardı. Türkiye asla bu insanların hakkını ödeyemez. Köydeki bir öğretmen

sadece bir öğretmen değildi. Köyde başı sıkışan herkes, soluğu köyün öğretmeninin yanında alırdı. Öğretmen, bir anlamda hem köyün dışı açılan kapısı hem de köylünün en çok destek aldığı köy sakiniydi, merkeziydi. Zanaat kazanmanın, gündelik meşguliyetlere mazhar olmanın öneminden bahsetmiştim ya, bu öğretmenler çocuklara sadece kitabi bilgileri değil; demirciliği, marangozluğu, sütçülüğü öğrettiler. Sorarım: Bugün kaç genç süt sağlamayı biliyor? Bırak süt sağlamayı, bugün kaç genç evinde bir alet bozulunca kendi başına tamir edebiliyor? Çocuklar hayatlarında birebir karşılığını gördükleri bu bilgilerle okullarına daha çok bağlandılar ve edindikleri bilgi, yaşamdaki karşılığını buldu. Bana kalırsa eğitimin temel misyonlarından biri de çocukları, onlara aktarılan bilgiyle hayata dahil edebilmektir. Köy Enstitüleri günümüze dek açık kalabilseydi, Türkiye bugüne kıyasla bambaşka bir ülke olabilirdi. Bir yerde bir hikâye okumuştum: Bir doktor arabayla seyahat ederken, aracı bozuluyor ve dağ başında mahsur kalıyor. O sırada şans eseri yoldan geçen biri arabaya göz atmak istiyor. Bir otomobil tamircisi gibi arabayı tamir edip sonrasında diyor ki, “Ben Köy Enstitülüyüm. Araba tamiratını okulda öğrendim.” Bu ne demek? Demek ki çocuklar alabiliyorlar. Yeter ki sen bilgiyi vermek iste.

Eğitimde fırsat eşitliği üzerine de öncü olunan yıllar, öyle değil mi?

Karma eğitim modeli eğitim açısından çok önemlidir. Her şeyden önce o sistemin algısında kız-oğlan ayrımı yok. Fakat o yıllarda ülkemizde bu duruma karşı çıkan da çok oluyor. Hiç unutmam, 1926’da Öğretmen Okulu’na giderken “Bu okulda kızlar tuvalette doğuruyorlarmış” diye dedikodu çıkmıştı. Kız erkek bir araya geldiğinde mutlaka bir bedbahtlık düşünen kötü niyetli güruhlar, Köy Enstitüleri için de benzer yalanlar uydurdular. Kör bir inat uğruna kendi başına hayatta kalabilecek bireyler yetiştirecek bir sistemi çöpe attılar. Hasan Âli Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı görevinin bitmesinin ardından bu okullar, Köy

Öğretmen Okulları'na dönüştürüldü. Demokrat Parti döneminin başlamasıyla beraber de zaman içerisinde tamamı kapatıldı. Bu okulların kapatılması tamamıyla eğitime yönelik bir darbe değildi. Çok partili yaşamın başlamasından itibaren ülkenin yöneticileri, bu fakir milletin bin bir zorlukla, koca bir yokluk içinde yarattığı Cumhuriyet'in ilkelerinden ve onun kazanımlarından tavizler vermeye başladı. Bunu da tıpkı bugünkü gibi demokrasi kisvesi altına sığınarak gerçekleştirdiler. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın zor günlerine şahit olmuş, hayatları pahasına bu vatani savunmuş, bağımsızlığı ve Cumhuriyet'i kazanmış birçok insanın tepkileri idareciler tarafından şımırıkça bulundu ve tek tipçi olmakla itham edildiler. Halbuki bu ülkenin vatansever insanları, bugün olduğu gibi o günlerde de demokratik gelişim diyerek normalleştirilmeye çalışılan bu saldırıların temelde Cumhuriyet'e yönelik olduğunu fark etmişlerdi. Köy Enstitüleri'nin kapatılmasını da bence Cumhuriyet'e karşı yapılmış bir karşı devrim hamlesi olarak düşünmeliyiz. Çünkü bu okullar halkın uyanışından korkanları rahatsız edecek niteliklerdi. Bir düşünsenize: Hem Cumhuriyet'in faziletlerini halka anlatıyorlar hem de o dönemde karma eğitim yaparak kız çocuklarını modern hayata hazırlıyorlar. Laiklik düşmanları için daha büyük bir kâbus olamazdı. Sonuç olarak her zamanki gibi üzerlerine düşeni yapıp bu ülkenin geleceğinin gözünün yaşına bakmadılar.

Türkiye, Köy Enstitüleri'nin kapanmasıyla ne kaybetti?

Köy Enstitüleri hayatı bilen, kendi ayakları üzerinde durabilen, özgür, kadın ve erkek eşitliğini temel alan bir nesil yaratma hayalinin sonucu olarak doğmuştu. En başta bu hayalimizi kaybettik. Köylerdeki okur yazarlık oranını çok hızlı bir şekilde yükseltebilecekken eğitimsizliğe mahkûm olmayı seçtik. Bu okulların açılmasının sebeplerinden biri, taşrada yüzde 5 civarında olan okur yazarlık oranını yükseltme hayalimizdi. Harf Devrimi yapılmıştı fakat yeterli sayıda öğretmen olmadı-

ğı için okuma yazma oranı yukarıya çekilemiyordu. Köy Enstitüleri bu soruna süratle çözüm oluyordu. Mezun ettiği insanlar sayesinde çok kısa sürede büyüyecek nitelikli bir sistem çöpe atıldı. Bu okullardan binlerce öğretmen, binlerce sağlıkçı yetişti. Daha binlerce okul açılabilir, binlerce öğrenci yetiştirilebilirdi. Bu okullar ve öğrenciler köyleri yaşanabilir kılabilirlerdi. Köy Enstitüleri devam ediyor olsa bugün, köyler bomboş kalmaz, herkes kasabalara ve kentlere göç etmezdi. Toprak reformu yapılabilirdi. Türkiye maalesef aydınlık bir gelecek hayalini politik korkulara ve geçmiş takıntılarına yem etti. 80 yıllık birikimin sonunda, dünya çapında bilim insanlarımız, yazarlarımız ve sanatçılarımız var. Nobel'i bile kazandık, defalarca ve farklı alanlarda. Kimse bilmez ama Hayrettin Karaca da Nobel'in bir alt dalına değer görülmüştür. Değerli dostum, Çukurova Üniversitesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mete Korkut Gülmen de mesela Adli Tıp Nobeli sayılan "Uluslararası Adli Tıp Akademisi Bilim Onur Altın Madalyası" kazanmıştı. Bugün dünya çapındaki sanatçılarımızın eserleri müzelerde sergileniyor, besteleri uluslararası orkestralarda çalınıyor. Avrupa'nın 400 yılda kat ettiği yolu biz 80 yılda aldık. Ama buraya kadardı. Bundan sonra yeni isimler çıkmayacak, çünkü çıkması için uygun bir eğitim sistemi yok. Tarikatların ve cemaatlerin kucağına itilen bir gençlik var. Şimdiki gençler için üzüldüğümü belirtmek isterim. Bilhassa mahalle yapıları, yerini modern şehircilik zannedilen izole yaşamlara bıraktıkça, yerleşim yerlerindeki spor alanları bile yok olmaya yüz tuttu. Sosyal yaşam desen, belirli sınıfların imtiyazı ve oyuncağı haline geldi. Bilhassa kız çocukları için daha çok üzüliyorum ve halen daha kız erkek ayrımı yapan zihinlerin çoğunlukta olmasından endişe ediyorum. Ama endişem, inadı ve mücadele duygusunu da beraberinde getiriyor. Şu an gençliğimle, yirmili yaşlardaki Muazzez ile karşılaşacak olsam, ona tek tavsiye verirdim: "Ulu Önder Atatürk'ün açtığı yoldan hiç sapmadan ilerle ve bol bol çalış! Atatürk'ün *Nutuk*'unu ve Türkçe olarak Kur'an'ı mutlaka oku!"

Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylere gönderecek öğretmen dahi bulunamazken bugün neredeyse her köşe başında bir üniversiteye rastlıyoruz. Adı üniversite olan, genellikle ana arterlere sıralanmış, dışı cam kaplı binalar. İmkânlar yeterince bol, alternatifler bu kadar çokken, eğitimin veriminin günden güne düştüğünü düşünüyor musunuz?

Eğitim kalitesinde standart yakalanamadığı sürece bu kadar çok okul açılmasının hiçbir anlamı yok. Çocukları hırpalamak dışında hiçbir işe yaramayan, yarım yamalak eğitim veren bu kurumlar olmasa Türkiye hiçbir şey kaybetmez. Üniversiteler, gençleri hem mesleklerine hem de hayata hazırlayan kurumlar olmalı. Buraya giren öğrenciler ne okulun kalitesinden ne de hocalarının maharetlerinden şüphe duymamalı, zihin rahatlığıyla kendilerini kurumlara emanet edebilmeliler. Günümüz eğitim sistemi birkaç alana ayrılmış: Özel okullar, devlet okulları, imam hatipler... Bilim, alternatifsiz olarak düşünen, sorgulayan beyinler ister. Dini eğitim ise gençleri bu sorgulama yetisinden uzak tutar. Bu kaçınılmaz çünkü dogma var. Kısaca bir ülkede dini eğitim ne kadar yayılırsa, sorgulayan toplum olma ümidi o kadar azalır. Bu bir.

Nitelikli olduğu düşünülen birçok eğitim kurumumuzda, çağın gerekliliği olduğu öne sürülerek bütün dersler İngilizce okutuluyor. Bu duruma şiddetle karşıyım. Düşünce dille başlar ve anlam kazanır. Kendi anadilinde yetkinleşemeyen çocuk, düşüncede derinleşemez ve sığlaşır. Bu modelle eğitim görüp, anadiline yabancılaşan birçok gencimiz var. İngilizce ya da diğer yabancı diller, hakkı verilerek ayrıca okutulmalı. Yine matematik, fizik gibi derslerin de mutlaka Türkçe okutulmasında ısrar edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yoksa evrensel olduğunu zanneden bir sığlığın, kendini ayrıcalıklı sanan yüzeysel insanların çoğalması kaçınılmaz olur. Bu iki.

Yine karma eğitim sayesinde kızlar ve erkekler birbirleriyle arkadaş olmaya alışıyorlar ve karşı cinsler arasında, cinsellik dışında bir sosyalliğin varlığından haberdar olarak medenileşiyor-

lar. Ayrıldıklarında ise birbirlerini daha çok isteme, empati yok-sunluğu ya da düşmanlaşma gibi eğilimler doğuyor, cinsiyetler arasında mesafelilik durumu oluşuyor. O zaman duygular ister istemez anormalleşiyor ve iki cins arasındaki iletişim çöküyor. Bu anlamda karma eğitim, medenileşme yolunda bir tercih değil, zorunluluktur. Bu üç.

Bugün ailesinin maddi durumu kuvvetli olan çocuklar özel okullarda iyi şartlarda eğitim görürken, devlet okullarında çocuklar kalabalık sınıflarda, daha düşük imkânlarla ve daha düşük öğretmen profilleriyle hayata hazırlanıyorlar. Böyle bir sistemden adilane bir gelecek yaratmasını bekleyemezsiniz. Eğitim halka inmeli ve memleketin en izbe köşesine bile sirayet etmeli. Devlet okullarının küçümsenip kolejlerin matah sayılmasını hiç hoş karşılamıyorum. En başta devlet, devlet olmanın sorumluluğunu yerine getirecek ve herkese ulaşılabilir, kaliteli ve parasız eğitim sunacak. İki kere iki dört. Küçük yaş grubu için her mahallede, mahalle nüfusunun yoğunluğuna bağlı olarak, en az bir ya da iki adet ilkokul bulunması gerekir. Her mahallede belki lise olmayabilir fakat her iki mahalleden birinde mutlaka bir lise olmalı. Çocuklar rahatça kendi kendilerine okula gidebilmeli. Böyle olursa toplum nezdinde eğitim ulaşılabilir hale gelir. Bu konunun önemi o kadar büyük ki; örneğin bir politikacı çıksa ve “Her mahalleye nitelikli bir okul açacağım” diye vaat verecek olsa, oyumu ona verebilirim. Bu da dört.

Denklem çok basit: İyi okul, iyi hoca. Son yıllarda dikkat ediyorum, öğretmenlerin çok rahat yaşadığı, aslında mesleklerinin pek de önemli olmadığı ve boyuna tatil yaptıkları öne sürülerek, meslek bir hayli değersizleştiriliyor. Tam aksine, öğretmenlik mesleği çok zor ve meşakkatlidir. Ne zaman? Hakkı verildiğinde. Bir çocuğun başarılı olması en az o çocuk kadar öğretmenin de inisiyatifindedir. Bu anlamda eğitimin kalitesi kadar, sevgi aktarımının ve çocuğun zihninde oluşacak güvenlilik duygusunun da önemi büyüktür. Eğittiği çocukları kalpten sevemeyen, onlarla sahici bağlar kuramayan öğretmen, imkânı yok, iyi bir eğitimci olamaz. Çocukları bilgi almaya aç tutmak

İŞİNİ İYİ YAPIP DA SEVİLMİYEN BİR İNSANA RASTLADIN MI?

da çok önemlidir. Ana yemekten önce tatlı yersen iştahın kapanır, yemeğini yiyemez masadan aç kalkarsın. Öğrencilerin öğrenme iştahını kapatmamak için öğretmenler mümkün olan her yolu denemek zorunda. Bugünün dünyasında eğitimin geldiği yeri ve öğrenimde kullanılan araçların çeşitliliğini düşünürsek bu pek de zor bir şey değil. Bugün eğitim öğretim sürecinde sadece yazılı ve sözlü eğitim değil aynı zamanda görsel ve işitsel materyallerin kullanıldığı bir yöntem tercih ediliyor. Adeta müzik gibi, ucu açık bir alan. Müziğini nasıl çalmak istersen öyle çal, sonsuz seçeneğin var.

Bir öğretmende uzman olduğu alandaki eğitim yetkinliği ve duygu aktarımı birlikte gelişmişse, o kişi bir insan mühendisi haline gelir ve koca bir neslin gelişiminde bile büyük izler bırakabilir. Örneğin, 1930’larda Hitler’in Yahudi oldukları için üniversitelerden uzaklaştırdığı profesörlere Atatürk sahip çıkıp ülkemize davet etmeseydi Türkiye’nin ayağa kalkması çok daha uzun sürebilirdi. Atatürk o profesörlere “Buraya misafir olarak gelmediniz. Ülkenizde verdiğiniz eğitimi bu ülkenin çocuklarına da vereceksiniz” dedi. İstedikleri tüm imkânları sağladı. Onlar da ellerinden gelenin en iyisini yaptılar. O hocaların yetiştirdiği öğrenciler yurtdışında istedikleri üniversitelerde okudular ve kolayca iş buldular. Çünkü çok iyi eğitim gördükleri herkes ta-

rafından biliniyordu. Eğer o eğitim olmasaydı, biz bugünkü halimizde olamazdık.

O hocaların akıbeti ne oldu?

Hitler, Almanya'nın başındayken Türkiye dışında hiçbir ülke cesaret edip de bu kişilere sahip çıkamadı. Avrupa'da çok ciddi bir korku vardı. Süreç ilerledikçe korkularında çok da haksız olmadıkları ortaya çıktı. Fakat Türkiye, ciddi bir cesaret örneği gösterdi. Koskoca bir imparatorluk yıkılmış, yerine küçücük bir devlet kurulmuş ve Avrupa'nın çekindiği kanlı bir diktatörün elinden kaçan nitelikli insanlara biz sahip çıkıyoruz. Bugün beyin göçünden şikâyet edip nitelikli insanlarımız yurtdışına taşınıyor diye üzülüyoruz ya, Ata o dönemde bunun tam tersini yapıyor, nitelikli insanları lkemize kazandırıyor. Bu hamlesiyle yalnızca bizim iyi bir eğitim almamızı sağlamadı, ayrıca ülkeye oturaklı bir eğitim sisteminin kurulmasını da başarmış oldu.

Hiç unutmuyorum: Kardeşim tıp ihtisası için Almanya'ya gitmişti. Alman öğrenciler, Türk olduğu için kardeşime kötü davranıp, itip kakmışlar. Yemeklerde yanlarına oturtmamışlar, hastaların arasında yemek vermişler. Bu muameleye nasıl kırılmış biliyor musun? Bir gün bir derste hocanın sorduğu bir soruya sadece kardeşim cevap verebilmiş. Hoca, nereden bildiğini sorunca, kardeşim Dr. Philipp Schwartz'dan ders aldığını söylemiş. O gün kardeşimin hastaların arasında yemek yediği son gün olmuş. Dr. Schwartz da Hitler'den kaçarken lkemize sığınan büyük eğitimcilerden biriydi. Kardeşim bu hikâyeyi yıllarca, "Yattım kalktım Atatürk'e bir kez daha teşekkür ettim" diye anlattı.

O yıllarda Türkiye, yurtdışına öğrenci gönderiyor muydu?

Tabii. Liselerde başarılı olan çocuklar tekrar sınava alındı. En başarılıları için ülkenin ihtiyaçlarına uygun olarak Avrupa'da tahsil imkânları yaratıldı. Gencecik çocuklar Avrupa'nın fark-

lı ülkelerine devletin imkânlarıyla gittiler. Atatürk'ün deyimiyle “Kıvılcım olarak gönderildiler, alev olarak geri döndüler.” Yurtdışına öğrenciler gönderdiğimiz gibi burada da fevkalade başarılı eğitimcilerimiz vardı ve nitelikli nesiller yetiştirdiler. O çocuklar yalnızca ilimde değil, birçok alanda başarılı oldular. Türkiye’de bale ve opera okulları açılması da o döneme denk gelir. Zaten o dönem açılmasaydı, ilerleyen yıllarda mümkünatı yok, açılmazdı. Köy Enstitüleri ne kadar önemliyse, 30’lu yıllarda Türkiye’ye gelen bu profesörler de eğitim tarihimiz açısından o kadar önemlidir. Türkiye’nin bugününe direkt olarak etki etmişlerdir.

Sizin hayatınızda iz bırakan öğretmenleriniz olmuş muydu?

Elbette. Örneğin Bursa Kız Öğretmen Okulu’ndaki tarih öğretmenim Fakihe Öymen’i unutamıyorum. Tarihi pek sevmeme rağmen derslerine karşı epey ilgiliydim. Aslında biraz mesafeli bir öğretmendi. Öğrencilerin kolay iletişim kurabileceği biri değildi. Kendisinden epey çekinirdik. Ama çekinilen hocaların her zaman kendilerine ait başka bir cazibeleri vardır. Ben de ona tutuldum herhalde. Daha sonra milletvekili oldu ve benim üniversiteye kayıt sürecimde ayrıca yardımları dokundu. Bir de beden öğretmenim Naciye Akören’i, bütün öğretmenlerimden başka bir yere koyarım. Onunla ilişkimiz klasik bir öğrenci öğretmen ilişkisinden çok bir kardeşlik ilişkisine benzerdi. Öğretmenim değil ablam gibiydi. Okul yıllarımdan sonra da görüşmeye daima devam ettik. Kendisinin vefatına kadar iletişimimizi hiç koparmadık. Üzerimde en çok emeği olan hocalarımdan bir diğeri, Ali Ulvi Elöve’dır. Kendisi edebiyat derslerimize girerdi. Aynı zamanda “Dağ Başını Duman Almış” marşının şairiydi. Okuldaki sıcak ilişkimiz sonraki yıllarda da devam etti. Çok saygı duyduğum bir beyefendiydi. Türk dili üzerine uzun sohbetler gerçekleştirirdik. Uzun yıllar süren ilişkimiz öylesine yakın bir hale gelmişti ki ölüm döşegindeyken beni yanında görmek istemiş. Yakınları aramışlar fakat ne üzücüdür ki bana ulaşmamışlar. Çünkü o yıllarda Amerika’daydım. Yıldızlar yoldaşı

olsun, 1975 yılında aramızdan ayrıldı. Ölüm haberini aldığım da yıkıldığımı hatırlıyorum. Üzerine bir de yanında olmamı istediğini duyduğumda üzüntüm iki kat artmış, içimi acı bir boşluk hissi kaplamıştı.

Öğretmenlik yaptığınız yıllarda müfredata bağlı kalmayan, hayatın içinde ne varsa onu öğretmeye çalışan bir öğretmen olduğunuzu anlıyorum. Bilginin hayattaki karşılığını neden bu kadar önemsiyorsunuz?

Hayatta bir insana bir şey öğretmek kadar güzel hissettirecek kaç tane şey var Allah aşkına? Ben her zaman “İyi ki öğretmenlik yapmışım” dedim. Bir dönem üçüncü sınıfları okutuyordum. O yıl başarısız olduklarından ötürü dördüncü sınıfa geçemeyen on dört öğrenci daha sınıfıma katıldı. Bana dediler ki, “Yandın Muazzez. Bu çocuklar çok yaramazlar.” Okulun ilk günü hepsini bir yere topladım ve onlara güzel bir konuşma yaptım. Her birine de birer vazife verdim; birisi temizliğe bakacak, birisi tahtayla ilgilenecek... Çocukları öğrencilerimmiş gibi değil arkadaşlarıymış gibi görerek hareket ettim. Bu tavrım çocukların üzerinde tesirli oldu. On dördü de başarılı olup sınıfı geçtiler. Başlangıçta diğer öğretmenler halime üzölmüşlerdi ama nihayetinde, emek vererek, doğru yönlendirmelerle o çocukları kazanmayı başardık. Yaşım gençti ama idealisttim. Çocuklarla iletişimim hep iyi oldu. O yüzden çocuklarım beni okulu bitirdikten sonra da daima arayıp sordular. Hatta sonraki yıllarda öğrencilerimin çocuklarıyla bile görüşmeye başladık. Hiç unutamadığım bir öğrencimi anlatmak isterim. Öğrencimken, “Büyüdüğüm zaman sana altından ev yapacağım” derdi. İlkokul birinci sınıfa yazdırıldığında okuldan pek hoşlanmamış. İkinci sınıfta benim sınıfıma verdiler ve zamanla okula bağlandı. Bu altın ev hikâyesinden yetmiş yıl sonra bir gün, o çocukla karşılaştım. Yolda yürüyorum ve karşıdan gözlüklü bir adam geliyor. O yabancı adam, “Ah ben sana altından ev yapacaktım! Kendime gecekondu yapamadım, sana da o altın evi yapamadım” diye diye yanıma yanaştı. “Ya Orhan sen misin?” diye bağırıverdim sokağın ortasında.

Muazzam bir anı...

Hemen sarmaş dolaş olduk. Daha sonraki yıllarda da görüş-tük, ziyaretlerime geldi. 95. yaş günümde ise bana altından bir ev getirdi. Gidip bir kuyumcуда ucunda altın bir ev olan güzel bir kolye yaptırmış. Zarafeti ve inceliği düşünabiliyor musun? “Ev yapamadım ama size bunu getirdim” dedi. Meğer Orhan, avukat olmuş.

Takıyor musunuz hâlâ o kolyeyi?

Yakın zamana kadar takıyordum. Artık pek fazla bir şey takamıyorum.

Dört yılda küçücük bir çocuğun aklında ne kadar güzel yer etmişsiniz. Sizi ne çok sevmişler...

İşini iyi yapıp da seilmeyen bir insana rastladın mı? Ben çok sevdim öğretmenliği. Belki daha uzun çalışsaydım daha güzel hikâyeler de biriktirebilirdim.

Tam bu noktada, bir eğitimci olarak açıklamanızı istediğim bir husus var. “Öğrenmek” kavramını genel olarak yanlış mı kullanıyoruz Muazzez Hanım? Eğitim ve öğretim birbirinden nasıl ayrılır?

Aslında dilimizde iç içe geçmiş ve birbirini kapsayan kavramlar, ama açıklayayım. Öğretim okulda olur, eğitim her alanda devam edebilir. Öğretimin esası bilgiye dayalı, eğitimin esası ise bilgiyi yorumlama ve uygulamaya dayalıdır. Ama en önemlisi, öğretim akademinin, eğitim ise toplumun konusudur. Bu anlamda eğitim hayat boyu devam ederken, öğretim ise literatürle son bulur. Eğitimi, öğretimi de kapsayan genel bir süreç olarak ele alabiliriz. Örneğin ailemiz bizi eğitir, ders kitaplarımız ise bize öğretir. Bu anlamda eğitim toplumsal ahlak ile kesişir, öğretim ise daha bireyseldir. Yine bir insanın kıtaları ve okyanusları bilmesi o kişinin öğretiminin bir parçasıyken, örneğin kalabalık içinde yüksek sesle konuşmanın kabalık olduğunu bilmesi, eği-

timinin bir uzantısıdır. Öğrenmek, doğası gereği aksiyonla var olabilen bir süreçtir. Öğrenmeyi talep etmek bile bir aksiyondur. Bizim öğrenme dediğimiz şey aslında dışarıdaki uyarıcıların duyu organlarımız vasıtasıyla beynimizde anlamlı bir hale gelmesi, organize edilmesi, depolanması ve gerektiğinde yeniden kullanılabilir olması anlamına gelir. Bu sebeple duyu organlarımızın aktif olarak bu süreçte rol almaması öğrenmeyi sekteye uğratır. Duyu aktif olmazsa öğrenmenin mümkünlüğü ortadan kalkar. Bu noktada öğrenme sürecini ilgi çekici materyaller ve tekniklerle desteklemek çok kıymetlidir. Gerek kendi kendimize bir şey öğrenirken gerekse bir öğretici tarafından bilgi edinirken öğrenme sürecimizi deyim yerindeyse renklendirmek gerekir.

Öğrenmenin ve yetkinleşmenin esası nedir?

Mesela dil öğrenmek: Ben dil konusunda fazla kelime bilmeden sürekli okuyarak ehlileştim. Cümlelerin anlamını, bağlamından çıkarırdım. Eşim İngilizce bilirdi. Tercüme ettiğim ya da okuduğum metinlerin üzerinden eşimle birlikte geçerdik. “Bu kelimeleri bilmeden bu metni nasıl tercüme ettin?” diye sürekli şaşırdığını hatırlıyorum. Almancayı da benzer yöntemlerle öğrendim. *Rüzgâr Gibi Geçti* romanını çok az kelime bilmeme rağmen okuyabildiğimi hatırlıyorum.

İngilizceyi gazeteden öğrendiğiniz efsanesi doğru mu?

Müzede çalıştığım yıllarda İngilizce öğrenmem icap etti. Almanca temelim olduğu için çok zorlanmayacağımı biliyordum. İngiltere’de, BBC’nin bir gazetesi vardı. Hemen onları getirttik. İngilizce konuşan hocalarımız da vardı, onlarla pratik yapabileceğimi düşündüm. Sumer edebiyatı üzerine çalıştığımız Samuel Noah Kramer isimli bir hocamız vardı. Hatice Kızılyay ile onun makalelerini İngilizce olarak tercüme ediyorduk. O da kontrol edip neleri doğru neleri yanlış yaptığımızı gösteriyordu. Böyle böyle İngilizce öğrendik. Böyle anlatırken çok keyifli ve kolay gözüküyor tabii ama büyük gayret gösterdik.

Anlattıklarınıza bakınca, o yılların öğrencileriyle bugünün öğrencileri arasında farklar olduğunu anlıyorum. Nedir nesilleri birbirinden ayıran?

Bizim neslimiz “Yapabilirsem yaparım” diyebilme lüksü olan bir nesil değildi. Yapmak zorundaydık. Başka çıkış yolumuz yoktu. Cumhuriyet’in eşitlik ilkesi sayesinde önümüze bir yol açılmıştı. O yüzden elimize geçen her şansı mutlaka değerlendirmeye çalıştık. Belki bugünün gençlerinin böyle zorunluluklarının olmaması onları öğrenmeyi ertelemeye itiyordur.

Yani imkânlar çoğalıp konfor arttıkça öğrenmenin güçleştiğini mi söylüyorsunuz?

Hayatta kolay olan her şey daha az ilgi çekici hale geliyor. Zorluklarsa insanı harekete geçme mecburiyetinde bırakıyor. Bildiğiniz herhangi bir masalı düşünün. Baş karakter hiçbir zorluk yaşamasa o masalı dinlemek ister misiniz? Bir yol olacak, engeller olacak, zorluklar olacak, mücadeleler olacak ki ortaya bir kahramanlık hikâyesi ve bu yolun sonunda artık değişmiş bir insan ve zorlukları aşarak edinilmiş yeni bir bilinç düzeyi çıkabilsin. Belki bilgiye ulaşmak bugünkü kadar kolay olmasa hem daha hevesli hem de daha nitelikli bir nesil yetişebilirdi.

Öğrenmenin en büyük düşmanı ertelemektir. Zannediyorum hayatımızı ele geçiren teknolojik aletler bize, “Yarın da yapabilirsin” duygusu veriyor ve rahatladığımızı düşünürken hayatla aramıza mesafe koyuyoruz. Bu sese kulak verince adım adım öğrenmekten uzaklaşıyorsun. Çünkü farkında olmadan dikkatini dağıtacak her şeyin esiri oluveriyorsun. Bugün bize, “Yarın da yapabilirsin” diyen bu uyarıcıların yarın da aynı şeyi söyleyeceğini bilmemiz, buna göre hemen harekete geçmemiz lazım.

Ertelemeyi Bırakmak İçin Ne Yapmalı?

Çağımızın en büyük problemlerinden biri de ertelemek ve bir türlü harekete geçememek.

ÖĞRENMEK İSTEYENİN ÖNÜNDE HİÇBİR ENGEL DURAMAZ.

“Bugünün işini yarına bırakma” demişler. Ertelemek yalnızca işlerimizin gerçekleşmemesine sebep olmaz, aynı zamanda hayatı kaçırmamıza da neden olur. Öğrenme aşkını çok önemsiyorum. Hayatım boyunca hep öğrenmek isteyen önünde hiçbir engelin duramayacağına inandım. Açık konuşmak gerekirse yaşadığım bu koca ömre bakınca haksız olduğumu düşünmüyorum. Bir şeyi öğrenmen gerekiyorsa doğru bir plan yapıp hemen harekete geçeceksin. Ertelemenin önüne de böyle geçilir. Zihin ne kadar pasifse beden o kadar etkin olmalı. Gerekirse istemeye istemeye, gerekirse kendini zorlayarak, ama bir şekilde başlamalısın. Üzerine basa basa tekrarlamam gerekirse; aklımızı, öğrenmeyi tutku haline getirmeliyiz. Gerisi kendiliğinden geliyor zaten.

4. BÖLÜM

İNSAN İLİŞKİLERİNİN ALAMETİFARİKASI

Hayatta herkesle ve her şeyle aramızda,
ihlal edilmemesi gereken, görünmez
sınırlar var. İşte bu sınırları ihlal etmeme
bilincini saygı olarak tanımlıyorum.

Nezaket Neden Gerekliiktir?

Muazzez Hanım bu bölümde insan ilişkileri üzerine konuşmak istiyorum. Zaman ilerledikçe yaşantımız, alışkanlıklarımız ve davranışlarımız gibi ilişkilerimiz de boyut değiştiriyor. Bir çoğumuz, belki de nostaljik bir duyguyla geçmişe özlem duyar olduk. Eskiden insanların daha nazik olduklarını, daha anlamlı ve samimi ilişkiler kurduklarını, bugün yaşadığımız ilişkilerin ise geçmişe kıyasla daha yüzeysel ve ihtiyaç odaklı kurulduğunu düşünen insanların sayısı giderek artıyor. Sizce insanlara dair neden bu kadar çok şikâyet eder olduk ve ilişki kurarken en çok hangi hataları yapıyor, neleri ıskalıyoruz? Nedir insan ilişkilerinin alametifarikası?

İnsanların olduğu gibi toplumların da kimlikleri var. Örneğin, Akdenizliler oldukça sıcakkanlı insanlar. Bir İspanyol, bir İtalyan, bir Yunan ya da bir Türk'te bulabildiğimiz sıcaklığı ve içtenliği, bir Kuzeyli'de bulmamız maalesef pek kolay olmuyor. Lakin bu sıcaklık ve içtenlik, bazen biz farkına varmadan, çok kolay biçimde saygısızlık boyutuna da varabiliyor. Sanırım insanımız için samimi veya ölçülü olmak ile saygısız olmak arasındaki çizgi yıllar içinde belirsizleşti. Bireyselleşme fikri kendi yaşantımızla daha çok ilgilenmemizi sağlarken bir yan etki olarak başka hayatlardan korkmamıza, insan ilişkilerinde sürekli tetikte durmamıza sebep oldu. Başkasından korkan kendini korumak için kolayca kabalaşabiliyor. Güvensizlik hissi bu anlamda ilkel bir his ve insanı vahşileştiriyor. Dolayısıyla eskinin zarafetini bulamayanlara nispeten katılıyor, bu durumun sebebini de ilkellik, güvensizlik ve görgüsüzlük olarak görüyorum.

Geçtiğimiz günlerde oldukça ilgimi çeken bir yoruma rastladım: İngiltere'deki devlet daireleri ile Türkiye'deki devlet daireleri, memurların vatandaşlara hitap biçimleri üzerinden kıyaslanıyordu: Buna göre, İngiltere'de "Lütfen bu kâğıdı imzalayıp geri getiriniz" cümlesinin karşılığı, ülkemizde "Bu kâğıdı mühürletip damgalat, sonra bana geri getir"e dönüşüyor. "Siz", "sen" oluyor, ricanın yerini emir kipi alıyor.

Bu çarpıcı bir örnek. Özellikle kamu kurumlarında çalışanlar ile vatandaşlar arasında hiyerarşik bir çarpıklığa rastlıyoruz. Bürokraside böyle durumlar çoğu zaman olagelmıştır fakat son yıllarda bu bozukluğun giderek arttığını gözlemliyoruz. Karşınızdakine “siz” hitabıyla seslenilmesi bir gereklilikten çıktı, bir lükse dönüştü. Hatta bu hitap zaman zaman statü gösteren bir simgeye bile dönüştü. Geçmişte Türkiye’de yerleşik olmaya müsait bir nezaket kültüründen bahsedebiliriz fakat son yıllarda bu durumun aksi örneklerle fazlasıyla rastlıyoruz. Birbirimizin kişisel sınırlarını çok hızlı şekilde ihlal ediyor, yeni tanıştığımız insanlarla mesafemizi korumakta güçlük çekiyoruz.

İlişkiler Nasıl Başlamalı?

Yeni tanıştığımız biriyle iletişim kurarken nelere dikkat etmemizi önerirsiniz?

Her şeyden önce insanlarla tanışırken onların iyi birer insan oldukları kabulü ile hareket etmeyi çok önemsiyorum. Aksi halde, kabalık ya da yabanilik kaçınılmaz oluyor. Kendini tehlikede hisseden kirpi ne yapar? Dikenlerini çıkarır. İnsanlar da kendilerini güvende hissetmediklerinde, farkında olmadan karşılarındaki insana dikenlerini gösteriyorlar ve nitelikli bir ilişki zemini oluşmuyor. Onların zamanla güveninizi kazanmalarını beklemek yerine, güveninizi kaybedecek bir hareketleri olana kadar onlara sevecen taraftan yaklaşmak, daha makul bir yol değil mi? Anlaşmazlığa mı düştünüz, bu noktada kendinizi utandıracak her türlü münakaşadan uzak durun. Yine bana kalırsa doğru ilişkinin temeli, şayet size net ve kabul edilemez bir zararı yoksa, herkesi kendi huylarıyla kabul etmeyi öğrenebilmekten geçiyor. Bir insanda hoşunuza gitmeyen ve size zarar verdiğini, iyi hissettirmedigini düşündüğünüz bir davranışa rastladığınızda, “Bu kişinin huyu da böyleymiş demek ki” diyerek sakince uzaklaşabilmek mesele. Ama biz çoğu zaman, böyle bir durumu değiştirmeyi ya da bu durum üzerinden münakaşaya girip olmayacak bir ilişkide ısrar etmeyi seçiyoruz. Bu da çamurda

yüzmeye benziyor: Hem olduğumuz yerde kalıyor, hatta daha da dibe çöküyor hem de kirleniyoruz. Psikiyatr ve Nöro-farmakolog olan rahmetli kardeşim “Abla, başkalarını değil kendimizi değiştirmeye çalışmalıyız” derdi.

Kalıcı İlişkilerin Sırrı

İnsan hayatta kendisini yalnız hissettiği zamanlarda sırtını yaslayabileceği bir dost arıyor. Hele ki birbirimize güvenimizin en alt sınırdaki olduğu modern zamanlarda. Dost kime denir Muazzez Hanım?

Hepimizin hayatında zor dönemler olur. İçinden çıkılmaz durumlara düştüğümüzde, elimizi ilk kime uzatıyorsak, gerçek dostumuz odur. Benim Hatice’ım vardı. Bir sıkıntım olduğunda hemen ona koşardım. Bilirdim ki o da sıkıntısı olduğunda ilk bana gelecek. Sevinçlerimizi de hep ilk birbirimize söylemişizdir. Aramızdaki saygıyı her zaman muhafaza ettik.

Bir insanın dostumuz olup olmadığını nasıl anlarız?

İnsanlar herkesi kendileri gibi zanneder, bu yüzden özellikle yakın dostlarını düşün, mutlaka sana benziyorlardır. İnsan kendisine gerçekten benzeyenle ilişkisine özen gösterir ve ahabplık eder. Bunu sadece yaşam tarzı, inanışlar ya da zevkler perspektifinden düşünmemeli. Yeri gelir hayatı senden çok başka biriyle dostluk edersin. Benzer tarafınız, size benzemeyen birine içinizi açma cesareti gösterebilmenizdir. Böyle bir benzerlikten bahsediyorum. Bu bağlamda rahatça söyleyebilirim ki birinin dostun olup olmadığını anlamak istiyorsan, sana benzeyip benzemediğini kontrol et. Belki aynı müziği seviyorsunuzdur, belki aynı işte çalışıyorsunuzdur, belki ikiniz de çok merhametlisinizdir. Benim için karşımdakinin merhametli veya vicdanlı olması her zaman önemli oldu, insan ilişkileri açısından sağlam bir temeldir, tavsiye ederim. Hayata bir noktada aynı pencereden bakmadığın hiç kimse ile dostluk kuramazsın.

Asgari müştereklerde ve azami saygıda anlaştığım insanlarla uzun yıllar arkadaşlıklar ettim. Örneğin size sevgili dostum Hatice'yi anlatmak isterim. Onunla arkadaşlığımız ilkokul yıllarımızda başlamıştı. Ankara Dil-Tarih'te birlikte okuduk. Müzede yıllarca birlikte çalıştık. Bu kadar uzun zaman birlikte yaşamış olmamıza rağmen, odaya birimiz girdiğinde diğerimiz mutlaka ayağa kalkardı. Hatice benim hayattaki en yakın dostumdu. Esasına bakarsan pek birbirimize uygun insanlar değildik. O çok sakin birisiydi, bense hareketliydim. Ben ondan bir devre üstte okuyordum. Okulda bir zaman birlikte yemekhane nöbetçisi olduk. İki sene birlikte yemekhane nöbetçiliği yaptık. O dönemde birbirimize yakınlaştık ve çok samimi arkadaş olduk. Okul bittikten sonra ben Eskişehir'e tayin olmuştum. Hatice'nin tayini ise Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine çıkmıştı. Sivrihisar, Eskişehir'e yaklaşık bir saat uzaklıkta bir ilçe. Dolayısıyla iletişimimiz hep devam etti. Merkeze uğradıkça hep bende kalırdı. Bir müddet sonra o da Eskişehir Merkez'e tayin oldu. Bu olayla birlikte hayatımız birlikte akmaya başladı diyebilirim. Hemen her hafta sonu buluşuyor, okuldaki haftalık planımızı birlikte yapıyorduk. İkimizin sınıfları birbirine paralel giderdi. Hatice o hafta ne anlatıyorsa ben de onu anlatıyordum. Anadolu'nun ortasında iki genç öğretmenin arkadaşlığı daha sonra fakülte arkadaşlığına döndü.

Ankara'ya da beraber gittiniz, değil mi?

Evet, birlikte oldu. Esasında babam Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldığında beni haberdar etmişti. Ben o sıralar liseyi bitirme sınavlarına çalışıyordum. Öğretmen okulu mezunları bu fakülteye kaydolabiliyormuş. Fakat ben babamın bu teklifini geri çevirdim. Zira babam yeni ev almış ve içini döşemişti. Elimizin sıkışık olduğu bir dönemden geçiyorduk. Bu nedenle çalışmak yerine fakülteye gitmek içime sinmedi. Zaten benim aldığım maaş olduğu gibi borçlarımıza gidiyordu, bir de fakülteye gidersem maaşımın kesildiği yetmeyecek, babamdan para istemek zorunda kalacaktım. Bir yandan da duyuyorum ki arkadaşlarım Ankara'ya gidip fakülteye kaydoluyor. Her ne

kadar şartlar öyle olmasa da insanın bir yanı oraya gitmek istiyor. Cazibeli bir yer nihayetinde. Bir gün Hatice'den bir mektup aldım. Mektubunda "Herkes gidip kaydoldu, bir senle ben kaldık" demiş. O anda gözüm karardı. "Hazırlığını yap, bu akşam gidiyoruz" diye cevap yazdım.

Derhal gidip babama fakülteye kaydolmaya karar verdiğimi söyledim. Daha 21 yaşında gencecik bir kız çocuğuyum. Kafama koymuşum, Ankara'ya gideceğim. Hatice'nin durumu da benden farklı değil. Babası Birinci Dünya Savaşı'nda şehit düşmüş, annesi de kısa bir müddet sonra rahmetli olmuş. Hatice'ye halası bakıyor. Her ne kadar bizi korkutsa ve maddi olarak yorucu sonuçları ortaya çıkma ihtimali olsa da iki genç kız birlikte yollara düştük. Gece trenine binip Ankara'nın yolunu tuttuk.

Harika bir yoldaşlık öyküsü. Cumhuriyet'in kızları birlikte kendilerine daha fazla değer katmanın yollarını arıyor.

Yoldaşlık yerine, gururumuz bilim insanı ve beyin cerrahı Prof. Dr. Sayın Türker Kılıç'ın Türkçemize kazandırdığı "yaşamdaşlık" kavramı daha çok hoşuma gidiyor. Bütün derdimiz ailemize ve memleketimize daha faydalı olabilmektir. Gece trenine bindik ve sabah erken saatlerde Ankara'ya vardık. Vardık varmasına ama yol bilmeyiz iz bilmeyiz. Bir taraftan kayıtların kapanmış olması ihtimali de masada duruyor. Zira okulun açılmasından iki ay kadar sonra Ankara'ya gelmiştik. O sebeple ortaya öğretmen okulundan tarih hocamız Fakihe Öymen'i arama fikrini attım. Fakihe Hanım milletvekili olmuştu. Cumhuriyet'in ilk kadın milletvekillerinden birisidir. Eğer kayıtlar kapandıysa onun vasıtasıyla kaydolabiliriz diye düşünmüştüm. Gidip kendisine vaziyetimizden bahsettik. O da hemen fakülteyi arayıp "Bunlar en iyi öğrencilerim, derhal kayıtlarını yapınız" dedi.

Fakülteye giderken kafanızda bir fikir var mıydı?

Ben Fransızca bölümünü tercih etmeyi düşünüyordum. Ama o bölümün sınıfı çok kalabalıkmış ve daha fazla öğrenci alımı-

yorlarmış. Bize, hocası yeni gelen bir bölüm olan Hititoloji'yi önerdi. Yanında da Sümeroloji ve arkeoloji dersleri alacakmışız. Biz “Fakülteye kaydolalım da hangi bölüm olursa olsun” diye düşündüğümüzden hiç itiraz etmedik. Böylelikle Hititoloji bölümüne kayıtlarımız yapıldı. İşlemlerin ardından müdürün odasından çıktık ve Hatice ile birbirimize bakakaldık. Hem fakülteye kayıt yaptırabildiğimiz için heyecanlıyız hem de şaşkınsınız. Çünkü ikimiz de bilmiyoruz Hititoloji'nin ya da Sümeroloji'nin ne olduğunu. Arkeolojiyi bile hiç duymamıştık o güne değin. Okulda dersler başlayınca bir de baktık ki hoca Almanca konuşuyor. Hocanın yanında bir tercüman var ve sözlerini Türkçeye çeviriyor. Biz de yetişebildiğimiz kadarıyla not tutmaya çalışıyoruz. Çiviyazılarından söz ediliyor ama bizim çiviyazısının ne olduğuna dair en ufak bir fikrimiz dahi yok. İnsan, “Bunu yapacağım” deyip çalışmaya başladı mı önünde hiçbir engel duramıyor. Çalışa çalışa hepsini öğrendik.

Nerede kalıyordunuz o günlerde?

Barınma bizim için çok ciddi bir problem olmuştu. Biraz zor çözüldü. Ben evden ayrılırken babama yatılı okuyamadığım takdirde geri döneceğimi söylemiştim. Maddi olarak imkânlarımızın elverme ihtimali yoktu. İlk günlerimizde ne otel ne yurt vardı. Tiyatro sanatçısı Zafer Ergin'in annesi benim kuzenim olur. Milli Eğitim Bakanlığı'nda sekreter olarak çalışırdı. Kısa bir süre onlarda zorunlu misafirlik dönemimiz oldu. O süreçte bir tanıdık vasıtasıyla Samanpazarı'nda bir oda tuttuk. Şartları çok kötü bir evdi. Kışın ortasında elektriği, banyosu olmayan bir odada Hatice'yle kalakalmıştık.

Bazen “Her şey bitti” dediğiniz anda mucize gibi tesadüfler karşınıza çıkarır. Bizim Ankara'ya gelişimiz çalıştığımız okullardan aldığımız birer haftalık izinlerle olmuştu. İkimiz de Eskişehir'e geri dönmemeye karar vermiştik. Tam da mucizevi bir tesadüfe ihtiyacımız olduğu sırada eşi doktor olan bir arkadaşımla karşılaştım. Bir rapora ihtiyacım olduğunu söyleyince

bana bir aylık rapor yazdılar. Bir başka doktor arkadaşı da Hatice için yazdı. Böyle birer aylık raporlarla yaza kadar maaşımız kesilmeden idare ettik. O sırada da kendimize birer iş bulmaya çalışacaktık.

Gel zaman git zaman bu iş aramaların sonunda bir konsolosun çocuğuna tarih, coğrafya ve Türkçe dersleri vermeye başladım. Ben iş bulunca Hatice ile görev paylaşımı yaptık. O okula gidip derslere giriyor, ben işe gidip para kazanıyordum. Akşamları bir göz odada birlikte oturup ders çalışıyorduk. Çok soğuk olduğu için ikimiz bir yatağın içine girip Hatice'nin aldığı notları tekrar ediyorduk. Bu soğuk odada yaşadığımız günlerden birinde Hatice hasta oldu. O kadar bezmişti ki Eskişehir'e geri dönmeye karar verdi. O, "Burada yapamıyorum" diye ağlıyordu, ben "Ne olur geri dönme" diye. Nihayetinde bir eczacı arkadaşın yardımlarıyla Hatice'yi sağlığına kavuşturduk.

O sırada fakülteye yatılı öğrenciler alınacağını duyduk. Bize referans olan hocalarımız sayesinde yurda yerleşmeye hak kazandık. İşte o andan sonra bütün hikâye değişti.

Ne oldu?

Cennete düşmüş gibi olduk kızım. Hatice'yle birlikte kaldığımız o felaket odadan çıkıp bembeyaz çarşafı olan yataklarla dolu mis gibi kokan bir yatakhaneye geçtik. Yatılı olmayı başarinca bütün dertlerimiz halloldu. Her şeyden önce çalışmak zorunluluğu ortadan kalktı ve ikimiz birden okula konsantre olduk. Yemeğimizi, giyimimizi okul karşılıyordu. Hayal ettiğimiz fersah fersah ilerisinde bir öğrencilik dönemi geçirdik fakültede.

Fakültede geçen güzel yılların ardından müze yıllarınız geliyor. Orada da berabersiniz.

Müzede de hiç ayrılmadık. Ne yaptıksa hep beraber yaptık. Tüm konuları birlikte takip ettik, yayınlarımızı birlikte yaptık. Aramızda hiç kıskançlık ya da dargınlık olmadan çok güzel bir arkadaşlık ettik. Öğretmen okulunda başlayan dostluğumuz onun ölümüne kadar tam elli beş yıl boyunca devam etti.

Bu kadar yakın ve kalıcı dostlukların temelinde neler yatıyor, sormak istiyorum.

Bizim gözettiğimiz tek değer saygı sınırlarının dışına çıkmamak oldu. Birbirimizle laubali olmaktan kendimizi hep sakınmıştır. Ahlaka mugayir bir sohbetimiz hiç olmamıştır. Aramızdaki samimiyetin içinde eser miktarda da olsa mutlaka bir resmiyet olmuştur. Bu durum ilişkimizi çok daha sağlam bir hale getirdi. İşin sırrı saygı ve sevgide. Seveceksin ve ona o olduğu için saygı göstereceksin. Birbirini değiştirip dönüştürmeden geliştirmeye çalışarak yoluna devam edeceksin. Biz böyle ayakta tutabildik bu dostluğu.

Hatice Hanım ile karakterlerinizin birbirinden farklı olduğundan bahsetmiştiniz. Bu kadar aynılığın içerisinde nasıl farklılıklar vardı aranızda?

Hayat görüşü anlamında bir farkımız yoktu ama geldiğimiz aileler ve bazı huylarımız birbirine biraz tersti. Fakülte yıllarımızda ikimize de birer dolap vermişlerdi. Birimizin dolabını kıyafet dolabı olarak diğerini çamaşır dolabı olarak kullanmaya başlamıştık. Hatice dolapları mutlaka kilitlerdi, ben biraz daha serbest tabiatlıyım. Böyle meselelere takılmazdım. Beni derleyip toparlayan Hatice olmuştur.

**SAYGILI OLAN İNSAN
KARŞISINDAKİNİ
KIRMAMAK
İÇİN ELİNDEN
GELENİ YAPAR.**

Benim annem çok dindar bir kadındı ama bizim üzerimizde bir baskı kurmazdı. Hatice'nin annesi erken öldüğü için onu halası büyüttmüştü. Annesi olarak halasını bilir, ona “anne” derdi. O da çok dindar birisiydi ve Hatice'ye zaman zaman namaz kılmasını tembih ederdi. Hatice'nin de dini yönleri bana göre kuvvetliydi. O annesinin sözünü dinler ve namaz kılardı.

Bizim farklılıklarımız bizi birbirimizden ayırmadı, aksine yaklaştırdı. Çünkü birbirimizi tamamladığımızı gördük.

Bunca yıl içerisinde mutlaka bazı tartışmalarınız da olmuştur. Bu kadar yakın bir dostumuzla tartıştığımızda nasıl davranmamızı önerirsiniz?

Bu kadar yakın ilişkilerde kimin suçlu olduğunu bulmaya çalışmak yerine konuyu alevlendirmeden hemen biri özür dilemeli. Biz bir tartışmamız olduğunda da kimin suçlu olduğunu bulmaya çalışmaz, mutlaka birimiz özür dileyiverirdik. İkimizin de her insan gibi bazı noksanları ve kusurları vardı muhakkak ama hoşgörölü davranarak bunların ilişkimizi etkilememesini sağlamayı başardık. Ego hiçbir zaman ilişkimizin önüne geçmedi. Yoksa bunca yıl birlikte dip dibe nasıl çalışacaksınız?

Ancak en yakın arkadaşına bile en yüksek saygıyı duyabildiğinde, ilişkilerin uzun soluklu olur ve sahici bir anlam kazanır. Uzun yılları deviren ilişkilerin temelinde her zaman saygıya rastladım. Saygı, hayatı bir anlamda farklı açılardan yorumlayabilme yeteneği ve hayatı başkasının gözünden görebilmek için çaba gösterme erdemidir. Saygılı olan insan karşısındakini kırmamak için elinden geleni yapar, kırdığında da özür dilemekten çekinmez. Özür dilemeyi bir acziyet değil bir erdem olarak gördüğünüz zaman hayat sizin için de karşınızdaki insanlar için de daha katlanılabilir hale geliyor.

Saygıyı nasıl tanımlarsınız?

Hayatta herkesle ve her şeyle aramızda, ihlal edilmemesi gereken, görünmez sınırlar var. İşte bu sınırları ihlal etmeme bilin-

cini saygı olarak tanımlıyorum. Saygı; bir yanıyla karşındakinin yaşamını, sen onaylamıyor olsan dahi, yargılamamak becerisidir.

Samimiyet ile Laubaliliğin Farkı

Bazen samimi olduğumuzu düşünürken, aslında saygısız mı davranıyoruz? Siz saygı ve samimiyeti nasıl ayırıyorsunuz?

Bunlar birbirinden bağımsız kavramlar değil. Eğer öyle kabul edersek, samimi olduğumuz insanlarla aramızda saygılı bir ilişki kurulamayacağını ya da saygı duyduğumuz kişilerle aramızda samimi bir iletişim oluşamayacağını kabul etmiş oluruz. Samimiyet ve saygı birbirlerini besliyor ve bu iki kavram arasındaki ilişki bizi laubalilikten kurtarıyor. İnsan, doğası gereği suistimale çok açık. Her zaman daha fazlasını istiyoruz, asla elimizdekiyle yetinmiyoruz. Bu daha fazlasını istemeler genel olarak yaşamın dokusunu bozuyor. İlişkiler açısından da bir benzer durum olduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Samimi bir ilişkinin içerisinde saygı muhafaza edilmediği noktada kişisel sınırlar çok hızlı bir biçimde aşıyor ve mutlaka bir taraf diğerine haddini bildirmek zorunda kalıyor. Burada durup düşünmek gerekir: Samimiyet aslında nedir? Samimiyet, genel olanla paylaşılamayanı, bir insana özgü hale getirerek, karşınızdakine sunabilmek, aktarabilmektir. Bu aktarım çoğu zaman laubalilikle karıştırılıyor. Zannediyoruz ki, samimi gördüğümüz insanlara, yeterince tanımadığımız insanlara yapamadığımız her şeyi yapabiliriz. Bencil yapıdaysak eğer karşınızdakinin, en yakınımız olsa bile, canını yakabilir ve onları rencide edebiliriz. Nasıl olsa samimiyiz ve buna hakkımız var, öyle değil mi?

Elbette böyle bir hakkımız yok.

İşte önce bu yanlış anlaşılmayı üzerine basa basa düzeltmemiz lazım. İçimizde, herkese sunamayacağımız güzellikler de taşıyoruz. Samimiyet biraz da herkesin hak etmediğini, bir ya da birkaç kişiye, yani hak edene aktarabilme lüksü değil mi? Bu sayede karşınızdaki insan da kendini özel ve değerli hisseder, sahici bağlar da işte böyle kurulur.

Nasıl Saygıdeğer Olunur?

Muazzez Hanım, nasıl saygıdeğer olunur?

Bu da coğrafyadan coğrafyaya ve kişiden kişiye göre değişir. Bazen insanlara yaşlı oldukları için saygı gösteririz, bazen de bilge oldukları için, bazılarına deneyimleri nedeniyle saygı gösteririz, bazılarına makamları nedeniyle. Tam teşekküllü bir tanım yapabilmek sanırım pek mümkün değil fakat şunu söyleyebilirim: Her insan, doğadaki tüm canlılar gibi, yalnızca var olduğu için bile saygıdeğerdir. Önce her insana bu saygıyı duyacağız, bu çok açık. Âşık Veysel “Aynı vardan var olmuşuz” der. Peki senin kastettiğine gelelim, yani itibara. İnsan nasıl itibarlı ve şahsiyet sahibi olur? Bir kere itibar talep edilmez, kendiliğinden olur. Gerçekten hak edeceksiniz, gerçekten emek vereceksiniz, sizi ayırtıran bir yeteneğiniz ya da dünyada işlevsel bir karşılığınız olacak ve makamlara, statülere, ekonomik gelirinize değil, kim olduğunuza odaklanacaksınız. Her şeyden önce de vicdan sahibi olacaksınız ki bunun değerini bilen vicdanlı insanların saygısını kazanacaksınız. İtibar diye tanımladığımız şey, tüm bu durumlara, diğer insanların yaklaşımından ibarettir.

Farklı Nesillerle İletişimin Anahtarı

Tam bu noktada, kuşak farklılıklarına nasıl yaklaştığınızı da merak ediyorum. Jenerasyonların yaşam biçimleri hızla dönüşüyor, nesiller arasındaki yıl aralıkları günden güne düşüyor. Örneğin kendinizden yaşça küçük insanlarla nasıl iletişim kurduğunuzu sorarak başlamak istiyorum.

Anahtar, genç gibi ya da çocuk gibi düşünmeyi de becerebilmekte. Çocuklar güzellikle anlatılan her şeyi çok çabuk sindirip uygulamaya koyabiliyorlar. Şiddetten, cezalandırmadan ya da kıyaslamadan uzak durarak çocuklarla onların anlayacağı dilden konuşmanın bir yolunu geliştirebilmeliyiz. Gençler için de durum aşağı yukarı aynı. Yaşlılardan farklı bir dünyaları var fakat yaşlılar o yaşları yaşadıkları için gençlerin ne hissettikleri-

ni bildiklerini düşünüyorlar. Hatanın temeli de burada yatıyor. Sözgelimi, ben de genç oldum ama benim 20 yaşında içinde bulunduğum dünya bugünkü dünyaya hiç benzemiyordu. Dolayısıyla bugün 20 yaşında olan bir genç kızı onu dinlemeden nasıl anlayabilirim? Ama en azından yaşça büyük olan taraf deneyimlerine dayanarak duygudaşlık yapabilen taraf olabilmeli.

Size son yıllarda 65 yaş üstündeki insanlar için kullanılan “Boomer” tabirinden bahsetmek istiyorum: Yaptıkları eleştiriler gençler tarafından basmakalıp bulunduğu için, bu tür bir tanım ortaya çıktı. Sizce nesiller arasındaki bu kopukluğun sebebi ne? Siz bana bu denli kolay ulaşırken; yaşı geçkin insanlar, neden gençlere ulaşmakta güçlük çekiyorlar?

İnsan, tabiatı gereği, her şeyin en doğrusunu kendisinin bildiğini düşünüyor. Ta ki gerçekçi bir utanç ya da pişmanlıkla karşılaşana dek. Daha önce söylediğim gibi, her zaman hata yapabileceğimiz kaygısını ömür boyu taşımalıyız. Bir başkasının bilgisine, deneyimine, görgüsüne güvenebilmek de kolay iş değil. Ancak kendisini çok iyi tanıyan ve kendisiyle barışık olan insanlar, bir başkasının iyi yanlarına kulak kabartabilir. Bu anlamda mesele, aktarıma açık hale gelmek. Peki aktarımın önündeki engeller neler?

Yafta, önyargı ve haset. Bu hisleri içinde taşıyan bir insan, yaşı fark etmeksizin, doğru gözlem yapamıyor, bir başkasında rastladığı iyiyle kötüyü ayıramıyor ve çaresi yok, gelişimden uzak kalıyor. Bu ayrımı yapabilmek ise insanlaşma çabamızın bir parçası.

Bazen insan, başını kaldırıp gençliğinin geride kaldığını, geçmişte yaşadığı çevrenin ve tanışık olduğu insan profillerinin, bugüne kıyasla farklılıklar taşıdığını görebilmeli. Eğer bunu göremezsen verdiğin nasihatı kimse almayacak çünkü söylediklerinin bugünün dünyasında bir geçerliliği olmayacak. Şayet görebilirsen, dile getirilen nasihat değil tespit oluyor ve bir şekilde karşıdakine geçiyor. Bu yüzden de, şayet benim gibi yaşı geçkin

insanlardansanız, *boomer* olarak adlandırılmamak için, ne olursa olsun hayatın içinde tutunmaya çalışmalı, katiyen geri çekilmemeli, asla izole olmamalısınız. Unutmamak gerekli ki aklın yolu birdir ve vicdan her yerde vicdandır.

Aşkın Hayatımıza Etkileri

Bu kadar saygıdan bahsetmişken; biraz da ikili ilişkilerden, sevgiden ve aşktan konuşmak istiyorum sizinle. Aşkı ve sevgiyi nasıl tarif eder, nasıl ayırırsınız?

Ben aşkı sadece bir insana karşı hissedilebilecek bir duygu gibi görmüyorum. Aşkı herhangi bir şeyi tutkulu bir biçimde hatta belki de haddinden fazla sevmek olarak tanımlıyorum. O andan itibaren bütün hayatının odak noktası değişiyor ve saplantılı bir biçimde tek bir noktaya bakmaya başlıyorsun. Geri kalan ne varsa önemini yitiriyor: Tek bir insana, tek bir hayvana, tek bir meşgaleye, tek bir tutkuya, daha çok, daha çok odaklanıyorsun.

Bu soruyu sorarken kaybettiğiniz eşinizle ilişkinizi de dinlemek isterim.

Kemal'le Ankara'da Dil-Tarih'te öğrenciyken tanıştık. Almanca sınavı için sıra bekliyorduk. İlk iletişimimiz o an oldu. Daha sonrasında zaman zaman konuştuk fakat belli bir müddet sonra içinde bana karşı bazı duygular gelişmiş. Ben o zaman farkında değildim. Anlayınca ben de onunla ilgilendim. Açıkçası ne yapacağımı da pek bilemiyordum. O güne kadar arkadaşlarım olmuştu ama kimseyle sevgili olmamıştım. Hatta fakülteye girdiğim yıl babamla evlilik üzerine uzun bir konuşma yapmıştık. Babamın beni evlendirmeye hevesi vardı fakat ona fakülteye gideceğimi, evliliği hiç düşünmediğimi söylemiştim.

Nasıl oldu da evlendiniz?

Kemal'in ısrarlı ilgisi sonucu görüşmeye başladık ve bu görüşmeler fakülte yılları boyunca sürdü. Üç yıllık arkadaşlığı-

mızın ardından bir tarih kongresi yüzünden ufak bir tartışma yaşadık. Yaz döneminde İstanbul'da bir tarih kongresine davet edilmiştim. Gitmeyi düşünüyordum ama Kemal istememişti. Benim de onu dinlemeye pek niyetim yoktu. "Ben gidiyorum" diye haber verdim ve yola çıktım. İstanbul'a gelince bir de baktım ki bir arkadaşıyla atlayıp o da kongreye gelmiş. Beni üniversitenin bahçesinde bekliyorlar. Kemal'in elinde bir yüzük vardı. O gün orada nişanlanmış olduk.

O an neler hissettiniz ve bu teklifi nasıl kabul ettiniz?

Çok şaşırdığımı ve heyecanlandığımı hatırlıyorum. Keşke neler söylediğini de hatırlayabilsem... Beni kongredeki birkaç konuşmayı dinlemekten alıkoydukları için ilk başta kızmıştım ama benim için kalkıp İstanbul'a gelmesinden de mutlu olmuştum. O an Kemal'den, benim için doğru insan olduğu duygusunu aldım. Evlendikten sonra da sağ olsun, beni hiç yanıltmadı. Birlikte olduğumuz süre boyunca, bir an bile gölge düşürmeksizin, onunla evlenmekle doğru karar verdiğime emindim.

Düğününüz nasıl oldu?

Nişanlandığımı babama haber verdikten sonra Eskişehir'de güzel bir düğün tertip edildi. Annem eli dikişe yatkın bir kadındı. Benim için güzel bir düğün elbisesi dikti. Düğünün ardından İstanbul Çarşıkapı'da bir ev tuttuk.

Aranızdaki aşk ve saygı hep devam etti mi?

Hem de hiç eksilmeden. Başka türlü birlikte olmamız mümkün olamazdı ki. Saygı olmadan evliliği de arkadaşlığı da beceremem. Saygı, yaşamım boyunca en önem verdiğim kavramlardan birisi oldu. Kemal ile 43 yıl çok mutlu bir evlilik yaşadık. Bana karşı hep azami derecede saygılı oldu. Benim hoşlanmayacağımı düşündüğü hiçbir harekette bulunmadı. Örneğin, Kemal küçükken çok küfürbaz bir çocukmuş. Öyle çok küfredermiş ki bir seferinde ablaları küfretmemesi için bayılta-

na kadar dövmüşler onu. O küfürbaz adamın 43 yıl boyunca bir kez bile küfrettiğini duymadım. Benim yanımda hep çok dikkatli davranırdı.

“Eşimin vefatı benim için büyük yıkım oldu” demiştiniz, nasıl kaybettiniz Kemal Bey’i?

Kanserden. O gittiğinde hayatım derinden sarsıldı. Çünkü 43 yıl boyunca odağımda hep o vardı. Belki de onun kadar güvendiğim kimse olmamıştı bu hayatta. Neredeyse yarım asır birlikte yaşadığın birinin artık hayatta olmamasına, onu tekrar göremeyecek olmaya nasıl alışır ki insan?

Dile kolay, 43 yıl. Birlikte geçireceğimiz daha uzun vakitlerimiz olmasını çok isterdim. Ben artık Mersin’de yaşıyorum. Eğer burada da bir arada olsaydık muhtemelen çok sevecekti buraları. İnsan sevdiğiyle bir arada olunca her yer gözüne güzel gelir zaten ama Mersin, tam Kemal’in ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir şehir. Buradaki evimiz onun hayal edebileceği bir ev. Keşke diyorum, keşke...

Böyle uzun süreli evliliklerin sırrı sorulduğunda sevgi ve saygıdan sonra mutlaka bir de güvenin elzem oluşundan bahsedilir.

İNSAN DUYGULARINI ÖNEMSEMELİ AMA DUYGULARI GÖZÜNÜ KÖR ETMEMELİ.

Güven tesis edilmediği zaman hayat çekilmez bir hale geliyor. Nihayetinde ortak bir yaşam kuruyorsun. Birbirinin hayatını zorlaştırmayı değil kolaylaştırmayı tercih etmelisin. Bunun da esas yolu karşındakine güvenebilmekten, seni yarı yolda bırakmayacağına inanabilmekten geçiyor. Bu güven köprüsü kurulmadığı zaman insanlar birbirlerinin hayatını çok fazla didiklemeye başlıyor.

Bizim Kemal ile aramızda müthiş bir güven ilişkisi vardı. O beni çok iyi tanırdı, ben de onu. Benim başına buyruk taraflarımı bilirdi. İşime olan tutkumu bilirdi. Sözelimi ben bir iş için altı ay Almanya'ya gidecektim. "Gitme" dese fayda etmeyeceğini bilirdi. Bana da güveni tamdı. Bende de, "peki" deyip boyun bükcek göz pek yoktu işin doğrusu. O yüzden hiç ses etmedi. Bir zaman o da Japonya'da kaldı. Hiç gözüm arkada kalmadı. 43 yıllık evliliğimiz boyunca her şeyi hep anlayışla çözdük, her şeye anlayışla karar verdik. Evliliğimizle ilgili önemli kararları hiç mücadeleye döndürmedik.

Bugünün ilişkilerine bakınca insanların heyecanlarını çok daha hızlı tükettiklerini hissediyorum. Böyle olunca aşklar da geçmişe kıyasla çok daha kısa süreli yaşanıyor olabilir mi?

İkili ilişkilerin temel dinamiği saygı, uzlaşma ve hoşgördür. Karşındakini olduğu gibi kabul edebilmek ve ona olduğu kişi olarak saygı duyabilmek gönül ilişkilerini sağlam temellere oturtur. Bugün, belki de toplumsal çürüyüşümüzün bir tezahürü olarak, çiftlerin birbirlerine tahammül eşikleri çok düşük. Birlikte yeni bir hayat kurmak, belli noktalarda buluşmak ve ortak hareket edebilme kabiliyeti geliştirmekle mümkün. Birbirine karşı kör olursan buna ancak ev arkadaşlığı denir. Karşındakini seveceksin, ona, onu sevdiğin ilk günkü haliyle saygı duyacaksın ve elinden geldiğince müsamahalı davranacaksın.

Peki ya tutku, arzu ve şehvet?

İnsan kendi duygularını önemsemeli ama duyguları gözünü kör etmemeli. Bu tip kuvvetli duygular insanı kolayca gerçek

dünyadan koparabilir. İlişkilerde anlayışı merkeze koymak her zaman işleri kolaylaştırır.

Birlikte Düşünebilmek

Bugünün erkeklerine ve kadınlarına neler söylemek istersiniz? Mutlu, uzun soluklu bir ilişki yaşamak isteyenlere ne tavsiye edersiniz?

Her şeyin başı iletişim. Düşündüğünü saklamayacaksın, konuşacaksın. Ama düşünürken de sadece kendini düşünmeyeceksin. İkili ilişkilerde mutluluk için altın kural iki kişilik düşünmeyi öğrenebilmekten geçiyor. Buradan “Hayatınızı karşınızdaki insana göre yaşayın” anlamı çıkmasın. Kendiniz olun fakat karşınızda da kendisi olmak isteyen birisi olduğunu unutmayın. Sadece kendi hayatınızı, arzularınızı, zevklerinizi göz önüne alarak aldığınız her karar aranızdaki sevgi bağını zedeler. Karşınızdaki insana duyduğunuz sevgiyi bir şiddet aracına dönüştürmeyin.

İlişkilerdeki şiddetin ve baskının temelinde yetiştirilme kültürümüz yatmıyor mu? Örneğin, toplumun ciddi bir kesiminde aileler oğlan çocuklarını kız çocuklarından daha farklı yetiştiriyor. Erkek çocukları kız çocuklarına oranla daha toleranslı büyüyor.

Bugün yaşadığımız problemlerin birçoğunun altında bu ataerkil bakış açısı yatıyor zaten. Çocukları cinsiyetlerine göre sınıflandırarak onlara farklı roller yüklemek çok ciddi bir hata. Ailesinde toleransla ve hatta bir miktar kayırmayla büyüyen erkek çocukları, büyüdükleri zaman aynı toleransı, ilişki yaşadıkları kadınlardan ve diğer sosyal ilişkilerinin tümünden bekliyorlar. Bu toleransı bulamadıkları zaman da hem şaşıyor hem de ne yapacaklarını bilemiyorlar. Şiddet tam da böyle anlarda ortaya çıkar. Fiziksel, maddi ya da hiyerarşik olarak güç sahibi olan kişiler, beklemedikleri bir tepkiyle karşılaştıklarında bocalar ve ne yapacaklarını bilemezler. Şiddet buradan doğar. Bütün bir toplumun hayatını farkında olmadan böyle dinamitliyoruz maalesef.

Tüm ilişkilerin temeli evde başlıyor. Evde belki de saf duygularla biçtiğimiz erkek-kadın rolleri ilerleyen yıllarda arapsaçı olmuş bir problem yumağı halinde karşımıza çıkıyor.

Bu roller bir süre sonra hayatımızın dinamikleri haline geliyor. Bu noktada size katılıyorum. Evinde “Sen kızsın öyle yapma” denilen çocuklara büyüdülerinde sevgilileri, kocaları, hocaları, abileri “Oraya gitme” ya da “Öyle yapma” demeyi kendilerinde hak görüyor. Dünyanın dört bir yanında kadınlar bu duruma karşı çıkarken bazı kadınlar da “Sevgilim beni seviyor, o yüzden böyle söylüyor” diye düşünebiliyorlar. Kıskançlık üzerine neler söylemek istersiniz?

Sevgi ve kıskançlık arasında gözle çok zor görülür, üzerinde yürünmesi gerçekten denge isteyen ince bir çizgi var. En ufak bir yalpalama insanı bataklığa düşürebilir. O yüzden herkes ikili ilişkilerini müthiş bir dikkatle örmeli. Yaşamın birçok alanında aşırılık kötü sonuçlar doğurur. Sevgide aşırılık da aynı şekilde insanın hâkimiyetini kaybetmesine neden olur. Bu noktada kadınlara çok ciddi iş düşüyor. Şiddetin, baskının ya da dayatmanın bir sevgi biçimi olmadığını idrak etmek çok zor değil.

Kadınlara yanı sıra ailelerin en baştan bilinçli hareket etmesi ve çocuklarını ileride bu problemleri yaşayacaklarını öngörerek yetiştirmeleri çok önemli. Bu toplumu sen, ben, bizler oluşturuyoruz. Yetiştirdiğimiz çocuklar geleceğin en başarılı insanları ya da üçüncü sayfa haberlerinin kurbanları olacaklar. Hepimiz gelecek nesillere bulduğumuzdan daha iyi bir dünya bırakmakla yükümlüyüz. Bu sebeple şiddeti normalleştirmemeli, bunun sevgiden kaynaklanamayacağını net bir biçimde yetiştirdiğimiz çocuklara belletmeliyiz.

Görgü Kurallarının Hayatımıza Etkileri

Bir genç olarak en merak ettiğim konulardan bir tanesi sizin genç olduğunuz yıllardaki görgü kuralları. 60’lı yıllarda okullarda adab-ı muaşeret dersleri veriliyormuş. Görgü kuralları yıllar içerisinde nasıl bir değişime uğradı?

Zaman ilerledikçe hayatlarımız değişiyor. Yeni hayat, yeni bir anlayış geliştirmeyi de zorunlu tutuyor. Eskiden üzerine kafa patlatmanın aklına bile gelmeyeceği konular bugünün temel problemleri ve dolayısıyla en çok konuşulan konuları olabiliyor. Değişen her şey gibi, belli başlı kurallar dışında, görgü kuralları da değişikliğe uğradı. Bunu negatif anlamda söylemiyorum. O dönemlerde kusur olmadığını düşündüğümüz ya da kusur olduğunu bilmediğimiz konularda yeni görgü kuralları geliştirdik. Teknolojinin gelişmesi ile yeni kurallar da eklendi. Mesela belli bir saatten sonra insanları telefonla arayıp rahatsız etmiyor, ertesi günü bekliyoruz. Bahsettiğin adab-ı muaşeret dersleri ise genel itibariyle bugün hâlâ geçerliliğini koruyan kurallardan oluşuyordu. Okullarda, başkasının kusurları ile dalga geçilemeyeceği, telefon eden kişinin önce kendisini tanıtması gerektiği, insanlarla alay edilemeyeceği ya da yerlere tükürölmemesi gerektiği gibi evrensel kurallar öğretiliyordu. Gündelik hayatta ise yüksek sesle konuşmazdık. Çok ciddi bir ayıp olarak kabul edilirdi. Bir de şöyle bir gözlemim var: Eskiden yolda yürürken biriyle çarpıştığında özür dilerdin, şimdi kavga çıkıyor.

Biraz evvel tahammül eşiğimizin azaldığından bahsetmiştiniz. Zannediyorum verdiğiniz örnek de bunun bir yansıması.

İnsan, kendisinin en kıymetli canlı olduğuna inandı. Böyle olunca her birey de tüm insanlar arasında en kıymetli olanın kendisi olduğunu düşünüyor. Tüm yollar benim, tüm kaldırımlar benim, tüm sokaklar benim, tüm dünya benim... Hâlbuki kocaman bir evrenin parçası ve içerisindeki küçücük canlılarız. Dünyaya biraz yukarıdan bakınca ne kadar küçük olduğumuzu rahatlıkla görebiliriz.

Sizin gençlik yıllarınız aynı zamanda evde misafir ağırlamanın ciddi bir mesai olduğu zamanlara denk düşüyor. O yıllardan bugüne kalanlara bakarsak bir sofrâ kültüründen bahsedebiliriz. O yıllarda sofrâ adabı nasıldı?

Misafir ağırlamak bizler için her zaman ciddi bir mesele olmuştur. Bir kimse sana hürmet gösterip evine kadar geliyorsa onu en iyi şekilde ağırlamakla mükellefsin. Ben misafir ağırlamayı çok severdim. Büyük sofralar kurmayı hep çok sevmişimdir. Uzun uzun yemek hazırlardım. Hemen her yemeği pişirmeyi bilirdim. Kocam da tam bir sofra adamıydı. Her konuda konuşur, uzun uzun dinlerdi. O sofralarda bazı görgü kurallarına çok sıkı riayet edilirdi. Her şeyden önce herkes tam olarak sofraya oturmadan yemek servisi başlamazdı. Masada bir kişi eksikse yemeğin servis edilmesi için beklenirdi. Çocukların etrafı kirletmeden yemek yemesine çok özen gösterilirdi. Ebeveynler bu meseleye fazladan ihtimam gösterirdi. Bu sofralar ayrıca çocukların çatal bıçak kullanma adabını edindiği sofralar olurdu. İsimiz gereği konsolosları da zaman zaman yemeğe davet ediyorduk. Bu tip resmi görevli kişiler yemeğe geldiklerinde çocuklar sofraya oturmazlardı.

Evliliğimizin ilk yıllarında küçük bir evde oturuyorduk. O sebeple hem oturma odamız hem de yemek odamız aynı yerdirdi. Topkapı Sarayı'na geçtikten sonra biraz daha ferah bir salonumuz oldu. Salonun bir kısmını yemek odası olarak kullanıyorduk. Resmi misafirleri ekseriyetle o zamanlarda ağırladım. Misafirliğe gelenler bazen bir çiçek, bazen bir çikolata getirirlerdi.

Eskiden komşuluk bir nevi kader ortaklığıydı. Anadolu'nun birçok şehrinde işçi mahalleleri ve memur mahalleleri vardı. Askerler ve polisler lojmanda otururlardı. Aşağı yukarı herkes birbirine benzer hayatlar yaşadığı için kolayca iletişim kurabiliyordu. Çünkü komşunla aynı zamanda iş arkadaşıydın. Bugün bu metropol hayatına bakarsak kimsenin birbirine itimadı olmaması üzücü fakat anlaşılabilir. Sen tanıyor musun mesela komşularını? Artık komşularımız sadece asansörde karşılaşınca merhabalaştığımız insanlar haline geldi. Toplumdan daha fazlasını bekleyebilir miyiz, pek emin değilim. Hayat değiştikçe hepimizin yaşamı değişiyor.

Sizin komşularınızla aranız nasıldı? Mahallenizdeki ya da binanızdaki insanları tanır mıydınız?

Mümkün olduğunca tanımaya çalıştım. Eskiden komşuluk sadece aynı muhitin sakini olmak anlamına gelmiyordu. İnsanlar doğdukları mahallede büyüyorlar, hatta birçoğu aynı mahallede tüm hayatlarını geçiriyorlardı. Dolayısıyla herkes birbirini bir noktada tanıyordu. Komşularımız aynı zamanda sosyal çevremizin de önemli bir parçasıydı. Düğünlerimiz, cenazelerimiz, iyi günlerimiz, kötü günlerimiz hep komşularımızla beraber anlam kazanıyordu. Komşular arası yardımlaşma had safhadaydı. Herkes bir anlamda birbirini koruyup kolluyordu çünkü bir komşun için tehdit olan bir şeyin senin için de bir tehdit olduğunu biliyordun. Benim fikrimce apartman hayatına geçiş yapıldıktan sonra komşuluk bitti. İnsanlar aynı binalarda oturan yabancılara dönüştüler çünkü mahalle kültürü ortadan kalktı. Aynı sosyal çevreden gelmeyen insanlar aynı binaların içine tıklıp kaldılar ve evlerinden dışarısını yuva bilmediler. Eski yıllarda ise yuvamız mahallemize girince başlıyordu. Türk toplumu esasen çok yardımsever ve sosyalleşmeyi seven bir toplumdur. Pikniğe bile iki üç aile birleşip giden bir toplumdur söz ediyoruz. Modern hayat ve bireyselleşme hepimizi birbirimizden uzaklaştırdı. Hem birbirimizi tanıma ve anlama ihtimalimiz ortadan kalktı hem de yeni sorunlar doğurdu. Yardımlaşma ve paylaşma duygusu ortadan kalktı. Sevgimiz ve ahlakımız azaldı. İçimize şüphe düştü. Eşimizden, dostumuzdan, iş arkadaşımızdan, komşumuzdan şüphelenir hale geldik. Güvensiz ve saygısız bir toplum olmaya doğru ilerliyoruz.

O yıllara dair en çok neleri özleyorsunuz?

Çocukların rahat rahat sokakta oynamalarını özleyorum. En güzeli oydu. Şu hayatta mutlu çocuk sesi kadar güzel ses duyamazsın. Eskiden sokaklar çocuklarla doluydu. Onların oyun oynarken çıkardıkları sesleri hep çok sevmişimdir. Bugün insanlar çocuklarını sokaklara yollamaktan haklı olarak çekiniyorlar. Güven eksikliğinin bir başka yansıması.

Hâlâ koruyabildiğimiz için size iyi hissettiren değerlerimiz neler?

En başta Akdeniz insanlarının sıcakkanlılığından söz etmiş-tik. Bu sıcakkanlılık bizi aynı zamanda çok atik yapıyor. Akdenizlilere has bir özellik olarak hızlıca organize olmayı, bir araya gelmeyi, gerektiği zamanda bir bütün olmayı çok iyi başarıyoruz ve bu durum zamanla yitip giden güzelliklerden olmadı, yıllar içinde erozyona uğramadı. Bu atikliği ve zor zamanlarda birbirimize kol kanat gerebilme içtenliğini hâlâ taşıdığımız için oldukça mutluyum.

5. BÖLÜM

KARİYERİMİZİ NASIL DOĞRU PLANLARIZ?

Yeteneklerine uygun mesleği seçersen daha kolay başarırısın. Başarılı oldukça işini zevkle ve şevkle yaparsın. Aksi ne: Uzun yıllar boyu her sabah uyanmayı işkence haline getirmek...

Doğru Meslek Nasıl Seçilir?

Meslek seçimi, hayatımızın temel dönemeçlerinden biri. Hayatımızı mesleklerimiz üzerine kuruyor, mesleklerimizin yarattığı imkânlar ya da imkânsızlıklar doğrultusunda bir ömür geçiriyoruz. İnsan mesleğini neleri göz önüne alarak seçmeli Muazzez Hanım?

Her zaman denir ki, “İnsan sevdiği işi yapmalı.” İyi de ya sevdiğimiz işi başarı ile yapabilmek noktasında mahir değilsek? Ya heves ettiğimiz alanda bir kabiliyetimiz yoksa? O zaman ne olacak? Tabii ki sevdiğimiz mesleklere yönelmeliyiz fakat tek başına sevmek de yeterli değil. Meslek seçimi yapmadan önce kendini iyi tanımalısın. Ancak kabiliyetlerini ve zaaflarını iyi bilirsen kendine en uygun mesleği seçebilirsin. Yeteneklerine uygun mesleği seçersen de daha kolay başarırısın. Başarılı oldukça işini zevkle ve şevkle yaparsın. Aksi ne: Uzun yıllar boyu her sabah uyanmayı işkence haline getirmek...

Ekonomik gelirimiz ve sosyal statülerimiz kadar, meraklarımız ve isteklerimizin de meslek seçimimizde önemli rolü olduğunu söylüyorsunuz.

Örneğin, matematiksel zekân çok kuvvetliyse o alanda uzmanlaşmak ve zekânın keskin tarafını kullanmak insanı daha çabuk ve kolay başarıya götürebilir. Tabii ki mesleğini sevmek de çok önemli. Sadece yeteneğin var diye ilginin olmadığı bir alana yönelirsen orada da başarısız olursun. Hayat bir dengeler bütünü. Hangi alanda olursa olsun bir meseleye yaklaşımında teraziye doğru kurmazsan yanlış bir ölçüm yaparsın. Hatalı kararlar hatalı sonuçlara, hatalı sonuçlar da mutsuz hayatlara sebep oluyor, bu kaçınılmaz. Meslek seçimi gibi hayatımızı şekillendirecek büyük bir kararı alırken sadece o işi sevmek ya da o işe yetkin olmak gibi değerlendirmeler üzerinden değil birkaç farklı etmen üzerinden denge oluşturarak bir düşünce geliştirilmeliyiz.

Çocukken en çok hangi mesleği icra etmeyi istiyor, ne olmayı hayal ediyordunuz?

Ben sadece kendime, aileme ve ülkeme faydalı olmak istiyordum. Açıkçası o yıllarda hangi mesleği yapacağımızla çok ilgilenmiyor, seferberlik duygusuyla insanımıza katkı sunmak istiyorduk. Yeni kurulmuş ve ayakta durmaya çalışan bir ülkede doğal olarak her alandan insana ihtiyaç vardı. Babam beni, Öğretmen Okulu'nun sınavlarına kaydettirdi. Sınava girip kazanınca öğretmen oluverdim.

Bir de o yıllarda önümüzde çokça örnek yoktu. Şimdiki gibi çeşit çeşit iş kolları, çeşit çeşit okullar yoktu sistemin içerisinde. Birkaç belli başlı okul var, onlardan birini tercih ediyordun. İlkokulun ardından beş yıl Öğretmen Okulu'nda okudum. Tarih, coğrafya, matematik, çocuk psikolojisi gibi alanlarda dersler aldım. 17 yaşında öğretmen olmuştum. 17 yaşımdan 21 yaşıma kadar Eskişehir'de öğretmenlik yaptım.

Peki ya Sümeroloji?

Bir anda hiç bilmediğim bir alanda buldum kendimi. Fakat Sümeroloji'de bir yer edinmek, ilerlemek ve başarılı olmak için bitmek bilmez bir direnç gösterdim. Çok çalıştım, hem de çok. Bir alanda uzmanlaşmak ve derinlemesine çalışma imkânına sahip olmak o yıllarda benim için mutluluk kaynağı oldu. Mesleğimi seçtikten sonra da sürekli yeni bir şeyler öğrenebildiğim için mutluluğum daimileşti. Edindiğim yeni bilgiler beni daha çok çalışmaya motive etti çünkü alana dair sonu gelmez bir merak duyuyordum. Bu ülkede yeni bir şey bulmuştum. Bir noktadan sonra bu mutluluk, beni çalışıyor olma hissinden uzaklaştırdı, işim adeta bir hobiye dönüştü. İsteyken sanki çalışmıyordum da araştırmalar yaparak kişisel merakımı gideriyordum.

Meslek Seçiminde Ailelere Düşen Görevler

Size göre aileler, çocuklarının meslek seçiminde nasıl bir yaklaşımı benimsemeli, nelere dikkat etmelidir?

İNSAN BİLMEDİĞİNDEN KORKAR. ÖĞRENDİKÇE KORKULARIMIZ AZALIR, CESARETİMİZ ARTAR.

Dediğim gibi bizim pek fazla alternatifimiz olmadığı için, yaptığımız tercihlerden ziyade faydalı olmayı esas görüyorduk. Bugün ise dünya bambaşka bir yer ve hayatımızı şartlarımız kadar tercihlerimiz de belirliyor. Anne babalar çocukları için her şeyin en iyisini istiyorlar, buna şüphe yok. Bu isteğin kökeninde güçlü bir sevgi bağı var, buna da şüphe yok. Fakat bu sevgi bazen körlüğe yol açıyor. Bunu iyi anlamak, ayırdına varmak zorundayız. Çocuğumuz için en iyisini istiyor olmamız, onun için en iyisini bildiğimiz anlamına gelmez. Öncelikle çocuklarımıza kendi isteklerimizi dayatmaktan vazgeçeceğiz. Sonrasında ise çocuklarımızın gerçekte ne istediklerini ve hangi alana yetenekli olduklarını keşfetmeleri için emek vereceğiz.

Ülkemizde bazı mesleklerin tükenmek bilmez bir kredisi var. Bugün hangi anne babaya sorsak çocuğunun doktor, avukat, mühendis ya da pilot olmasını ister, bu kaçınılmaz. Aynı anne babalara, diyelim çocuklarının sanata yatkın olduklarını söylesek, ister istemez tedirgin olur, yavrularının geleceğinden şüphe ederler. Sosyal ve ekonomik statüler elbette çok önemli, bunu anlamak zorundayız. Lakin çocuğum daha fazla gelir elde etsin diye düşünen bir aile, edebiyat alanında çok kabiliyetli bir çocuğu mühendislik alanına sıkıştırabiliyor. Bu duruma da baştan mani olmak gerek. O çocuğun gelecekteki mutsuzluğunun bed-

lini kim ödeyecek? Belki farkında olmadan, verdiğimiz tek yanlış kararla, çocuğumuzun gelecekte istemediği bir şekilde yaşamasına sebep olacağız. Ayrıca teknolojik ilerlemeler gözde meslek tanımını ve niteliğini ve çalışma biçimimizi değiştiriyor. On beş sene önce adını sanını hiç duymadığımız yeni iş alanları çıktı.

Eğitim sistemimiz, henüz çocuk yaştayken, biz doğru kararlar veremeden, bize bazı yolları açıyor, bazı yolları kapatıyor. İlkokulu bitirince fen liselerini, Anadolu liselerini ya da öğretmen liselerini tercih ediyoruz. Bu liselerde okurken sayısal ya da sözel alanlar arasında tercih yapıyoruz. Üniversite sınavına girip önümüzde kalan alternatiflerden birine yerleşmeye çalışıyoruz. Çocuklar bu tercihlerin tamamında henüz on sekiz yaşına bile girmemiş oluyorlar. Dolayısıyla bu tercihler yapılırken ailenin doğru rehberliği çok önemli. Mesele tamamen çocuğa rehberlik etmek ile ona baskı kurmak arasındaki ince çizgide, böyle zamanlarda maharetle yürümeyi bilmekte. Bunun için de anlatmaktan çok dinleyin, çocuğunuzla ilgilenin ve ne istediğini bilin. Yönlendirirken de baskı kurmak yerine çocuğunuza birey gibi davranın, onu içtenlikle ikna etme yolunu seçin. Bu ülke çok büyük oranda genç nüfusa sahip, yüksek potansiyelli bir ülke. Bugün liyakatsizlikten şikâyet ediyorsak, bu şikâyetin temelinde, gençlerin doğru mesleklere yönlendirilmemesinin payı da oldukça büyük. Mesleğini severek icra eden insanların sayısı arttıkça verilen emek de çoğalır. O zaman Türkiye’de ne verimli işler yapılır! Bunu sen düşün.

Kendi adıma hem öğretmenlikteki hem de Sümeroloji alanındaki başarımları, işimi severek yapabilmeme borçluyum. Öğretmenlik yaparken Sümeroloji birdenbire bambaşka bir kapı olarak önümde açıldı. Ben de o kapıdan girebilecek cesareti gösterdim. Eğer o cesaretim olmasaydı muhtemelen öğretmenliğe devam edip emekli olana kadar çalışacaktım. Öğretmenlik yaparken de çok mutluydum. Dört yıl boyunca zevkle öğretmenlik yaptım. Sadece monoton bir ders işleme değildi benimki. Mesleğimi sevdim ve onu ilerletmek için bazı imkânlar bulmaya çalıştım ve yarattım.

İşinde yapabileceğinin en iyisini yapmıyorsan ya da buna dair bir çaban yoksa, oluru yok, başarılı olamıyorsun. Ben kendimi hep yenilemeye çalıştım. Öğretmenken de çocukların işlerine yarayabilecek şeyleri öğrenmelerini istiyordum. Eğitim sadece müfredattaki konuları çocuklara anlatmak değildir. Aynı zamanda onları hayata hazırlamaktır. Matematiği, edebiyatı, yabancı dilleri bir ders olmaktan çıkarıp hayatımızın içindeki işlevsel araçlar olduklarını çocuklara kavratabilirsek hem onlar okulda başarılı olurlar hem de öğrenme istekleri artar. Bizim de eğitmen olmamız bir anlam kazanmış olur. Ben sınıfın dört duvarının dışında bir hayat olduğunu çocuklara fark ettirmeyi seven bir öğretmendim. Sadece kitaplarda yazılanları öğretmek bana eksik geliyordu. Çocukların zihinlerini açmak, onlara yeni bir boyut kazandırmakla ilgileniyordum. Bugün edindiği bilgi, sınıfın kapısından çıktıktan sonra çocuğun bir işine yaramıyorsa ya da o bilgiyi hayatta nasıl kullanacağını anlayamamışsa o gün o çocuk için boş geçmiş demektir.

Hayvanlar temel hayati becerilerini karşılayabilecek kadar bilgi edinir ve hayatının kalanını içgüdüleriyle idame ettirir. Biz insanlar ise ömrümüzü, şahsiyetlerimiz elverdiği ölçüde yoğun ya da hafif oranda, bir gelişim silsilesi olarak yaşarız. Dün öğrendiğimizi bugün uygular ve yarın yeni bir benliğe geçiş yaparız. Bugün yeni bir şey öğrenirken yarın başka birisi olacağımızı ve bir noktada bugün bildiğimizin yarın hayatta kalmak için bize yetmeyeceğini biliriz. Bu bilinç hayvanlardan bir başka farkımızdır. Eğitimin de özü, işte bu ayrımdır.

Öğretmenlik yıllarınızdan sonra spesifik denebilecek bir alana ömrünüzü adadınız. Yolum başındayken, size de “yapamazsın” diyenler oldu mu?

Olmadı ama olsaydı da bende pek dinleyecek göz yoktu doğrusu. Başarılı olmanın altın kurallarından biri hedefe gözünü diktikten sonra kendini o yoldan alıkoyacak her şeyi görmezden gelebilmektir. Bir kere hedefe doğru yürümeye başladıktan sonra asla geri dönmeyeceksin. Yolda öğreneceklerin seni bir başkası

haline getirecek ama geri dönersen aynı kişi olarak kalırsın. Bugün bu Muazzez'im ya, kırk sene önce de aynı Muazzez idiysem ne anladım ben yaşamaktan? Yaşam dinamiktir. Benim kalıplara sıkışmaya uygun bir ruhum yok. Her zaman değişimin ve gelişimin yanında oldum. Hal böyleyken bana "yapamazsın" diyecek, diyebilse dahi bunu diyerek benim şevkimi kırabilecek hiç kimse yoktu.

Korku, hayatımızdaki en belirgin duygulardan. İnsan bilmediğinden korkar. Öğrendikçe korkularımız azalır, cesaretimiz artar. Küçük bir cesaret örneği gösterip yola çıkabilirsen fark yaratmanın ilk adımını atmış oluyorsun. Çünkü yolda edindiğin her bilgi bir kartopunun çığa dönüşmesi gibi büyüyor ve cesaretini daha da artırıyor. Bu cesareti içinde büyütebiliyorsan ne mutlu sana; artık alabildiğine verimli ve en iyiye ulaşmak adına hazır ve nazır oluyorsun.

Çalışmaya verdiğiniz önemi biliyor, sizinle vakit geçirdikçe emekliliğin asla size göre olmadığına bizzat tanık oluyorum. Birçoğumuzun başına geliyordur: Çok çalışmak bir yana, sabah yataktan kalkacak motivasyonu bile bulamadığımız zamanlar geçiriyoruz. Tam bu noktada, başarı için gerekli motivasyonu nasıl bulabiliriz?

İnsan doğası gereği yok olmak istemiyor; kendisi yok olacak olsa da işleriyle bu dünyaya iz bırakmak istiyor. Başarılı olmanın tek yolu çok çalışmak, iz bırakmanın tek yolu ise hiç kimsenin göremediğini görebilmektir. Bugün Einstein'ı, Beethoven'ı veya Âşık Veysel'i yok etmek mümkün mü? Bu insanlar kimsenin göremediğini görebildikleri için hâlâ hayatımızdalar, aynı zamanda da işlerinde çok başarılılar. Şayet gayemiz iz bırakmak değil başarılı olmaksa, hayatımızı daha iyi koşullarda yaşamak bugünün temel motivasyonu, bu çok açık. Ama uzun soluklu başarılar için başka nedenlere de ihtiyaç duyuyoruz. Örneğin geçim sıkıntımızı aşabildiğimiz takdirde, bu defa hayatımızı anlamlandırmak için çabalamaya başlıyoruz. Tarihin ilk çağlarında meyve sebze toplayarak ya da avlanarak

çalışıyorduk, şimdi toplanmış meyve ve sebzeleri ya da avlan-
mış hayvanları satın alabilmek için, gerekli parayı bir araya
getirebilmek üzere çalışıyoruz. Emegimizi ve vaktimizi bir işe
ayırarak bir değer üretiyoruz ve bu değer karşılığında hayatı-
nızı idame ettirecek ekonomiyi oluşturuyoruz. Bazen de bütün
şeylerin dışında kendimizi iyi hissetmek için, keyif alacağımız
ya da sorumluluk hissederek gönüllü yaptığımız işler için emek
veriyoruz. Örneğin bugün birçok insan, hem kendi ruhuna iyi
gelmesi için hem de çevresine faydalı olmak adına sosyal so-
rumluluk projelerinde ya da gönüllülük esasına dayanan işler-
le yer alıyor. İşin sırrı da burada: Yaptığımız iş hem ruhumuza
iyi geliyor hem de iyi koşullarda yaşamamıza imkân tanıyorsa,
motivasyon kaçınılmaz oluyor. Şayet motive olamıyorsak, ya
yaptığımız iş bize yeteri kadar iyi hissettirmiyor ya da ister iste-
nez emeklerimizin karşılığını alamadığımızı düşünüyoruz.

**Muazzez Hanım, meslek yaşamımızda sayısız engelle karşı
karşıya kalıyoruz. İşin içinden çıkamayacağımızı düşündüğümüz
çokça zaman yaşıyoruz; toplumsal baskılar, bürokratik engel-
ler, mobbing... Liste uzar da uzar. Tüm bu sorunlarla mücadele
 ederken, nasıl bir tavır geliştirmek gerekir?**

Zorluklarla başa çıkma motivasyonuna azim diyoruz. Azmi,
her şeye rağmen ileri gitme isteği olarak da tanımlayabiliriz.
Yani sonu aydınlığa çıkan, metruk, karanlık bir yol. Burada bir
amaç geliştirmeyen herkes, maalesef yaşadığı zorlukların altında
ezilmeye mahkûm oluyor. Başarılı olabilmenin en büyük esasla-
rından biri de bu: Her türlü zorluğa rağmen istikrarlı biçimde
yaptığın işe devam edebilmek. Bunun için de ya işini seveceksin
ya da çaresi yok, önce kendine bir hedef, uzun soluklu bir amaç
belirleyeceksin.

Bunları yaparken de yorulmayacaksın. Böyle söyleyince çok
zor gibi görüldüğünü biliyorum ama yaptığın işi sevmek bun-
ların hepsini çok kolay kılıyor. İşini sevmek başarılı olabilmek
için tek parametre değil ama sana garanti edebilirim ki yaptı-
ğın işi sevmeyen başarılı olamaz. Başarılı olabilmek için mesle-

ğimizi sevmek ve ona yaraşır şekilde tüm gücümüzle çalışmak gerekiyor. Mesleğine saygı duyacaksın. Eğer öğretmensen en iyi öğretmen sen olacaksın, marangozsan senden iyisi olmayacak, dondurmacıysan en lezzetli dondurma seninkisi olacak. İşine bu motivasyonla yaklaşan ve onu ciddiye alan herkes, gerekli öz-veriyi de sağladığı için bir şekilde başarıya ulaşıyor. Burada başarıdan kastım en çok para kazanan kişi olmak değil; belki çok para kazanamazsın ama herkes en iyi dondurmayı senin yaptığını bilir. Takdir edilmenin hazzını yaşamayı azımsama. Her insan değer görmek, sevilmek ve takdir edilmek istiyor. Benim düşünceme göre bu haz azımsanacak bir ödöl değildir. Bu takdiri ya da işini iyi yapmanın getireceğı ödülleri elde etmenin önkoşulu işini severek yapmaktır.

O kadar sevince, zorlukların da üstesinden daha rahat geliyor, değil mi?

Mesleğini sevdiğinde zorluklara karşı direnmek sadece bir mücadele olmaktan çıkıyor, dünyaya karşı bir diklenme, kendini var etme haline dönüşüyor. Yaşamayı anlamlı kılan, ömrümüz boyunca verdiğimiz mücadele ve kurduğumuz ilişkiler değilse nedir? İnandığımız değerler uğrunda kendi yöntemimizle sonuna kadar dikleneceğiz. Hele ki kadınlar için bu çok daha önemli.

Gerçek başarı, insanı “Ben oldum” demekten de alıkoyuyor, öyle değil mi?

İnsan, bilgisi ve görgüsü arttıkça hiçbir zaman tamam olmayacağını anlamaya başlıyor kızım. “Eksik olabilirim ama böyle de güzelim” diyebilmek mesele. Bu yüzden en büyük bilgiler bildiklerinin koca deryada bir damla kadar olduğunu söylüyor. Yine bu yüzden sığ bilgiyle hareket edenler, her şeyi bildiklerini iddia ediyorlar. Hayatta herhangi bir meseleyi tüm boyutlarıyla bilmek mümkün değil. O yüzden başarıya gerçekten aç olan veya akli tutku haline getirmiş insan için, her zaman

daha yenisini, bir fazlasını öğrenmek kaçınılmaz oluyor. Bugün vardığımız nokta elbette bizi mutlu edecek çünkü buraya mücadele ederek, emek vererek geldik. Ter akıttık, çaba gösterdik ve bugün buradayız. Ama bu elimizdeki yeterli olduğu anlamına gelir mi? Ya da burada durmak, bizi yarın geriye götürmez mi? Uzay boşluğunda giden bir gemiyi hayal et. Geminin kaptanı bir noktada “Uzayı bu kadar keşfetmek yeterlidir” diyebilir mi? Benim hayatım özelinde de her şey böyle gelişti. Bilgim arttıkça ne kadar az şey bildiğimi ve ne kadar az şey bilebileceğimi gördüm. Fark ettim ki bu işin sonu yok. Bak bu sayede bu yaşımda, hâlâ senden birçok şey öğreniyorum.

Estağfurullah.

O zaman ne yapacağız? Ne kadar bilinebilirse o kadar bilmek için çabalayacağız. Çünkü bir kez bilmenin hazzını, Spinoza’nın tabiriyle, “anlamaktan doğan sevinci” yaşadık ve henüz yolun başında ya da en fazla ortasındayız.

Peki ya ekonomik kaygılar?

Bu, biraz dil öğrenmeye benziyor. Bilirsin, bazı insanlar yıllarca dil kurslarına gider, tüm kuralları ezberler ama yine de o dili konuşamazlar. Bazıları ise çok daha az bilgiyle o dili kullanacak seviyeye gelir. Aralarındaki temel fark nedir? Birisi, dil öğrenimini bir ders gibi gördüğü için her şeyi ezberler, diğeri ise dilin bir iletişim aracı olduğunun farkına varmıştır. Çalışmayı da buna benzetiyorum. Eğer hayatınızın merkezine para kazanmayı koyarsanız yaptığınız iş, hayalinizdeki iş olsa dahi, bir süre sonra tatsızlaşmaya başlar. Her hikâyenin kahramanı bazı zorluklarla karşı karşıya kalmalıdır ki kahraman olabilsin. Gün gelir bu zorluk para kazanmak olur, gün gelir toplum tarafından yargılanmak... Tek başına çalışmaktan ya da mesai yapmaktan değil de bu zorluklarla mücadele etmekten keyif almayı öğrenirseniz, direnmenin tadını alırsanız çalışmak da eğlenceli hale gelir, hayatınız da.

SEVMEDİĞİN BİR İŞTE ÇALIŞIYORSAN, MUTLU OLMAN MÜMKÜN DEĞİL.

Hayatımızın büyük bir kısmı iş yaparak geçiyor. Ayrıca mesleğimiz bugün kim olduğumuzu belirleyen çok önemli bir unsur. Mesleklerimiz bizlere sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyokültürel sıfatlar da kazandırıyor. Mesleklerimizle sadece para kazanmıyoruz, aynı zamanda kimliğimizi de ortaya koyuyoruz. Hayatımızda bu kadar önemli yer tutan bir kavram mutluluğumuzu da etkilemez mi? İnsan yaptığı işte bir etkisi olduğunu, bir fayda ürettiğini görürse mutlu olur. Bunun yanı sıra çevresinden takdir görürse mutlu olur. Kendini geliştirebildiği ve yeni şeyler üretebildiği oranda da işine aidiyet duygusu geliştirir ve daha mutlu çalışır. Sevmediğin bir işte çalışıyorsan, sürekli baskı altında kalıyorsan, kendini yetersiz hissediyorsan, mutlu olman mümkün değil. Bu yüzden ekonomik kaygılar kadar yaptığınız işten keyif almayı da ön planda tutmanızı öneririm. Bir de herkesi para motive etmez. Eğer insan, yaptığı işi değerli bulursa o işin onun nezdinde anlam kazandığı ve mutluluk için bir sebebe dönüştüğü söylenebilir.

6. BÖLÜM

YAŞAM KALİTEMİZ NASIL YÜKSELİR?

Gündelik hayatını daha neşeli, daha olumlu bir zemine çekmek isteyen herkes, kendine, yaparken iyi hissettiği meşguliyetler edinmeli.

Çok Okuyan mı Bilir Çok Gezen mi?

Muazzez Hanım bu bölümde nasıl daha keyifli bir hayat sürebileceğimize dair öneri ve gözlemlerinizi duymak istiyorum. Size göre yaşam kalitemiz nasıl yükselir? Nasıl daha anlamlı ve verimli yaşarız? Hobilerimiz, ilgi alanlarımız, daha renkli ve daha huzurlu bir yaşam için bizlere önerecekleriniz... Biliyorum ki siz, geçmiş yıllarda çokça seyahat eden bir seyyah, aynı zamanda da vaktinin büyük bölümünü okumaya ayıran bir entelektüelsiniz. En doğru cevabı sizden alacağımızı düşünerek, tanıdık bir soruyla başlamak istiyorum: Yıllar boyunca sürekli yeni yerler keşfettiniz, aynı zamanda okumaktan da hiç geri durmadınız. Size kattıklarını düşündüğünüzde hangisi ilk sırada geliyor: Okumak mı yoksa seyahat etmek mi?

Öncelikle hayattan keyif alma yolları benim için birkaç ana başlığa ayrılıyor. Bu başlıklar insanın kendini ne kadar tanıdığı, nelerden zevk aldığıyla direkt ilgili. Gündelik hayatını daha neşeli, daha olumlu bir zemine çekmek isteyen herkes, kendine, yaparken iyi hissettiği meşguliyetler edinmeli. Benim için bu meşguliyetlerin başlıcaları; okumak, seyahat etmek, müzik ve tarihe duyduğum meraktır. Tarihe yön vermiş şahsiyetlere baktığımız zaman gezdiklerinden çok okuduklarını görüyoruz. Örneğin, Atatürk'ün hayatı boyunca 4 bin 800 kitap okuduğunu biliyoruz. Hayatı cephelerde geçen biri olarak dünyayı anlayabilmenin en iyi yolunu okumakta bulmuş. Nihayetinde okumak, göremediğin coğrafyalar hakkında da bilgi sahibi olmaya imkân veren bir etkinlik. Seyahat etmenin önemini elbette küçümsemiyorum ama deneyimlerin içerisinde en faydalı gördüğüm eylem, okumak oldu.

Bilmenin bir sınırı yok ama hayatta yapabileceklerimizin bir sınırı olduğu malumumuz. İnsan gezme eylemini ancak imkânları dahilinde gerçekleştirebiliyor. Ekonomik şartlar, çalışma saatleri, vatandaşı olunan ülkenin gücü, gezme etkinliğimize tesir eden faktörlerden sadece birkaçı. Bugün bir yurtdışı seyahatine çıkmak için, ülkemizin içinde bulunduğu şartlar sebebiyle, ciddi bir bütçe

ve ekonomik güç gerekiyor. İşini gezerek yapabilen ya da işi gezmek üzerine kurulu olanlar için ne âlâ ama bugünün dünyasında ofis yaşantısına sahip birisi için seyahat planlamak bir tercih meselesi olmaktan çıkmış, bir lüks halini almış durumda. Hem nakdini hem de vaktini uygun bir duruma getirmelisin ki hakkını vererek gezebilesin. Burada tarihi bir anektod paylaşmak isterim: Aslında 1800'lerin ortalarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar pasaport kullanımı yoktu. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte bir geçici önlem olarak pasaport ve vize uygulaması getirildi. Bu geçici önlem bugün hâlâ devam ediyor. Bugünün dünyasında Avrupa Birliği'ne üye bir ülkenin vatandaşıysanız dünyayı gezmek hayatınızın bir parçası olabilir ama dünyanın geri kalanı ve maalesef bizler için, bu meseleler pek de kolay olmuyor.

Okumak ise seyahatlerin bütün bu çetrefilli gerekliliklerinin yanında çok daha basit ve hızlıca başlanabilir bir eylem. Raftan bir kitap çekiyorsun, sessizce bir köşeye oturuyorsun ve başlıyorsun elindeki kitabın dünyasından içeri girmeye. Hayal gücün elverdiğince başka coğrafyaları hayal ediyor, başka insanları tanıyorsun. İnsana ve ortaya çıktığı coğrafyaya dair gözlemleri iyi yapılmış bir roman, çoğu zaman seni en az seyahat etmek kadar bilgilendirebilir. Bu anlamda gündelik hayattan ne öğrendim, ne tecrübe ettiysem, okumak da en az o kadar faydalı oldu bana.

Nasıl bir okuyucusunuz? Okumak için belli ritüelleriniz var mı?

Doğrusu ritüellere pek müsait biri değilim, olamadım. Daha ziyade sonuç odaklı biri olduğum için, neredeyse her kitaba, daha önce hedeflediğim konu ve durumları öğrenmek için başlıyorum. Okumaya başladığım zaman da nerede olduğumun önemi kalmıyor. Kahvemi koyayım, müziğimi çalayım, kadife bir berjerim olsun gibi ritüellerim hiç olmadı. Yalnız şu var: Benim için önemli olduğunu düşündüğüm bilgileri mutlaka not alarak ilerliyorum. Yani her yeni kitap sayısız not demek. Çünkü insan hafızası ne kadar gelişkin olursa olsun, bilgiye karşı nankördür. O an çok önemli gördüğümüz bir bilgiyi, istemesek de unuturuz.

Bazılarımız birden fazla kitabı aynı anda okuyor.

Ben de öyleyim. Okumayı çok sevdiğim için hiç sıkılmadan ve odaklanma sorunu yaşamadan bir diğerine geçebiliyorum. Genellikle o sıralar hangi konu ile ilgileniyorsam onunla ilgili kitapları önceliğime alıyorum. Evin her köşesinde açık bir kitabım bulunurdu. Elime aldığım kitabı da hemen başucu kitabı haline getiriyorum. Onunla yatar onunla kalkarım bir süre. Kitap çok ilgimi çeken bir konuda olursa o kitabı bitirene kadar elimden bırakmam.

Genellikle ne tür kitaplar okuyorsunuz?

Edebiyatı severek takip ederim ama bir edebiyat düşkünü değilim. Hayatımın hiçbir döneminde de olmadım. Dedim ya, benim kitaplarla ilişkim bilgi almak üzerine kurulu. O yüzden kurmaca metinlerden ziyade araştırma kitapları okuma listemde daha geniş yer tutuyor. Roman okumaya daha yeni yeni vakit buluyorum açıkçası.

Eskiden beri takip ettiğim romancılar elbette var: Örneğin Ayşe Kulin'in kitaplarını çok severim. Her yeni kitabına mutlaka göz atmaya çalışırım. Zülfü Livaneli'nin iki kitabını okudum. Bilhassa *Serenad*'ı çok başarılı buldum. Kitabın bir bölümünde, Almanya'dan gelen bir profesör konu edilince, daha da ilgimi çekmişti. Kulin ve Livaneli'nin yanı sıra Buket Uzuner'i okumayı da çok seviyorum. Kendisi aynı zamanda yakın dostum olur. Amerika'da bir imza gününde tanıştık. Kitaplarını imzalıyordu. Ben ismimi yazdırınca "Ay hocam!" diye ayağa fırladı, sarıldı bana. Herkes şaşırıp kalmıştı. O günden beridir kitabı çıktı mı bana da mutlaka bir kopyasını gönderir. Neredeyse bütün kitaplarını okudum. Türk edebiyatının klasiklerinden de Halide Edip'i ve Ömer Seyfettin'i epey severim.

Şiirle aranız nasıl?

Güncel şiirleri pek okuyamıyorum kızım. Şiir okumayı da yazmayı da çok severim ama açık konuşmak gerekirse şimdiki

şiiirler karmakarışık geliyor, ne dediklerini anlayamıyorum. Bazen eve bir şiir dergisi geliyor. Karıştırayım diyorum. Okuduklarımı anlamlandırmakta o kadar zorlanıyorum ki, direkt bırakıyorum. Bir keresinde bir şiiri okumaya başladım. Serbest vezinle yazılmış bir şiirdi. Çok hoşuma gitti. “Hah işte bu güzel! Acaba kim yazmış?” dedim. Meğer Nâzım Hikmet’in şiiriymiş. Nâzım Hikmet de serbest vezin kullanırdı ama dili öylesine kuvvetliydi ki şiirlerindeki manayı kolayca yakalayabilirdiniz.

Size okuma zevkini kim aşıladı?

Babam da annem de okumaya meraklı insanlardı. Babam yeni çıkan kitapların neredeyse tamamını mutlaka eve getirirdi. Babamın eve gelişiyle birlikte herkes salonda toplanır ve etrafına dizilirdi. Ortada oturan babam, getirdiği kitabı yüksek sesle hepimize okurdu. O okuma akşamları, benim kitapları sevmemde çok etkili olmuştur.

Babamın yanı sıra annem de okumayı çok severdi. Hem Latin alfabesini hem de eski yazıyı okuyabiliyordu. Sıkça mektup yazardı. Bir seferinde Amerika’dan, yolların nasıl yapılması gerektiğini anlatan bir mektup bile yazmıştı. Kardeşimin evinin önündeki yol çalışmasını dikkatle izlemiş ve “Bizimkiler gelsinler de yolun nasıl yapıldığını görsünler” diye notlar almıştı. O ilerlemeci neslin parıltısı tam da burada: Gördükleri bir yenilikte hemen ülkelerinde bunun nasıl tatbik edilebileceği üzerine kafa yoruyorlardı. İyi ve güzel olanı ayırt edip taklit etmeden benimsemeye çalışıyorlardı. Annemin mektuplarını hâlâ saklıyorum. Onun yazdıklarından bir derleme oluşturunum diye düşünmüştüm, maalesef yapamadım.

Sizi daha yakından tanıdıkça, okuma hevesinizin babanızdan, mektup yazma alışkanlığınızın ise annenizden geçtiğini fark ediyorum. Ne şanslısınız ki, ebeveynleriniz aynı zamanda kendinize rol model aldığınız insanlara dönüşmüş.

Açık konuşayım, bu hayatta “Onun gibi olmak istiyorum” dediğim hiç kimse olmadı. Taklit etmekten, birine benzemeye

çalışmaktansa “Muazzez” olarak var olmayı tercih ettim. Ama hayatıma katkı veren, Muazzez olmama yardımcı olan kişiler elbette oldu. Bu insanların başlıcası da aile üyelerimizdir. Bazen hayatınıza biri girer ve tıpkı kitap kahramanları gibi hayatınızı değiştirir ya, bu anlamda Alman hocalarımın hakkını da ödeyemem. Onları çok sevdim ve her birinden çok şey öğrendim.

İnsanın kendi kararlarını alıp bu kararların arkasında güçlü bir iradeyle durabilmesini çok önemsiyorsunuz. Gördüğüm kadarıyla da bu uğurda biraz dışarıya kulaklarınızı kapatarak hareket ediyorsunuz. Fakat hepimiz insanız ve bazen karar alırken epey zorlanabiliyoruz. Siz başınız sıkıştığında kime koşar, kime danışsınız?

Böyle söyleyince ukalalık olarak anlaşılır mı bilemiyorum fakat ben hayatımdaki bütün büyük kararlarımı kendim aldım. Kararlı insanların ortak yönü şudur: Devamlı düşünerek vakit kaybetmek yerine, beklemeden aksiyona geçerler. Attığınız adım olumsuz dahi olsa, süreci kendiniz yönetip hareket aldığınızda, o olumsuzluğu olumluya dönüştürme şansına da sahip oluyorsunuz. Bunu özellikle vurgulamam lazım. Tabii ki etrafımdaki insanların fikirlerine danıştığım sayısız durum oluyor. Ama inan ki, kimse sizin yerinize sorumluluk almayacak, kimse siz aklınızda tasarlarken kaybettiğiniz vakitleri size geri vermeyecek. Bu yüzden olumsuz da olsa, insanın ilk adımı atmasını, yola çıkmasını, yolda öğrenmesini, öğrenirken dönüşmesini çok önemsiyorum.

Peki ya size akıl danışanlar, onlara karşı tutumunuz nasıl?

Her şeyi bilip öngörebilmemiz imkânsız, bu çok açık. İnsan işin içinden çıkamadığı, karanlığa düştüğü, yolunu kaybettiği anlarda o yollardan daha önce geçmiş olan yakınlarından fikir alabilir. Akıl danışılan kişi bazen ben de olabilirim. Lakin burada altını özellikle çizmek istediğim bir husus var: Sana danışmadan bir başkasının alanına girip kendi keyfince akıl dağıta-

mazsın. Bu seni antipatik birisi haline getirir. İşin kötüsü, budala olduğun da ortaya çıkar. Bana bir şey sorulup yardım istenirse, elbette bildiğimi asla esirgemiyorum. Benimle derdini paylaşmak isteyen herkese kapım her zaman açıktı. Dertleşip sorununa beraber çözüm bulmaya çalıştığım çok insan oldu. Fakat bana fikrim sorulmadığı sürece de kendimi asla ortaya atmıyorum. Bu konuda da insan, sınırlarını iyi bilmeli.

İnsanlar bazen, bilmediklerini dile getirmek konusunda yeterince dürüst davranamıyorlar. “Bilmiyorum” demek ayıp gelebiliyor ve fikir sahibi olmadıkları konularda da görüş bildirebiliyorlar. “Bilmiyorum” demeyi neden ayıp sayıyoruz?

Hayatımızı dışarıdaki insanlar için mi yaşayacağız yoksa kendimizi daha iyiye ulaştırabilmek için mi? Yaşarken başkalarının hakkımızda düşündüklerini ne kadar merkeze koyarsak, bir şeyler bir o kadar yanlış gidiyor. “Bilmiyorum” demeyi ayıp saymamızın asıl sebebi de bu. Başkasına karşı eksik gözükmeme isteği. İnsan, bilmediğini açık yüreklilikle kabul etmeli, şayet o konuya merakı varsa öğrenmeye çalışmaktan utanç değil kıvanç duymalı. Hepimiz insanız ve biliyoruz ki her bilenden bir fazla bilen var. Bu aynı zamanda bilmemenin de sonu olmadığını bize gösteriyor. Bu yüzden herkese gönül rahatlığıyla “bilmiyorum” demeyi öneriyorum.

Ne Okumalıyız?

Haklısınız. İsterseniz ana konumuza dönelim. Kitaplardan bahsediyorduk. Sizden sevdiğiniz kitaplardan oluşan bir okuma listesi hazırlamanızı istesem...

Ben pek çok kitap okudum ama ne yazık ki okuduğum kitapları Atatürk gibi kaydetmedim. Zamanında kaydetmiş olsam bugün çok güzel bir arşiv olurdu. Yaş ilerleyince okuyup beğendiğin kitapların isimlerini hatırlamak da zorlaşıyor. Yine de şöyle kısa bir listede yapabilirim. Ulus olma ve insan olma bilincine katkı sağladığını düşündüğüm bazı kitaplar var.

Bunların en önemlisi Atatürk'ün *Nutuk*'u. Dünyada eşi benzeri olmayan harika bir kitap. Bir ulusun bağımsızlık ve yükseliş mücadelesine birinci ağızdan tanıklık etme imkânı veriyor. Bence her Türk gencinin *Nutuk*'u en az bir kez okumuş olması gerekiyor. Çünkü tarihini bilmeyen uluslar geleceklerini sağlıklı bir biçimde tahayyül edemezler.

Anıtkabir Derneği bundan yıllar önce *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar* isimli 22 ciltlik bir seri yayımlamıştı. Bu serinin içerisinde Atatürk'ün okuduğu kitaplar ve o kitapların üzerine aldığı notlardan oluşan ciddi bir külliyat bulunuyor. Bu seriyi mutlaka okumaya değer buluyorum. Zira Atatürk'ün kafasının nasıl çalıştığını, tarihe mal olmuş kararları nasıl aldığını, hareket etme motivasyonunu anlamak için harika bir kaynak olduğunu düşünüyorum.

Ayrıca yayın kurulunda da gururla görev aldığım, Kaynak Yayınları'nın bize armağanı olan *Atatürk'ün Bütün Eserleri* serisini çok değerli buluyorum. Ulu Önder'i tanımak ve bizler için verdiği mücadelenin boyutunu kavrayabilmek için çok önemli.

Bunun yanında ülkemizin kuruluş mücadelesini daha iyi anlamak için önerebileceğim bir yazar var. Turgut Özakman'ın kitaplarını çok kıymetli buluyorum. Tüm eserleriyle "Türk Mucizesi" diye adlandırılan Milli Mücadele ile başlayıp Cumhuriyet ile devam eden süreci en yalın dille harika bir biçimde okura aktarıyor.

Ülkemizde tarih doğru bilinmediği gibi maalesef din de doğru anlaşılamıyor. Özellikle dinin üzerindeki siyasi etki sebebiyle dinin kuralları eğilip bükülüyor ve insanlar din ile manipüle ediliyorlar. Bunun önüne geçmenin en iyi yolu bilgiyi kaynağından almak. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in Türkçesini okumayı herkese öneriyorum. Çünkü din, insanları manipüle etmenin en kolay yollarından birisidir. Eğer bilgi sahibi olursanız kimse sizi yanıltamaz.

Geçtiğimiz yıllarda çıkan, Prof. Dr. Fahri Işık'ın *Uygarlık Anadolu'dan Doğdu* kitabını çok keyifle okumuştum. Batı uygarlığı birçok noktada medeniyetin başlangıcı olarak, Helenleri kabul eder. Uygarlığı yaratan insan gruplarının Helen değil Anadolu halkları olduğunu bilimsel tezlerle kanıtlıyor. MÖ 1200'de

Ege Göçleri diye tanımlanan Anadolu'ya yapılan büyük Helen Göçü ile ortaya çıktığı düşünülen kültürün aslında şimdilik bildiğimiz kadarıyla Göbeklitepe'den günümüze kesintisiz, Anadolu halklarının zaten kendi yarattığı olan bir kültür olduğunu ortaya seriyor. Tarihe ışık tutması açısından kıymetli bir kitap.

Son olarak önerebileceğim kitap ise *Küçük Prens*. Antoine de Saint-Exupéry'in yazdığı bu kitap niçin önemli biliyor musunuz? Çünkü bir çocuğun gözünden büyüklerin dünyasını görüyoruz. Küçük Prens'in İkinci Dünya Savaşı etkisindeki modern hayatı nasıl eleştirdiğini görmek insanın kafasında yeni kapılar açıyor.

Biraz da müzikten konuşmak, bu alandaki hikâyenizi dinlemek istiyorum. Çünkü babanız sizin keman çalmanızı çok istiyor; siz de onun bu hayalini gerçekleştiriyorsunuz.

Babamın keman çalmamı istemesi benim kemana yönelmemdeki temel motivasyon olmuştu. Bursa'da devlet okulunda okurken, babam bir özel okulda Fransızca ve keman dersleri verildiğini duyunca kaydımı derhal o okula aldırıldı. Zehra Hanım

**SİZİN İÇİN EMEK
VEREN İNSANLARA,
EMEKLERİNİN
BOŞA GİTMEDİĞİNİ
GÖSTERMEK KADAR
BÜYÜK ŞANS VAR MI?**

ve Nezaket Hanım isminde iki kardeşin açtığı özel okula başladım. Beşinci sınıfa giderken, okulda keman derslerinin olduğunu fakat kemanımın olmadığını hatırlıyorum. O yıllarda müzik aletlerine ulaşmak da kolay değildi ve keman, zor bulunması bir yana, epey pahalı bir enstrümandı. Şapka Devrimi henüz olmuştu. Şapka satmayı düşünen bir tüccar babama, “Eşin şapka dikerse ben satarım” diye bir öneriyle geldi. Annem hemen şapka dikimine başladı ve o tüccara sattı. İlk kemanımı annemin diktiği şapkalar sayesinde alabildik. Bu sayede okuldaki keman derslerinden geri kalmadım.

Şartların zorluğundan bahsediyoruz ya; düşünsene, annen sana enstrüman alabilmek için dikiş yapıyor, şapka üretiyor. O kemanın hangi şartlarda bana alındığını bildiğim için, her gün, sabahın ilk ışıklarıyla beraber keman çalmaya başladım. Enstrümanı nitelikli bir biçimde çalabilmek için epey gayret gösterdim. Okulun son yılına geldiğimizde müzik öğretmenim yılsonu müsameresinde keman çalmamı istediğini söyledi. Nasıl mutlu olduğumu anlatamam. Çünkü annemin fedakârlığına da anlamlı bir cevap verebilmişim. Sizin için emek veren insanlara, emeklerinin boşa gitmediğini göstermek kadar büyük şans var mı? O mutluluğu kelimelere dökmem mümkün mü bilemiyorum. İnan, hayatımda daha büyük bir heyecan yaşamamışımdır. O müsamerede gayet güzel bir performans sergiledim. Herkes bana sarılıp tebriklerini sundu. Yerden bir karış yukardaydım o tebrikleri kabul ederken. 17 yaşında gencecik bir kız çocuğuydum. Vücudum o heyecanı daha fazla kaldıramadı ve sahnede mutluluktan hüngür hüngür ağlamaya başladım. Kendi adıma da emeklerimin ve çabamın karşılık bulması teşvik edici oldu. Sürekli takdir görmenin öneminden bahsediyorum ya, bu sayede Eskişehir’de öğretmenlik yapmaya başladıktan sonra da keman çalmaya devam ettim. Çalıştığım okulda küçük piyesler ve rontlar olurdu, çocuklara kemanımla eşlik ederdim. Ama beni en çok heyecanlandıran ne oldu biliyor musun? Cumhuriyet’in 10. yılında büyük bir kutlama tertip edilmişti. Elimde kemanım, “Onuncu Yıl Marşı”nı çalıyorum. Yetiştirdiğim çocuklar hep bir

ağızdan “Onuncu Yıl Marşı”nı söylüyor. Eskişehir sokaklarında çocuklarımla beraber “Çıktık açık alınla, on yılda her savaştan” diye marş söyleyerek yürüdük. “Onuncu Yıl Marşı”nı halka öğrettik. Dile kolay, neredeyse bir asır geçmiş...

Cumhuriyet’in yetiştirdiği gencecik bir kız, yetiştirdiği çocuklarla birlikte “Onuncu Yıl Marşı”nı halka öğretiyor. Harika bir anı. İlerleyen yıllarda da müziğe devam ettiniz mi?

Üniversiteye başlayınca kadar keman elimden düşmedi. Ankara’ya gittikten sonra bir hoca tutacak ne vaktim ne de param oldu. Bazı insanların müziğe doğuştan yeteneği olur ve duyduklarını çalarak kendilerini geliştirmeyi becerirler. Benim öyle bir müzik kulağım ne yazık ki yoktu. Notaları görerek çalabiliyordum. Bu sebeple kendimi ilerletebilmek için bir hocaya ihtiyaç duyuyordum. Zaman içerisinde kemanla ilişkimiz zayıfladı. Annemin şapka satarak aldığı o küçük kemandan sonra bir büyük kemanım daha oldu. Zaman zaman onunla da keman çalmaya çalıştım ama ilgim azaldı. O keman daha sonra çocuklarımin oynacağı haline geldi ve bir süre sonra da onların elinde parçalandı.

Ne Dinlemeliyiz?

İcracı olarak değil dinleyici olarak hangi müzikleri tercih ediyorsunuz?

Klasik müziği çok severim ama bu ilgim çocukluk ve gençlik çağlarına özgü değil, sonraları ortaya çıktı. Bilhassa Mozart en sevdiğim müzisyenlerden oldu. Eğlenceli ve çok yönlü bir besteci olması her zaman hoşuma gitmiştir. Sanırım hayatta da neşeden yana olduğum için, klasik müzikte de en çok Mozart’ı sevdim. Sizlere de tavsiyemdir: Sabah uyandınız, kendinize bir kahve koydunuz, o güne dek hiç dinlememiş olsanız bile, açın bir Mozart bestesini, arkada çalsın. Eminim ki o güne daha olumlu duygularla devam edeceksiniz. Örneğin Bach da çok iyidir ama Mozart’ın tam tersidir. Çünkü melankoliktir.

Türk müziğine dönecek olursak: İyi söylenmiş bir sanat müziği şarkısı hangimize zevk vermez ki? Özellikle Zeki Müren'i çok severim. Onun, eserleri okumaktaki yetkinliği bir başka boyuttadır. Herkesten daha başka bir tavrı vardır. Müzeyyen Senar ve Safiye Ayla'yı da hep beğenerek dinlemişimdir.

Güzel sanatlara ilginiz nasıl?

Resim sanatını çok severim. Geçmiş yıllarda da birçok müze gezdim. Takipçi olarak ilgim var ama maalesef hiç yeteneğim yok. Ne yalan söyleyeyim, biraz da içimde kaldı. Çok isterdim şöyle bana neşe veren, renkli ve güzel resimler yapayım. Maalesef olmadı işte.

Sinema ve televizyon ile ilgileniyor musunuz?

Henüz evlere televizyonun girmediği yıllarda sinema hem büyük bir eğlence hem de bir sosyalleşme kaynağıydı bizler için. Yazlık sinemalara gitmekten, orada insanlarla bir arada bulunmaktan çok büyük keyif alırdım. Ama artık durumum sinemaya gitmeye elvermiyor. Onun yerine televizyon izlemeye başladım. Biraz mecburiyetten öyle oldu tabii. Dizileri takip etmeye çalışıyorum ama bazı dizileri görünce çok sinirleniyorum; öyle saçma senaryolar yazıyorlar ki izleyeni aptal yerine koymaya çalışıyorlar gibi geliyor.

Türkiye’de son yıllarda televizyon izleyenlerin sayısı giderek azalıyor.

Açıkcası ben zorunda kaldığım için televizyon izliyorum. Sağlık sebeplerimden ötürü sinemaya gidemiyorum, artık sosyalleşebilmem de imkânsız. Kendimi meşgul etmem için televizyon zaruri oluyor. Eskiden radyoya karşı büyük bir ilgim vardı. Radyoda roman dinlemeyi çok severdim. Birisi romanı alır, karakterleri canlandırarak okurdu. Bir de “Arkası Yarın”ları takip etmeye bayılırdım. Tiyatro metinlerini oyuncular okur, biz de hayal ederek o oyunları zihnimizde canlandırmaya çalışırdık. Çok keyif alırdım bundan.

Yine onlara yakın bir zamanda, romanların gazetede verilmesi furyası çıktı. Bilhassa Cumhuriyet gazetesi çok yapıyordu. Sıkı bir gazete takipçisiydim, tıpkı bugünkü gibi.

Gazeteleri ne kadar sıkı takip ettiğinizi çok iyi biliyorum. Hatta özellikle başarılı kadınların haberlerini kesip saklıyorsunuz. Neden yapıyorsunuz bunu?

Ben gazete kupürü kesmeyi çok severim. Eskiden gelen bir alışkanlık işte. İnsan unutmak istemiyor. Gördüğünü, duyduğunu, dokunduğunu, tanıdığını, hissettiğini... Hepsini hatırlamak istiyor. Bana kalırsa “tarih” dediğimiz kavram da bu ihtiyaçtan doğuyor. Ben de bu büyük tarihin içerisindeki küçük bir noktayım. Hayatım boyunca tarihin şahitlik ettiğim kısmına dair, geleceğe bir şeyler bırakmak adına çalıştım. Kendi çalışmalarımın yanında önemli gördüğüm haberleri, ilginç bilgileri ve başarılı kadınların haberlerini bir arşiv yaratabilmek için hep kesip sakladım. Yıllar içerisinde de epey bir materyal biriktirdim doğrusu. Bu arşivi Balat’taki Kadın Kütüphanesi’ne verdim. Değerli dostum Prof. Firdevs Gümüşoğlu bu geniş arşivi çok güzel bir biçimde tasnif etti. Bugünden yarına bir şeyler kalabilsin diye hâlâ gazete kupürlerini kesmeye devam ediyorum.

Kadın Kütüphanesi’ni benim de gezme fırsatım oldu. Çok beğenmiştim. Vefat eden kadınların bağışlanan kütüphanelerinden oluşan, harika bir arşivleri var. Çok özel belgelere ve kitaplara ulaşabilmek mümkün. Yüksek derecede özen gösterilerek hazırlandığı da belli oluyor.

Böyle kıymetli çalışmalar bu ülkeyi ayakta tutuyor kızım. İyi ki böyle güzel çalışmalar yapılıyor da bu dünyada vaktinde güzel işler yapmayı başarmış kadınların izleri silinmiyor.

Emeği geçen herkese bir kez de buradan teşekkür edelim ve kaldığımız yerden devam edelim. Radyolu yılların ardından evinize televizyon geldi. Neler hatırlıyorsunuz o zamana dair? Ay-

rica, televizyonun evlere girişi Türkiye toplumunu nasıl etkiledi size göre?

Bir heyecanla herkes gibi biz de koşturup televizyon almıştık. Tek kanallı yayın dönemi... Böyle teknolojik cihazlar her eve girdiği zaman toplumda bir değişim sezilebiliyor. Ben çok yoğun çalıştığım için net gözlemleme fırsatı bulamadım ama televizyonun Türk toplumunun ufkunu bir nebze de olsa açtığını söylemek mümkün. Hem bilgiye ulaşma hızı arttı hem de bilgiye ulaşma şekli değişti. O dönem için ciddi bir ilerleme. Evinizin içine böyle bir bomba düştükten sonra bir daha eskisi gibi olamıyorsunuz, alışkanlıklarınız değişiyor. Ben televizyonu bilgi veren ve insanı anlatan bir icat olarak gördüm hep. O nedenle televizyonla tanıştığımız yıllar benim için keyifli zamanlardı.

Nasıl Seyahat Etmeliyiz?

Bölümün başında “Çok gezen mi çok okuyan mı bilir?” diye sorduk ve okumanın önemi üzerine devam ettik. Fakat biliyorum ki siz işiniz vesilesiyle de dünyanın farklı yerlerini görme fırsatını elde ettiniz. Almanya’da, İtalya’da ve Amerika’da bulundunuz. Ayrıca eşinizle birlikte bir dünya seyahati yaptınız. Dünyanın ne kadarını gördünüz tam olarak bilemiyorum ama gördüğünüz yerlerden nasıl etkilendiğinizi çok merak ediyorum. Seyahatlerinizin öncesinde neler yapıyordunuz?

Benim seyahatlere çıkmadan önce gideceğim yeri etüt etme imkânım hiç olmadı. Genellikle öylece çıkıp gittim seyahatlere. Ama güzel seyahatler yapma şansım oldu. Gittiğim yerlerde beni ilgilendirdiğini düşündüğüm her şeyi not etmeye çalıştım. Bir aralar bu notları toparlayıp bir şeyler yazmaya da niyetlenmiştim ama kaldı öyle bir köşede. Yalnız gittiğim seyahatlerden ayrı, eşimle gittiğim seyahatlerden ayrı keyif aldım.

Eşinizle birlikte yaptığınız seyahatleri konuşmayı çok isterim. Birlikte ilk kez nereye gitmiştiniz?

Bizi Japonya'ya davet etmişlerdi. Birlikte iki kez gittik Japonya'ya. Birincisinde Mainichi Gazetesi'nin, ikincisinde Prens Mikasa'nın konuğuyduk. Hem yaşayış biçimiyle hem de mimarisiyle oldukça değişik ve ilgi çekici bir ülke. Epey notla döndüğümü hatırlıyorum.

Prens'in sizi özel olarak arayıp bulduğu doğru mu?

Prens ile ilk karşılaşmamız Almanya'da olmuştu. Ben o sıralar Heidelberg Üniversitesi'nde çalışıyordum. Heidelberg, Almanya'nın batısında, Fransa sınırına yakın, Stuttgart ile Frankfurt arasında küçük bir şehir. Bu küçük şehrin en önemli markası Heidelberg Üniversitesi. Çünkü 1386'da kurulmuş, Almanya'nın en eski üniversitesi. Okul, bu itibar ile bilimsel anlamda pek çok toplantıya ev sahipliği yapardı. Prens Mikasa dinler üzerine bir kongreyi izlemek üzere Heidelberg'e gelecekti. Bu kongreden kısa bir süre önce de Kemal (Çığ), Japonya'ya Anadolu Medeniyetleri Sergisi'ni götürmüştü. Başta Prens Mikasa olmak üzere tüm kraliyet ailesi sergiyle yakından ilgilenmişti. Kemal benim de bu alanda çalıştığımı söyleyince, Prens, Heidelberg'e geldiğinde beni ziyaret etmeye karar vermişti. Fakat Kemal'den adresimi almadıkları için geldiğinde beni tarif üzerine buldurmaya çalışmış. Bir akşam okuldaki odamda çalışırken Prens'in beni aradığını söylediler. Koskoca Prens okulun bir çalışanını arayınca biraz da telaşlanmışlar haliyle. Ertesi sabah için bir profesörün evine davet edildim. Prens ile orada buluştuk ve uzun uzun sohbet ettik. Benim çalıştığım yeri görmek istedi. O sıralar okulda tadilat yapıldığı için tavan arasında oldukça kötü şartları olan bir odaya taşınmak zorunda kalmıştım. Ziyaret etmesini o nedenle pek istememiştim ama çok ısrar etti. Kimseye haber vermeden okula gittik. Ortalık karıştı tabii. Prens tüm çalışma arkadaşlarımla tek tek tanıştı, yaptığımız işleri detaylı bir biçimde inceledi. Bana hediye olarak bir eşarp verdi. Ziyaretten sonra arkadaşlarım "Sayende Güneşin Oğlu'nun elini sıkma fırsatı yakaladık" diye bana takılmışlardı. Daha sonra iki kez İstanbul'da ve bir kez de Japonya'da olmak üzere üç kez daha görüştüm kendisiyle.

Japonya'ya giden birinin kötü bir intibayla geri dönmesi mümkün değildir. Japonlar, kültürlerine çok bağlı ve hayli nazik insanlardır. Biz ilk gidişimizde on beş, ikinci gidişimizde ise üç gün kalmıştık. Bir üniversiteye gidecektik. Bizim geleceğimizden haberi olan, Türkler üzerine çalışmalar yapan profesörlerden ve akademisyenlerden müteşekkil bir Japon grupta bizi tanıştırdılar. Çalıştıkları konular arasında Türk tarihi, Türk edebiyatı ve Türk dili vardı. Japonya'da Japonlarla Türkiye ve Türkçe üzerine konuşmak benim için fevkalade bir deneyim olmuştu. Şaşırp kalmıştım. Ömrüm boyunca asla unutmayacağım bir hatıra olarak belleğimde duruyor.

Japonya dışında da birçok yer görme imkânınız oldu. En çok nereyi sevdiniz?

İki kez dünya seyahati gerçekleştirme şansım oldu. Gezi-lerimizden birisi İsrail üzerinden başlamıştı. İsrail'i gezişimi net biçimde hatırlıyorum, orada geçirdiğim vakitlerden aldığım hazzı da. Paris'te Louvre Müzesi'ni, Londra'da British Museum'u ve Victoria Albert Müzesi'ni gezdim. British Museum ve Victoria Albert Müzesi fevkalade yerlerdi. Dünyadaki diğer müzelerin bu müzelerin çıktıkları seviyeye erişilebilmesi zor. Yine Kahire Müzesi'ni de çok beğenmiştim. Benim gördüğüm eski haliydi tabii. Şimdi değişti, yeniden yapıldı. Yeni müzenin eski müzeye oranla çok daha büyük olduğunu duy-

**BUGÜN HER ŞEY
BERBAT HALDE,
BU ÇOK AÇIK.**

dum. Benim gördüğüm yıllarda da muazzam bir müzeydi. Bir de Meksika müzelerinden çok etkilenmiştim. Genelde büyük şehirlerde güzel müzeler olur. Berlin’de, Londra’da, Roma’da ve bilumum metropollerde ilgi çekici müzeler bulabilirsiniz. Bunun bir istisnası Amerika’dır. Amerika’da pek fazla eski kalıntı bulmak mümkün olmuyor.

Ben bir müzeyi dolaşmayı, geçmişten kalanları izlemek, onları tanımak, eski uygarlıkların kalıntılarını görmek ve onları kendi yaşamıyla benzeştirmek olarak görüyorum. Bir müzeyi gezmek insana ne katar Muazzez Hanım?

Müzeler, geçmiş zamanlarla baş başa kalabileceğimiz mekânlardır. Tarihi ve sanatı anlamlandırmak için biçilmiş kâftanlardır. İçeri giriyorsun ve sen dünyaya gelmeden yıllar yıllar önce insanların neler yaptıklarına, nasıl yaşadıklarına, nelerle uğraştıklarına şahitlik ediyorsun. Bundan daha heyecan verici, bundan daha muazzam bir duygu olamaz. Bana kalırsa insan müzelerle ilişkisini çocuk yaşta geliştirmeli ve müze gezmeyi hayatının bir parçası haline getirmeli.

Topkapı Sarayı’nda Yaşamak

Siz müze gezmenin yanı sıra bir süre bir müzede, Topkapı Sarayı’nda yaşadınız. Orada kaç yıl kaldınız?

1962’den 1978’e kadar 16 yıl Topkapı Sarayı’nda yaşadım. Eşim Kemal Çığ, Topkapı Sarayı’nın müdürü olunca Saray’a taşındık. Böyle söyleyince kulağa çok heyecan verici geliyor, biliyorum. Sanırım dünyada pek az insan ömrünün bir bölümünü bir sarayda ikamet ederek geçiriyor. Sarayda yaşamının hem güzel hem de sıkıntılı tarafları var. Çünkü sarayda ikamet etmek demek kraliyet ailesi gibi en güzel dairelerden birinde yaşamak anlamına gelmiyor. Size lojman olarak sarayın içerisinde bir yer tahsis ediliyor ve oranın tüm bakımından da siz sorumlu oluyorsunuz.

Nasıl bir duygu sarayda yaşamak? İçeride çok fazla tarihi eser var. Devasa bir tarihi alan. İnsan, kendinin de tarihin bir parçası olduğunu böyle yerlerde anlıyordur, değil mi?

Sarayda yaşadığımı duyan herkes şaşırıyor, aynı zamanda bana öykünüyordu. Ama doğrusunu söylemek gerekirse içi seni dışı beni yakar. Bize lojman olarak verilen yer, eskiden Saray'ın eczanesiymiş. Koskoca ahşap bir bina, devasa pencereler. Orada oturacağımızı söylediklerinde önce şaşırdım. Kaloriferleri olmayan, eşyasız bir binaydı. Sadece salonda büyükçe bir halı vardı, o kadar. Sonradan içeride müzenin eşyası kalmasın diye onu da aldılar. O halı da gidince biz çırlıçıplak ortada kaldık. Vaziyetimiz perişandı. Kendimizi toparlayıp bir müzayededen yaldızlı bir oturma takımı aldık. Müzayedede çok ucuz bir paraya satışa çıkmıştı. Sonradan öğrendik ki onlar Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci başbakanı, tarihçi Şemsettin Günaltay'ın takımlarıymış. Salona o takımları ve birkaç parça eşyayı yerleştirdikten içerisi biraz daha yaşanır hale geldi. Ama başlangıçta çok zor günler geçirdik. Koskocaman bina, ısıtması zor. Soba yok, kalorifer yok. Birkaç sene sonra kalorifer takıldı ama o zamana kadar epey sıkıntı çektik. Ama tüm bu sıkıntıların dışında, yataktan başını kaldırdığında, bütün Marmara Denizi adeta ayaklarımızın altındaydı. Sabahları güne o manzara ile başlamak büyük bir lüks. Saray'dan önce Sultanahmet'te bir evde oturuyorduk. Bir gün denizi kastederek, "Hey Allah'ım hazine içinde oturuyoruz, hazineyi göremiyoruz" demiştim. Bir yıl sonra Saray'ın içinde sağıma dönüyorum deniz, soluma dönüyorum deniz. Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz. Böyle zamanlarda orada kalmanın keyfini yaşayabiliyorduk.

Hiç yalnız kaldınız mı Topkapı Sarayı'nda?

Bir kez. Tüm detayları hatırlamıyorum fakat geceyi korkarak geçirdiğimi hatırlıyorum. Ben çok ürkek tabiatlı bir insanım. Polisler ve görevliler olmasına rağmen biraz ürkütücü geçmişti benim için gece. Zaman zaman eşim geceleri bahçede dolaşırdı.

Belki memleketin en korunaklı yerlerinden birindeydik ama ben yine de çekinirdim. Şimdiki durum çok daha kötü. Polisler kalmamış, müzenin içi de berbat halde.

Yalnızlıktan korkar mısınız?

Esasına bakarsan çocukken oldukça korkaktım; yalnız kalmaktan da korkardım. Yalnızlıktan korkmaya başlamam Çorum'da kaldığımız yıllara tekabül ediyor. Çorum'da, bahçeli bir evde kalıyorduk. Bahçede toplanan kadınlar ve çocuklar başka laf yokmuş gibi cinlerden, perilerden bahsederlerdi. Zaten küçücük çocuğum, kendime yetecek cesaretim yok, bir de bana anlattıkları hikâyelere bak. Haliyle bir yalnızlık korkusu oluştu. Bu korkuyu üzerimden atmam biraz vakit aldı doğrusu.

Ama Saray'da kaldığımız yıllarda yaşadığım korkunun sebebi daha çok Türkiye'nin o yıllardaki durumuyla ilgiliydi. Bizim Topkapı Sarayı'nda yaşadığımız dönem, Türkiye'nin pek güvenli olmadığı yıllara, sağ-sol çekişmesi zamanlarına denk geliyor. Eşim sık sık Saray'ın bombalanma riskine dair emniyet tarafından uyarılır ya da örgütler tarafından "Saray'ı bombalayacağız" telefonları alırdı. Saray'ın müdürü olarak işine ve Saray'a derin bağlılığı sebebiyle böyle uyarılar olduğunda sinirden uyuyamazdı. "Saray'dan ne istiyorlar?" diye söylenir dururdu. Sonuçta Topkapı Sarayı kültürel bir miras ve savaşta bile bombalanamaz. O dönemde Saray'da güvenlik artırılmış, polis ve bekçi sayısı olağanın çok üzerine çıkmıştı. Kemal bütün bu önlemlere rağmen rahat edemez ve geceleri birkaç kez bahçeleri dolaşır, bekçileri ve polisleri kontrol ederdi.

Psikolojik olarak zor geçen bir süreçmiş. Peki, bu tip sabotaj telefonları dışında başka sorunlar da yaşıyor muydunuz?

Saray'daki saat koleksiyonuyla ilgili bir sorun olduğunu hatırlıyorum. Eşim, dedesi de Saray'ın saatçisi olan Alman uyruklu saatçi Wolfgang Meyer ile birlikte bir çalışma yapmıştı. Kemal, Saray'ın içerisinde sağa sola dağılmış olan saatleri bir

araya getirip müzenin içerisinde bir “Saatler Salonu” açmak istiyordu. Meyer bu saatleri gönüllü olarak değerlendirmişti. Uzun ve detaylı bir çalışmanın ardından “Saatler Salonu” açıldı. İçerideki tüm saatler Cumhuriyet’in ilanından altı ay sonra, Topkapı Sarayı’nı müzeye dönüştürmesi hasebiyle Atatürk’ün anısına 9.05’e ayarlandı. Türkiye’de bazı grupların Atatürk’e karşı ciddi bir alerjisi var. Bu sembolik saygı duruşu bazı kesimleri çok rahatsız etti. Saray’a telefon edip ağza alınmayacak bir ton laf ediyorlar, saatlerin böyle ayarlanmış olmasına tepki gösteriyorlardı. Kemal, bu tehditkâr telefonlara kulak asmamış ve saatleri değiştirmemişti. Ne yazık ki kendisinden sonraki yöneticiler ya bu duruşu anlamlandırmakta zorlandılar ya da bu tehditlere boyun eğdiler ve saatleri değiştirdiler.

Yine aynı yöneticiler, “Kutsal Emanetler” bölümünde 24 saat kesintisiz Kur’an-ı Kerim okunmasını kabul etti. Bu, Kemal’in müdürlüğü sırasında da gündeme gelmişti. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan ve beraberindeki heyet ayda bir Saray’a geliyor ve Hırka-i Saadet’i ziyaret edip, fotoğraf çektirmek istiyorlardı. Eşim ise buna şiddetle karşı çıkıyor ve onları uyarmaya çalışıyordu. Hazreti Muhammed’in hadisi olduğu noktasında bütün hadisçilerin hemfikir oldukları “Ya Rab! Benim eşyalarımı tapınak vasıtası yapma” hadisini kendilerine hatırlatıyordu.

Sizin döneminizdeki Topkapı Sarayı ile bugünkü Topkapı Sarayı arasında nasıl farklar var?

Bugün her şey berbat halde, bu çok açık. Kızım müzeye bir arkadaşıyla birlikte gitmiş. “Şaşkına döndüm. Çin Porselenleri Koleksiyon’u vardı. Şu anda sadece birkaç parça sergileniyor” dedi. Depoya kaldırma hakları da yok. O koca eser kim bilir nereye gitti?

Eskiden Müzeler İdaresi ayrıydı, şimdi Cumhurbaşkanlığı’na bağlı. Kurum özerk olmayınca çalışmalar düzgün yapılamıyor. Eserler kayboluyor, nereye gittiğine dair kimsenin bir fikri yok. Ya da depodalarsa buna dair bir açıklama yapılmıyor. Şimdi müzenin müdürü bile Ankara’da.

Müze müdürlüğü uzaktan yapılabilecek bir görev mi?

Hayır, değil tabii ki. Benim kocam günde iki defa Saray'ın içini dolaşırdı. Temizliğine ve disiplinine dikkat ederdi.

Sizin müzede olduğunuz dönemde depolar dolu muydu?

Elbette. Vitrine çıkmayı bekleyen çok fazla eser vardı depoda. Benim eşim müdür muaviniydi, Hayrullah Bey de müdür olmuştu. İkisi birlikte depoları temizleyip düzenlediler. Yeni depolar yapıldı. Marangozhane ve marangozhanenin depoları yapıldı. Saray'da o dönemde muazzam değişimler oldu. Her şey yerli yerindeydi.

Saray'da yaşadığınız için hemen hemen tüm eserleri görme şansına erişmişsinizdir. En sevdiğiniz eserler hangileri?

Depoda duran zümrüt eserler vardı. Çok değerlilerdi. Ne yaptılar bilmiyorum o eserleri.

Belki de depoda duruyorlardır. Bazen gördüğümüz bir eseri başka bir zaman göremeyebiliyoruz sonuçta.

O değişiklikler keyfe keder yapılmıyor. Bir eserin depoya kaldırılması o eserin yerine daha değerlisinin gelmesi ve o esere yer bulunamaması durumunda gerçekleşir. "Haydi biraz da bunları sergileyelim" diyerek depodan eser çıkarılmaz ya da saraydan depoya eser gitmez.

Müzeler Nasıl Gezilir?

Müze gezmekten bahsediyorduk. Biraz Türkiye'deki müzeciliği de konuşalım mı? Siz nasıl görüyorsunuz Türkiye'de müzelerin ve müzeciliğin durumunu?

Bizim memleketimizin her yerinden tarih fışkırıyor. Muazzam derecede şanslı bir milletiz. Atatürk bu gerçeğin farkındaydı ve her zaman şehirlerin mahalli müzelerinin olması gerektiğini savunurdu. Bugün aşağı yukarı her ilde bir müze

var ve hemen hepsinde o coğrafyadan bulunup çıkarılan eserler sergileniyor. Bunu çok önemsiyorum. Türkiye'nin çok güzel müzeleri var. Mersin Müzesi ve Hatay Müzesi şimdi aklıma gelen ilk örnekler.

Bence müzeye gitmek, bir boş zaman etkinliği değil ciddiye alınması gereken ve hazırlık gerektiren bir mesele. Müzeye gitmeden evvel müzelerin kitapçıkları iyice incelenmeli ve gidilecek müzeyle ilgili fikir sahibi olunmalıdır. Yahut bir rehber eşliğinde de dolaşılabilir. Müzeyi birkaç kez gezmek, eserleri tek tek incelemek ve rehberleri okumak, gördüklerinizi anlamlandırmak açısından çok önemli. Böyle bir hazırlık yapmadan ya da müze gezisi için gerekli eforu sarf etmeden dolaşırsanız, o geziden pek bir şey anlamazsınız. Eğer bir rehberiniz varsa o rehberin anlattıklarına itimat etmek zorunda kalırsınız. İlginizi çeken alanlarla ilgili bir müzeye gidip orada uzun saatler geçirmek çok keyiflidir. Eğer böyle bir alışkanlığınız yoksa hemen edinin, çocuklarınıza bu alışkanlığı küçük yaşlarda kazandırın.

Türkiye’de Mutlaka Görülmesi Gereken Yerler

Yurtdışındaki seyahatlerinizi ve müzeleri konuştuk. Son olarak yurtiçinde nereleri görmeyi önemseydiğinizi sormak istiyorum. Türkiye’de “mutlaka görülmeli” dediğiniz yerler var mı?

Türkiye, coğrafyası itibarıyla hem çok güzel hem de tarihi bakımından çok zengin bir ülke. Bence her vatandaşımızın Türkiye’yi karış karış dolaşması gerekli. Ama nereden başlamak gerekir dersin birkaç öneride bulunabilirim: Göbeklitepe, Truva, Patara Antik Kenti, Hattuşa, Kapadokya, Sagalassos, Milet Antik Kenti, Efes Antik Kenti, Nemrut ve Antakya mutlaka görülmeli.

Göbeklitepe üzerine biraz derinlemesine konuşmak isterim. Göbeklitepe’de bulunan kabartmalar bize ne anlatmaya çalışıyor?

Göbeklitepe şaşkınlık uyandıran bir yer. Her şeyden önce, Taş Devri’nde böyle bir yerin var olması muazzam bir şey. En

TARİHİN BAŞTAN YAZILMASINI GEREKTİRECEK BULGULAR VAR VE ZAMAN GEÇTİKÇE BUNLAR KANIT HALİNİ ALACAK.

başta neden yapıldığını konuşmak gerekir. Dini bir mekân olduğunu söylüyorlar ama ben bu teze pek inanmıyorum. Kanımca burası bir eğitim ve bilgi aktarım yeri.

Göbeklitepe’de beni en çok şaşırtan şey, sütunlara yaptıkları kabartma hayvan figürleri oldu. Sütunlara hayvan resimleri yapmamışlar, kabartmalar yapmışlar. İnanılmaz bir şey. Koskoca kayayı kesmişler, o kayadan sütun yapmışlar, bir tarafına da kabartma olarak hayvan figürü işlemişler. Bu ne kadar zor bir şey tahmin edebiliyor musun? O dönemde madenler yok. Taşı taşla işliyorlar. Taşı, demir gibi yüksek ısıda dövüp demir gibi ince hale getiriyorlar ve bu kabartmaları yapacak bir alet elde ediyorlar. Buna göre Neolitik insanı bizim düşündüğümüz kadar ilkel olamaz. Tarih bilgimiz sürekli değişiyor ve birçok şeyi yanlış bildiğimiz açığa çıkabiliyor.

Göbeklitepe gibi başka mekânlar da o bölgede bulunmaya başladı. Bu durum Anadolu’nun tarihinin ne kadar eski olduğunu bize gösteriyor. Mehmet Âkif, İstiklal Marşı’mızda diyor ya: “Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı.” Ah bir tanımaya başlasak, altından ne hikâyeler çıkıyor.

Göbeklitepe’de bulunan dikili taşlarda ne anlatılıyor?

Dikili taşların yanlarına el ve kol yapmışlar. Bu eserlerin insanı tasvir ettiği söyleniyor. Orada da muazzam bir işçilik var. Bunlar çok ağır taşlar. Hâlâ aklımız ermiyor o taşları nasıl yerlerinden oynattıklarına. Kaç kişi çalıştı, o çalışanlar ne yediler, ne içtiler, nasıl uyudular, nerede oturdular? Bunların her biri hâlâ soru işareti.

Göbeklitepe’yle ilgili en çok neyi merak ediyorsunuz?

Ben de herkes gibi buranın nasıl ortaya çıkabildiğiyle ilgileniyorum. O sütunları tasarlayacak, taşıyacak, var edecek ve hayata geçirecek matematiği, mühendisliği, mimariyi ve örgütlenmeyi nereden biliyorlardı? Bugün bile ancak çok hassas ölçüm aletleriyle kotarılabilecek bu projeyi o zaman nasıl hayata geçirdiler? Bu gizemlilik, Göbeklitepe’yi oldukça merak ettiriyor.

O bölgede hâlâ kazılar devam ediyor ve yeni bulgulara ulaşıyor. Göbeklitepe tarih açısından neyi değiştirdi?

Anadolu’da bu kadar eski bir tarih olduğu bilinmiyordu. Anadolu’nun ne kadar kadim topraklar olduğu ve uygarlığın beşiği olduğu ortaya çıktı.

Bunun yanında Taş Devri’ne ait eserler bu kadar gelişkin değillerdi. İlk kez bu kadar gelişmiş kalıntılarla karşılaşılıyor. Madenlerin bulunmadığı dönemde son derece başarılı bir taş işçiliği yapıldığını öğreniyoruz.

Bir de Taş Devri’nde yaşayan insanların aptal ya da bilgisiz olmadıkları, birçok şeyi bildikleri bu kazılar sayesinde ortaya çıktı. Buradan çıkacak her şey çok önemli. Yeni çıkan kalıntılarla tarih başka bir şekil alabilir.

Çıkan kalıntılarda hiç yazı bulundu mu?

Hayır bulunmadı. Yazı olup olmadığından emin olamadığımız bazı çizgiler var. Bunlar da belki bir mesajlaşmadır ama kesin bir şey söylemek şu an için mümkün değil. Belki de tüm alanda bulunan simge ve semboller o zamanın insanı için yazı ama okuyabilene. Kesin olarak bildiğimiz tarihin baştan yazılmasını gerektirecek bulgular var ve zaman geçtikçe bunlar kanıt halini alacak.

7. BÖLÜM

NASIL GÜÇLÜ KADIN OLUNUR?

Kişisel yaşamlarımız içerisinde yıldızımızın parladığı anlar; sesimizi yükselttiğimiz, “hayır” diyebildiğimiz anlar var. Ancak hakkını aramayı bilen, “hayır” deme cesareti gösterebilen, haksızlığa karşı diklenebilen toplumlar şahsiyetli bir yaşam kurmayı becerebilirler.

• İLK ADIM: EKONOMİK BAĞIMSIZLIK İÇİN MÜCADELE ETMEK

Muazzez Hanım, siz ülkemizdeki kadınlar için imrenilesi, saygı duyulası, muhteşem bir örneksiniz. Uzun ömrünüzün hemen her anında üretmişsiniz. 1930'ların, 40'ların Türkiye'sinde bağımsız bir kadın olarak tek başına ayakta durabilmiş, üniversite eğitimi almış ve mesleğinizin en üst seviyesine çıkana dek yıllarca emek vermişsiniz. Ülkenizdeki sorunlara hiçbir zaman sırt çevirmemiş, her türlü olumsuzlukla mücadele etmeyi vatan-daşlık görevi saymışsınız. Sonda soracağımı en başta sorayım, bugünün genç kadınlarına neler söylemek istersiniz?

Kadın meselesinde çok hassasım çünkü ülkenin geçmişini biliyorum. Kadınların, sosyal hayattaki yerlerinin, kadın haklarının nerelerden nerelere geldiğini bizzat yaşayarak gözlemledim. Benim için her kadının başarısı, büyük bir mutluluk sebebi. Hatta bu meseleyi, gazetelerde gördüğüm başarılı kadınların haberlerini kesip saklayacak kadar önemsiyorum.

Bugünün kadınları ekonomik bağımsızlığın ne olduğunu ve ne kadar önemli olduğunu çok iyi biliyor. O yüzden her şeyden önce kadınların muhakkak çalışması gerektiğini söylemeliyim. Ekonomik yönden babasına, abisine, kocasına, sevgilisine ya da bir başka erkeğe muhtaç olmak bir kadın için zindanda zincir-lenmekten farklı değil. Bu zincirleri kıracak güçlü kadınlar hem kendi kaderlerini yeniden çizecek hem de Türkiye'yi hak ettiği yere taşıyacaklar.

• İKİNCİ ADIM: HOBİ EDİNMEK

Meslek ve para, bağımsız bir ruh için yeter mi?

Meslek sahibi olmanın yanında bir de uğraşın olacak. İnsanı hayata bağlayan, bunaldığı anlarda ona bir çıkış yolu sunan, hayatla bir başka yönden bağ kurmayı mümkün kılan en güzel şey bir sanat dalıyla ya da sporla uğraşmaktır. Resim, tiyatro, müzik, fotoğrafçılık, satranç... Elin hangisine yakışıyorsa ona

sarılacaksın. Bu tip alanlara ilgi duyup yönelmek insanın düşünme biçimini de etkiliyor. İnsan dünyayı başka bir yerden anlamlandırmaya, farklı bir bakış açısı geliştirmeye başlıyor.

• ÜÇÜNCÜ ADIM: MÜDAHALELERE BOYUN EĞMEK

İkili ilişkiler kadın için nerede durmalı?

Kadınlar erkeklerle ilişkilerini gözden geçirmeli ve kurdukları ilişkilere uygun, doğru sınırlar belirlemeliler. İkili ilişkileri bir sahiplik ilişkisine çevirmemek çok önemli. Hem ikili ilişkilerde hem de sosyal hayatta erkeklerle kurduğun ilişkilerde kendine ait bir hayatın olduğunu net bir şekilde ifade edeceksin. Kimse senin hayatına müdahalede bulunamaz. Çizgini en baştan doğru çekeceksin.

• DÖRDÜNCÜ ADIM: EŞİTLİKÇİ EBEVEYNLİK

Bir de anne olmayı tercih eden kadınlarla ilgili birkaç şey söylemek isterim. Çocuk yetiştirirken yapılabilecek en büyük hata, çocuklar arasında herhangi bir sebeple ayırım yapmaktır. Bizim ülkemizde en yaygın ayrımcılık türü ise kız çocuğu-oğlan çocuğu ayrımıdır. Bu yanlışla kesinlikle düşmeyin. İnsan ne öğrenirse çocuk yaşında öğreniyor ve tüm hayatını bu yıllarda öğrendiklerinin üzerine kuruyor. Hepimiz çocukluğumuzu ya başarımızın temeli ya da travmamız olarak ceplerimizde taşıyoruz. Geleceğin güçlü kadınları sizin hanenizden çıkacak. Lütfen hem onların hem de ülkenin geleceğini karartmayın. Bütün bunları kadınlara söylediğim kadar erkeklere de söylüyorum tabii.

Şahit Olduğum İlk Güçlü Kadın: Annem

Uzun ve güzel bir tavsiye listesi oldu. İnsanın çocukluğunun bütün hayatını etkilediğini söylediniz. Sizin böyle birisi olmanızda da annenizin payı mutlaka vardır. Biraz annenizden bahsedelim. Nasıl biriydi anneniz?

HEPİMİZ YAŞAMIMIZDA ANNELERİMİZİN İZLERİNİ TAŞIRIZ.

Kız çocukları ve babaları arasındaki ilişki çok farklı ve güzel bir ilişkidir. Ama ben anneler ve kızları arasındaki ilişkiyi de çok özel bulurum. Farkında olmasak bile hepimiz yaşamımızda annelerimizin izlerini taşıyoruz. Belki bir bakışımız, belki bir hareketimiz, belki bir zevkimiz, belki de bir gülümsememiz annemizin hayatımızdaki imzasıdır.

Annem Hamide İtil benim için rol model olmuş, pratik zekâlı, çalışkan, atılgan ve cesaretli bir kadındı. Nevi şahsına münhasır derler ya, o türden birisiydi. Benim zorluklarla mücadele etme azmimde annemin izleri çoktur. Annem çok çile çekti ama her seferinde bütün problemlere karşı mücadele etmekten yana tavır koydu. Örneğin, ben daha iki buçuk yaşındayken, Armutlu'da yaşadıkları dönemde annem ve babam parasız kalmış. Bir arkadaşı babama satması için sabun ve kolonya bırakmayı teklif etmiş. Babam memur olduğu için böyle bir teklifi kabul edemeyeceğini söyleyince annem, "Ben yaparım" deyip ticarete girişmiş. O zamanlar 24 yaşında gençecik bir kadın. Küfeye beni de koyuyor, eşek üzerinde köylere sabunları ve kolonyaları satmaya gidiyor. Karşılığında da peynir ve yağ alıyor. Müthiş bir direniş örneği. O sıralar annemin böyle ticaret yapıyor olması kasabada hoş karşılanmadı. Bir gün güpegündüz evimize hırsız girmiş, annem hırsız evden çı-

karken görmesine ve hatta bütün kasabanın hırsızın kim olduğunu bilmesine rağmen hırsız yakalanamadı. Tüm kasaba bu hırsızlığın bir şekilde üzerini örttü. Bu, bize verilen bir mesajdı. Kasabadaki rahatsızlığı hissedince daha büyük bir problem çıkmaması adına annem sabun ve kolonya işini bırakmak zorunda kaldı. Daha sonraki yıllarda Eskişehir’de babamın pantolonlarından birini kalıp alarak pantolon dikmeye başladı. Yedi sekiz ay kadar bu pantolonları satıp para kazandı. Çok dirayetli, cesaretli ve güçlü bir kadındı. Eşim Kemal (Çığ) “Bu kadın okusaydı Golda Meir gibi olurdu” derdi. Hiç unutmuyorum, Naziler 1941 yılında Rusya’ya saldırdığında “Hitler şimdi hapı yuttu” demişti.

Anneniz aynı zamanda bir hafız kıızıydı, değil mi?

Evet, annem abdestinde, namazında niyazında bir hafız kıızıydı. Bütün bu dini hassasiyetlerine rağmen bu konular için beni hiç zorlamadı. Küçük yaşlarımda anlamakta zorlanacağım cennet ve cehennem gibi kavramları hayatıma sokmadı. Dönemin şartlarına göre epey özgür büyüyen bir çocuktum. Şimdi düşününce annemin benim için ne kadar önemli bir şey yaptığını daha iyi anlıyorum. Bana kalıplar olmadan kim olacağımı tercih edebilme şansını verdi.

Son olarak söyleyebileceğim bir şey var. Annem ve babam bizi kız-oğlan ayrımı yapmadan büyüttü. Benim sadece kız çocuğu olduğum için yapamayacağım, mahrum kalacağım hiçbir şey yoktu. Belki de bütün hayatımı şekillendiren bu oldu. “Ne istiyorsam onu yapabilirim” diyerek hayata atıldım. Çocukluğumda ailem daha farklı davransaydı bu kadar cesaretli ve mücadeleci olamazdım.

Annenizle ilgili unutmadığınız bir anınız var mı?

Hayatımın köşe taşlarını belirlerken hep annemin yaşayışından örnek almışımdır ama annem ile ilgili bir anıdan bahsedebilirim. 70’lerde Hürriyet gazetesi yılın annesini seçmek için bir

yarışma başlatmıştı. Herkes mektuplar yazarak annelerini aday gösteriyordu. Ben bu tip şeylerle pek ilgilenmem fakat annemin yarışmada aranan özelliklere uygun olduğunu düşünerek onu aday gösteren bir mektup yazdım. Yarışmanın sonuçlanmasına çok az kala gönderdiğim mektup jüride kim varsa dikkatini çekmiş ve annemi 14 Mayıs 1972’de “Yılın Annesi” seçtiler. Güzel annem bunu duyduğunda çok mutlu olmuştu.

Muazzez İlmiye Çığ’ın Hürriyet Gazetesine Yazdığı Mektup

5 Mayıs 1972

Hürriyet Gazetesi’ne,

Yılın annesini seçmek için, onda aradığınız nitelikleri okudum. Bunların anneme ne kadar uyduğunu görünce onu size tanıtmak istedim. En derin saygılarımla.

*Muazzez Çığ
Çiviyazıları Uzmanı*

Annemin adı Hamide İtil. 82 yaşında. Eşi, 29 yıl önce ölen öğretmen Zekeriya İtil. İkisi de Kırım’dan göçen bir ailenin çocukları. Ben kız olarak en büyük çocuğuyum. Amerika’da bulunan, biri yüksek inşaat mühendisi ve işadamı, diğeri tıp profesörü olan iki oğlu ve 9 torunu var.

Annemin nitelikleri: Eğitimin önemine inanmıştır. Kendisinin eğitimi olmadığı halde dikiş dikmesini öğrenip para kazanarak babamın medreseden ayrılıp öğretmen okulunda okumasını sağlamıştır. Biz çocuklarımızın da iyi bir eğitim almamız ve istediğimiz düzeye ulaşmamız için gerek babam sağ iken, gerek öldükten sonra bizlere elinden gelen bütün yardımı yapmış, oğullarımızın eğitimlerini uzaklarda yapmalarına ve oralarda yaşamalarına karşı en ufak bir yakınmada bulunmamıştır.

Çocuklarının işlerini en ince ayrıntısına kadar sorup öğrenmiş, yeni atılımlarında onlara hep bilgi ve kuvvet kaynağı olmuştur. Bunun en yakın örneği, oğlunun yeni yaptıracığı binanın temel taşını oymak için Amerika'ya kadar gitmesidir. Bu olay oranın yerel gazetelerinde bile yer almıştır.

Annem, babam gibi Atatürk'e hayrandır. Mahallemizde ilk çağdaş kıyafete giren odur. Yeni yazıları hemen öğrenmiştir. Gittiği yerlerden yazdıkları mektuplar çeşitli haberlerle doludur. Yeni yapılmakta olan binaları, yolları, buralarda kullanılan malzemeleri, nasıl yapıldıklarını anlatırken sosyal ve politik haberleri yazmayı asla unutmaz. Bu mektupları okursanız, bu kadın bir de eğitim görseydi neler olurdu, diye düşünmekten kendinizi alamazdınız. Gazeteleri spor sayfalarına kadar okur ve arkadan yorumlarını, eleştirilerini yapmadan duramaz.

Annem dini bütün bir kadındır. Beş vakit namazını, orucunu ve son yıllarda üç aylar orucunu bırakmamıştır. Arabada namaz vakti gelince namazını olduğu yerde kılar, duasını yapar. Ona göre kible ve inanç insanın içindedir. Arapça Kur'an okumasını bildiği halde Türkçesini okur ve Atatürk'e onu Türkçeye çevirttiği için hep dua eder. Çünkü Kur'an'daki "Kur'an'ı anlayasınız diye Arapça gönderdim" ayeti onu çok etkilemiş. "Dinimizi doğrudan doğruya Tanrı'nın yazdıklarından öğrenmemiz gerek, başkalarının ağzından değil" der. Softalığı hiç kabul etmez. Laikliğin dinsizlik olmadığını ilk anlayanlardandır. Laiklik kanunumuza girdikten bir süre sonra bana, "Kızım, insanlarımız dinini bırakmaya ne de hevesli imiş, sanki Atatürk laiklik deyince onlara dininizi bırakın dedi" demişti. Kendisinin dinimize karşı büyük bir bağlılığı olmasına karşın etrafındakileri asla zorlamaz, bu insanın içinden gelmelidir, der. İnsanların bulunduğu zamana uymak zorunda oluklarına inanır. Bizlerle beraber sinemaya, tiyatroya, konsere, baloya, operaya giderek bizler gibi eğlenmesini bilir. Seyahate bayılır. Bugüne kadar iki kez Almanya, dört kez Amerika'ya gitmiş ve her seferinde birer sene orada kalmıştır. Dil bilmediği halde oralarda televizyon programlarını zevkle izleyebilmiş, bazen mektupla, bazen döndüğünde onlardan bize birçok konular anlatmıştır.

Annem kendi kendini meşgul etmesini bilir. Onun hiç “Sıkılıyorum” dediğini duymayız. 82 yaşında olduğu halde yemek yapar, dikiş diker. Torunlarına, gelinlerine, kızına son moda elbiseler dikmekten büyük zevk alır. Ördüğü yatak örtüleri, hırkalar, kazaklar görülmeye değerdir. Herkes onunla konuşmaktan hoşlanır. Özellikle gençler onu çok sever, çünkü onların problemlerini dinlediği gibi, düşüncelerini de anlamada güçlük çekmez.

Annemi şöyle özetleyebilirim: O akıllı, çalışkan, vatan ve milliyet duyguları çok güçlü, açık ve ileri görüşlü, şakacı, nükteli, her konu ile ilgili, hayata bağlı, zorluklardan yılmaz, dinine bağlı, laik, tam bir Cumhuriyet kadını ve sözünü dinletebilen bir anne, kayınvalide, büyükannedir. Ailenin bilgi ve güç kaynağı, üzerimizde parlayan bir güneş, bizleri birbirimize bağlayan kopmaz bir bağ, aramızda bir altın toptur sevgili annem.

Muazzez Çığ

Annenize unutulmaz bir hediye vermişsiniz.

Gazeteden annemi arayıp durumu anlatmışlar. Birkaç fotoğrafını da çektiler o zaman. Çok mutlu olmuştu.

Biraz da sizin annelik hikâyelerinizi dinlemek isterim. Siz ilk kez kaç yaşında anne oldunuz?

Yirmi sekiz yaşındaydım. Evlendikten sonra İstanbul'a taşınmıştık. O zamanlar Çarşıkapı'dan Sultanahmet'e taşınmıştık. Müzeye daha yakın bir mevki seçmiştik. İlk çocuğum İstanbul'da doğdu. Tam o dönemlerde babamı kaybettik. Babamın vefatının ardından annem bizimle yaşamaya başladı.

Annelere Tavsiyeler

İnsanın başına gelebilecek en güzel şey evlat sahibi olmak. Kendi vücudunuzdan bir parçaya can veriyorsunuz. İnanılmaz

bir his. Bazen daha mutlu olamayacağını hissettiğin anlar olur ya, işte öylesi bir şey. Kelimelere nasıl dökülür bilemiyorum.

Çocuğun olduğu zaman hayatının odak noktası birden değişiyor. Hayatta aldığın her karardan önce çocuğun bir kez gözünün önüne geliyor. Daha kundakta bir bebekken onun nasıl bir eğitim alacağıyla, nasıl bir çevrede büyüyeceğiyle, nasıl insanlarla tanışacağıyla ilgili onlarca kaygın oluveriyor. Bir yandan da sağlıklı kalabilmesi için azami dikkat gösteriyorsun. Çok zor ama çok güzel.

Çalışan bir kadın olarak anne oldunuz. Zor oldu mu?

Ben o dönemlerde müzede çalışıyordum. O yüzden çocuklarımla daha çok annem ilgileniyordu. Anneme gözü kapalı güveniyordum. Çünkü hem çocukları çok sever ve onlarla vakit geçirmekten keyif alır hem de çocuk terbiyesini çok iyi bilirdi. Hakikaten çocuklarım annemin verdiği terbiye ve ahlak ile çevrelerinden takdir gören insanlar oldular.

Büyükanneler torunlarını bir başka güzel yetiştiriyor. Çünkü kendi çocuklarında edindikleri tecrübeleri torunlarında uygulama fırsatları oluyor. Her zaman söylenir, torun evlattan daha kıymetli gelirmiş insanlara. Torun, ceviz içi gibi bir şey sanki.

Ay ne güzel söyledin! Sert bir kabuğun içinden çıkmış bir ceviz içi gibi. Benim annem de torunlarına öyle kıymet verirdi. Bizi nasıl yetiştirdiyse aynı kurallarla ama daha büyük bir ihtimamla çocuklarımın üzerine eğildi. Belki bizi yetiştirirken yaptığı şeylerden bazılarını hata olarak gördüyse onlardan uzak durmuştur evlatlarımda. “Torunlar evlatların faizi” derdi. Ne demek istediğini ben de torunum olunca anladım. Şimdi de torunumun oğlu oldu, bu da artık sütün kaymağı sayılır herhalde.

Siz daha çok derslerine yardımcı oluyordunuz çocuklarınızın anladığını kadarıyla.

Evet. Çocuklar okula başladıktan sonra tüm dersleriyle ilgilendim. Eğitimlerini hep çok önemsedim. Akşam oldu mu onları karşıma alır o gün işledikleri dersleri tekrar eder, ev ödevlerini kontrol ederdim. Bilemedikleri ya da anlayamadıkları bir şey olduğunda onları açıklamaya çalışırdım. Ben okula gitmeden önce okumaya başlamışım. Çocuklar benim gibi olmadılar. İkisine de okul hayatları boyunca yardımcı oldum. En çok da matematikte. Pek sevmezlerdi matematiği, zorlarına giderdi.

Ortaokula geçtikten sonra biri Alman diğeri de Fransız okuluna gitti. Dil öğrenmelerini çok istemiştim. Mesela Fransızların eğitim sistemi berbattı. Örneğin çocuklara bir metin verirlerdi ve ezberlemelerini isterlerdi. İyi de bu metin ne anlama geliyor? Çocuklara ben tercümeler yapardım da ezberlemeye çalıştıkları metnin manasını kavrarlardı.

Çocukların derslerinin dışında bir de giyimleriyle çok uğraşıyordum. Dikiş işleri elimden gelirdi. Kötü bir terzi değilimdir. O zamanlar “Burada Dergisi” isminde bir dergi vardı. O dergiyi takip eder, dergiden modeller çıkarırdım. Çıkardığım modelleri de çocukların üzerine olacak ölçüde dikerdim.

Annelerimizle benzeşen noktalarımızdan bahsetmiştik. Haydi bunu biraz daha derinleştirelim. Annelerimizden başka neler alıyoruz? Hayatımızda nasıl izleri kalıyor?

Annelik her zaman koşulsuz sevgi vermekle özdeşleştirilir. Anne ve kız ilişkisi biraz bağımlılık biraz da bağılılık içeren ilginç bir ilişki biçimidir. Belli bir yaşa gelene kadar annelerimiz en çok iletişimde olduğumuz insanlar oluyorlar. Bu da etkilenmeye açık ciddi bir dönem demek. O yıllarda kız çocuklarında annelerine karşı ciddi bir hayranlık duygusu oluşuyor. Yönetmesi zor bir süreç. Eğer bu etkilenme sürecinin sonunda anne olarak bu hayranlığa alıştıysanız ve kızınızın ergenlik çağı ile yeni yeni başlayan “hayır”larını kabul etmekte zorlanırsanız aranızdaki ilişkiyi dinamitleyebilirsiniz. Çocuğunuzun size bağımlı olmaktan çıkışını hazmedebilmeli, onun bağımlılığının bağımlısı olmamalıdır.

Kadınlar İçin Bir İdol: Türkan Saylan

Anneniz dışında hayatınızda iz bırakan güçlü kadınlar oldu mu?

Burada Türkan Saylan'dan bahsetmek isterim. Kendisiyle yakın bir ahabplığımız oldu. Onun mücadelesi beni her zaman çok etkilemiştir. Türkiye'nin böyle yüksek karakterli kadınlara her zaman ihtiyacı oldu. Gerek kız çocukları gerekse cüzzamlı hastalar için verdiği mücadele çok değerlidir. Bir kadının neler yapabileceğini herkese gösteren harika bir örnek. Bütün kadınlar için çok güzel bir model. Tam bir Atatürk ve Cumhuriyet kadını. Bizim tanışmamız Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ni kuracakları zamana denk gelir. O zaman beni aramışlar fakat ben Amerika'daydım. Dönünce aradım ve bir araya geldik. Bir araya geldikten sonra çok yakın olduk ve birbirimizi çok sevdik. Vefatına kadar hep yakın bir ilişkimiz olmuştu.

Siz de Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin kurucu ekibindensiniz yani.

Yönetim kurulunda ben de vardım. Türkan ile devamlı iletişim halindeydik. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ni hep çok önemsedim çünkü çok zor bir işe girildi. Sorun sadece kız çocuklarına okul ve öğretmen götürememek değildi. Babalar, kız çocuklarını okula göndermemek için ciddi bir direnç gösteriyorlardı. Hatta öyle ki bazı babalar kızlarını okula göndersinler diye dernek tarafından aylığa bağlandı. Kızların eğitim hayatları bitene kadar babalarına ayda 100 lira para ödeniyordu, ki o dönem de bu ciddi bir paraydı. Türk halkı bu derneğin çalışmalarını çok sıkı sahiplendi. Halkın her tabakasından büyük destekler görüldü. Bütün bu çalışmalar sadece halkın bu derneğe inanması sonucu, hür iradeleriyle bağışladıkları paralarla finanse edildi. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği sayesinde Türkiye'nin dört bir tarafından kız çocukları eğitimle buluşabildi. Bugün o kızlar meşaleyi devraldı, hâlâ dernek için çalışmaya devam ediyorlar. Bütün bunları başlatan Türkan Saylan oldu.

Bu dernek fikri nasıl ortaya çıktı?

Bakmak ve görmek arasındaki farkı bilirsin. Bu, tamamen görmeyi bilmek meselesi. Yaşadığı topluma karşı sorumluluk hisseden herkes o toplum için iyi izler bırakacak işler yapmak ister. Bunu adını ölümsüzleştirmek amacıyla değil, daha yaşanılır bir toplum yaratabilmek için yapar. Türkan öyle birisiydi, gerçek bir Türk aydınıydı. Cüzzamlı hastalar için Anadolu'nun köylerini karış karış dolaşıyordu. Ücra köylerde, kasabalarda, mezralarda sadece muhatap olduğu hastalara değil aynı zamanda kız çocuklarının durumuna da bakıyordu. Kafasını çevirip hayatına devam etmemiş yani. "Bu çocukların muhakkak elinden tutulmalı" diye düşünmüş ve harekete geçmiş. Tarihte böyle küçük kararların büyük etkilere yol açtığı sık sık görülür. Dağın yamacından yuvarlanan bir kartopunun dev bir çığa dönüşmesi gibi büyüdü dernek. İşte, ideal insan, o kartopunu yapmayı kendine görev addedendir. Türkan'ın başlattığı mücadele bugün hâlâ devam ediyor.

Mücadele bitmedi yani.

Biter mi kızım? Sorun bitmedi ki, mücadele bitsin. Bugün hâlâ bazı insanlar kız çocuklarını oğlan çocuklarından daha değersiz görüyorlar. Onları eğitimden mahrum bırakmayı doğru bir tutum olarak görüyorlar. Küçük yaştaki kız çocuklarının evlenmesini normal karşılıyorlar. Böyle bir ortamda mücadele bitmez, harlanır. Cehalet, sesimizi çıkarmadığımız, onunla mücadele etmediğimiz oranda kuvvetlenir. Bizim cehaletle olan mücadelemiz onu yok edene kadar bitmeyecek. Bugün Türkan yok ama onun meşaleyi teslim ettiği binlerce kadın var.

Türkan Hanım'ın vefat haberini nasıl aldınız?

Hastalığını zaten yakından takip ediyordum. Yaşadığı tüm sıkıntıyı arkadaşları olarak biz de yaşıyorduk. Vefat haberini alınca çok üzüldüm çünkü son zamanlarında çok eziyet ettiler ona. Gerici, liboş, bölücü, cemaatçi koalisyonunun kumpas davalarıyla,

hiç hak etmediği bir muameleyle karşı karşıya kaldı. Türkiye'ye bu kadar katkı sağlamış, değer üretmiş ve suçlandığı faaliyetlerle hiçbir alakası olmadığı herkesçe malum bir insanın bu duruma sokulmasına hâlâ çok sinirleniyorum. Çok ciddi bir ahlaksızlıktı bu. Kızların okumasından rahatsız olanlar, Türkan'a hasta yatağında bu zorlukları yaşattılar. Ama o gün dokunduğu genç kızlar, bugün belki anne oldular, eminim ki başarıdan başarıya koştular. Onların yetiştirdiği çocuklar da okuyacaklar ve güzel bir geleceği inşa edecekler. Bu bir bayrak yarışı kızım.

Kadına Şiddetle Nasıl Mücadele Edilir?

Türkiye'deki kadınların sorunları, maruz kaldıkları zorbalıklar, önlerine çıkan engeller üzerine konuşmak istiyorum. Biliyorsunuz bugün en ciddi sorunlarımızdan biri erkek şiddeti ve kadın cinayetleri. Hemen her gün televizyonda, gazetelerde, internette şiddet haberleri görüyoruz. İşin kötüsü toplumun gelişimine bağlı olarak zaman içerisinde azalarak bitmesi beklenen şiddet, artarak devam ediyor. Korkunç bir vaziyet. Eskiden de böyle sorunları var mıydı Türkiye'nin?

Yoktu demek bu ülkede şiddet görmüş belki milyonlarca kadına haksızlık olur. Mutlaka vardı fakat bu boyutta büyük

**CEHALET, SESİMİZİ
ÇIKARMADIĞIMIZ,
ONUNLA MÜCADELE
ETMEDİĞİMİZ ORANDA
KUVVETLENİR.**

bir problemimiz hiç olmamıştı. İş öyle bir noktaya geldi ki kadınlar sadece kadın oldukları için sudan sebeplerle ve en kötüsü sistematik olarak öldürülüyor. Yaşadığımız dönemin politikası da bu cinayetlere ciddi bir biçimde çanak tutuyor. Bazen neden harekete geçilmediğini anlayamıyorum. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’de insanları yüksek oranda etkileme potansiyeli olan bir kurum. Kadınlara yönelik şiddeti durdurmak için bir hareket başlatmamasına anlam veremiyorum. Belki sorunu kökünden çözemez ama 15 yaşındaki kız çocuklarının evlenemeyeceğini açıklasa sorunun çözümüne yapıcı yönde katkı sunmuş olur. Küçük kız çocukları töre, gelenek ya da dini kurallar gibi gerekçelerle daha kendileri çocukken evlendiriliyorlar. O çocuk evlilikten ne anlayacak? Ezilmekten başka, zulümden başka ne görecek? Bu günah değilse günah olan nedir?

Ne yapılmalı?

Bugün yapılacak en mühim şey bu sorunu çözmekle yükümlü olan kişileri ve kurumları harekete geçirmek veya harekete geçmeye zorlamak. Bir devlet görevlisi, bir din adamı, bir erkek “15 yaşında kız çocuğu evlenebilir”, “Kadının yeri evidir”, “Annelik en güzel kariyerdir” gibi laflar ettiğinde binlerce kadın tarafından protesto mektubu almalı. Türkiye’nin kadınları haklarını gökten inmiş bir biçimde almadı. Milli Mücadele’de erkeklerle omuz omuza savaştı, bedel ödedi, erkeklerle birlikte yeni bir hayat kurdu; bu hakları kazandı. Bu kazanımları ellerinden almaya çalışanlar olduğunda hep birlikte ayaklanmalılar. Unutmamalı ki bizim devrimimiz bir kadın devrimidir.

Hayatın her alanında erkek şiddetiyle ilgili protestolar gerçekleştiriliyor ama şimdiye kadar bir sonuç alabilmek mümkün olmadı. Acaba sorun toplumun bu yanlışa devam etme noktasındaki direncinde mi yoksa protesto biçimlerinde mi?

Alman yazar Stefan Zweig’in çok güzel bir tabiri vardır, tarihe yön veren belirleyici anlar için “insanlığın yıldızının parladığı anlar” der. Kişisel yaşamlarımız içerisinde yıldızımızın par-

ladığı anlar; sesimizi yükselttiğimiz, “hayır” diyebildiğimiz anlar var. Hakkını aramayı bilen, “hayır” deme cesareti gösterebilen, haksızlığa karşı diklenebilen toplumlar şahsiyetli bir yaşam kurmayı becerebilirler. Her şeyden önce sosyal hayatımızda kadın-erkek ayrımcılığını ortadan kaldırmaya çalışacağız. Daha sonrasında olumsuzlukları protesto ederek sistemi harekete geçmeye mecbur hale getireceğiz. Ne diyor Âşık Veysel? “Harekete kimse mâni olamaz.” Başarıya aç, gözünü yükseklere dikmiş bir kadının karşısında kimse duramaz. Amerika’da bir senatöre, “10 protesto mektubu alırsan ne yaparsın?” diye soruyorlar, “Mektupları yırtar atarım” diye cevaplıyor. 50 mektup aldığında biraz düşüneceğini, 100 mektup aldığında ise harekete geçeceğini söylüyor. Toplumsal tepkiler ısrarla devam ettirildikleri müddetçe sonuç getirir.

Tek tek mücadele etmek mümkün mü? Bir kadın kendi hayatında nasıl mücadele edebilir?

Mücadelenin büyüğünün ya da küçüğünün olmadığını iyi bilmeliyiz. Bak sana bir olay anlatayım. Benim bir tanıdığım, bir gün dünürleri tarafından yemeğe davet edilmiş. Fakat evde kadınlarla erkekleri ayrı ayrı oturtmaya kalkmışlar. Kadın, “Ben kocamdan ayrı oturmam” deyip karşı çıkmış. Böyle bakınca küçük görünebilir ama sıradan bir insan yaşamı için sosyal ilişkilerini yıkabilecek kadar radikal ve cesaretli bir hamle. Bu küçük tepkinin sokaklarda kadın hakları için yürüyüş yapmaktan eksik bir tarafı yok. Hepimiz kendi habitatımız ekseninde güzel bir yaşam kurmak için mücadele edeceğiz. Başka bir çözüm bilmiyorum.

Bu söylediğinizi çok kıymetli buluyorum. Küçük bir çevrede çıktığımız bir kıvılcım bütün toplumu aydınlatacak bir meşaleye dönüşebilir. Bu noktada herkese rol düşüyor.

Bütün ayrımcılıkların temelinde sevgi eksikliği yatar. Toplumun her kesimine sevginin değerini öğretmeliyiz. Aileden başlayarak toplumun her katmanına sevgi ile bir araya gelmeyi

öğretebilirsek daha yaşanılabilir bir toplum var edeceğiz. Dünyayı değiştirmek isteyen önce kendini değiştirerek işe koyulacak. Çünkü dünyayı değiştirmenin ilk adımı kendini değiştirmektir. Ayrıca kendini değiştiremeyen hiçbir şey değiştiremez. Bu noktada hepimiz elimizi taşın altına koyar, bu büyük mücadeleyi bir avuç idealist insanın sırtına yüklemesek sonuca ulaşacağımızdan şüphe duymuyorum.

Şiddet eğilimini neden daha çok erkeklerde görüyoruz Muazzez Hanım?

Modern hayat nedir? Bugüne bakarsak modern kıyafetlerle orman kanunlarını devam ettirdiğimiz bir süreç. Tarihin ilk çağlarında da büyük balık, küçük balığı yiyordu; bugün de... Küçük balıklar bir araya gelip büyük balığa karşı koymadıkları, aralarındaki küçük balıklardan birini büyük balığın merhametine bıraktıkları sürece büyük balıklar, küçük balıkları yemeye devam edecek. Bugünün dünyasında gerek ekonomik gerek kültürel gerekse psikolojik olarak güçlü olanın tahakkümü altındayız. Dünyanın süper güçleri küçük ülkelerin politikalarını belirliyor. Küçük ülkelerin politik liderleri o ülkenin toplumunun yaşamını belirliyor. Toplumsal değerler ve anlayışlar bireylerin hareket alanını belirliyor. Gücü yeten gücü yetene. Şiddet eğilimiyle ilgili tablo da bundan çok farklı değil aslında. Fiziksel olarak kuvvetli olan erkek türü, tahakkümünü kurabilmek ya da kurduğu tahakkümü sürdürebilmek adına ilkel bir dürtüyle gücünü kadının üzerinde deniyor. Diyalogla istediği sonucu alamayan erkekler şiddetle sonuç alabileceklerini düşünüyor. Bunun yetiştirilme kültürümüzle ilgisi var. Aileleri tarafından kayırılarak büyüyen erkek çocukları benzer bir kayırmayı ilişkide oldukları kadınlardan göremediklerinde konfor alanlarından çıkarlar. Bu konfor alanı ihlali, onları hiç bilmedikleri bir alana düşürür ve ne yapacaklarını bilemediklerinden şiddete başvururlar. Devletlerin tepkileri de buna benzerdir. Alışık olmadıkları protesto biçimleriyle karşılaştıklarında en sert biçimde, şiddetle müdahale ederler. İşte ataerkil düzen dediğimiz şey tam olarak budur.

Türkiye'nin her dönemine tanıklık etmiş bir kadın olarak, bu ülkenin kadınlar için yaşamanın çok zor olduğu bir ülke haline gelebileceğini hiç hayal etmiş miydiniz?

İşin bu raddeye gelebileceğini hiç düşünmemiştim. Daha önce de kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet haberleri olurdu. Fakat son 20-30 yılda şiddet sistematik ve sebepsiz hale geldi. Müthiş korkunç bir tablo bu. Hem Türklerde hem de Anadolu'da tarih boyunca kadınlar el üstünde tutulmuş, bırakın eşitliği tanrılaştırılmış ve doğanın kendisi sayılmış. Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplumda kadınlara yönelik bir hassasiyet vardı. Koskoca bir millet el ele verip bir Milli Mücadele gerçekleştirdi. Kadın, erkek, çocuk demeden herkes elinden ne geliyorsa ortaya koydu ve bir ülke yarattı. Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi gibi bir mücadele tarihte çok az görülmüştür. 600 yıllık bir imparatorluk bütün gürültüsüyle çökmüş, Birinci Dünya Savaşı sonucu elde hiçbir şey kalmamış. Anadolu'nun ortasına kadar işgal kuvvetleri gelmişler. Eskişehir'de Yunanlar var. Bugün baksan Anadolu'nun ortası. Böyle bir tablonun içinde Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan bir avuç asker ile savaşmak zorundasınız. Dolayısıyla kadınlara çok iş düştü. Bunun meyvesini de Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber aldılar. Türkiye, kadınlara karşı hassasiyetini o dönemin en yüksek haklarını vererek gösterdi. Bir örnek ülke haline geldik. Zaman içerisinde Atatürk devrimlerinden uzaklaşmak, hükümetlerin bu devrimlerle mücadele etme isteği ve Arap özentiliği kadınların yaşam koşullarını gitgide ağırlaştırdı. Hükümet politikaları, Cumhuriyet'in evden sokaklara, iş hayatına taşıdığı kadınları tekrar evlere mahkûm etmeye çalıştı.

Bugün gelineen noktada günlük hayatta nasıl bir sonuç görüyorsunuz?

Bir değerle sistematik olarak bu kadar çok mücadele ederse-
niz bazı temel taşları yerinden oynatırsınız. Bazen kızım televiz-

yondaki kadın programlarını açıyor. Gördüklerime ve duyduklarıma inanamıyorum. Benim gördüğüm, toplumda, kadın-erkek demeden, temel bir ahlak problemi yaşandığı. Birbirlerini aldatan insanlar, gayrimeşru çocuklar... Artık gündüz saatlerinde televizyona baktığımda sadece rezillik görüyorum. Böylesine yozlaşmış bir toplumda bu kadar çok şiddet vakasının olması bazen şaşırtıcı da gelmiyor açıkçası. Eğitimdeki yozlaşma toparlanabilir ama bir toplumda ahlak genel olarak bozulursa bunun toparlanması çok ama çok zordur.

Şimdilerde sosyal medyadan tanışmak ve buluşmak normal kabul ediliyor. Buralardan doğan ilişkiler sonucunda da cinayetler işlenebiliyor. Siz teknolojiye entegre olmayı başarmış, çağı yakalamış birisiniz. Sosyal medyadan flört etmeye nasıl bakıyorsunuz?

Hepsinden önce şiddetin sadece tanımadığımız insanlardan gelmediğini bir kez daha belirtelim. Sen kendi kitabından pay biç. İnsanların babaları, abileri, amcaları, kuzenleri, dedeleri, komşuları, yakın akrabaları kadınlara cinsel istismarda bulunabiliyor. Bu noktada sosyal medyadan tanışmayı çok garip karşılamıyorum. Çağ değişiyor, insanların karakterleri olduğu gibi birer sanal kimlikleri de var ve bu kimlikler kendileriyle ilgili çok ciddi bilgi verebiliyor. Fakat yine de bir gencin buralardan flörtler yaşamasını riskli görüyorum. Uzun zamandır tanıdığımız insanların şiddetine hiç beklemediğimiz anlarda maruz kalabi-

İNSAN BU DÜNYADA AKLI KADAR YER KAPLIYOR.

liyorken tanımadığımız, sadece sanal profillerini gördüğümüz insanlara karşı bence daha temkinli yaklaşmalıyız. Baksana, gencecik kızlar her gün birbiri ardına öldürölüyorlar, tecavüze uğruyorlar, şiddet görüyorlar. Hukuk sistemimiz kadına yeterince güvenmediği için bizler biraz daha ihtiyatlı davranmalıyız. Başımıza bir şey geldikten sonra faillerin cezalandırılması sadece toplumun kalanı için fayda sağlıyor, bizim için artık çok geç oluyor. Buna ek olarak genel anlamda sosyal medyayla ilgili aklıma şu soru geliyor: Bu mecraların hepsinin sloganı ortaya çıktıkları son 15 yıldan beri “dünyayı daha iyi bir yer yapmak” olduğu halde, dünya bugün nasıl bir yer?

Bütün bu olumsuz tablonun dışında toplum olarak içimizden çok başarılı kadınlar da çıkarıyoruz. Hayatın her alanında parmakla gösterilen, örnek alınan güçlü kadınlar. Siz de bunlardan birisiniz muhakkak. Bir Türkiye Cumhuriyeti kadını olarak bu başarıları neye bağlıyorsunuz?

Her şeyden önce kadının kendi dünyasının genişliği ona başarıyı getirir. İnsan bu dünyada aklı kadar yer kaplıyor. Zihin dünyası geniş kadınlar yaşadıkları hayatı başka taraflardan da görebilme kabiliyetine sahiptirler. Başarıya aç, gözünü yükseklerle dikmiş bir kadının karşısında durabilecek bir güç yoktur. Bütün kısıtlamalara ve engellemelere rağmen kadınlar tarihin her döneminde büyük işler yaptılar.

Kadının kendine olan güveninin yanı sıra onu destekleyecek bir aile de yardımcı kuvvet olarak çok önemlidir. Anne, baba, eş, çocuklar... Ailede kim varsa onların desteğini almak başarı için kamçılanmak noktasında büyük bir etken oluyor. Biliyorsun, mutlu ve huzurlu bir yaşam başarı için çok önemlidir. Örneğin, eşim yaptığım işlerde destekçim olmasaydı hayat çok zor bir hale gelirdi. Yapacağımdan geri kalmazdım ama muhtemelen ayrılırdık. Eşim karşımda durmak yerine yanımda durmayı, arkamda olmayı ve beni her zaman koşulsuz desteklemeyi tercih etti. Bu noktada ona müteşekkirim. Başarımanın sebebi eşim değildi, fakat başarılı olmam için ne zaman ihtiyacım olsa hep oradaydı.

Sizce kadın mücadelesi nasıl sonuçlanacak? Kadınlar hak ettiklerini alabilecekler mi?

Bunu örgütlenebilme kabiliyetimiz gösterecek. Örgütlü bir toplumun, hareketin önünde hiçbir şey duramaz. Normal şartlar altında sular bulundukları kabın şeklini alırlar. Fakat düzenli akan sular devasa kayalar kendi akış yollarına göre şekillendirirler. Kadınlar mücadelelerinin arkalarında durdukları, var olma kavgasından geri durmadıkları ve seslerini yükseltmekten vazgeçmedikleri sürece hayatın her alanında kendilerine yer bulacaklar ve hak ettikleri güzel geleceği kuracaklardır. Bu noktada hiç şüphem yok. Eğitimimiz için mücadele edeceğiz, işimiz için mücadele edeceğiz, ekonomik bağımsızlığımız için mücadele edeceğiz, boyunduruk altına girmemek için mücadele edeceğiz. Hayat, bir mücadeleler bütünüdür. Bu mücadeleyi kıymetli kılan gösterdiğin çaba ve inandığın değerlerin yekûnüdür.

8. BÖLÜM

TÜRKİYE NASIL GELİŞİR?

Hayalimdeki Türkiye, Atatürk'ün yaşadığı zamanlardaki gibi bir Türkiye. O yıllarda koca bir nesil olarak hepimiz tek bir ortak amaç etrafında kenetlenmiştik.

Bir Türkiye Hayali

Muazzez Hanım, bu bölümde günümüz Türkiye'si için neler düşündüğünüz üzerine biraz konuşalım istiyorum. Zira, hayat tecrübenizle bugünü anlamamıza yardımcı olabileceğinize inanıyorum. Milli bilincin çok yüksek olduğu bir çağda doğup büyüdüğünüz ve Türkiye'ye başka bir yerden bakıyorsunuz. Nasıl bir Türkiye hayal ediyorsunuz?

Genellemek bizi doğru sonuca ulaştırır mı emin değilim fakat toplumun büyük kısmının tahammül eşiğinin artık çok düşük bir noktaya geldiğini söylemek sanırım yanlış olmaz. Toplumun genelinde gerginlik sezinliyorum. Bu bence kötü bir tablo. Gerilimin bu denli yüksek olduğu toplumlarda sözün hükmü azalır, insanların birbirleriyle iletişimleri yok denilecek noktaya varır ve sonucunda en ufak kıvılcımlardan büyük yangınlar çıkar. Ne yazık ki ülkenin içinde bulunduğu durum hepimizi tahammülsüzleştiriyor. Toplum, tüm katmanlarıyla bu sinir bataklığından çıkmanın yollarını aramaya başlamalı. Yoksa yaşanmaz bir hayatın ortasında buluvereceğiz kendimizi.

Benim hayalimdeki Türkiye, Atatürk'ün yaşadığı zamanlardaki gibi bir Türkiye. O dönemde ülkemiz henüz yeni kurulmuş ve ayakta durmaya çalışan bir devlettir. Dünyada da barış rüzgârları esmiyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyuluyordu. İnsan böyle zamanlarda ülkesine çok daha fazla düşkün oluyor çünkü sarılacak başka bir dalınız yok. İşte o yıllarda koca bir nesil olarak hepimiz tek bir ortak amaç etrafında kenetlenmiştik: Bu topraklar için emek vermek, ülkemizi ve ulusumuzu yükseltmek ve devleti daha ileri taşımak. Yol haritamızı Atatürk, 10. Yıl Nutku'nda çok güzel çizmişti. "Yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız." Ben o günleri çok özliyorum. Bunu her fırsatta, her yerde dile getiriyorum.

Türkiye'nin Atatürk'ün gösterdiği hedef doğrultusunda muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkması ancak bu anlayış değişikliği ile gerçekleşebilir.

O yılların Türkiye'si ile bugünkü Türkiye pek birbirine benzemiyor elbette. O yıllarda 15 milyon nüfuslu küçük bir ülkeydik, bugün ise 85 milyonluk büyük bir nüfusumuz var. Devasa bir potansiyel taşıyoruz. Ulusun bu potansiyelinin büyük bir bölümünü oluşturan ve devrimleri ileri taşıyacak nitelikli kadroların çoğu Anadolu devrimini beğenmeyip, terk edip, çözümünü ithal ideolojilerde veya mandacılık ve emperyalizm maşalığında aradı. Bu tutum Türkiye'ye çok zarar verdi ve hâlâ da veriyor. Türklüğünden utanan mı istersin, ulus devleti yıkmak isteyen mi istersin. Tek yapmamız gereken ulusun bütün potansiyelini en doğru şekilde kullanmak. O yılların cumhuriyeti benim hayalimdeki cumhuriyettir. Halkın devlet için, devletin de halk için çalıştığı, karşılıklı olarak birbirlerine sorumluluk hissettikleri yıllardı. Benzer bir dönemi inşa etmek için hukuk ve eğitim alanında bazı reformların yapılması şart. Bu iki dinamik, ülkenin geleceğine daha sağlam bir noktadan bakabilmek için hayati önem taşıyor. Bildiğin gibi, eğitim üzerine söyleyecek çok sözüm, beyan edecek çok derdim var. Örneğin memleketin çok büyük bir bölümü Türkiye'de hukukun adilane bir şekilde işlediğine inanmıyor.

Hukuk ve eğitimdeki problemlerin yanı sıra Cumhuriyet'in en büyük kazanımı olan kurumlara güven, yok olmuş durumda. Bugün ülkemizdeki insanların çok büyük bir kısmı devlet kurumlarına, bu kurumların açıklamalarına ya da kampanyalarına güvenmiyorlar. Özellikle Diyanet'in geldiği nokta içler acısı. Atatürk, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurarken dini alandaki hurafelerin ve uydurmaların önüne geçmeyi hedefliyordu. Fakat geldiğimiz noktada Diyanet bunlarla uğraşmayı geçtim, bu hurafeleri ortaya çıkaran tarikatlara sesini çıkarmıyor. Birisi çıkıp "13 yaşında kız çocuğu evlenebilir" diyor, kimseden bir tepki gelmiyor. Bunlar olmaz. Diyanet'in dinimizi insanlara doğru bir yerden aktarması ve toplumdaki sevgi bağını güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapması gerekir. Sevgi olmadığı zaman toplum-

lar dağılır. Çöküş, sevgisizlikle başlar. Biz son yıllarda sevgi ve toplumsal ahlak duygumuzu kaybettik. Bugün bir gazeteyi elimize alıp birlikte okuyalım. Tüm haberleri okuduktan sonra birlikte ülkenin bir fotoğrafını çekelim. Kim diyebilir ki bu ülkede sevgi hâkim? Kim diyebilir ki bu ülkede ahlak duygusu gelişkin ve topluma sirayet etmiş?

Türklerin Tarihte Nasıl Bir Yeri Var?

Birlikte bir gazeteye bakarak değil de tarihe bakarak bir fotoğraf çekelim. Türk insanı kimdir? Tarihte Türklerin nasıl bir yeri var?

Bu soruyu soracağın birçok yabancı tarihçiden aynı cevabı alırsın: “Türkleri tarihten kaldırırsan ortada tarih kalmaz.” Tarihin en büyük ve özel topluluklarından birisi Türkler. Aynı zamanda da tarih yazımı içerisinde çok kez hakkı yenmiş ve kasti olarak tarihteki yeri küçültülmüş bir topluluğuz. Genel kanıya göre Türk ismi, MÖ 3. yüzyıla dayanıyor ama yapılan çalışmalardan benim gördüğüm şudur ki, Türklerin tarihi çok daha eskiye dayanıyor. Örneğin, Türkçenin tüm dillerin anası olması hiç de hafife alınacak bir konu değildir. Türkçe, içerisinde harika bir matematik barındıran özel bir dildir. Kendi içerisinde bir disiplin sahibi olabilen dil sayısı çok azdır. Dünyanın her yerinde Türkler ile akraba bir toplum bulmak mümkündür çünkü Türkler, dünyanın dört bir yanına başka isimlerle dağılmış.

Türk insanını diğer milletlerden ayıran başlıca özellikleri neler?

Türkler çok ilginç bir topluluk. İçerisinde her zaman tezatlar barındırmış bir kültürden geliyoruz. Hem bana çok ilginç gelen hem de tam olarak Türkleri tanımlayan bir özelliği vurgulamak istiyorum: Savaşçılığı çok iyi biliyoruz. Hemen hemen bütün destanlarımızda atlar, oklar, kılıçlar var. Neredeyse tüm kahramanlık hikâyelerimiz büyük savaşçılar üzerine kurulu. Fakat buna tam tezat olacak şekilde savaşı aslında hiç sevmiyoruz.

Bunun yanında zor koşullarda kolayca bir araya gelebilmeyi tarihin her döneminde başarmış bir milletiz. Her ne kadar iç işlerimizde problemler yaşasak da, dışarıdan gelecek her türlü tehdide karşı bir anda tek bir vücut olmayı becerebiliyoruz. Bu birlik duygusunu doğal afetlerden sonra gözlemlemek de mümkün. Ülkemizin herhangi bir yerinde bir doğal afet yaşandığı zaman hemen dayanışma için organize olunur. Bu benim de çok kıymet verdiğim ve sahip olduğumuza mutlu olduğum bir özellik.

Yine geçmişimize baktığımızda, sanat ve bilim alanlarında da sözü geçen bir toplum olduğumuzu görüyoruz. Özellikle kadınlarımızın elde ettiğı her başarı tüm topluma moral veriyor. Göğsümüzü kabartan bu başarılar beni de çok mutlu ediyor. Her zaman diyorum “Devrimimizin en yüksek çağındayız” diye. Bundan 100 sene öncesine kadar bu ülkede kadınlar çarşaf giyiyorlar, okuma yazma bilmiyorlar, eğitim alamıyorlar ve oy veremiyorlardı. Ama şimdi, bilimde, sanatta, sporda çok başarılı kadınlar yetiştiriyoruz. Tabii ki her başarı çok kıymetlidir ama kadınların kazandığı başarılar beni çok daha fazla mutlu ediyor. Her ne kadar sistematik olarak baskı altında olsalar da kadınlar ilerledikleri bu noktadan geri dönüş olmayacağını biliyorlar. Gazetelerde bazen rastlıyorum: Gencecik, hatta bazıları belki oyun çağında çocuklar vakitlerini bir şeyler icat etmeye harcıyorlar. İşte Türkiye’yi bundan 20 yıl, 30 yıl sonra ayakta tutacak damar budur. Ne diyordu Atatürk? “Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir.”

Ülkemizde bir parça yenilik peşinde koştuğunuz zaman, “İcat çıkarma” diyerek size engel olmaya çalışsan, gelişiminize ket vuran kimselere de rastlıyoruz.

Çevrenin seni desteklemesi tabii ki çok önemli ama ben hep insanın içindeki ateşe inandım. Eğer içinde bir ateş taşıyorsan, kafanda bir soru işaretin varsa, bir şeylere tutkuyla bağlanabiliyorsan, sen farkında olmadan harekete geçmek için uykuların kaçıyor. İşte bu duyguya kimse mâni olamaz kızım. Bunu “İnanırsak ve çalışırsak her şeyi başarabiliriz” romantizmi ile

söylemiyorum. Çalışkan bir insanın önünde duracak hiçbir güç olmadığını vurgulamak için dile getiriyorum. Eğer sanata karşı bir kabiliyetin varsa ödüller kazanmasan da yaşadığın çevrede herkes senin başka biri olduğunu bilir. Diğerleri gibi yürümezsin, diğerleri gibi konuşmazsın. Belki tam tanımlayamazlar ama başkasındır.

Yine Türk insanı, genel itibari ile gelişime çok açıktır. 60’larda Almanya’ya gönderdiğimiz misafir işçileri düşünelim. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Almanya yerle bir olmuştu. Tekrar ayağa kalkmak için birçok atılım gerçekleştirdiler ve özellikle sanayi alanında mucizevi bir gelişim gösterdiler. Bu gelişim aynı zamanda ciddi bir vasıfsız işçi gücü ihtiyacını doğurdu. Çünkü, İkinci Dünya Savaşı’nda 6 milyonun üzerinde Alman hayatını kaybetmişti. Sağ kalanların da ciddi bir kısmı yaralıydı. İkinci Dünya Savaşı sadece asker değil sivil ölümlerine de sahne olmuştu. Dolayısıyla Almanya’yı ayağa kaldırmak için “gastarbeiter” denilen misafir işçilere ihtiyaç vardı. Bunların ciddi bir kısmını Yunanistan, İtalya, Yugoslavya ve Türkiye’den sağladılar. Bizim oraya gönderdiğimiz insanların geneli, köylerde yaşayan eğitimsiz kalmış yurttaşlarımızdı. Fakat gittikten kısa bir süre sonra Almanya’nın şartlarına alışıarak bulundukları yere uyum sağlamayı başardılar. Kendi ülkelerinde yıllarca köylerde yaşayan insanlar Almanya’nın büyük şehirlerindeki yaşama hızlıca entegre olabildiler. Onların çocukları Alman sisteminde büyüdüler ve bugün önemli konumlarda bulunuyorlar. Türklerin gelişime ne kadar açık olduklarını onlara bakarak ölçebilmek mümkün bana kalırsa. Almanya’yı Almanlarla birlikte ayağa kaldırdılar. Karı koca fabrikalarda çift mesai çalışarak çocuklarını okullara gönderdiler. Böyle söyleyince biraz hamasi görünüyor biliyorum ama tarihi perspektiften bir bakalım. O yıllarda Almanya’ya misafir işçi olarak giden Türkler, bugün çalışmak için Almanya’ya giden Türk gençlerinden çok daha farklı bir gruptu. Daha az eğitililerdi ve bugünkü gibi şartları olmayan bir ülkeye gidiyorlardı. Ayrıca hep görmezden gelinen fakat çok önemli bir detay daha var. Bugün kimsenin Alman olmakla ya da Almanya’da

yaşamakla ilgili bir sorunu yok. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Avrupa'da neler oluyordu? Bu insanlar dünyada kimsenin Alman görmek istemediği bir zamanda Almanya'yı onlarla bir arada ayağa kaldırdılar.

Onların gidişine kadar Avrupa'da tek tük Türk bulmak mümkündü. Şimdi ise Türkler dünyanın her yerine yayılmış durumda ve yaşadıkları yerlerde çalışarak bir bakıma Türklüğü de temsil ediyorlar. Dernekler kurarak bir araya geliyorlar. Sisteme entegre oluyor ama asimile olmuyorlar. Bunu çok takdir ediyorum.

Beyin Göçü Nasıl Sona Erer? Gitmek mi Kalmak mı?

Biliyorsunuz ülkemiz son yıllarda ciddi oranda beyin göçü veriyor. Gerek ekonomik zorluklar gerek politik baskılar, birçok nitelikli insanımızı kaybetmemize sebep oluyor. İlk rota da genellikle Avrupa ve Amerika. Aynı zamanda evrensel bir dünya vatandaşı olarak, bu durumu nasıl yorumluyorsunuz?

Ben uzun süredir evde olduğum için insanlarla birebir temas etme şansım olmuyor fakat buradan bakınca kaybettiğimiz değerler adına epey üzüliyorum. Ülkenin içine düştüğü vaziyet insanları başka ülkelerde yaşamaya itiyor. Türkiye'deki adalet duygusunun temelinden sarsılması ve gelir adaletsizliğinin had safhaya çıkması bu durumun temel sebebi bence. Haberlerde sık sık iktidara yakın olanların dört-beş farklı kurumdan maaş aldığını, aynı şirketlerin devletin bütün ihalelerini aldığını görüyorum. Sınav sorularının çalındığı, liyakate değil de kayırmaya dayalı bir sistemden kime hayır gelir? Gündemi böyle olan bir ülkede, okulundan mezun olacak bir gence, kendisini yeterince geliştirmeyi başarabilirse maddi sıkıntı yaşamadan rahat bir yaşam sürebileceğinin garantisini veremezsiniz.

Bu ülkeyi daha yüksek seviyelere çıkaracak, Türkiye topraklarında mutlu ve huzurlu bir yaşamı gerçekleştirecek nesli Almanya'ya, İngiltere'ye, Fransa'ya kaptırmamalıyız. Fakat bu

şartlar altında yurtdışına göçmüş kimselere geri dönme çağrısı yapamazsınız. Bir ülkede refah olmadı mı o ülkede kimse durmak istemez. Ciddi bir devlet reformuna ihtiyaç var.

Sizce uygun şartlar oluşursa gidenler geri döner mi?

Dönerler tabii, dönmemeleri için hiçbir gerekçe yok ortada. Sadece ekonomik duruma bakınca yurtdışında yaşamak avantajlı gibi görünüyor fakat aslında pekâlâ zor bir şeydir. En başta dil problemi var. O ülkenin diline ne kadar hâkim olursanız olun, anadiliniz başka. Bunun yanı sıra başka bir kültürde yetişmişsiniz. Bu demektir ki olaylar karşısında refleksleriniz ve düşünme biçiminiz başka. Mutluluklarınız ve korkularınız başka. Bunları gösterme şekliniz başka. Hiçbirisi aşılamaz problemler değil ama kişinin bir başka memlekete uyum göstermesi vakit alacak zor bir süreçtir. O sebeple diyorum ki bu ülkede bir ışık görürlerse elbette dönerler.

Özellikle akademi kökenli olan arkadaşlarımdan hep benzer şeyler duyuyorum: “Biz ülkemizde, kendi üniversitemizde bilim yapamıyoruz. Özgürce bilim yapmamıza izin vermiyorlar. Bilinçli bir nesil yetiştirmeye uygun bir akademi yapısı kalmadı.” Siz ne diyorsunuz bu duruma?

Benim akademiyle çok fazla bağım kalmadı artık ama böyle diyorlarsa muhtemelen doğrudur. Özellikle son yıllarda üniversiteler üzerindeki baskı ciddi oranda arttı. Hükümetler, okulların kendi istedikleri model dışında insan yetiştirmesini pek hoş karşılamaz oldular. Durum böyle olunca insanlar çareyi başka ülkelere gitmekte buluyorlar. Ne yapsınlar? Herkesin bir hayatı var, böyle düşündüğümüzde de epey haklılar.

Bir tarafıyla da ülkedeki eğitim ne kadar yazboz tahtasına çevrilmişse de hâlâ pilimizin bitmediğini görebiliyoruz bu örneklerden. Türkiye hâlâ insan yetiştirebiliyor. Türkiye’nin verdiği eğitim hâlâ yurtdışında geçerliliğini koruyor. Türkiye’nin eğitim sistemiyle var olanlar Avrupa’daki bilim ortamında kendisine bir yer açabiliyor.

Konuştuğumuz gibi, ben bunun fazla uzun süreceğini düşünmüyorum. Bu lke zaman zaman umutsuz vaziyetlere düşmüş ama her zaman düze çıkmayı becermiştir. Türkiye her zaman yüksek potansiyeli olan, genç nüfusu ile her zaman büyük işler yapmaya aday bir ülkedir. İktisadi ve idari durum değiştiği takdirde Türkiye'nin birçok problemi çok hızlı bir biçimde tarihe karışır. Bu değişimlerin olmaması için de bir gerekçe göremiyorum. Ata'nın 10. Yıl Nutku'nda üzerine basa basa söylediği gibi: "Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonra ki inkişafı ile, âtinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır." Bundan benim de şüphem yok.

Sizin zamanınızda böyle bir yurtdışı sevdası var mıydı? Bugün bırakın hayata atılmış gençleri, henüz lise çağlarındaki çocuklar bile hayatlarını yurtdışına yerleşmek üzere planlıyorlar.

Bizim ğrenci olduğumuz yıllarda memlekette yapılacak o kadar çok iş vardı ki bir başka ülkeyi hayal bile etmiyorduk. Henüz öğrenciyken okulu bir an evvel bitirebilmek için sabırsızlanıyorduk. İstiyorduk ki hemen mezun olup çalışmaya başlayalım ve memleketimize faydalı olalım. Bizden bir önceki nesil Türkiye'yi kurtardı ve bize Cumhuriyet'i armağan etti. Bize d-

BİR ÜLKEDE REFAH
OLMADI MI
O ÜLKEDE KİMSE
DURMAK İSTEMEZ.

şen görev de onu ayağa kaldırmaktı. Bizden sonrakiler ise aynı sorumluluk hissi ile bu ülkeyi ileriye taşıyacaktı. Bu döngü bir müddet böyle devam etti fakat zaman içerisinde insanların Türkiye için çalışma azmi azalmaya başladı. Beni bu bilincin azalmış olması üzüyor. Bunda daha önce belirttiğim gibi kendi devrimini beğenmeyip, terk eden veya mandacı olmayı yeğleyen o zaman ki gençlerimizin çok büyük payı var.

Bu sorumluluk hissinin yanında benim öğrenci olduğum dönemde Türkiye'nin üniversiteleri hiç fena durumda değildi. Avrupa'dan, özellikle Almanya'dan gelen hocalar sayesinde Türkiye'nin üniversiteleri Avrupa seviyesinde eğitim veriyordu. Eğitimden başka, sanatta da olanaklar genişti. Bu bakımdan pek aklımıza gelmedi yurtdışına gitmek doğrusu. Gidenler sadece dil talimi yapmak için gidiyor, kendilerini geliştiriyor, sonra geri dönüyorlardı.

Kardeşinizin de bir dönem yurtdışında yaşadığını biliyorum.

Evet, kardeşim Talat Amerika'da yaşadı. Lisede ve üniversitede son derece başarılı bir öğrenciydi. Hayatı boyunca doktor olmak istemişti. Bir hocasının askeri okuldan daha kolay doktor olunabileceğine dair yönlendirmesiyle askeri okula kaydoldu ama mezun olduğu sene mevzuat değişti ve tıbbiye o yıl hiç askeri öğrenci almadı. Öyle olunca Harbiye'ye gitti ve istihkam subayı oldu. O dönemde açılan bir sınav ile Amerika'ya öğrenci gönderileceği bilgisine ulaşmış. Sınava girip kazanınca önce Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde kısa bir İngilizce kursu alıp 10 arkadaşıyla birlikte Amerika'da üniversite okumaya gitti. Dilinin yeterli derecede iyi olmamasından mütevellit biraz sıkıntı çekmiş. Dil bariyerini aşabilmek için çok çalıştığını söylardı. Hatta hayatını kaybeden bir arkadaşı için "Çok çalışmaktan çatladı, öldü" demişti.

Alışmak o yıllarda da zordu desenize.

Dün zordu, bugün de zor, yarın da zor olacak. Dil sorununu aşsan kültüre alışmakta zorluk çekiyorsun. Ona alışsan bu se-

fer yabancı olduğun gerçeği her fırsatta yüzüne çarpılıyor. Talat okurken onu çok rahatsız etmişlerdi. 1948 yılında bizim çocuklardan birkaç rütbe üst birisi gelip “Burada askerlikte olduğu gibi bana itaat edeceksiniz” diye problem çıkarmış. Bizimkiler de bu lafları kulak arkası edince haksız yere şikâyet edilmişler. Genelkurmay da bu çocukları başarısız oldukları gerekçesiyle geri çağırıldı. Halbuki notları gayet iyiydi. Tabii büyük sinir stres oldu, çocuk hastanelere düştü. Babadan kalma evimizi satıp parasını Talat’a gönderdik. Kalan altı aylık okulu o parayla okudu. Geri çağırılmasına rağmen altı ay boyunca dönmediği için askerlikten kovuldu. Vaziyet o hale gelince dönmekten vazgeçti ve Amerikalı bir hemşire kızla evlendi.

Türkiye’ye özlemi nasıldı?

Özlemez olur mu hiç! Onca yıl yurtdışında kalıp Türkiye’yi özlememek mümkün değil. Yıllar sonra bile bana diyordu ki “İz-nik Gölü’ne gidip çadır kurmayı istiyorum.” Memleket başka bir şey. Sadece kazara dünyaya geldiğin bir yer olmaktan daha fazlası.

Çok güzel bir noktaya parmak bastınız. Bunun üzerine şu klasik soruyu size yöneltmek istiyorum: Sizce memleket neresidir? Doğduğumuz yer mi doyduğumuz yer mi?

Doyduğumuz yere kıymet veririz. Orayı evimiz biliriz. Belki hayatımızı doyduğumuz yerde geçiririz. Ama memleketimiz doğduğumuz yerdir. Çünkü memleket sadece bir kara parçasını tanımlamaz. Aynı zamanda o toprak parçası üzerindeki kültürü ve her şeyden öte insanları kapsar. Sence Türk olmak demek sadece Türkiye sınırları içerisinde bir yerlerde doğmak demek mi? Büyürken içinde bulunduğun çevre, toplum ve gelenekler kim olduğunu belirleyen önemli dinamiklerdir. Doyduğumuz yer diye tanımladığımız göç ettiğimiz yerlere ise artık bir kimse haline dönuştükten sonra göç ederiz. O saatten sonra hayatımızda çok az şey değişecektir. Bu vatan sevgisini hemen ırkçılık veya şovenizm diye etiketlemeye bayılan insanımsı bir tür var ülkemizde.

Unutmamalı ki vatanını, ulusunu sevmeyen, genel olarak insanlığı, dünyayı ve yaşamı da sevmez.

Bir de bir başka yönüyle düşünelim: Dünyanın neresine gidersen git Türkiye'yi aklından çıkarabilmen mümkün mü? Üç yıl yaşadığın, beş yıl yaşadığın şehirleri ya da ülkeleri aklından belki çıkarabilirsin. Ama içinin bir tarafı memleketini asla unutmaz. Kalbin hep orası için atmaya devam eder. Tıpkı aile gibi. İnsan zaman zaman ailesine kızabilir, onlarla tartışabilir, küsebilir, belki yıllarca görüşmeyebilir ama her zaman ailesini hatırlar. İşte memleket de böyle bir şeydir güzel kızım.

Ne güzel özetlediniz. Peki Muazzez Hanım, şu anda başka ülkelerde yaşayan gençlerimize neler söylemek istersiniz? İnsan bir başka memlekette nasıl hayata tutunur?

Herkes kendi istikametini kendisi bulacak. Temel mesele oraya neden gittiğini unutmamakta. Eğitimin var ve Türkiye'de bunun bir işe yaramayacağını düşünerek başka yerlere mi göçtün? O zaman o işe kendini vereceksin, durmaksızın çalışacaksın. Artı değer üreteceksin. Başka memleketlere uyum sağlamanın ve oranın vatandaşları tarafından kabul görmenin en güzel yolu çalışmak ve artı değer üretmektir. Eğer sistemin içerisinde kendine bir yer açmazsan dışlanırsın ve yalnız kalırsın. İnsanlar, sıfırdan başlanılan bir hayatta ayakta durabilmek için yeni bir çevre yaratmaya ihtiyaç duyar. Bu nedenle uyumlu olmayı kıymetli bulurum. Asimile olma ama uyumlu ol. Gittikleri yere başarılı bir şekilde uyum sağlamış bir nesil sadece kendilerini değil aynı zamanda anavatanlarını da çok güzel bir biçimde temsil etmiş olur. Göç edilen ülkelerde organize olarak yeni oluşumlar oluşturup yeni sözler söylemeyi önemsiyorum.

Politik Tercihlerimiz Neye Göre Şekillenmeli?

Politikaya nasıl yaklaştığınızı da merak ediyorum. İnsanlarımız oy verirken neleri düşünüp tartmalı, kendisini temsil etmesini istediği insanlara, hangi pencereden bakmalı?

Bence oy verirken insanların düşünmesi gereken birden fazla kriter var. Memleketi yükseltme yolunda gecesini gündüzüne katacak bir lidere herkes oy vermek ister. Ama oy verdiğimiz kişinin bu olduğundan emin miyiz, birkaç kere düşünmemiz gerekiyor.

Her şeyden önce insanlar oy verirken, kendi geleceklerinin yanında çocuklarının ve ülkelerinin geleceklerini de göz önünde tutmalılar. Sonuçta ülkenin yönetimi birine emanet ediliyor ve hayatımızla ilgili birçok belirleyici karar o insan ve birlikte çalışacağı topluluğun eline bırakılıyor. Her söylenene inanmayıp biraz şüpheci olmakta fayda var. Zira meydanlarda, “şunu yapacağız, bunu yapacağız” demek çok kolay. Dolayısıyla mutlu bir gelecek için en doğru kararı vermek adına enerji harcamamız gerekiyor.

Bunun yanında sana benzemeyen insanları gözünün önüne getirmek de çok önemlidir. Doğaldır, herkes kendine benzeyen, kendi fikrine yakın insanları iktidarda görmek ister. Fakat oy verirken bizim gibi düşünmeyen insanları da bir kez gözümüzün önüne getirmeli ve oy verdiğimiz düzenin onlar için bir cehennem olmayacağından da emin olmalıyız. Öbür tür lüsünün ne sonuçlara yol açtığını görmek istiyorsak, tarihte de, bugün de sayısız olumsuz örnek karşımızda duruyor. Önemli olan ulusun gönencini yükseltecek ve bizi Atatürk’ün izinde geleceğe emin adımlarda taşıyacak liyakatte insanları başka hiçbir özelliklerine bakmadan seçebilmek. Türkiye maalesef, eski günahlarından arınmaya çalışan Batı gibi boş bir kimlik siyaseti ortamına hapsediliyor.

Bugün dünyaya baktığınız zaman, Türkiye ile hangi noktalarda farklılıklar tespit ediyorsunuz?

Burada kerteriz alacağımız ülkeler doğal olarak gelişmiş ülkeler oluyor. Bugün Uganda ile Türkiye’yi kıyaslamanın ve buradan bir mutluluk devşirmenin hiçbir anlamı yok. Avrupalı ülkeler ile Türkiye arasında ise bugün bariz bir ekonomik güç farkı var. Türkiye son yıllarda yaşadığı ekonomik krizlerle, sıradan

olan her şeyin lüks haline gelmeye başladığı bir ülke haline geldi. Bu ekonomik darboğaz, maaleseftir ki insanımızı depresyona sürüklüyor.

Bunun yanı sıra, ekonomik anlamda işlerin kötü gitmesi bir yana, paramızın ülke içinde paylaşımı da oldukça adaletsiz. Ülkedeki ekonominin çok büyük kısmını belki 150-200 kişilik bir grup paylaşıyor. Ülkenin geri kalanı ise bu gelir adaletsizliğinin sonucu olarak gitgide fakirleşiyor. Bu düzen böyle devam ederse insanlar arasındaki gerilim artar ve topluluğa duyduğumuz inanç giderek zayıflar.

Son olarak insanımızın siyasi etik konusunda öğrenmesi gereken çok şey var. Başka ülkelerde büyük skandal olarak adlandırılacak birçok olay, bırak skandal olmayı tartışılmıyor bile ülkemizde. Siyasilerin yaptıklarını ve söylediklerini onlara karşı tarafsız durarak değerlendirme yetisine sahip olmamız gerekiyor. Baştaki yalan söylediği zaman ona inanan halk da yalan söyler. Herkes yalan söyler. Çürüme baştan başlar. Bu anlamda temsilin en üstündeki kişinin, hepimize örnek teşkil etme sorumluluğu vardır. Ciddi bir dezenformasyon ve manipölasyon politikası içerisinde yaşıyoruz. Belki manipüle olarak ya da belki bilinçli şekilde toplumun ciddi bir kısmı, siyasetçilerin söyledikleri yalanları her gün dillendiriyor.

Ben tabii ki toplumun daha doğrucu bir yere gelmesini isterim. Hem ikili ilişkilerde hem de toplum-iktidar ilişkisinde her şey açıkça konuşulabilmeli. Bu da eşitlik ve düşünce özgürlüğünden geçiyor. Bilinçli bir şekilde bir kutuplaştırma politikası uygulanıyor ve buradan oy devşiriliyor. Benim fikrimi sorarsan bu noktada berbat bir haldeyiz.

Türkiye’de, Cumhuriyet sonrası gibi, toplum olarak tekrar ortak bir dilde, ortak amaçlarda buluşabilmemiz mümkün mü?

Ben her ne olursa olsun bunların çözülemeyecek sorunlar olmadığını düşünenlerdenim. Akıllı bir lider ortaya çıktığı zaman toplumu ortak bir noktada kolayca buluşturabilir. Çoğu zaman, kesilmiş bir elma gibi, yarı yarıya ortadan ayrılıyoruz fakat bu

iki yarı da farklı bileşenlerin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıktı. Bir araya gelebilmek mümkün. Mesele bu birliği büyütebilmekte. O yüzden koşullar ne olursa olsun makul olmakta fayda görüyorum. Bu ülkenin tansiyonunu kim düşürürse o, bu halkın lideri olur çünkü herkes bu gerginliklerden çok yoruluyor. Belediyenin ucuz ekmeğini bir başka belediyenin yasaklaması falan gibi gerginliklerle bir toplum bir arada tutulamaz. Bunların ortadan kalkması gerek. Bir de geçmişin sağ, sol gibi ayrıştırıcı ve artık miadı dolmuş kavramlarından medet ummak ve kimlik siyaseti yerine kendi aydınlanma devrimimize sıkı sıkıya sarılmamız gerektiğini düşünüyorum.

Siz Türkiye'nin kuruluşundan beri tüm dönemlerini gördünüz. Baskının en yoğun olduğu dönem sizce hangisiydi?

Türkiye çok uzun zamandır kötü yönetiliyor. Fakat özellikle 2002'den sonraki yıllar, insanımızın asla özgür hissedemeyeceği bir politik kaos yarattı. Cumhuriyet'in bütün kazanım ve kurumlarına örgütlü bir saldırı ve yıkım başladı. Özellikle gençlerimizin ve kadınlarımızın yaşam alanı her geçen gün daha da kısıtlandı. Atatürk devrimleri, kadınlarla birlikte gerçekleştirilmiş ve gençlere emanet edilmişti. Türkiye'nin haline bakınca bir yandan çok üzülüyorum ama bir yandan da hâlâ umut beslemek için çok fazla sebep görüyorum. Baksana, bütün kısıtlamalara ve yıldırımlara rağmen ne kadınlar boynunu eğiyor ne de gençler.

Sorunun başlangıcı aslında hukuk alanındaki muallak vaziyet. Bugün kim, yazdığı ya da söylediği bir şey üzerine "Ben bu sözlerim sebebiyle kesinlikle yargılanmam" diyebilir? "Eski Türkiye" deyip lanetledikleri, beğenmedikleri dönemlerde insanlar yazıp çizebiliyorlardı. Bugünün Türkiye'sinde gencecik çocuklar sosyal medyada görüş bildirdikleri için bile hapse girebiliyorlar. Bu durum da haliyle ülkemizin dünya arenasındaki itibarına zarar veriyor. Ülkemizin itibarına zarar verenler, dönüp bu gençlere "Ülkemizin itibarına zarar veriyorsunuz" diyor. İnanılır gibi değil.

Bir ülkede adalet mekanizmasının dişlilerinden birisi takılı kaldığı zaman o ülkede her şey birbirine girer. Eğitimden ekono-

HUKUK DEVLETİNİ SARSTIĞINIZDA DEVLET HALK İÇİN DEĞİL, HALK DEVLET İÇİN VAR OLMAYA BAŞLAR.

miye, sanattan sanayiye her alanda ciddi aksamalar ortaya çıkar. Bugün kimle konuşsan herkes ekonomik durumdan şikâyetçi. Peki ya bunun sebebi ne? Türkiye'nin artık pek de güvenilir bir ülke olmaması. Bu güven zedelenmesi nasıl ortaya çıktı? Hukuku eğip bükme suretiyle.

Yaşadığımız dönem itibariyle ülkemizin en temel sorununun adaletsizlik olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Türkiye'nin temel problemi, ülkedeki adalet duygusunun ciddi bir biçimde yara almasıdır. Bir araştırmada okumuştum, Türkiye'de yargıya güvenmeyenlerin oranı yüzde 70 civarında. Ne kadar güvenilir olduğu soru işareti olarak bir kenarda dursa da, uluslararası kurumların yaptığı araştırmalara göre yargı bağımsızlığı endeksinde yerimiz pek parlak değil. Bu bütün düzenin baştan aşağı değiştiğini gösteren en güzel örnektir bana kalırsa.

Adalet duygusu neden bu kadar önemli?

Hukuk devleti, ilkesel olarak bireyi devletin önünde gören bir devlet modelidir. Bu modeli temelden sarstığınızda devlet halk için var olmaktan çıkar, halk devlet için var olmaya baş-

lar. Bu durumda ÷lkedeki egemenlik halkın değil devletin -dolayısıyla devleti y÷netenlerin- eline geçmiş olur. Nesnel gerçekler değil y÷neticilerin neler s÷ylediği hukuku belirlemeye başlar ve biz ÷lkemizde tecr÷beyle sabit olarak g÷r÷yoruz ki y÷neticilerin s÷yledikleri sık sık değişiyor. Halbuki Atat÷rk'÷n dediği gibi: "Cumhuriyet kimsesizlerin kimsesidir." Bizler hukuk karşısında kendimizi eşit hissetmezsek g÷vende hissedebilir miyiz? Bu kadar bıçak sırtı bir zeminde, yarın neyin suç olduğunu bilemeyeceğiniz bir ortamda, en basit insani eylemleriniz bile kriminalize edilerek karşınıza bir suçlama olarak getirilirken, makul bir yaşam s÷rmek nasıl m÷mk÷n olabilir? Birilerinin ebedi masum olduğu ve kuralları belirlediği b÷lgede herkes bir g÷n mutlaka suçlanabilir.

9. BÖLÜM

GEÇMİŞİMİZDEN ÇIKARMAMIZ GEREKEN DERSLER NELER?

Tarihte hiçbir ülke yoktur ki kurucusuyla
bu kadar mücadele etsin. Bizleri tebaa
olmaktan kurtarıp yurttaş olmamızı
sağlayan bir lidere şükran duyacağımız
yerde sistematik biçimde adını her yerden
silme çalışıyoruz.

Atatürk'ün Vizyonuna Daha Yakından Bakmak

Muazzez Hanım, izin verirseniz bu bölümde sizinle geçmişe dönmek ve gerek ülkemiz gerek de dünya tarihi üzerinden bugünün dünyasını incelemek istiyorum. Size göre geçmişten çıkaracağımız en büyük dersler neler? En büyük hatayı nerede yapıyor, en çok nelerin eksikliğini hissediyoruz? Ülkemizde ve dünyada olan tüm değişimlere yakından şahitlik eden biri olarak Atatürk ve Cumhuriyet dönemi, sizin için ne ifade ediyor?

İnsanlar Atatürk gibi bir lider figürüne özlem duyuyorlar, bu çok açık. Mesele Atatürk'ün mezardan kalkıp geri gelmesini beklemek değil, bunu iyi bilmek lazım. Atatürk Türk milletinin başına gelmiş en önemli lider ve Türk milletinin en büyük şansısıdır, bu tartışılmaz. Ülkenin lideri olmasına rağmen ülkenin faydası dışında hiçbir karar almamış, kendi şahsi meselelerini hiçbir zaman devletin ve ulusun çıkarlarının önüne koymamış ve hiçbir zaman bu ülkeden faydalanarak kendine ait bir hesap yapmamıştır. Atatürk milliyetçiliğinin de esas tanımı budur. Bugün içinden geçtiğimiz dönem gibi dönemlerde böyle bir liderin özlenmesinden daha doğal bir şey olabilir mi? O gelmeden, Cumhuriyet kurulmadan halk Türk olduğunu bile bilmiyordu.

Örneğin Dumlupınar'da ne demişti? “Gençler! Cesaretimizi destekleyen ve devam ettiren sizsiniz. Siz almakta olduğunuz eğitim ve anlayış ile, insanlık yüksek karakterinin, vatan sevgisinin, düşünce hürriyetinin en kıymetli örneği olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! Gelecek sizindir. Cumhuriyet'i biz kurduk, onu yükseltecek ve devam ettirecek olan sizsiniz.” Bu sözler ışığında söyleyebilirim ki bize bugün Atatürk lazım değil. Atatürk zaten yapacağını yaptı ve yoktan var ettiği ulusu doğru hedefe yönlendirdi. Fakat Atatürk'ün yolundan gidecek nesiller ve onun gibi liderler lazım. İnsanları bir amaç etrafında bir araya getirebilecek ve onlara bir yol gösterebilecek bir lidere, o liderin arkasında durabilecek nitelikli, çalışkan ve idealist bir gençliğe, hiç olmadığımız kadar ihtiyaç ve özlem duyuyoruz.

Türkiye, 85 milyon evladı olan koskocaman bir ülke. Mutlaka kendisini daha güzel yarınlara taşıyacak insanlar, aramızdan çıkacaktır.

Sizin dünyanızda Atatürk'ün nasıl bir karşılığı var? Atatürk dendiğinde ne hissediyorsunuz?

Benim gibi yıkılmış bir imparatorluğun külleri üzerinde yükselen, yeni ve modern bir devletin her aşamasını görmüş birisi için, bu durumu ifade edebilmek bir hayli zor. Biz bugün tarih diye okuduklarımıza şahitlik ederek büyüdük sevgili kızım. Atatürk'ün yaptığı en mühim iş, uyuyan bir milleti o derin uykudan uyandırmayı başarmasıdır. Atatürk, bir yeniden doğuş mucizesi yaratmıştır. Sadece bir politik lider, muzaffer bir kumandan ya da iyi bir reformcu veya bilim insanı değil aynı zamanda gerçek bir kahramandır. Bir düşünsene, Adana'da Fransızlar, Antep'te İngilizler, Antalya'da İtalyanlar, Ege'de Yunanlar... Yedi düvel Anadolu'ya toplanmış, bugün ikamet ettiğimiz bütün toprakları parça parça paylaşıyorlar. Ülke fiilen işgal edilmiş durumda. Ordu dağıtılmış, halkın elindeki şahsi silahlara kadar ülkedeki tüm silahlara el konulmuş. Osmanlı Devleti tam olarak teslim olmuş. Böyle bir ortamda birisi çıkıp diyor ki “Ya istiklal ya ölüm!” Böyle inançlı bir adama nasıl hayranlık duymayacaksın?

Sizce Atatürk'ün bu inancının kaynağında ne vardı?

Atatürk'ün bu inancı salt katı bir dik başlılıktan gelmiyordu. Yıllarca cephelelerde düşmana karşı omuz omuza beraber mücadele ettiği Anadolu insanını çok iyi tanıyor, gerçekten güveniyordu ve onlarla neler başarabileceğini çok iyi biliyordu. Çukurova bölgesi kendi başına direnişe başlamıştı mesela. Örneğin, Milli Mücadele yıllarında Tekalif-i Milliye emirleri çıktığında halka “Askere yardım edeceksiniz. Bu yardımların karşılığını zaferden sonra alacaksınız” dedi. O dönemin koşullarında insanı zafere inandırabilen insana “lider” denir. Çünkü kanundaki emir-

ler öyle sertti ki insan koşulsuz bir inanç sahibi olmasa asla bu yardımı yapmazdı. Her ilçede bir Tekalif-i Milliye Komisyonu kurularak bu emirlerin uygulanması sağlanacaktı. Her haneden ellerinde bulunan yiyecek ve giyeceğin yüzde 40'ı daha sonra geri ödenmek üzere isteniyordu. Her ailenin bir askeri giydirmesi isteniyordu. Her türlü makineli aracın yüzde 40'ına, binek hayvanlarının ve taşıt araçlarının ise yüzde 20'sine el konulacaktı. Sahipsiz bütün mallar Milli Mücadele'ye ait kabul ediliyordu. Demirci, nalbant, marangoz, terzi ve dökümcü gibi iş sahipleri ordunun emrinde çalışmak zorundaydı. Halkın elindeki her taşıt bir defaya mahsus olmak üzere 100 kilometrelik bir uzaklığa ücretsiz askeri ulaşım sağlamakla yükümlüydü.

Halkın bu katı şartlara ikna edilmesi bir hayli zor.

Evet, Atatürk öyle bir liderdi ki halkı bu emirlere uymaya ikna etmeyi başardı. Anadolu halkı, evinde madeni ne varsa hepsini kılıca çevirdi. Anadolu'nun kadınları askerlerin kıyafetlerini dikti. Sivil insanlar Fransızların işgal ettiği depodan silah kaçırp Anadolu'ya gönderdi. Sofralarında ne varsa Mustafa Kemal'in askerleri ile paylaştılar. Bu tür bir adanmışlık ve feda duygusu, hiçbir memlekette görülmemiştir. Öyle bir mücadele ki, insanlar ölmek pahasına vatanlarını müdafaa ediyorlar. Bütün bir halkı bu davaya inandırabilmek için yüksek karakterli bir insan olmak gerekiyor. Atatürk'te bu yüksek karakter vardı.

Aynı zamanda keskin bir savaş zekâsı...

Çok büyük bir kumandandı; bütün müspet özelliklerinin yanı sıra gerçek bir savaş dehası vardı. Yunanların Anadolu'nun içerisine doğru ilerleyişine ses çıkarmayıp bekledi. Biliyordu ki cephanelerinden, yemeklerinden ve destek kuvvetlerinden uzaklaşıyorlar. Yunan Ordusu kendisini besleyen ana damardan uzaklaştıkça daha büyük bir mağlubiyete doğru yaklaştı. Bu kadar kolaylıkla Anadolu'ya ilerlemelerini kuvvetli bir ordu olmalarıyla açıklıyorlardı ama bu, aslında Atatürk'ün planı-

dı. Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz" dedi. Elindeki sınırlı ordu ve az sayıdaki silahla büyük bir zafer kazandı. Bu çapta bir orduyla kazanılması imkânsız olan bir savaş, halkın desteğıyle kazanıldı.

Bu adanmışlık Atatürk'ün ne kadar büyük olduğunu gösteriyor. Bir millet uykusundan uyanıyor ve varıyla yoğıyla, inandığı adamın arkasında duruyor. Elindeki son parayı, üzerindeki son giysiyi, mutfağındaki son ekmeğı, sofrasındaki son yemeğı o adama güvenerek Milli Mücadele'ye bağışlıyor. Vaat ettiği gibi büyük bir zafer kazanınca insanların güveni daha da arttı ve Atatürk'ün devrimlerinin de yanında durdular çünkü Atatürk kimsenin güvenini boşa çıkarmadı. O her zaman, bağımsızlığa kavuşmak için kanını, canını, evladını gözünü kırpmadan feda eden Anadolu insanının çıkarlarını savundu ve Türk insanına olabilecek en iyi şartları sunmak istedi. Bu yolda gerekirse en yakınındakilerle bile ters düştü ama tek bir hedefi oldu; o da ulusun gönenci. Zaferden önce halktan topladığı yardımların parasını tek tek ödedi. Kimseye yalan bir umut vaat etmezsen, gerçekçi olup söylediklerini uygulayabilirsen, insanlar daha sonra söylediklerine de itimat ederler. Bu sebeple halk arasında Atatürk'e büyük bir inanç ve sevgi oluştu. Küçük gruplar ve dış mihrakların maşaları dışında hiç kimse Atatürk devrimlerine direnmedi. Devrimler halkta hemen karşılık buldu.

Bu zorlu yılların sonunda zafer geliyor gelmesine ama zaferle de iş bitmiyor. İnsanlar kendi kaynaklarından finanse ettikleri, kendi beden güçleriyle destek oldukları ve canları pahasına giriştikleri bu mücadelenin ardından bir de ülkeyi ayağı kaldırmaya çalışıyorlar. Adeta yeni doğmuş bir bebek kundaktan çıkarılıyor ve üzerine yeni kıyafetler dikiliyor. Muazzez Hanım, Cumhuriyet nasıl kuruldu?

29 Ekim 1923! Bu tarih, Türk tarihinin en önemli günlerinden biridir. Milli Mücadele kazanılmış, ülke işgalcilerden temiz-

lenmiş, 600 yıllık Osmanlı Devleti yıkılmış ve yeni Türk cumhuriyeti bugün ilan edilmiş. Tarihi akış içerisinde bazı tarihlerde büyük kırılma anları yaşanır. O tarih sadece bir olayı değil, tarihsel bir dönüşümün ilk adımını simgeler. Cumhuriyet'in ilanı tam olarak böyle bir olay. Cumhuriyet bizim en büyük utkumuzdur. Türkler ile Batı arasındaki yüzyıllar süren mücadelenin bir başka boyuta geldiği, Türklerin kendi değerlerini kaybetmeden modern hayata uyum sağlamaya başladığı en önemli gün bugündür. Yeni kurulmuş bir ülkenin bulunduğu çağa ayak uydurmak dışında bir alternatifi yoktur. Ama elimizdeki bakiyeye baktığımız zaman Batı ile aramızda ciddi bir fark olduğu görülebiliyordu. Batı 400 yıl önce Rönesans yaşamışken Türk halkı maalesef, ne bilimde ne çağdaş sanatta ne de eğitimde aşama kaydememişti. Batı her türlü fabrikayı harıl harıl işletirken bizim fabrika sayımız bir elin parmağını geçmiyordu. Vaziyet böyleyken ne yapılmalı? Öyle bir devrim yapacaksın ki Batı'nın 400 yılda aldığı bu yolu çok hızlı bir biçimde kat edeceksin. Mustafa Kemal'in büyük dehası bize modern dünyaya dahil olabilmenin yolunu açtı.

Devrimin Arkasındaki Büyük Deha

Cumhuriyet Devrimlerinin esasları neydi?

Atatürk, zaferi kazandıktan sonra eğitim ve iktisat konularını temel alarak devrimleri gerçekleştirdi. Cumhuriyet'in ilk on yılını içeren süreçte memleket fabrikalarla tanışmaya başladı. Ankara Fişek Fabrikası, Gölcük Tersanesi, Şakir Zümre Fabrikası, Eskişehir Hava Tamirhanesi, Alpulu Şeker Fabrikası, Uşak Şeker Fabrikası, Kırıkkale Mühimmat Fabrikası, Bünyan Dokuma Fabrikası, Eskişehir Kiremit Fabrikası, Kırıkkale Elektrik Santrali ve Çelik Fabrikası, Ankara Çimento Fabrikası, Ankara Havagazı Fabrikası, İstanbul Otomobil Montaj Fabrikası, Kayaş Kapsül Fabrikası, Nuri Killigil Havan ve Mühimmat Fabrikası... Bunlar Cumhuriyet'in kuruluşundan 1930'a kadar geçen sürede açılmış fabrikalar. 30'ların ortalarında bez, şeker, süt ve cam fabrikaları ve hatta uçak fabrikaları bile açıldı. Sanayide bu

atılımlar yaşanırken bir yandan demiryolları inşa ediliyor, ülke tıpkı marştaki gibi bir baştan bir başa demir ağlarla örülüyordu. İşin ilginç bütünü bu yatırımları dışarıya borçlanmadan, kendi yağımızda kavrularak yapıyorduk. Bu yatırımların yanında bir de Osmanlı'dan kalan borçları ödüyorduk. Neredeyse hiç geliri olmayan bir bütçeyle bunca iş; şaşılacak şey doğrusu.

Atatürk, sadece zaferi kazanmanın ve iktisadi atılımlar yapmanın yeterli olmayacağını, bir başka düzene ihtiyaç olduğunu farkındaydı. Zaferi kalıcı hale getirmenin en iyi yolu eğitimidir. Yetiştireceğiniz yeni kuşaklara kurduğunuz düzenin hangi zorluklarla hayata geçtiğini, zaferin nelerin göze alınarak elde edildiğini, bundan sonra ülke için neler yapılması gerektiğini ancak eğitim ile aktarabilirsiniz. Atatürk eğitim noktasında ciddi bir eksikliğimiz olduğunu görüyordu. Önce, Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak eğitim birleştirildi. Ülkede okuma yazma oranının çok düşük olması sebebiyle hem öğrenmesi daha kolay olan hem de bizim dilimize daha uygun olan Latin alfabesine geçiş yapıldı. 1930'larda Almanya'yı terk etmek zorunda kalan Yahudi profesörler ülkemize sığındı ve bu dönemde paralel olarak Ankara'da Siyasal Bilgiler, Hukuk, Ziraat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri, Opera, Bale, Tiyatro Yüksek Okulları ve konservatuar açıldı. İstanbul'da ise İstanbul Üniversitesi çağdaştırılarak büyük bir fakülte ağı ile donatıldı. O dönemin gençleri bu imkânlardan faydalanabilmek için yüksek gayret gösterdiler.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Türkiye'nin eğitim devrimi için hayli ciddi ve marjinal bir adımdı. Atatürk bu yasa ile neyi hedefliyordu?

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Harf Devrimi ve tekkeler ile zaviyelerin kapatılması gibi reformlara altyapı sağlaması amacıyla çıkarılan bir kanundu. Atatürk eğitimde temel birliği sağlayacak, ülkenin her tarafında aynı eğitimin aynı şekilde verilmesine olanak yaratacak ve aynı düzeyde insan yetişmesine imkân verecek bir sistemi yerleştirmeye çalışıyordu. Bugün malum çevreler tarafından "tek tip" insan yetiştirme diye nitelenip, eleştirilen bu

kanunun hedefi, evet tek tip insan yetiştirmekti. Hayatı sorgulayan, merak eden, okuyan, sürekli öğrenen, çalışan ve ulusun çıkarlarını gözeten tek tip bir aydın insandı hedef. Bilimi öteleyip tüm kurumlarını dini temeller üzerine kuran 600 yıllık Osmanlı Devleti büyük bir gürültüyle çökerken 16. yüzyıldan beridir bilim ve sanata önem veren Avrupa'nın yükselişi devam ediyordu. Avrupa'nın yükselişine benzer bir yükseliş Türkiye'de de bir an evvel olmalıydı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu bunu mümkün kıldı. Hemen medreseler kapatıldı, ilahiyat fakülteleri ve imam hatip okulları kuruldu, zorunlu din dersleri müfredattan çıkarıldı. Tüm bunların yerine sırtını bilime yaslayan bir başka eğitim sistemi getirildi. O sistem, kısa bir süre içinde Köy Enstitüleri'ni doğurdu.

Harf Devrimi'nden bahsederken “Dilimize daha uygun olan Latin alfabesine geçildi” dediniz. Latin alfabesi neden Türkçeye daha uygun?

Arap dilinde sesli harf bulunmaz. Türk dilinde ise her hece bir sesli harf barındırır. Binlerce yıllık tarihi süreçte Latin alfabesinin gelişimi Orta Asya, Mezopotamya ve Anadolu topraklarında o zaman kullanılan ve Türkçeye özdeş olan diller ile olmuştur. Yani Türkçe ve bugün Latin alfabesi dediğimiz yazı birbirinin ürünüdür, birbirinden çıkmadır. Uyum bu yüzden. Aslında Osmanlı döneminde de yazının değiştirilmesine dair birkaç deneme olmuştur ama bu denemeler sonuçsuz kalmıştı. Atatürk devrimlerinin büyüklüğü buradadır işte. Halk hiç direnmeden daha önceden kabul etmediği yeni alfabeyi kabul etti. Büyük bir çabayla herkes okuma yazma öğrenmeye başladı. Hatta o dönem Amerika'da yayımlanan Time dergisinde Latin alfabesini kendi imkânlarıyla öğrenmeye çalışan iki yaşlı Türk'ün fotoğrafı çıkmıştı. Latin alfabesine geçişin ardından okuma yazma oranı hızlı biçimde yukarıya tırmandı.

O süreci aşama aşama anlatır mısınız?

Anlatayım kızım. Bunu detaylıca konuşmalıyız ki herkes bu büyük devrimin arkasındaki büyük dehayı daha iyi anlayabilsin.

Özellikle son yıllarda sık sık bu devrimin insanları cahil bıraktığını, toplumda travma yarattığını, bir gecede okuma yazma oranının sıfıra düştüğünü söyleyen art niyetli insanlar görüyorum. Hem bu görüşlere bir cevap vermiş olalım hem de devrimi adım adım konuşalım: Her şeyden önce Osmanlı'nın son yıllarında okuma yazma oranı sıfıra yakındı. Memurlar dışında okuma yazma bilen insan yok denecek kadar azdı. Onlar da işleriyle ilgili basmakalıp metinler dışında, okuma hususunda pek mahir değillerdi. Dolaşısıyla ülke olarak daha kolay öğrenilebilecek bir yazı formuna zaten ihtiyacımız vardı. Ayrıca matbaanın Osmanlı'ya gelişinden çöküşüne kadar 200 yılda basılan kitap sayısı ile Cumhuriyet'in ilk 15 yılında basılan kitap sayısını karşılaştırmak lazım. Kimin ne okuduğu, kimin cahil kaldığı daha iyi anlaşılır.

Atatürk, arkadaşları ve bilim insanları ile yazı formunda değişiminin nasıl yapılacağına dair tartışmalar yürütüyordu ama bu tartışmalar ve çalışmalar halka henüz açıklanmamıştı. Biraz da o sebeple devrimi tepeden inme bir biçimde yaptığı düşünülür ama tam aksine, devrimin altyapısı uzun soluklu çalışmalar neticesinde ortaya çıkmıştı. Örneğin Atatürk; 9-10 Ağustos 1928 gecelerinde, Gülhane Parkı'nda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tertip ettiği bir eğlenceye kimseye haber vermeden katılıyor. Burada büyük bir heyecan ve coşku ile karşılanan Atatürk sahnedeki Arap müzisyenin şarkılarını dinledikten sonra bir kâğıda bir şeyler yazıp oradakilerden birisine okuması için veriyor. Kâğıdı verdiği kişi yazılanları okuyamayınca fark ediliyor ki Gazi yeni harfler ile bir şeyler yazmış. Hemen söze girip diyor ki: "Vatandaşlar bu notlarım yeni Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşiniz henüz alışmadığı için okuyamadı. Bunu hepinizin beş on gün içinde öğrenebilmenizi isterim. Arkadaşlar güzel dilimizi ifade edebilmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Arkadaşlar, bizim güzel, ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafamızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve buna gerek olduğunu anlamak zorundayız. Yeni Türk harflerini herkes öğrenmelidir. Onu her vatandaşa, kadına, erkeğe, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz.

DEVRİMLERİMİZİN BİZE MESAJI ŞUDUR: **KADIN İSTERSE, HER ŞEYİ BAŞARABİLECEK GÜCE VE KUDRETE SAHİPTİR.**

Bunu vatanseverlik, milliyetseverlik görevi biliniz. Bunu yaparken düşününüz ki, bir milletin yüzde onu, yüzde yirmisi okuma yazma bilir de yüzde seksen doksanı bilmezse bu ayıptır.”

O gece Atatürk’ün bu sözleri, zaten heyecanlı ve coşkulu olan halka derinden tesir ediyor. O da tüm alkışlar ve bağırışlara kadehini kaldırarak cevap veriyor.

Harf Devrimi’nin işaret fişəğinin, devrimin açıklanmasından iki ay önce Gülhane Parkı’nda yakıldığını söylemek yanlış olmaz öyleyse.

Şüphesiz. Atatürk, devrimin her aşamasını detaylı şekilde tekrar tekrar düşünen bir liderdir. Hayat hikâyesine baktığınız zaman devrimleri önceden haber verdiğini görürsünüz. Meşhur hikâyesidir, Selanik’te Olimpos Gazinosu’nda arkadaşlarıyla otururken iktidara geldiğinde kimlere ne görevler vereceğini detaylıca onlara anlatmıştır. Herkesin görev dağılımını yaptıktan sonra “Sen ne olacaksın?” diye sorduklarında “Ben size bu görevleri verecek adam olacağım” diye cevap verir. Bu derece ileri görüşlü ve her adımını yıllar öncesinden planlayan bir adam, Harf Devrimi gibi büyük bir meseleyi bir anda aklına getirmiş olabilir mi?

Peki bu işaret fişğinin ardından neler oldu?

Zaten çalışmalarının sonuna gelen Atatürk arkadaşlarıyla Dolmabahçe Sarayı'nda kalan hazırlıkları tamamlıyor. Bu çalışmalar sırasında, yurtdışı seyahati öncesi Atatürk'ü ziyaret eden Cumhuriyet gazetesinin kurucusu, gazeteci Yunus Nadi, bizzat Gazi tarafından bu ekibe dahil ediliyor. Yeni yazının Türk diline nasıl uydurulacağı konusunda alfabeye son şekli veriliyor. Yunus Nadi, Atatürk'ün çalışma yöntemini şöyle anlatmış:

“Gazi'nin çözmek üzere eline aldığı her konu, o ister milletin bağımsızlığı veya asla erişilemez sanılan herhangi bir ideali olsun, sonunda mum olur erir ve mutlaka istenilen şekli alır. Bu muazzam gücün başarı sırrını, galiba şu iki noktada özetleyebiliriz:

1- Tutulan iş, milletin ve vatanın yararına en iyi şekilde uyacak bir iş olacak.

2- Gazi ona kendi benliğini katarak bu işi bütün milletin bir işi haline koyacak. Bu yolu izleyerek başarıya ulaşınca kadar çalışır.”

Dolmabahçe'deki çalışmaların ardından yeni yazıyı tanıtmak adına yurt gezilerine çıkmaya başlıyor, değil mi?

İlk gezisini 23 Ağustos 1928'de Tekirdağ'a yapıyor. Böylelikle iki ay sürecek devrim öncesi son süreç hız kazanmış oluyor. Tekirdağ'da kara tahta üzerinde yazılar yazıyor, yeni yazıyı anlayamayanlarla bizzat ilgileniyor. Devrimin kolay olmayacağını ama herkesle ilgilenilirse hızlıca sonuç alınabileceğini çok berrak bir şekilde görüyor. Memurların hepsini bizzat sınavdan geçiriyor. Sokaklarda dolaşıp dükkanlarda karşılaştığı insanlarla yeni yazı üzerine konuşuyor. Hatta Arap harfleriyle okuma yazmayı beceremeyen insanların birçoğunun yeni yazıyı hemen özümstediklerini gözleriyle görüyor. Bir konuşmasında Tekirdağ'da gördüğü manzaradan övgü ile şöyle bahsediyor: “Henüz ellerinde yetkili makamların onayladığı bir rehber olmadan, henüz öğret-

menleri yol göstermeden, koca Türk milletinin hayırlı olduğuna inandığı bu yazı meselesinde bu kadar şuurlu bir anlayış ve özellikle acelecilik ve canlılık göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük, çok büyük mutluluktur. Bu husus yabancıları hayrete düşürecektir.”

Dediği gibi de oldu. Bir İngiliz ilim cemiyeti olan İngiliz Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti’nin Glasgow Şubesi, milli alfabeyi ıslah etmekte attığı makul ve cesur adımdan dolayı Atatürk’ü kutladı ve ilerleme yolunda gösterdiği çabadan ötürü kendisine teşekkür etti. Cemiyet adına Patricia F. E. Marley’in yazdığı mektuba, Gazi de teşekkürlerini belirten bir cevap yazmıştı.

Daha ilk adımda sonuçları almaya başlamış. Harika!

Benzer durumları gittiği hemen her yerde yaşadı. 14 Eylül’de Samsun’a gitti ve büyük heyecanla karşılandı. Yolda uğradığı Sinop’ta halkın ilgisi üst düzeydeydi. Arabasıyla Sivas’a doğru giderken yol üzerindeki köylerde durup köylülerle bir araya gelerek yeni yazıyı bizzat tanıtıyordu. Kara tahtanın kurulduğu her yer, anında bir sınav merkezine dönüşüyor, halkın yeni yazıya olan hâkimiyeti Gazi tarafından test ediliyordu. Köylüler yeni alfabeyle “Gazi Alfabeti” diyorlardı. Sivas, Şarkışla, Gesi, Yerköy... Atatürk, Anadolu’yu karış karış dolaşp yeni alfabeyle herkese tanıttı. Son uğradığı yerlerden birinde kırmızı renkli bir kumaş üzerine beyaz renkte yeni harflerle işlenmiş “Halkımız Büyük Kurtarıcısını Tazimle Selamlar” dövizini karşılaşıyor. Yeni yazıyı öğrenip öğrenmediklerini sorduğunda “Yeni yazıyı öğrenmek bizim için milli haysiyet ve vicdan borcudur” cevabını alıyor. Meğer hepsi daha 1927 yılında yayımlanan alfabe çalışmalarını içeren kitap, gazetelerden yeni yazıyı öğrenmiş. Atatürk bu gezisinde henüz yasalaşmamış bir devrimin insanlar tarafından ne denli büyük bir tutkuyla karşılandığını görünce çok mutlu oldu. Aynı zamanda Türk insanının yeteneğine ve öğrenme hevesine hayranlık duydu.

1 Kasım 1928’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üçüncü devre ikinci toplantı yılının açılışında yaptığı konuşmanın son bölümünde şunları söyledi:

“Basit bir deneme, Latin esasından alınan Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşlı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Türk harflerinin kanunlaşması bu memleketin yükselmesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine aydın, yetişmiş, büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedi Türk tarihinde değil, insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.

Efendiler, Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin, bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına önemli bir görev düşüyor. Bu görev milletimizin tamamen okuyup yazmak için gösterdiği aşka bilfiil yardım etmektedir. Hepimiz ve genel hayatımızda rast geldiğimiz okuma yazma bilmeyen her vatandaşımıza öğretmek için büyük arzu göstermeliyiz. Bu milletin yüzyıllardan beri çözölemeyen ihtiyacının birkaç sene içinde tamamen temin edilmesi, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir başarı güneşidir. Aziz arkadaşlarım, yüksek ve sonsuz armağanımızla büyük Türk milleti yeni bir nur içine girecektir.”

Yeni yazının bu toplantıda kanun olarak kabul edilmesiyle birlikte derhal okuma yazma seviyesini yukarıya çekecek millet okulları açıldı. Halkımız kadın, erkek, yaşlı, genç hiçbir ayırım gözetmeden ve hiçbir zorlama olmadan bu okullara yollandı. Bütün bir millet aydınlanma aşkıyla bu gelişime uyum gösterdi ve dünyada emsali görülmemiş bir başarıya mazhar oldular.

Siz eğitim hayatınıza eski yazı ile başladınız. Öğrenciliğiniz devam ederken Harf Devrimi oldu. Yeni sürece uyum sağlamaya çalışırken zorluklar yaşadığınız oldu mu?

Ben Fransızca okuduğum için çok zorlanmadım. Yeni yazıya hemen uyum sağlayabildim. Çevremdeki insanlar için de durum benzerdi.

Bildiğim kadarıyla Hasan Âli Yücel ile bir karşılaşmanızda eski yazı ve yeni yazı üzerine kısa bir konuşma yapmışsınız.

Bir keresinde Dil-Tarih'te karşılaşmıştık. O yıllarda Hasan Âli Yücel müfettişlik yapıyordu. Ben de bomboş bir sınıfta oturmuş kendi kendime eski yazı ile notlar alıyordum. Eski yazı ile daha iyi not tutabiliyordum, hızlı yazabilmek için o alfabeyi kullanıyordum. Hasan Âli Yücel beni öyle görünce “Senin yaşın kaç başın kaç da bu yazıyı kullanıyorsun?” diye yarı azarlar yarı alay eder gibi bir ifadeyle bana laf attı. Pek bir şey söyleyememiştım.

Alfabadeki değişimin yanı sıra, dilde de sadeleşme çalışmaları yapılıyordu öyle değil mi?

Tabii. Çünkü kullandığımız dil Arapça ve Farsçanın büyük etkisi altındaydı. Atatürk bu konularda çok hassas davrandı. Bizzat kendisi, matematik ve geometri terimlerini Türkçeleştiren bir kitap yazmıştı. Atatürk'ün bulduğu Türkçe terimler hâlâ terminolojide kullanılıyor.

Dilin sade ve kolay anlaşılır olması eğitimin kalitesini temelden etkiliyor. Jeoloji profesörü Ahmet Ercan ile bunun üzerine konuşmuştuk. Anlattığına göre bir dersten öğrencileri bir türlü başarılı olamıyormuş. Bunun sebepleri üzerine düşünmüş ve dersteki terimlerin tamamının yabancı dillerden olduğunu fark etmiş. Bu terimleri kendisi Türkçeleştirdikten sonra dersteki başarı oranı yüzde 90 artmış. Eğer bir bilim dalındaki terimler Türkçeleştirilirse hem o bilimin anlaşılması kolaylaşır hem de Türkçemiz zenginleşmiş olur. Bu alanda yapılan çalışmaları her zaman çok kıymetli görüyorum.

Bütün bu çalışmalar dilimizi Arapça ve Farsçanın etkisinden temizlemişken, son yirmi yıldır yoğun bir biçimde İngilizcenin etkisi altına girdiğimizi görüyorum. Özellikle Türkçe ve İngilizce birleştirilerek yapılan tamlamalara kulak kabartıyorum. Markaların ve mağazaların isimlerinde de sık sık böyle kelimeler karşımıza çıkıyor. Buna çok üzülüyorum. Bu etkilere karşı durabilmek için Türk dili üzerine çalışan gruplar olduğunu biliyorum. Çok sevgili Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu da, vefatından önce bu konu üzerine yoğun mesai harcıyordu. Hayattayken harcadığı

eforu ve Türk diline gösterdiği özeni hep hayranlıkla izlemişimdir. Bu sayede kendisini de anmış olalım.

O yılların bir başka marjinal değişimi de kılık kıyafet alanında oldu. Çarşaf, peçe, şalvar, fes... Yüzlerce yıllık kıyafetler birden ortadan kalktı. Halk, Harf Devrimi gibi Kıyafet Devrimi'ne de ilgi gösterdi mi?

Ufak tefek karşı çıkmalar dışında ciddi bir direnişle karşılaşmadı. Kıyafet Kanunu'nun erkekler için getirildiğini söylesek yanlış olmaz. O dönemde kadınlar çarşaf giyorlardı. Erkeklerin ise çeşit çeşit kıyafetleri vardı. Kıyafet Kanunu ile erkeklerin giydikleri şalvar ve fesler, pantolon ve şapkalar ile değiştirildi. Bu hamle bizi çağdaş dünyaya yaklaştırdı. Kurduğumuz yeni demokratik devlet ile Batı tarzı bir yönetimi benimsemişken artık vatandaşlarımızın görünüşleri de Batı'ya yönelmişti.

Kıyafet Kanunu'nun ilginç tarafı kadınlara hiçbir şey dayatmıyor oluşudur. Valilere "Kadınları çarşaflarını çıkarmaları noktasında ikaz edin" emri gidiyor fakat çarşafını çıkarmayana hiçbir yaptırım yok. Çünkü Atatürk ülkenin kadınlarına güveniyor ve onların yanında olacaklarını biliyordu. Beklediği gibi de oldu. Kadınlar çarşaflarını çok hızlı bir biçimde çıkardılar.

Kıyafet Kanunu ile okula giden kızların başlarının zorla açıldığı iddia edilir.

Bu noktada bu yanlış bilgiyi düzeltmeliyiz. İkinci Meşrutiyet'ten beri ilkokula giden kızlar başlarını örtmezlerdi. Atatürk döneminde de böyle devam etti. İlkokula giden kız çocuklarının başları tabii olarak açıktı. Örneğin, ben ilkokulu Çorum'da okudum. Okulda Kur'an hocamız bizi yanına oturtur Kur'an okurdu fakat bizim başımızı kapattırmazdı.

Kıyafet Kanunu'ndaki tek yaptırım, Cumhuriyet'in en temel ve önemli kazanımı laikliği korumak adına devlet dairelerinde giyilecek kıyafetler hususundaydı. Din ile devlet işleri birbirinden ayrılabilsin diye devlet dairelerine sarık, cübbe vs. gibi din-

sel giysiler ile girmek yasaklandı ve suç kabul edilerek bir ceza belirlendi.

Kadınlar çarşaflarını çıkardıktan sonra gündelik yaşamda nasıl değişiklikler oldu? Kadınlar görünüşlerine daha çok özen göstermeye başladılar mı?

O dönemde bir tarafta çarşafını çıkaran kadınlar ve bir tarafta da şapka takan kadınlar vardı. Atatürk'ün etrafındaki kadınlar ekseriyetle şapka takardı. 1925 yılında çarşılarda kadın şapkaları satılıyordu. Hatta beni okula yazdırabilmek için yaşımın büyütülmesi icap etmişti. Babam mahkemeye giderken yaşım büyük görünsün diye bana bir şapka almıştı. Bir de topuklu ayakkabı giydirmişlerdi. Hâkim bile gülmüştü halime bakıp.

Atatürk'ün kadınlar için gösterdiği çaba o dönemde bütün dünya için bir hayli ilerici olarak kabul edilir. Türk Devrimi'nde kadının yerini nasıl görüyorsunuz?

Atatürk, Milli Mücadele'yi kadınların büyük emekleriyle kazandı. Kadınlarımız bu zaferde büyük pay sahibidir. Atatürk hem bunun farkındaydı hem de yaşadığı dönemi çok iyi analiz edebiliyordu. Geleceğe dair bir öngörüsü vardı. O nedenle kadınların hayatın içinde aktif görev almasını, hukuk önünde erkeklerle eşit haklara sahip olmasını çok önemsiyordu. En güzel örnek, kendi manevi kızının askeri pilot olmasıdır. Devleti idare edenler, vatandaşlar için en ikna edici örneklerdir.

Türk Devrimi aynı zamanda bir kadın devrimidir. Devrimlerimizin bize mesajı şudur: Kadın isterse, her şeyi başarabilecek güce ve kudrete sahiptir. Erkeklerin yapma hakkına sahip olduğu her şeye, kadının da hakkını vermesi sebebiyle Türk Devrimi, kadınlar açısından çok daha değerlidir. Cumhuriyet'in 100. yılında görüyoruz ki devrimlerin itici gücü ve takipçisi kadınlardır. Alanlarında dünya çapında söz sahibi bir sürü kadınıımız varsa bugün bu sayededir.

Muhallifleri tarafından Atatürk devrimleri hep halka üstten bakan, tepeden inme kanunlar olarak tanımlanır. Sizin anlattıklarınız ise halkın bu değişimleri coşku ile karşıladığını, bu coşkunun ardından devrimlerin yasalaştığını gösteriyor. Doğru mu anlıyorum?

Tam olarak böyle söylüyorum. Hiçbir devrim halk tarafından sindirilmeden tepeden inme biçimde yasalaştırılmadı. Halk Atatürk'e olan bağlılıklarından ötürü bütün devrimleri kabul etti. Zaten halktan böyle bir karşılık görüyor olmasaydı bu devrimler başarılı olamazdı. Çünkü o dönemin şartlarında bu kararları Meclis'ten geçirmek halkın desteğine rağmen çok kolay değildi. Eğer halk tarafından destek görüyor olmasa, mutlaka karşısına dikilen insanlar olurdu ve bu devrimlerin yapılması mümkün olamazdı. Küçük çapta "Medreseler yeniden açılsın" gibi birkaç itiraz oldu fakat bu itirazlar hiç kimse tarafından ciddiye alınmadı. Genelde devrimlere itiraz edip, karşı çıkan ve küçümseyenler iktidarı istedikleri gibi eline alamayan ve bu yüzden de dış işbirlikçileri ile halkı kışkırtmaya çalışanlardı. Bugün de aynısı devam ediyor.

Ayrıca unutmamalı ki, 100 yılda kadınlarımızın her alanda gösterdiği başarılar, Anadolu devriminin başarısının en önemli göstergesidir. Kim ne derse desin...

**HAYATTA EN ÖNEMLİ
MESELE GERÇEK
OLABİLMEKTİR.
ATATÜRK GERÇEKTİ.**

Aynı dönemlerde sizin kişisel tarihinizde neler oluyordu?

Biz İkinci İnönü Muharebesi sırasında ailecek Eskişehir'e kaçmak zorunda kaldık. O yokluk yıllarında her işimizi kendimiz yapmak zorundaydık. Annem çok becerikli bir kadındı. Babamın eski kıyafetlerini söküp onlardan kalıp çıkararak yeni kıyafetler dikmişti. Eskişehir'e geldikten sonra baktık ki erkekler şalvarları çıkarıp pantolon giymeye başlamış. Annem, küçük bir dikiş makinesi alıp pantolonlar dikmeye başladı. Bir süre, o pantolonlardan kazandığımız parayla geçimimizi sağladık. Bunlar 1928'de çıkan Kıyafet Kanunu'ndan seneler önce oluyor.

Peki, o dönemin insanları Atatürk'e nasıl böylesine büyük bir tutkuyla bağlandılar?

Hayatta en önemli mesele gerçek olabilmektir kızım. Atatürk gerçektir. Söylediği her şeyin ayakları yere basıyordu. Bir umut taciri değildi. Nefesi kesildiğinde "Herkes başının çaresine baksın" deyip kaçacak birisi değildi. En başından beri bir plan ve program dahilinde hareket ediyor, hiç yanılmıyordu. Yaşadığı dönemin şartlarını çok iyi analiz etmişti. Dünyayı iyi biliyordu. Bu kadar meziyet ve bilgi birikimi bir araya geldiği zaman karşındakine yalan söylemeye ihtiyacın olmaz. Neler olacağını görürsün, fotoğrafı çekersin, yol haritanı açıklarsın, insanlar da peşinden gelir. İnsanın kendi çıkarlarını ve iyiliğini kendinden bile fazla gözeten birisine bağlanmaması için ruh hastası olması lazım.

Mustafa Kemal Atatürk ile Karşılaşmak

Atatürk'ü yakından görebildiniz mi?

Sadece bir kez, 1934 yılında. Eskişehir'de Porsuk Çayı'nın yakınlarında bir evimiz vardı. Bir katı aşağı gömülü gibi duran iki katlı çok güzel bir evdi. O evi hâlâ hasretle anarım. O evde oturduğumuz zamanlarda Atatürk, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Eskişehir'e gelmişti. Üstü açık bir araba ile şehir turu attılar. Konvoy evimizin önünden de geçti. Evimizin camları tam araba-

nın hizasına denk geliyordu. Atatürk'e selam verdim, başını sallayarak beni selamladı. Onu en yakından gördüğüm an bu oldu.

Neler hissettiniz o anda?

Çok heyecanlandım. Bugün bile kalbimin yerinden fırlayacak gibi olduğunu hatırlıyorum. Bilirsin, bazı insanlar yüksek enerjileri ve karizmaları ile seni ilk görüşte kolayca etkileri altına alıverir. Atatürk de o türden, göz göze geldiğinde bile insanı heyecanlandırabilecek birisiydi. O kısacık an, bugün hâlâ her detayıyla aklımda.

Biraz bugünün Atatürk'ünü konuşalım. Sizce Atatürk unutturulmaya mı çalışılıyor?

Tarihte hiçbir ülke yoktur ki kurucusuyla bu kadar mücadele etsin. Bizleri tebaa olmaktan kurtarıp yurttaş olmamızı sağlayan, sarayda doğan hanedan çocukları ile köyde doğan çocukları yasalar önünde birbiriyle eşit hale getiren bir lidere şükran duyacağımız yerde sistematik biçimde adını her yerden silmeye çalışıyoruz.

Bugün bu tür durumlara maruz kalmak, beni elbette çok üzüyor. Ama biliyorum ki, bu ülkede Atatürk'ün hatırası ile mücadele etmeye çalışan herkes kaybetmiştir. O yüzden müşterihim. Ben Atatürk'ü eleştirenlere şunu söylüyorum: “Bugün hepimizin elinde O'nun elinde olan imkânlardan çok daha fazlası var. Daha iyisini yapın da görelim.”

Atatürk Bugün Hayatta Olsaydı...

O zaman şu soru çok yerinde olacak: Atatürk bugün hayata dönse ilk olarak ne yapar?

Tüm bu sıralayacaklarımız, elbette varsayımlardan ibaret ama hadi bir beyin fırtınası yapalım. Muhtemelen ilk iş olarak eğitime el atardı çünkü gençleri onlara Cumhuriyet'i emanet edecek kadar çok önemsiyordu. Ayrıca hayattayken en çok önem verdiği şey bilimin ve aklın yolundan şaşmamaktı. Öyle ki “Bir gün benim sözlerim ile bilim çelişirse, bilimi seçiniz”

diyordu. Bu nedenle bugün hayatta olsa yeniden laik ve bilimsel bir eğitim sistemi oluşturur, Cumhuriyet'in kuruluşunda yaptığı gibi gençlere bilimin ışığında yürüyebilecekleri bir yol açmaya çalışırdı.

Atatürk kalkınmanın ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın anahtarının eğitim olduğunu çok iyi biliyordu. Yeri gelmişken tekrar anlatmak istiyorum: Hitler'den kaçan Yahudi profesörler gidecek yer ararlarken Atatürk onlara kucak açmıştı. Bu profesörler Türkiye'ye geldikten sonra Hitler onları iade etmemizi istemişti. Tüm dünyanın korktuğu Hitler'e karşı, henüz yeni kurulmuş, on yaşında bir Cumhuriyet'in lideri karşı durdu. Atatürk Hitler'e dedi ki: "Bu insanlar kim olurlarsa olsunlar Türk hükümetinin memurlarıdır, iade edilemez." Türkiye'de bir eğitim devrimi yapabilmek için bu insanlara ihtiyacımız vardı. Atatürk savaşa girmek pahasına bu eğitimcileri ülkede tuttu.

Buna ek olarak aynı derecede önem verdiği ekonomiyi dışa bağımlılıktan kurtarmak için gerekli adımları atar ve Türkiye'yi kalkındırmak için yeni bir üretim seferberliği başlatırdı.

Eğitim ve ekonomideki bu reformların yanı sıra Cumhuriyet'in kurucu değerlerine, özellikle de laikliğe kesin bir geri dönüş yapacağını zannediyorum. Bu kurucu değerler Anadolu'yu yıkık bir imparatorluktan nasıl modern dünyayla bütünleşmiş bir ülke haline getirdiyse, bugünkü Türkiye'yi de dünyanın başat ülkelerinden biri haline kolayca getirebilir.

Sizce bugünün gençleri Atatürk'ü doğru tanıyıp anlayabiliyor mu?

Tabii. Şimdiki gençler benim gözlemlediğim kadarıyla her şeyi daha derinlemesine araştırıyor. Teknolojinin gelişmesiyle farklı kaynaklara erişim imkânları çok gelişti. Atatürk için de aynı durum geçerli. Eskiden çocuklar, Atatürk'ü okulda öğretildiği kadarıyla tanıyordu. Hemen hemen herkesin kafasında benzer bir Atatürk imgesi oluşuyordu. Dolayısıyla Atatürk ile ilgili şahsi fikirler okulda altı boş bir Atatürk sevgisi aşılandığı için kolayca yıkılabiliyordu. Bugün, Türkiye'nin geldiği

noktaya baktığımız zaman Atatürk'e mesafeli yaklaşanların bile onun ne kadar büyük bir karakter olduğuna kolayca ikna olduklarını görüyoruz. Hiçbir dönemde Atatürk ile bu kadar uğraşmadı fakat hiçbir dönemde kitlelerin Atatürk'e böylesi yoğunlukla sarıldığı da görülmedi. Gençler yaşadıkları dönemin sorumlularını gördükçe tepkilerini daha yüksek sesle göstermeye ve Atatürk'ü anlamaya ve ona daha çok bağlanmaya başladılar.

Atatürk ne diyor? Memleketin başına gelebilecek tüm tehlikeleri sıraladıktan sonra, "Ey Türk istikbalinin evladı! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen; Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diye sesleniyor gençlere. Gençler, Atatürk'ün onlara duyduğu güveni Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde boşa çıkarmadılar. Bu yüzden bugünün gençlerine de güvenim tam.

Türkiye'de yıllar sonra ilk kez insanlar, bütün ideolojilerden bağımsız olarak bir araya gelip seslerini çıkardı. Bu denli büyük bir hareketin örgütsüz biçimde gerçekleşmesi benzersiz bir olay. Modern dünyada bireyselleşmenin yükselmesinden mütevellit protestolar da şekil değiştiriyor. Sanırım bundan sonra bu tip büyük protestoları böyle örgütsüz, flamasız, bayraksız şekilde göreceğiz.

Hemen her dönemde Atatürk'e ihtiyacımız olduğu konuşuluyor. Oysa 85 milyonluk kocaman bir ülkeyiz. Ülkemizin potansiyelini de çeşitli zamanlarda türlü olaylar ekseninde görebiliyoruz. Yeri geliyor diplomaside yeri geliyor sanatta yeri geliyor bilimde başarılar kazanıyoruz. Peki tüm bu potansiyele rağmen Türk insanı neden hep bir kurtarıcı bekliyor?

Tarihe bakarsak genellikle her yüzyılda her cemiyetten bir dâhi çıkmıştır. Bu dâhiler toplumları ilerletecek işaret fişeklerini yakarlar ve insanları peşlerine takarlar. Eğitim sistemi kaliteli olan, sosyal adalet yönünden adil, eğitim noktasında vatandaş-

larına fırsat eşitliği sunabilen ülkelerde liderlere daha az ihtiyaç olur çünkü sistem oturmuştur, yetiştirdikleri nesiller yurttaş olma bilincine sahip, aydınlık insanlardan oluşur. Türkiye gibi ülkelerde ise zaman zaman bir kurtarıcı gerekir. Bunu gelişmemiş bir ülke olduğumuzdan değil, eğitim politikalarımızın alt üst olmuş olmasından ötürü söylüyorum.

O dönemi özlüyor musunuz?

Özlüyorum tabii, hem de çok. Mesela Cumhuriyet'in 10. yılını hiç unutamıyorum. İnanılmaz büyük bir coşku ve heyecan içindeydik. Ben aslında pek fazla arkadaşı olan biri sayılmazdım. Yalnızlığı severdim, arkadaşlarımla pek fazla vakit geçirmezdim. Öğretmenlik yaptığım zamanlarda bir arkadaş grubuna takılmaya başlamıştım. Genç kızlar ve erkekler hemen her hafta bir kez toplanırdık. Çaylar yapılır, müzikler çalar, danslar edilirdi. Yine aynı zamanlarda balolara da katılırdım. Askeriyede ya da belediyede balolar tertip edilirdi. Bir keresinde belediyenin baloyu tertip eden ekibinde bile bulundum. Bir gecede üç baloya giderdik. Annem çok güzel balo elbiseleri dikerdi. Her baloya başka bir elbise. Kadın erkek ayrımı olmadan tiyatrolara, Porsuk Çayı'nın etrafındaki çay bahçelerine gidiyorduk. Hayatımın en keyifli zamanlarıydı diyebilirim.

Benim kişisel hikâyemin yanı sıra ülke için de çok önemli ve güzel yıllardı, çünkü Cumhuriyet'in kalkınma hamlesi bu yıllarda başlıyordu. Savaşlardan zaferle çıkan yorgun ve yoksul halkın hayatı değişmeye başlamıştı. Aslında bakarsanız perişan durumdaydık: Osmanlı yıkılmış, Hazine'de beş kuruş para yok, bir de üzerine Osmanlı'dan kalan borçlar var. Bu yokluğun içerisinde Anadolu'nun dört yanında okullar açılıyor, yurtdışından profesörler getiriliyordu. Anadolu'nun küçük şehirleri açılan fabrikalarla birlikte ayağa kalkmaya çalışıyordu. Beş kuruş borç almadan ülke emeklemeye başlarken bir yandan iktisadi alanda adımlar atılıyor, Merkez Bankası kuruluyordu. Her alanda kalkınmanın ilk filizlerini görebiliyorduk. Ülkeyi büyük bir heyecan sarmıştı. İşte büyük liderin önemi, böyle toplumsal veya ulusal

heyecan yaratabilmektir. Hayatımın o döneminde yaşadığım mutluluğu bir daha hiç yaşamadım.

Biz Atatürk'ün bıraktıkları ile büyüydük. Siz ise onunla aynı dönemde, onun yönetimi altında yaşadınız.

Bununla hep iftihar ettim. Kendimi çok şanslı addediyorum. Döneminin en büyük liderinin tüm iktidar sürecini yaşadım. Devletin, ulusunun ve kendisinin onurunu her şeyin üstünde tutan, attığı tüm adımları ve söylediği her bir kelimeyi öncesinden derinlemesine düşünen, aklına estiğince hareket etmediği için tüm dünyanın saygısını kazanmış bir insanın var oluşuna, bizzat tanıklık ettim. Ölümünün ardından dünya gazetelerinde neler yazdıklarına bakarsan Atatürk'e ne denli saygı duyulduğunu görebilirsin. Dünyanın böylesine ilgi gösterdiği bir liderin yönetimi altında bütün bir milletin kendisini çalışmaya adanmış bir dönem yaşadık. Bütün yeniliklerin arka arkaya, inci tanesi gibi dizildiği bir dönem. 1925 yılıydı, ilk Musiki Muallim Mektebi açıldı. Okul için Almanya'dan hocalar geldi. Yine aynı yıllarda öğretmenlere eğitim vermek üzere spor kulüpleri ve kursları açıldı. Benim İsveç'ten gelen bir kadın hocam olmuştu o kurslarda. İlkokul çocukları okuldan öylece mezun olmasınlar, ellerinde bir marifet olsun diye bizzat Atatürk'ün emriyle ilkokullara el işi dersleri koyuldu. Bu dersler için Almanya'dan hocalar geldi. Benim babamın elleri çok becerikliydi. O da bu kurslara gidip alçıdan kalıp yapmayı, balık ağı yapmayı, kalıp dökmeyi ve tahta işleri yapmayı öğrendi. İlkokuldaki öğrencilerine bu kurslarda öğrendiklerini öğretti. Geçenlerde tanıdığım bir fabrikatör dedi ki: "Gençler lisan biliyor ama çivi çakmayı bilmiyor." Atatürk bunların hepsinin daha ilkokulda öğrenilmesini istemişti. Dehaya bak, ne büyük ileri görüşlülük.

Siz Atatürk'ün sözleri içerisinde en çok hangilerini önemsiyorsunuz?

Atatürk çok büyük bir lider. Hitabeti de çok kuvvetli. Söyleyeceği her şeyi daha önceden düşünüyor, şimdiki siyasi örnek-

lerin aksine konuşmalarını kendisi yazıyor. Adeta satranç oynar gibi konuşuyor. Bu itibar ile her sözü çok kıymetlidir tabii. Fakat 10. Yıl Nutku'nda söylediği "Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir" sözünü çok etkileyici bulurum. Devamında "Çünkü Türk milleti, milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir" der. "Atatürk devrimleri nedir?" diye soracak olursan, işte budur kızım. Bir ülkenin yönünün nasıl değiştiğini, bundan sonraki rotasının ne olacağını, nasıl bir kararlılık ile hareket edileceğini en net şekilde dört cümle ile açıklıyor.

Bunun yanı sıra "Beni Türk hekimlerine emanet ediniz" sözünü ve Gençliğe Hitabe'yi çok değerli bulurum. Bir liderin halkına bu derece güvenmesi çok kıymetli. Bin bir emekle kurulan bir ülkeyi gençlere gözü kapalı emanet etmek, o gençlerin Cumhuriyet'e çok daha sıkı sarılmasını sağladı.

Türkiye'nin en büyük travmalarından birisi Atatürk'ün ölümü olsa gerek. Cenaze görüntülerine baktığımda herkesin yüzünde derin bir üzüntü görüyorum. Siz Atatürk'ün ölüm haberini nerede ve nasıl aldığınızı hatırlıyor musunuz?

**ATATÜRK ÇOK BÜYÜK BİR
LİDER. ŞİMDİKİ SİYASİ
ÖRNEKLERİN AKSİNE
KONUŞMALARINI
KENDİSİ YAZIYOR.**

Unutulacak bir gün değildi ki kızım: Dil-Tarih'te öğrenciydim. Sabah erken saatlerde tüm arkadaşlarla beraber okulun salonuna inmiş, radyonun başında haber bekliyorduk. Atatürk'ün sağlık durumu hayli kötüydü. Kimsenin dili söylemeye varmıyordu fakat ölümünü bekliyorduk. Radyo dakikası dakikasına haber veriyordu. Tam 9.05'te ölüm haberi geldi. Bütün okulun öğrencileri birbirlerine sarılıp ağlamaya başladılar. Adeta kıyamet kopuyordu. Çok büyük bir yıkım ve üzüntü olmuştu. Atatürk'ün cenazesine katılamadığım için de çok üzülmuştüm. Üzerinden 85 yıl geçti, hâlâ her 10 Kasım'da Atatürk bugün ölmüş gibi hüngür hüngür ağlıyorum.

O günden sonra neler düşündünüz? Sonuçta ülkenin kurucusu artık hayatta olmayacaktı.

Tabii düşündüm fakat İsmet İnönü'ye çok büyük itimadım vardı. Sadece ben değil bütün toplum İsmet Paşa'ya büyük teveccüh gösteriyordu. O cumhurbaşkanı olunca herkes rahatladı. Hemen arkasından da İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Bütün mesai savaşa girmemek için harcanıyordu. Naziler Yunanistan'ı almış, bizimle komşu olmuşlardı. Bütün devlet kademesi her an tetikteydi. Her gün birbiri ardına bildiriler yayımlanıyordu. "Bu İnönü hiç uyumuyor mu?" diye düşündüğüm bir zaman olmuştu. Herkes tedbir almaya çalışıyordu. Biz evimizin ışıkları görünmesin diye siyah perdeler almıştık. Almanlar yönlerini Türkiye'den Rusya'ya çevirince vatanımız için rahatladık.

Türk halkı daha öncesinde Atatürk'ün arkasında durduğu gibi İkinci Dünya Savaşı döneminde de İnönü'nün arkasında durdu mu?

Herkeste bir düşman korkusu vardı. Doğal olarak bir bütün haline gelmiştik. Ama bu savaş, Birinci Dünya Savaşı'ndan da Milli Mücadele'den de çok farklıydı. Kıyaslamak pek doğru olmaz.

10. BÖLÜM

SÜMEROLOJİYE GİRİŞ REHBERİ

Uzmanlaşmak madencilik gibidir.
Bir madeni kazarken ne kadar derine
gidebilirsen o kadar çok değer
çıkarabilirsin.

Sumerlerden Neler Öğrendik?

Muazzez Hanım, sizi bütün Türkiye Sumerler ile ilgili yaptığınız çalışmalar sayesinde tanıdı. Bu bölümde uzmanlık alanıza dönüp Sumerler üzerine sohbet etmek, onları sizden dinlemek istiyorum. Diliyorum ki, Sumerler hakkında hiç bilgisi olmayan bir insan bile, aktaracağınız bilgiler vesilesiyle tarihi bir yolculuğa çıkabilsin.

Elbette.

Müsaadenizle sormak istiyorum: Kimdir bu Sumerler?

Sumerler, yaklaşık beş bin yıl önce Mezopotamya'nın güneyinde yaşamış olan yerleşik bir halktır. Tarihe katkıları çok yüksek olduğundan onları “medeniyetin beşiği” olarak tanımlamak mümkün. Yarattıkları medeniyet bugünkü hayatımızı bile derinden etkiliyor. Her şeyden önce yazıyı bulmaları tarihin akışını değiştirdi. Yaşayış biçimleri bugünkü semavi dinlerin ve öğretilerin temellerini attı. “Yaratılış” ve “Tufan” hikâyelerine, nazar boncuğuna ve ağaç süsleme geleneklerine ilk olarak Sumerlerde rastlanır. Toplumsal hayata düzenlemelerin getirilmesi de bir Sumer icadıdır. Evlenme, boşanma, kira, borçlanma, alma, satma gibi işlerin kâğıda dökülmesi ve ilk hukuksal metinlerin oluşmasını onların döneminde görürüz. Matematikte, geometride ve astronomide çok başarılı olmuşlar, bu alanlara yüksek ihtimam göstermişlerdir. Astronomiye olan ilgileri zamanı bölmelerine yol açmış ve bir yılı on iki aya, her ayı dört haftaya bölmüşler. Bugün kullandığımız ay isimlerinden bazıları Sumerler'in buluşudur.

İnsanlığın medeniyetine katkıları sebebiyle tarihin bence en önemli toplumlarından birisidir Sumerler. Bu sebeple onları çok önemsiyorum. Bence bütün dünya da önemsemeli.

Sumerler ile çağımız insanı ve bugünün dünyası arasında nasıl benzerlikler ve nasıl farklılıklar görüyorsunuz?

Tarihe baktığımız zaman görürüz ki bütün ilerlemeler mücadeleler sonucunda olmuştur. Mücadele eden toplumlar sürekli ileri giderken mücadelecı karakteri olmayan toplumlar ya yerlerinde saymış ya da tarih içerisinde küçölerek yok olmuşlardır. Sumerlerin çok mücadelecı bir toplum olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mücadelecı ve ilerici bir toplum. Öyle olmasa yazıyı nasıl bulacaklar zaten. Yazının bulunuşuna mukabil hemen okullar açmış ve bu okullarda çocuklara yazıyı öğretmişler. Bu ilerleme ve daha iyisini yapma hissi onların buluşlar yapmalarına sebep olmuş. Matematikte ve astronomide muazzam buluşlar yapmışlar. Bugünkü modern toplum onların buluşlarından çok fazla istifade etti.

Mücadelecı toplumlar birbirlerine benzer. Sumerlerle bizim aramızdaki en temel farkın teknoloji olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Teknolojiyi devreden çıkardığımız zaman hayata yaklaşma biçimlerimiz hayli benziyor. Sadece bizden beş bin yıl daha yaşlılar. Onların yaşayışlarına, hikâyelerine ve deneyimlerine bakarak bizler de kendimize bir rota çizebiliriz. Bugünün modern dünyasının kurulmasına çok büyük fayda sağlayan Sumerler, dinlemesini bilenler için neredeyse beş bin yıl öncesinden bir ilerleme rotası fısıldıyor.

Kendilerine dair bulunan en eski belgeler, bugün Irak'ın güneyi olarak bildiğimiz Mezopotamya topraklarında ortaya çıktı. Bu belgelerden öğrendiğimiz kadarıyla onlar da otokton bir halk değil; yani onlar da bir yerlerden göçmüşler. Bugün tarihçiler, Sumerlerin Mezopotamya'ya doğudan göçtüklerini kabul ediyorlar. Onlara "Sumerler" dememizin sebebi göç ettikleri düşünülen Orta Asya'daki Sumer Dağı. Yaşadıkları şehir, geldikleri yerin adını koymuşlar. Bildiğimiz kadarıyla Mezopotamya'ya geldiklerinde çömlek yapmayı ve tekstili de biliyorlarmış.

Neden Mezopotamya'ya geliyorlar?

O dönemlerde Orta Asya'da muazzam büyüklükte buzullar var ve erimeye başlıyorlar. Buzullar erimeye başlayınca do-

ğal olarak nehirler ve göller taşıyor, ovalar sular altında kalıyor. Ölen ölüyor, hayatta kalabilen batıya doğru kaçmaya başlıyor. Bir yere kadar gelip duruyorlar fakat bu kez de kuraklık baş gösteriyor. Batıya doğru hareketlerine tekrar başlıyorlar. Yol onları en sonunda Dicle ile Fırat'ın arasına bir yere getiriyor. Geldikleri coğrafyada bataklıkları kurutmuş, kuru bölgeleri sulamışlar. Bölgenin verimli toprakları sayesinde çok başarılı bir şekilde tarım yapmışlar.

Geldikleri coğrafya ve yaşayış biçimleri göz önüne alındığında Sumerler ile Türkler arasında bir akrabalıktan söz edebilir miyiz?

Bilimde iki kişi aynı şeyi söylerse o, “kanı” kabul edilir. Ben ve bir başka Türkmen bilim insanı, Sumerlerin asıllarının Türk olduğunu kanıtladık. Bizim çalışmalarımızın arkasında yeterince durulmadığı için çok yaygınlaşmayan bir konuyu vurgulamış oldun. Batı'daki bilimsel çevrelerden dışlanma korkusu yüzünden dilbilimci ve tarihçilerimizin büyük bir çoğunluğu bu önemli konuyu göz ardı ediyor.

Siz Sumerlerin Türk olduklarını neye dayanarak söylüyorsunuz?

En başta Sumerce ile Türkçe arasındaki dil benzerliği bu akrabalık için önemli bir kanıt. Birbiriyle akraba olan toplumların dillerinde büyük benzerlikler yakalayabilirsiniz. Gilgames Destanı'nı bir örnek olarak ele alalım. Gilgames'in aslı Bilgames'tir. Türkçede Bilgames'e yakın Toktameş, Alpameş gibi isimler de vardır.

Gilgames'in başındaki işaret “gil” şeklinde de “bil” şeklinde de okunur. Bilgames, Türkçede “bilen saygın adam” anlamına gelir. Gilgames'i, Sumerler “çok bilgili ve tufandan önceki bütün olayları bilen bir adam” olarak tasavvur eder.

Bunun yanı sıra Sumerler ve Türkler yaşantı noktasında da birbirlerine çok benziyorlar. Ölümler için benzer ritüeller yapıyor-

lar, âdetleri birbirlerine çok benziyor. Orta Asya’da görülen âdet ve ritüellerin neredeyse tamamı Sumerler’de de var. Örneğin Sumerler mezarları yeraltına ev şeklinde oda oda olarak kazıyorlar. Mezopotamya’da Ur denilen bölgede böyle mezarlar bulundu. Bu tip mezarları Orta Asya’da yaşayan Türk topluluklarında da sık sık görürüz.

Konu Gilgameş’e gelmişken, Gilgameş Destanı’nı anlatan tabletlerin tamamı bulundu mu? Yoksa bizim bugün okuduğumuz Gilgameş Destanı sadece bugüne dek bulunan tabletlerin bir tercümesi mi?

Destana göre Gilgameş, MÖ 2500’lerde yaşıyor. Hakkındaki ilk tablet ise MÖ 2000’lere dayanıyor. Bu tabletlerin her birinde farklı farklı kısa hikâyeler yer alıyor. Sumerler tarafından yazılan bütün bu hikâyeleri bir araya getirip destan halini verenler Akatlardır. 1800’lerde Mezopotamya’da yapılan kazılarda bulunan bu tabletlerin büyük bir bölümü bugün British Museum’da sergileniyor. Bir kısmı da Türkiye’de çeşitli müzelerde bulunuyor.

Ben zamanında MÖ 1200’lerde yazılan bu destanı tercüme etmek istedim. Fakat tabletlerin neredeyse yüzde 60’ı kırık. Metin böyle bir halde olunca bir bağlam yakalamak ve anlamak çok kolay olmuyor. Rahat anlaşılabilsin diye bu metni bir öykü haline getirdim. Öykü formu çok yakıştı ve çok okundu, bugün de hâlâ okunuyor.

Ne güzel bir yol bulmuşsunuz. Değerli bir çalışma olmuş.

Özellikle öykü formunu tercih ettim. Şiir olarak yazsaydım okunması daha zor olurdu.

Siz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin ilk öğrencilerinden birisiniz. Açıldığı yıl okula girmişsiniz. Bu sayede birçok ilke de şahit olmuş olmalısınız. Siz eğitim alırken, Sumer dilini öğrenirken nasıl çalışıyordunuz? Tabletleri mi okula getiriyorlardı?

BİLMENİN DEĞERİNİ ANLAYAN TOPLUMLAR, GELECEKLERİNİ DAHA SAĞLAM TEMELLER ÜZERİNE KURUYORLAR.

Tabletleri okula hiç getirmediler. Ben tabletleri ilk kez müzede gördüm. Eğitimimiz devam ederken tabletlerden kopya edilenleri okuyorduk.

Bir tablete ilk dokunuşunuzu hatırlıyor musunuz? Neler hissetmiştiniz?

Bunlar sıradan bir insan için çok büyüğü anlar. Hesap edilemez, tarif edilemez duygular yaşıyorsunuz. Bir tablete dokunurken her şeyden önce müthiş bir şaşkınlık yaşıyorsunuz. Beş bin yıl önce bir insanın elinden çıkmış bir yazıya dokunduğunuzu idrak ediyorsunuz. Senin gibi bir insan bunu yazdı ama beş bin yıl önce yazdı. İlginç bir durum tabii fakat aynısını sizler de hissedebilirsiniz. Gidip Ayasofya'nın duvarlarına dokunmayı bir deneyin. Üst üste dizilip koca bir yapıyı oluşturan o taşlar 1500 yıldır orada duruyor.

Sumerlere ait ilk tabletleri ne zaman ve nerede buluyoruz? Sumerler diye bir uygarlık olduğunu ne kadar zamandır biliyoruz?

Tarihsel süreçte, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Sumerlerin kim olduklarını tam olarak bilemiyorduk. Çok eski dönemlerden beri Yunan ve İsrail kaynaklarında Asurlular ve Babilli-

lere dair birçok doğru olmayan bilgi bulunuyordu. O dönemin bilginleri, Asurlular ve Babillileri aramak için Mezopotamya'ya yolculuklar yapıp çalışmalar yürüttü. Bu aramalar sonucunda, Sumerlere ait tabletlerin bazılarında Sumerlere ait olduğunu bilmeden ulaşılar.

Bu tabletlerden anladığımız kadarıyla bundan beş bin yıl kadar önce Sumerler, ekonomik ve sosyal bir gereksinim olarak kil üzerine yazı yazmaya başlamışlar. Oldukça kaba biçimde hayata geçirilen bu yazımlar, genellikle resim-yazı biçimindeydi. Zaman içerisinde bu resim-yazı dili, Sumerler tarafından gitgide geliştirildi ve bir süre sonra tamamen ortadan kalkıp geleneksel ve saf bir fonetik yazı dizgesi haline geldi.

MÖ 3000'lerin ikinci yarısında Sumerler, yazıda öylesine ilerlemişlerdi ki en karmaşık tarihsel ve edebi yapıtların kolaylıkla yazılabileceği kadar esnek bir alfabeleri oluşmuştu. Bu bin yılın sonunda Sumerler o güne kadar sözlü olarak aktarılan birçok efsane ve edebi yaratılarını yazılı hale getirmişlerdi. Bu ürünler kil tabletlere, prizmalara ya da silindirlere yazılıyordu.

1889-1990 yılları arasında bugünkü Bağdat'ın birkaç yüz kilometre dışında bulunan Sumer kent devleti Nippur'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan tabletler, Sumerlere ve yaşayışlarına dair birçok detayı anlayabilmemize katkı sağladı. O tabletler şu anda İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi ve Philadelphia Üniversitesi Müzesi'nde bulunuyor. Bu kazılar dışında elde edilen tabletlerin çoğu ise satıcılar aracılığıyla elde edilmiştir. Bugün bu tabletleri dünyanın dört yanındaki müzelerde görmek mümkündür fakat ekserisi British Museum, Louvre, Berlin Müzesi ve Yale Üniversitesi koleksiyonlarında bulunuyor.

Bu müzelerde görebileceğimiz tabletlerde ne anlatılıyor?

Çoğunluğunu edebi metinlerin oluşturduğu, sık aralıklarla yazılmış yüzlerce dizeden oluşan kocaman ya da birkaç dize içeren küçük tabletler. Yaşadıkları çağ göz önüne aldığımızda, Sumerlerin hayret verici biçimde zengin bir edebiyatı olduğundan bahsedebiliriz. Mitler, destanlar, atasözleri, fabllar, deneme-

ler, ağıtlar ve ilahiler... Bu tabletler İbraniler'in Eski Ahit'inden ya da Yunanların İlyada ve Odyssea'sından bin yıl önce yazılmaları sebebiyle şaşkınlık vericidir.

Siz bugüne dek kaç tablet okuduğunuzu hatırlıyor musunuz?

Aşağı yukarı üç bin tablet okumuşumdur. Belki daha fazlasını okumuşumdur ama daha azını okumadım. Müzede çalışmaya başladıktan sonra tablet okumak benim işim oldu. Toprakta çıktığı gibi duran tabletleri önce konserve yapmaya gönderiyorduk. Üzerleri çamurla kaplı, artık okunamayacak durumdaki tabletler laboratuvara gider, orada su içinde eritilir, tekrar fırına atılıp pişirilir. Bu işleme "konservasyon" deniyor. Ben çalışmaya başlamadan önce 1937'de bir Alman hoca bu tekniği Türkiye'ye getirmiş. Konserve yapılan tabletler içerisinden önemli gördüklerimizi ayırıyorduk. Tabletlerin içeriklerine göre bir tasnif sistemimiz vardı. Hukukiler, edebiler, idari metinler...

Şu an okunmamış çok fazla tablet var mı?

Çok fazla var. Biz birçok önemli tableti ele aldık ama hâlâ okunmamış ciddi miktarda tablet var. Sumer hukukuna dair tabletleri ve edebi tabletleri biz okuyup tercüme ettik ve yayımladık. Beni en çok şaşırtan tabletlerden birisi, okula giden çocuklar için hazırlanan, yazı öğrenme kitabı şeklinde bir tablet olmuştu. Bir çocuk, kitabın on satırını kopya etmiş, bir sonraki bir başka on satırı. Biz bütün bu okul tabletlerini toparlayıp Sumerlerin küçük çocuklara okuttukları bu kitabın bir konstrüksiyonunu yapmıştık.

Sumerler zamanından kalma bir alfabe kitabı... Düşüncesi bile çok ilginç. Hukuki metinlerde sizi şaşırtan nelere rastladınız?

Bir kadının mahkeme belgelerini okuduğumda heyecandan deli olacaktım. Sumerlerin yaşayışına dair çok önemli bir belgeydi. Kadın bir başka kadını yanına almış ve mahkemeye gitmiş.

Diyor ki, “Bu kadını kendime kardeş, kocama da eş olarak alıyorum.” Çünkü kadınlık vazifelerini yerine getiremiyor.

Kumalık gibi bir sistem mi var Sumerlerde yani?

Hayır tam olarak öyle değil. Erkek ancak böylesi bir durumda ikinci bir kadınla evlenme hakkına sahip. Fakat öte yandan birinci eşini boşarsa ikinci eşini de kaybediyor. Kadının “Bu kadını kocama eş, kendime kardeş olarak alıyorum” demesi bu yüzden. Erkek ikinci karısını gerekçe göstererek birinci karısını boşayamıyor, boşarsa ikisinden birden boşanmış sayılıyor.

Sumerlerin hukuka ve kadınlara bakışlarını ilerleyen bölümlerde daha derin konuşmak istiyorum. Tabletlerden devam edersek, edebi metinlerde size heyecan veren nelere rastladınız?

Edebi metinleri okumak, anlamak ve tercüme etmek her zaman diğer metinlere göre daha zor olmuştur. Hukuki tabletlerde belli bir form vardır, kelimeleri anlayıp formu takip edersen hızlıca çözebilirsin. Fakat edebi metinler için kelimeleri bulmak yeterli olmuyor, yazan kişinin ruh dünyasını da anlamaya çalışmak gerekiyor. Bırak böylesi beş bin yıllık bir metni, bugün Türkçeden bir başka dile edebi metin çevirmeye kalkışmak bile ciddi bir mesai işidir.

Çalışmalarımız sırasında bir gün, bir tanrıçanın yazdığı şiirsel bir metin bulmuştuk. Aşk şiiri gibi bir metin. Okudum ve mühim olduğunu anladım. Hemen birlikte çalıştığımız Sümerolog Kramer’e gösterdim. “Muazzaz bu çok önemli” dedi. Üzerinde çalışınca çok güzel bir metin olduğunu gördük. Hatta o dönem iki Alman gazeteciye bu metinleri göstermiştik. Kraliçe İnanna’nın şiirini Almancaya tercüme ettik. Şaşkına döndüler. Daha sonraki bir zamanda aynı gazeteciler, “Tüm dünyayı dolaştık, hep sizden bahsettik, şiiri her yerde okuduk” diye anlatmışlardı.

Okul yıllarınıza geri dönmek istiyorum. Okula giriyorsunuz, size diyorlar ki “Hititoloji, Sümeroloji ve arkeoloji alacaksınız.”

Okuldaki yıllarınızda dersleriniz gereği Babilce öğreniyorsunuz. Dersleri anlatanlar, Almanca anlatıyor. Çalışıp didinerek Almanca'yı öğrenip okulu bitiriyorsunuz. Hem yorucu hem de son derece geliştirici bir süreç. Size bu motivasyonu veren, Sumerlere duyduğunuz merak mıydı?

Bir konuda ne kadar derinleşirsen ona olan merakın da o kadar artar. Herhangi bir konuda uzmanlaşmayı madencilik gibi düşünebilirsin. Bir madeni kazarken ne kadar derine gidebilirsen o kadar çok değer çıkarabilirsin. Ne kadar çok değer çıkarabilirsen o kadar daha derine gitmek istersin. Sonsuz bir sarmaldır bu. Bana da öyle bir şey oldu. Merak ettikçe öğrendim, öğrendikçe merak ettim. Okula girdikten sonra Asur ve Babil tabletlerini okumayı öğrendim. Müzede çalışmaya başlayınca tabletleri okuyarak Sumer dilini öğrendim. Sumerleri öyle sevdim ki, haklarındaki her şeyi öğrenmeye çalıştım. İnsan, heveslerinin ve tutkularının peşinden gittiği müddetçe hayatta kalabiliyor, tutkularının cürmü kadar bir dünya yaratabiliyor, kendisine o eksende bir ufuk çizgisi çiziyor. Ben hep bir fazlasını öğrenmek isteyenlerden, bir fazlasını merak edenlerden oldum. Kitabın başında sormuştun ya kızım, “İnsan yaşama sebebini ve dünyadaki yerini nasıl bulabilir?” diye. İşte ben yaşama sebebimi de dünyadaki yerimi de bu sayede buldum.

Sümeroloji’yi nasıl anlatmalı Muazzez Hanım? Bugünün insanları için Sumerler nasıl bir önem arz ediyor?

Söz konusu bilmek olunca, bir fazla bilmek her zaman bir eksik bilmekten iyidir. O yüzden bilmenin önemi üzerine her birey çok daha fazla düşünmeli, bilmeyi hayatının neresine koyduğunu kontrol etmeli ve bu konuya gereken ehemmiyeti göstermeli, bana kalırsa.

Bu bilme bahsinin üzerine Sumerlerden bahsetmek ise çok özel bir rastlantı. Zira Sumerler, tarihin bilmeye en çok ihtimam gösteren topluluklarından birisi. Sırf bu nedenle bile onları daha iyi anlamamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, bilmenin değerini anlayan

toplumlar, hiç şüphesiz geleceklerini çok daha sağlam temeller üzerine kuruyorlar. Bugün bildiğimiz ve hayatımızı üzerine kurduğumuz hemen hemen her şeyin temellerini atmış bir medeniyetten söz ediyoruz. Bugün kullandığımız matematik ve astronominin temellerinin, bundan beş bin yıl önce Orta Asya'dan Mezopotamya'ya göç etmiş bu kavim tarafından atılması bile, Sumerleri daha iyi tanımamız için yeterli bir sebep olarak tam karşımızda duruyor. Ulus olarak özelimizde ise Sumerler bizim atalarımız. Yine Atatürk kendi araştırmalarından bunun böyle olabileceği sonucunu çıkarmış ve bu doğrultuda Sümeroloji, Hititoloji bölümlerinin kurulması talimatını vermiş. O yüzden bizim tarih bilincimiz ve geleceğimizi inşa edebilmemiz açısından bu çok önemli.

Sumerler nasıl ve neden yok oldular?

MÖ 2000'li yıllarda coğrafi şartların Sumerleri zayıflattığı söylenir. Sumer topraklarındaki tuzlanma o topraklarda yapılan tarımı ve dolayısıyla ticareti etkiliyor. Daha sonrasında da Akadların saldırılarına dayanamayarak bağımsız kimliklerini kaybediyorlar.

Matematik ve astronomi dışında, Sumerlerin yaptıkları ya da temelini attıkları neler bugünkü hayatımızın bir parçası konumunda?

Sumerler ticaretle uğraşmış bir toplum. Üretimin her aşamasında bulunuyor ve ticaretin içinde aktif rol alıyorlar. Her şeyden önce muazzam bir tarım yapıyor o topraklarda. Buğday çok önem verdikleri bir ürün. Bunun yanında yün yapıp, yünden kumaş dokuyorlar. Bu kumaşları bazen kumaş olarak bazen de elbise yapıp satıyorlar. Bütün bunlar ne demek? Hesap yapılması gerek. Bu nedenle matematikle ilgilenmek zorunda kalıyorlar. 10'lu sayıları ve 6'lı sayıları biliyorlar. Altı ve katlarının bölmede kolaylık sağladığını fark etmişler ve bunun üzerine bir sistem kurmuşlar. Müzede çalıştığım dönemde matematikle ilgili çarpım tablolarının olduğu tabletler gördüm.

Yaşamlarında tarım ve ticaret varsa astronomi bilgisine de ihtiyaçları olacağı açık. Bir noktada ne zaman suların yükseleceğini, ne zaman sel olacağını tahmin edebilmeleri gerekiyor, değil mi?

Tabii. Hem tarımla ayakta durmaya çalışan hem de iki büyük nehrin ortasına kurulmuş bir medeniyetin en büyük baş belası doğal olarak seller ve kuraklık olacaktır. Ayı izleyerek suların çekileceği ve taşacağı tarihleri netleştirmeyi başardıkları düşünülüyor. Bu nedenle göğü çok fazla tetkik etmişler. Ama belki bütün bu bilgilere ihtiyaçları olmasa bile Sumerler astronomide başarılı olabilirlerdi.

Bu kanıya nasıl vardınız?

Yıllar önce doğuda yüksek yerlere bir seyahat yapıyordum. Sanırım Diyarbakır'daydım. Bir gece arabadan inip gökyüzüne baktım. Sanki yıldızlar ve bütün gökyüzü hemen üzerimde, elimi atsam dokunuvorecek gibiyim. Üzerinden yıllar yıllar geçti, hâlâ dün geceymiş gibi her detay aklımda. Mezopotamya'nın havası o kadar temiz ki, bir parça yüksek bir yere çıktığında bütün göğü avcunun içindeymiş gibi görebiliyorsun. O gece Sumerlerin astronomide neden bu kadar iyi olduklarını anlamıştım. Kendilerine “ziggurat” dedikleri yüksekçe tapınak kuleleri yapıp oralarından göğü tetkik etmişler. Bu sebeple de başarıları sürpriz değil.

**COĞRAFYANDAN
KOPABİLİRSİN
AMA COĞRAFYANI
KENDİNDEN
KOPARAMAZSIN.**

Neden Sumerlere ait yerler hep yüksekte oluyor?

Yaşadıkları yerler yüksek değil, onlar yükseltiyorlar. Dağlık bir bölgeden göç ettikleri için hep yüksek yerler aramışlar. Belki de geldikleri yerde köklerini, yani Sumer Dağı'nın eteklerini aramışlardır. Hepimiz için böyle değil midir? İnsan, kendini coğrafyasından koparabilir ama coğrafyasını kendinden koparamaz. Ayrıca Sumerler yaşadıkları yerlere verdikleri isimleri de böyle seçmişler. Mesela Eridu. Uzaktaki ev demek.

Bunun yanında kendi inşa ettikleri tapınaklar da yüksekçe yapılar. Bunun temel nedeni de Tanrı'ya yakın olma istekleri; makul ve anlaşılabilir bir yöntem. Benzer yaklaşımları tarihin her aşamasında hemen her toplulukta görmek mümkün. Tam bu noktada şunu da eklemek isterim: Aslında Sumerlerin dindar bir topluluk oldukları söylenemez. Evet, bir dinleri var fakat yönetim alanına dini sokmamışlar. Çok fazla din adamları yok. Bizimki gibi ibadetleri yok ama herkesin bir tanrısı var. Sumerlerin inanışına göre, tanrılar insanları ibadet anlamında bir şeyler yapmaya zorlamıyor, toplumsal hayatı düzenleyen kurallar emretmiyorlar. Temel mantık şu: İnsanlar, tanrıların ne istediğini bilecek ve ona göre davranacak. Bir anlamda tanrılar kendilerini, insanların vicdanına bırakıyorlar. Tanrı'ya yakın olmak ve onunla konuşmak için genellikle dans ediyorlar. Mabette tanrıları eğlendirebilmek adına kadınların ve rahibelerin çalgı çalıp dans ettiklerini biliyoruz. O dönemde arp, saz ve flüt gibi birçok çalgı var. Flüt aynı zamanda cenaze merasimlerinde de kullanılıyor. Hatta Sumer krallarından bir tanesi diyor ki: "Her çalgıyı çalarım ama flüt çalmam. Çünkü flüt bana ölümü hatırlatıyor."

Tanrıları için adak adıyorlar mı?

Adak kavramı var ama bunu hayvan kesme şeklinde yapmıyorlar. Adak için mabette süt dağıtıyorlar. Anadolu'nun da her köşesinde kutsal sayılan dağlık alanlarda kayalara yapılmış sunak oyukları vardır. Doğaya en az zararı verecek şekilde yaşamaya çalışıyorlar. Burada hem Tanrı korkusu var hem de

eski Türk inanışlarının temeli olan sevgi olgusu var. Öyle ki yürürken otları ezmek için çarıkların burnunu yukarı doğru bakacak şekilde yapmışlar. İnanış böyle; otu seveceksin, ağacı seveceksin, hayvanı seveceksin. Hiçbir şeye zarar vermeyeceksin. İşte böyle olduğunda Tanrı da sana her istediğini verir. Sumerlerin tanrısı, sevecen olmayanlara yardım etmiyor. Bu “yaşam tarzı” diyelim, günümüz Anadolu Aleviliğinin de temeli ve kökeni. Tören görevlileri on iki kişi ve neredeyse görevleri aynı. Bağlama var, şiir var. Tepeden inme değil, manevi bir olgunluk ve doğayla uyuma özen sayesinde gelişmiş bir anlayış, inanç ve yaşam tarzı bu.

Anlattıklarınıza bakılırsa dinin toplumsal yaşam üzerinde çok etkisi yok. Peki, tabletlerde dinle ilgili nasıl yaklaşımlara rastlıyoruz?

Tabletlerde bazı tanrılara ait mitolojik öyküler görülebilir. Sumerlerdeki tanrıların en mühimi Bereket Tanrıçası’dır. Tabletlerde en çok Bereket Tanrıçası’nın hikâyelerine rastlanır. Tanrıça İnanna, her yıl bir başka çiftçiyle evleniyor ve böylece, inanışa göre tarım her yıl daha verimli, mevsim geçişleri daha yumuşak oluyor.

Sumerler matematikle, geometriyle, edebiyatla, astronomiyle ilgilenmişler. Sizin de söylediğiniz gibi bugünün dünyasının temellerini atmışlar. Meselenin başına dönecek olursak, yazıyı ne zaman ve nasıl buluyorlar?

Tam olarak bir tarih bilmek mümkün değil ama MÖ 2900-2800 aralığında bir zaman diliminde bulunmuş olmalı. Zamana yayılan bir süreç içerisinde yazıyı icat etmeyi tamamlamışlar. Yazının icadı, ampulün bulunuşu gibi bir anda gerçekleşmedi. Süreç, “Dün uyurken yazı yoktu, bugün var oldu” gibi ilerlemedi; zamana yayılan bir süreçti. Her şey parça parça bir araya geldi ve yazı bulunmuş oldu. Daha önce belirttiğim gibi Göbeklitepe’de karşımıza çıkanlar da bu gelişimin parçalarının

dan biri. Yazının icadının ardından okullar açıldılar ve çocuklarına bu önemli icadı aktarmaya başladılar. Burada ilginç olan, matematiği yazıdan önce kullanmaya başlamış olmaları. Tüm hesaplamalarını daha sonra yazıya aktarmışlar. Hukuk ise, zincirin son halkası olmuş.

Sizin de bahsettiğiniz gibi; her toplumun hukuku, o toplumun hayata bakışını özetliyor. Sohbetimizin başında hukuk tabletlerinden bahsetmiştik. Sumerler nasıl bir hukuki yaklaşıma sahip? Neleri suç olarak kabul ediyor, neleri normal karşılıyorlar? Yine Sumerler, suçluları nasıl cezalandırıyorlar?

Bugün suç kabul ettiğimiz davranışların aşağı yukarı tamamı Sumerler tarafından da suç olarak kabul ediliyor, yani bugünün hukukuna benzer bir hukukları olduğunu söyleyebiliriz. Tabletlerde hırsızlık ve cinayetlerle ilgili yazılar gördük. Bir suç işlendiğinde, Sumerler bir halk mahkemesi oluşturmayı tercih etmiş. Mahkemede 10-11 kişiden oluşan bir halk jürisi, ithamları ve savunmaları dinliyor ve karar veren mahkemenin kararlarını kontrol ediyor. Toplumda suç oranı çok yüksek değil, bu nedenle günümüze ulaşan bir idam kararı belgesi yok. Daha çok hırsızlık ve cinayet gibi suçlardan mahkeme karşısına çıkılıyor.

Bu mahkemeler sonucunda suçlu bulunanlar hapishaneye giriyor. Hapishaneye yaklaşımları, orayı bir “ıslah merkezi” haline getirmek üzerine kurulu. Hapishaneleri ana rahmi gibi düşünüyorlar ve öyle adlandırıyorlar. Tüm çocuklar, annelerinin rahminden tertemiz ve masum olarak doğar. Sumer hapishaneleri de bu metaforu kendisine düstur edinmiş. Hapishane kötü bir yer gibi değil de, iyi olana ulaşma merkezi gibi konumlandırılmış. Hatta cezaevlerinin koruyucusu olan bir tanrıçaları bile var.

Sumerlerdeki ilk cinayet davasının ne olduğunu biliyor muyuz?

Tabii ki. Eski Babil devrinde Nippur’da bir berber ve bahçıvan, birlikte bir memuru öldürüp karısına, “Senin kocanı öl-

dürdük” demiş. Kadın, kocasıyla sorunlar yaşadığı için şikâyetçi olmamış, “Ne olursa olsun” demiş. Olay bir şekilde ortaya çıktıktan sonra kadın da olayı gizlediği için kocasının katilleriyle beraber cezalandırılıyor mahkeme tarafından.

Sumerlerin ticaret yaptığından da bahsettik. Ticarete yaklaşımları nasıl?

Sumerler ellerinde ne varsa onun ticaretini yapmış. Özellikle de buğday ve kumaş ticareti. Yün ve keten dokumayı biliyorlar. Keten, rahiplerin kıyafetleri için önemli bir kumaş o dönemde. Özellikle mabetlerde, kadın ve çocukların çalıştığı 1.500 kişi kapasiteli fabrika gibi tezgâhlar kurmuşlar. Bu kadar üretim olunca tarım da hayvancılık da geliyor. Ürettikleri bu ürünleri etraflarındaki topluluklara satmaya çalışmışlar. Bu ticari aktiviteler aynı zamanda teftiş de edilmiş. Benim çalıştığım metinlerin birinde bir kadın müfettiş, topraktan çıkan ve işlenen ürünleri bir araya toplayarak raporluyordu. Teftiş mekanizmaları dahi olduğunu göz önüne alırsak; Sumerlerin, ticareti ilerleten topluluklardan biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu anlattığınız hikâyede benim ilgimi en çok çeken, ürünlerin kalitesini kontrol eden ve rapor tutanlardan birinin, bir kadın müfettiş olması! Olay beş bin yıl öncesinde geçiyor. Yani o zaman kadınların gözlemine ve sözlerine itibar ediliyormuş ancak şimdi bile kadını yok sayan topluluklar var! İnanılır gibi değil. Sorum şu, Sumerler kadınları hayatın neresinde görüyor?

Sumerler kadınları ve erkekleri birbirine denk görmüşler. Kadını ikinci plana atmamışlar. Kadınlar hayatın her alanında söz sahibi olmuş. Biraz önce konuştuğumuz gibi müfettişlik de herhangi bir başka meslek de yapabiliyorlar.

Özel hayatta durum nasıl?

Evliliklerde her erkek sadece bir kadınla evlenebiliyor. Birden fazla kadınla evlenmek, bazı durumlar dışında kesin olarak

yasaklanmış. Bu evlilikler için resmi nikâh yapmak zorunlu tutuluyor. Resmi nikâh yapılmayan evlilikler, evlilik olarak kabul görmüyor. Resmi nikâh, hâkim huzurunda gelin ve damadın katılımı ile gerçekleşiyor. Gelin ve damat karşılıklı olarak bir sözleşme yapıyorlar. Bu sözleşme orada yazıya geçiriliyor ve nikâh kıyılmış oluyor. Eğer böyle bir sözleşmeleri yoksa nikâh yapılmış kabul edilmiyor. Bir nevi ilkel aile cüzdanı. Bu belgede, bir boşanma durumunda kadının ne kadar tazminat alacağı yazıyor.

Dini nikâh yapmıyorlar mı?

Nikâh, devlet nezdinde gerçekleşmesi gereken bir hadisedir. Zira, teknik olarak baktığımız zaman evlilik, bir sözleşmedir. Bilirsin, söz uçar yazı kalır. Eğer söylenmiş bir söz, nikâh kıyılması için yeterli olsaydı ne nikâh kıyacak birine ihtiyacımız olurdu ne şahitlere. Birbirimize söz verip evlenirdik. Atatürk'ün zamanına kadar bizde resmi nikâh yoktu. Sumerler ise bunu beş bin yıl önce uygulamaya koymuş.

Anlattıklarınızı dinledikçe şaşkınlık içerisinde kalıyorum. Tarihten öğrenecek ne çok şey var diye düşünerek, sizi hayretle dinliyorum. Anlıyorum ki Sumerler, binlerce yıl önce, dini bir yönetim modelinin refahı yükseltmediğini fark etmişler.

Geniş kitleleri yönetmek için din, çok etkin bir araçtır. Eğer toplumlar dini kurallarla yönetilmek yerine, dini kurallarla kontrol altında tutulduklarını fark edebilirlerse işler değişir. Bu işin kilit noktası, eğitim. Eğitimsiz kimse, her söylenene inanır. Bugün hâlâ üfürükçülere gidip okunmuş sular içerek, göbeklerine yazı yazdırarak, elbiselerine ne yazdığını bilmedikleri muskalar dikerek istediklerine ulaşabileceğini düşünen çaresiz insanlar görüyoruz. Esas mesele, akıllı ön plana koyarak ayağa kalkabilmek ve insan olmanın hak ettiği oranda saygın bir hayat yaşayabilmek. Sence de öyle değil mi?

Kesinlikle. Sumerlerin kadınlara yaklaşımı üzerine konuşurken, bir konuyu özellikle atlamak istemiyorum. Ne zaman Su-

merler üzerine konuşulsa, mutlaka konu “Mabet Fahişeleri”ne geliyor.

Tabletlerden anladığımıza göre, Sumerlerde cinsellik ayıp olarak görülüyor. Mabet fahişeleri, tapınaklarda cinsellik yaşıyor. Benim anladığım kadarıyla bu kişiler, gençlere cinselliği ve bazı temel adab-ı muaşeret kurallarını da öğreten rehberler. Çünkü bir metinde, Gilgamesh’in bir arkadaşı, ormanda yetişmiş bir adama cinselliği öğrenebilmesi için mabette bu işi yapan kadınlardan birini gönderiyor. O kadın ona hem cinselliği hem konuşmayı hem de yemek yemesini öğretiyor.

Bu kişiler aynı zamanda Sumerler tarafından kutsal olarak görülüyor. Çünkü, bu işi bir görev olarak ifa ediyorlar. Bunun karşılığında para almıyorlar. Yalnızca onları ziyarete gelenler mabede hediyeler getiriyorlar. Diğer kadınlardan ayrılabilmeleri için de başlarını örtüyorlar.

Muhafazakâr Musevi kadınları, evlenince ya saçlarını tıraş edip peruk takıyor ya da örtünüyorlar. Hıristiyanlık ise başörtüsünü rahibeliğin sembolü olarak kabul etmiş. İslamiyet’te ise erkeklerden kaçınmak için kullanılan bir örtü. Ben bunları söylediğim için yargıldım, biliyorsun.

Sizi tam olarak ne ile suçladılar?

İzmir’deki bir avukatın şikâyeti gerekçe gösterilerek, “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” suçlamasıyla yargıldım. Konu medyaya yansıyınca halktan büyük tepki geldi. Dava günü mahkemenin önü bardaktan boşalırcasına yağın bir yağmura rağmen ana baba günüydü. Basın, davayı izlemek üzere orada hazır bulunmuştu. Destek vermek için, sağ olsunlar sanatçılar, gazeteciler, yazarlar ve avukatlar gelmişti.

Dava sürecinde neler oldu?

Savcı beni öyle şeylerle suçladı ki inan bana bir an, “Buradan kurtulamayacağım” diye düşünmedim değil. Öyle ağır suçlamalar yönelttiler ki, 92 yaşında hapse gireceğime neredey-

se emindim. Aynı süreçte bana, “Davayı kaybederseniz, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurmayı düşünür müsünüz?” diye sordular. “Ülkemin adaletini kimseye şikâyet etmem” diye cevap verdim. Savunmamı tarihi belgelere dayandırarak gerçekleştirdim. En sonunda hâkim beraat kararı verdi. Salondan çıkıp benim için mahkeme kapısına gelmiş kalabalığa teşekkür etmek üzere bahçeye indim. Büyük bir alkış koptu. Dava öyle büyümüş ki yabancı basında geniş yer bulmuş.

Sizi dava eden avukatla karşılaştınız mı hiç?

Evet. Davadan bir miktar zaman sonra İzmir’de Hilton Otel’inde beni dava eden avukatla karşılaştık. Ben onu tanıımıyordum ama bana haber verdiler. Görüşüp görüşmeyeceğimi sordular. Ben de tabii ki görüşebileceğimizi bildirdim. Bir odada avukat ile bir araya geldik. “Sizi şikâyet etmesem cemaat bu işe karışacaktı. Ben konu dallanıp budaklanmadan hızlıca kapansın istediğim için sizi şikâyet ettim” dedi. Zaman içinde o beyefendi ile de ahabap olduk. Eşiyle bile tanıştım.

Çok ilginç.

Bu topraklara dair ilginç hikâye biter mi kızım? Sumerleri soruyordun.

İzninizle bu şaşırtıcı hikâyeden sonra, Sumerlerin bilimle ilişkisine dönmek istiyorum. O dönemin şartlarında hayatta kalmak bugünkü kadar kolay olmasa gerek. Doğaya karşı verilen mücadeleyi kazanmak için tıp bilgisinin geliştirilmesine de ihtiyaç var. Sumerler hasta olduklarında neler yapıyorlardı?

Sisteme dair pek bilgimiz yok ama doktorları, reçeteleri ve ilaçları olduğu, belgeleriyle aşikâr. Bütün hastalıkların ilaçlarını bitkilerden üretiyorlar. Ürettikleri tüm ilaçları da raporlayıp arşivliyorlar. Enteresan bir bilgi olarak şunu da ekleyeyim: Tıpta ve eczacılıkta kullanılan asaya sarılı yılan simgesi Sumerlerden gelmektedir. Hikâyeye göre Gilgameş, gençleşmek için bir ot ara-

maktadır. Araştırmaları sonucunda, bir nehrin dibinde yetişen bir ota ihtiyacı olduğunu öğreniyor. Otu bulduktan sonra derin bir düşünceye dalıyor. Tek başına bu otu yerse gençleşeceği fakat arkadaşlarının yaşlı kalacağı aklına geliyor. Bu otu arkadaşlarıyla paylaşmak için götürmek üzere nehrin kenarında bırakıyor. Bir başka işle meşgul olduğu sırada bir yılan gelip otu yiyor. Derisini değiştirip gençleşiyor. İşte yılanın tıp ve eczacılıkta bir sembole dönüşmesi bu hikâye üzerine olmuştur.

Harika bir bilgi. Sumerlerin sanatla arası nasıl?

Madenleri işlemeyi çok iyi biliyorlar. Çok güzel altın işlemleri yapıyorlar. Dericilikte de çok iyiler. Deriyi o kadar ince işlerlermiş ki su geçmezmiş. Resim ve kabartmalar konusunda da örnekler var. Genel olarak bu tip el becerisine yönelik alanlarda başarılılar. Biliyorsun bu bahsettiğim tüm zanaatlar Orta Asya'da da çok yaygın ve büyük beceriyle yapılmış.

Sumerler edebiyatla da ilgilendiler. Şiirler ve edebi metinler yazmayı seviyorlar. Bir örnek olarak Göz Tanrısı için yazdıkları şiirden bahsedebiliriz. Sumerler nazara inanıyor ve ilk nazar boncuğunu topraktan yapıyorlar. Bu nazar boncuğunu, adak olarak Göz Tanrısı'nın mabedine götürüp bırakıyorlar. Bu konuyla ilgili bir şiir yazmışlar, istersen sana okuyayım.

Çok sevinirim.

Ey göz ey göz

Düşman göz

O kadının gözü, o erkeğin gözü

O komşunun gözü, o düşmanın gözü

Ey göz sen bir eve girince fırındaki çanak çömleği tuz buz edersin.

Sen gemicinin gemisini parçalarsın.

Güçlü öküzün boynuzlu boyunduruğunu

Koşan eşeğin bacağını kırarsın

Usta dokumacının tezgâhını parçalarsın

SÜMERLER, KENGER İSİMLİ BİR TÜRK BOYUNA MENSUPTURLAR.

İyi geçinen kardeşlerin arasını bozarsın.

Defol göz defol göz

Yedi nehirden, yedi kanaldan öteye

Dağdan ileriye git göz

Kendi sahibinin yüzünde çanak gibi parçalan

Haset ve kıskançlık gibi habis duygular, demek ki o yıllarda da epey gündemde.

Sorma.

Sumerler yaşadıkları zamanın nabzını tutacak şekilde edebi metinler ve şiirler yazıyor. İlaçların muhtevasını arşivliyorlar. Ticaretle ilgili süreçleri de raporluyorlar. Arşivciliği seven bir toplumla karşı karşıyayız, doğru mu anlıyorum?

Kesinlike öyle. İleri görüşlü bir toplum. Öylece yaşayıp gitmemişler, kendilerinden sonra gelenlerin onları bilmesini istemişler. Bir toplum bilincinin oturduğunu söyleyebiliriz. Kütüphaneler ve arşiv odaları oluşturmuşlar, kütüphanelerde tabletleri ayrı ayrı raflara yerleştirmişler, daha küçük tabletlerden o raflara etiketler yapmışlar. Nippur'da -genellikle bilim insanları burada toplanıyorlar- bir araya gelen bilim insanları bir konu üze-

rine çalışıp kitap gibi tabletler hazırlıyorlar ve bunlardan en az elli kopya oluşturup başka şehirlerin kitaplıklarına gönderiyorlar.

Tüm bu sohbetin üzerine bir özet çıkarsak Sumerleri nasıl anlatırız?

En başat özellikleriyle ilgili şöyle bir sıralama yapabiliriz. Sumerler, Kenger isimli bir Türk boyuna mensupturlar ve dilleri kök bir Türkçedir. Astronomi ve matematikle çok ilgili, bu alanlarda çok bilgilidirler. Sulama kanalları açarak çölden tarım alanı yaratmayı becermişlerdir. Özgün çalgı aletleri ve sıkı uyguladıkları müzikal makamları vardır. Kendilerini yazı ile ifade etmiş ve geriye kayıtlar bırakmışlardır. Bu özelliklerinin üzerine bir kütüphane kurmuş olmaları da pek şaşırtıcı değildir. Eğitime çok önem vermiş, kadın-erkek eşitliğini toplumsal hayatlarının merkezine koymuş, sağlam bir hukuk sistemine sahip bir topluluktur. Sumerler pratik zekâsı olan, toplum olma bilincine erişmiş çok akıllı bir toplum. Yaşayışlarını incelediğinizde bugünün dünyası için ilham verici fikirler bulmak hiç zor olmuyor. Bugünün modern dünyasının temellerini ta o zamanlarda atmış olmaları beni hem çok heyecanlandırıyor hem de çok şaşırtıyor.

Muazzez Hanım, bu keyifli yolculuğun sonuna gelirken, müsaadenizle son sözlerinizi almak istiyorum.

Bu kitaba, Sumerlerin “Biliyorsun, neden öğretmiyorsun?” sözleriyle başlamıştık kızım. Sayende ve bu kitap vesilesiyle yeniden bildiklerimi öğretebilme imkânına kavuştum ve yine, yeniden, bilip de öğretmemiş olmadım. Umuyor ve istiyorum ki paylaştığımız tüm bu bilgiler, daha çok insanın hayatına dokunsun, her yaştan insanın zihnine sirayet etsin, merakı olanlara ışıktutsun ve bu sayede birçok insanımıza faydamız olsun.

NE OLURSA OLSUN HER ZAMAN İYİYİ DÜŞÜN.
ASLA KİN BESLEME.
DAİMA ÖLÇÜLÜ OL.

HAYATTA HERKESLE VE HER ŞEYLE ARAMIZDA,
İHLAL EDİLMEMESİ GEREKEN,
GÖRÜNMEZ SINIRLAR VAR.

İNSAN BU DÜNYADA AKLI KADAR YER KAPLIYOR.

ŞARTLAR SENİ ZORLASA DA
KENDİN OLMA ÇABANDAN

VAZGEÇME.

GÖZÜNÜ HEDEFİNE DİKEN İNSAN ZARARSIZDIR.

KENDİNİ ANLATMAYACAKSIN, BIRAKACAKSIN
İNSANLAR SENİ TANISIN.

GELİŞMEYE CÜRET EDECEK KADAR CESUR DEĞİLSEN
HAYATTA İZ BIRAKAMAZSIN.

BU YOLDA ÖĞRENDİKLERİMİZ VE ÖĞRETTİKLERİMİZ

BİZİ BİZ YAPAR.

@/tuhaf_kitaplar

Twitter icon /Tuhaf_Kitaplar

f/inkilapkitabevi

@/inkilapkitabevi

Twitter icon /inkilapkitabevi

Online alışveriş: /inkilap.com